

University of South Wales

2059556

Amcan y gwaith hwn yw astudio'n fanwl y prif gyrsiau a gyhoeddwyd rhwng 1960 a 1977 ar gyfer dysgu Cymraeg fel ail iaith i oedolion.

Yn ystod y chwedegau rhoddwyd pwyslais cynyddol ar y gallu i lefaru iaith, a chafodd hyn ddylanwad aruthrol ar holl gyrsiau ieithoedd Ewropeaidd; yn ystod y cyfnod hwn hefyd gweddnewidiwyd holl faes dysgu Cymraeg fel ail iaith. Ceisir darganfod maint y dylanwadau hyn a'r dylanwadau mewnol ar ddatblygiad y cyrsiau Cymraeg.

Astudiwyd chwe ~~chwr~~ yn fanwl o ran cynnwys, methodoleg a chyflwyniad. Gwneir arolwg yn gyntaf o'r prif gyrsiau i oedolion a gyhoeddwyd rhwng 1850 a 1960. Yna archwilir yr egwyddor o raddoli'r deunydd, a phwysleisir dethol geirfa a graddio patrymau. Ceisir mesur dylanwad y Dull Dwyieithog ar y cyrsiau dan sylw, a dilynir hyn gan ddadansoddiad o ddril. Olrheinir dylanwad yr iaith lafar ar lonyddiaith Gymraeg dros y canrifoedd, a manylir ar yr ymdrechion diweddar i greu iaith lafar safonol. Astudir dylanwad Cymraeg Byw ar rai o'r cyrsiau. Ymdrinir â darnau darllen, y defnydd a wneir o ddeialog, a chynorthwyon gweld.

Yn olaf, ceisir dadansoddi'r damcaniaethau diweddaraf ynglŷn â dysgu ail iaith, a rhoddir pwyslais arbennig ar waith Y Cyngor Dros Ewrop a'r cyrsiau cysyniadol a chyfaethrebol. Cyflwynir awgrymiadau a all fod o fudd i lunwyr cyrsiau Cymraeg y dyfodol.

The aim of this work is to make a critical study of the main courses published between 1960 and 1977 to teach Welsh as a foreign language to adults.

During the sixties an increasing emphasis was placed on the ability to speak a language, and this had a considerable influence on all European language courses during this period; Welsh language teaching was also transformed. An attempt is made here to measure the extent of these external influences, as well as internal factors, on the development of Welsh courses.

Six courses were analysed with regard to content, methodology and presentation. Initially a retrospective survey is made of the main courses for adults published between 1850 and 1960. The grading of materials is studied with particular emphasis on vocabulary selection and pattern grading. An attempt is made to assess the influence of the Bilingual Method on the courses and this is followed by an analysis of drill. The influence of oral tradition on Welsh literature over the centuries is outlined, and a more detailed study is made of recent attempts to establish standard spoken Welsh. The influence of 'Cymraeg Byw' on courses is assessed. Reading passages, use of dialogue and visual aids are discussed.

Finally, an attempt is made to analyse the most recent theories with regard to foreign language learning, with particular emphasis on the work of the Council for Europe and notional and functional courses. Suggestions are made which may be of use to future writers of Welsh courses.

ASTUDIAETH O GYRSIAU CYMRAEG I OEDOLION
A GYHOEDDWDYD RHWNG 1960 A 1977

NAN GRIFFITHS

.....(M.Phil)

Cyflwynir y traethawd hwn yn rhan o'r amodau angenrheidiol ar gyfer
gradd M. PHIL. Noddwyd yr ymchwil gan Bolytechnig Cymru,
mewn cydweithrediad â Phrifysgol Cymru.

Mai 1980

A STUDY OF WELSH COURSES FOR ADULTS
PUBLISHED BETWEEN 1960 AND 1977

NAN GRIFFITHS

. . . (M.Phil)

This thesis is submitted as part of the conditions required for the degree of M.Phil. The research was sponsored by the Polytechnic of Wales in collaboration with the University of Wales.

May 1980

Dymunaf ddatgan na chyflwynwyd y gwaith hwn
ar gyfer gradd academiaidd arall, ac na chofrestrwyd
fi fel ymgeisydd ar gyfer gradd arall gan y C.N.A.A.
nag unrhyw Brifysgol yn ystod y cyfnod y bum yn
ymchwilio.

Hoffwn fynegi fy niolch a'm dyled i Mr. Cennard
Davies M.A. Politechnig Cymru, a Mr. E.G. Millward M.A.
Coleg Prifysgol Cymru, Aberystwyth am eu cefnogaeth
a'u cymorth cyson.

I wish to state that this work has not been submitted for any other academic degree and that I have not been registered as a candidate for another degree by C.N.A.A. or any university during the period when this research was undertaken.

I would like to acknowledge my thanks to Mr. Cennard Davies M.A. Polytechnic of Wales, and Mr. E.G. Millward M.A. University College of Wales Aberystwyth for their support and ready assistance.

C Y N N W Y S

Arolwg o'r cyrsiau cyn 1960	1
Dethol Geirfa	27
Graddio Patrymau	69
Y Dull Dwyieithog	98
Dril	128
Cymraeg Byw	162
Darnau Darllen	228
Deialog	239
Cynorthwyon Gweld	258
Cyrsiau Dyfodol	273
Y Cyrsiau a Astudwyd	304
Llyfryddiaeth	305
Erthyglau	307

AROLWG O'R CYRSIAU CYMRAEG I BOBL MEWN OED A GYHOEDDWDYD CYN
1960

Ffenomen gymharol ddiweddar yw'r holl gyrsiau a'r dosbarthiadau gwirfoddol a gynhelir ledled Cymru i ddysgu Cymraeg fel ail iaith i bobl mewn oed. Cyn 1960 ychydig iawn o sylw a roddwyd i'r pwnc, prin oedd nifer y dosbarthiadau a phrinnach fyth oedd yr ymdriniaeth â dulliau dysgu ac egwyddorion dysgu ail iaith i bobl mewn oed. Tueddwyd i ganolbwyntio ar ddysgu plant; plant ifanc yn yr ysgolion cynradd yn fwyaf arbennig, a thrafodir dulliau eu dysgu hwy mewn erthyglau ac yn Adroddiadau'r Llywodraeth. Sylweddolwyd bod yr iaith yn colli tir a cheisiwyd adfer yr hyn a gollwyd trwy ddysgu'r Gymraeg mewn dull mwy effeithiol i blant bach. Y Dull Union a gymeradwyd yn ddieithriad i'r diben hwn. Roedd yn ddull adnabyddus a gallai fod yn llwyddiannus iawn yn nwylo athro dawnus. Ni ellid bod mor bendant ynglŷn â'r dulliau mwyaf addas o gyflwyno'r iaith i bobl mewn oed, yn arbennig i berson a geisiai ddysgu'r iaith o lyfr yn hytrach na thrwy fynychu dosbarth, a thueddwyd felly i gadw'n glos at y dulliau traddodiadol. Er hyn yr oedd rhai egwyddorion megis dethol geirfa, graddio'r defnyddiau a llefaru'r iaith sydd iawn cyn bwysiced ar gyfer dysgu pobl mewn oed ag ydynt wrth ddysgu plant ond a anwybyddwyd gan mwyaf gan awduron cyrsiau i oedolion. Diau mai prin oedd y dysgwyr a chanolbwyntiwyd yr holl adnoddau ar ddysgu plant bach. Er hyn cyhoeddwyd nifer dda o gyrsiau rhwng 1850 ac 1960, ac ystyrir rhai ohonynt yma.

Cyhoeddwyd argraffiad cyntaf A GRAMMAR OF THE WELSH LANGUAGE gan y Parch. Thomas Rowland yn 1851. Nid dyma'r cwrs cyntaf o'i fath ond manylir arno oherwydd ei fod yn amlygu holl nodweddion y cyfnod, megis yr ansicrwydd ynglŷn â'r orgraff, a'i iaith rodresgar ffuantus a gyflwynid ac yn bennaf oll oherwydd ei fod yn enghraifft dda o'r dull gramadegol, traddodiadol a barhaodd mewn bri, i raddau, am dros ganrif wedyn.

Ar gyfer dysgu Cymraeg i Saeson y paratowyd y cwrs a seiliwyd ar "the most Approved Systems". Dyma a ddywed yr awdur yn ei Ragair i'r argraffiad cyntaf: "Ymgwymerwyd â'r gwaith ar ôl derbyn amryw o geisiadau gan gyfeillion o Saeson a ddymunai gael gwybodaeth ymarferol o'r iaith Gymraeg." Yn ei Ragair i'r pedwerydd argraffiad (1876) dywed:

"Gofynnir weithiau a ydyw'n bosibl gosod rheolau yn arweiniad i'r dieithryn i gael gwybodaeth ramadegol a chywir o'r iaith Gymraeg, a thuedda rhai i ateb yn y negyddol. Ond yn sicr fe ddywed y rhai a astudiodd yr iaith yn ofalus ei bod yn bosibl cael gwybodaeth mor berffaith o'r Gymraeg ag o unrhyw iaith arall. Cyfaddefir bod yr idiomau a'r hynodion yn digwydd yn aml, ond mae'n bosibl eu hegluro a'u cywasgu i reolau plaen a phendant iawn ... ond rhaid wrth gyfnod hirach o astudiaeth ddi-dor cyn y gellir cyhoeddi gwaith sy'n proffesu at gywirdeb a chyflawnder y gramadegau Lladin a Groeg."

Ceisiai'r awdur felly ddadansoddi'r iaith a rhoi trefn arni; llunio rheolau pendant oedd y nod gan gymryd fel patrwm ramadegau Lladin a Groeg.

Rhennir y llyfr yn dair rhan. Ymdrinir â'r orgraff yn unig yn y Rhan Gyntaf. Mae'n amlwg bod yr awdur yn edmygu William Owen Pughe oherwydd dyma a ddywed (t.18): "Ers y

cyfnod pan gyflwynodd y Dr. Pughe ei system bu cryn wahaniaeth barn ar bwnc yr orgraff, ond mae'n ddrwg gennym ddweud, mai ychydig iawn o'r newidiadau a'r cywiriadau a gynnigiwyd ganddo a dderbyniwyd yn gyffredinol." Trafodir yr orgraff yn fanwl a cheisir llunio rheolau pendant, e.e. t.17:

"Y geiriau cyntefig yw'r rhan fwyaf elfennol o'r iaith ac nid oes iddynt ond un sillaf ..
(Bach, pen, ci, cor, llew, cae, da ..)

Rhodddwn ychydig enghreifftiau o'r fath eiriau gyda'u tarddiad.

Brâd, treachery;	L. prodo	fr. pro-do
Doeth, wise;	L. doctus	fr. doceo
Caeth, bounds;	L. captus	fr. capio
Clais, a bruise;	Gr.K. aois	fr.
Câd, a battle;)	
Cae, an enclosure;)	from ca, a hold, a shutting un.
Caw, a band;)	

Gorlwythir y dysgwr â llu o fanylion amherthnasol fel hyn. Nid oes ymdrech i symleiddio nac i gyflwyno'r eirfa fwyaf buddiol. Dyma enghraifft o rai o'r geiriau a gyflwynir ar yr un tudalen (17): cadfarch, geirlyfr, cyfundrefn, ceinfalch, iawnfarn, drygfyd, dwfrbeiriant.

Tarddiad geiriau sydd dan sylw yn yr Ail Ran. Ceir ymdriniaeth fanwl â phob rhan ymadrodd-enwau, ansoddeiriau, rhifau etc. Ceir 54 tudalen yn orlawn o wybodaeth fanwl am y ferf yn unig, a rhestrir tablau di-rif.

Yn y Drydedd Ran trafodir geiriau unigol

e.e. T.168, "Naill - the one, ond y llall - the other.
pl. y lleill - the others are correlatives.
Cymmer y naill neu y llall. Take the one or the other.
Naill is also a conjunction and followed by ai.
Naill ai tyred neu aros gartref, either come or stay."

Nid oes unrhyw fath o ymarferion, na brawddegau i'w cyfieithu ond ceir rhestr o gwestiynau arholiad ar ddiwedd y llyfr. Dyma rai enghreifftiau, t.29:

"Compare acw; nycha; echdoe; po; golud; ethol; ystafell; ysgol; estron; cymell; with Latin or Greek words.

Give the derivation of sef; malpai; ysgatfydd; and the literal meaning of i fyny, i maes, obry, i waered, ym mron.

Compare the following prefixes with Latin and Greek a, am, an, arch, as & es, hy, tra, cyn.

Decline and analyze ataf, erof, genyf."

Trin a thrafod iaith oedd diddordeb yr awdur yn hytrach na cheisio ei chyflwyno i ddysgwyr. Diddorol yw cymharu Saesneg a Chymraeg yr awdur - mae ei Saesneg yn y Rhagymadrodd yn glir ac yn syml ond mae ei Gymraeg yn anystwyth, yn hynafol ac yn annaturiol.

Cyhoeddwyd argraffiad cyntaf THE ELEMENTS OF WELSH GRAMMAR gan S.J.Evans yn 1899 a'r seithfed argraffiad yn 1916. Paratowyd y cwrs ar gyfer plant ysgol a "Saeson sy'n dymuno cael rhyw wybodaeth o'r Gymraeg heb orfod meistrolï ar drothwy cwrs y toreth o fanylion, sydd yn fwy o rwystr nag o gymorth, ac sy'n llesteirio'r rheiny a fyddai oni bai am hynny wedi meistrolï'r iaith yn fuan iawn". Ond rhybuddir y darllenwyr na fydd y gwersi yn rhai hawdd gan mai amcanion addysgol oedd iddynt. Mae'n amlwg bod rhinwedd mewn meistrolï anawsterau, ym marn yr awdur, ac na ddylid ceisio gwneud y gwaith yn rhy hawdd. Rhybuddir rhag ceisio cyfieithu idiomaau Saesneg i'r Gymraeg. Fel yn y llyfr blaenorol rhodresgar ac annaturiol yw'r iaith a gyflwynir. Rhennir y llyfr hwn eto yn dair rhan yn ôl y patrwm traddodiadol sef (a) orgraff;

(b) tarddiad a (c) chystrawen. Dadansoddir y gair unigol, a thrafodir pob llythyren o fewn y gair yn hytrach na chyflwyno brawddegau cyfain. Nid yw'r ymdriniaeth mor fanwl â gramadeg Rowland ond mae'r ddau lyfr yn ddigon tebyg i'w gilydd, e.e.

t.49, "Possessive Adjectives
(b) Post Vocalic or Infixes

	Sg.	Pl.
1st pers.	'm	'n
2nd pers.	'th	'ch
3rd pers.	'w	'u 'w

Note (i) w is used instead of 'i' and 'u' after the preposition i.

(ii) w constitutes the only difference in form between the post vocalic possessive adjective and the post vocalic personal pronoun.

(iii) On parsing, therefore, the student must think of the function which will enable him, in all cases, to distinguish the two."

Mae'r dull hwn o drafod iaith yn ddigon cyfarwydd i'r rheiny a drwythwyd yn y clasuron o'u plentyndod. Nid oes unrhyw bwyslais ar siarad yr iaith - na hyd yn oed ar ei darllen. Nid oes deialog, darnau darllen na brawddegau i'w cyfieithu ond ceir atodiad "Parsing and Analysis" ar ddiwedd y llyfr. Roedd parch mawr i'r ieithoedd clasurol ac un o amcanion y gramadegau oedd profi i'r Saeson bod yr iaith Gymraeg hefyd yn iaith wâr y gellid ei dadansoddi a'i chyflwyno yn ôl dull y traddodiad clasurol. Gwelir hyn o'r broliant ar ddiwedd y gyfrol ac a gyfieithir yma: "Mae'r nodiadau cymharol, lle y cymharir yr iaith â Lladin a Ffrangeg, yn werthfawr. Tuedda hyn i roi statws i'r iaith." D.Samuel, M.A.,

Headmaster, County School, Aberystwyth.

Cyhoeddwyd adroddiad Pwyllgor a gynullwyd i sefydlu'r orgraff yn 1893 a'r gramadeg cyntaf i'w gyhoeddi ar ôl hyn oedd THE TUTORIAL WELSH COURSE gan W.Ll.Davies ac E.T.Griffiths yn 1914. Yn hytrach na dilyn y patrwm clasurol arferol ymddengys i'r awduron ystyried beth oedd nodweddion arbennig a phwysig yr iaith Gymraeg. Roeddynt felly yn dethol eu deunydd yn hytrach na dilyn gramadegau ieithoedd eraill; roedd hyn yn gam pendant. Dyma a ddywedir yn y Rhagair: "Rhennir y gramadeg yn ddwy ran. Mae'r rhan gyntaf yn ymdrin â'r Treigliad Meddal yn unig, ac wedi ei gyfyngu i'r berfau bod a cael ... Drwy wneud y treigladau yn brif elfen yn y gwaith ceisiasom ymdopi â'r prif anhawster y mae'n rhaid i'r myfyriwr tramor ei oresgyn, a barnwyd mai gwell fyddai rhoddi hyfforddiant trylwyr mewn un treigladau - yr un mwyaf cyffredin - cyn symud ymlaen at y lleill." Anffodus, efallai, oedd y canolbwyntio hwn ar dreigladau oherwydd tueddwyd i orbwysleisio'r anawsterau hyn droeon wedyn - yn TEACH YOURSELF WELSH (1960) a hyd yn oed yn LIVING WELSH (1977). Y canlyniad oedd i nifer fawr o ddysgwyr - a rhai Cymry Cymraeg - golli'r hyder i siarad yr iaith gan y tybient nad oedd eu treigladau'n ddigon cywir.

Am y tro cyntaf gwneir ymdrech i ddethol ac i symleiddio'r deunydd ieithyddol.

"Bydd yr ymdriniaeth wyddonol hon, sy'n pwysleisio nodweddion amlwg yr iaith ac sy'n dethol yn ofalus y

deunydd gramadegol, er mwyn peidio â beichio'r dechreu-
wyr â thoreth o dermau technegol, yn ein tyb ni yn sicr
o apelio at athrawon." Rhoddwyd prawf ymarferol i'r
cwrs hefyd: "Gellir ychwanegu bod nifer dda o'r ymarfer-
ion hyn wedi eu profi yn ymarferol gyda dosbarthiadau
o blant (gan gynnwys dosbarth o fechgyn di-Gymraeg)
ac o bobl mewn oed, a chafwyd eu bod yn foddhaol iawn."

Nodwedd arall sy'n hollol newydd yw'r pwyslais ar yr
iaith lafar yn hytrach na'r iaith lenyddol roddesgar y ganrif
flaenorol. Mae'r cwrs hwn ymhell o flaen ei oes yn hyn o
beth gan fod yr iaith a gyflwynir yn fwy ystwyth a naturiol
na'r iaith a welir mewn cyrsiau hanner canrif yn ddiweddarach.

"Wrth ddethol idiomau a geirfa lliwiwyd dewisiad
yr awduron gan yr elfennau gorau yn yr iaith lafar,
sy'n arbennig o fyw a chraff, ac a gadwodd yn aml
iawn ffurfiau'r hen iaith yn eu ffurfiau puraf a
thraddodiadol. Yr egwyddor hon sy'n egluro, er
enghraifft, pam y cynwyswyd ail elfen y geiryn
negyddol (ddim) wrth negyddu, gan fod y negyddol
llawn Cymraeg (ni (d)... ddim) fel y'i defnyddir
yn yr iaith lafar yn cyfateb yn union i'r negyddol
yn y Ffrangeg ne ... pas,
e.e. W. Nid wyf fi ddim yn gryf.

(Fr. Je ne suis pas fort.)

a gywasgwyd yn ystod y ganrif ddiwethaf mewn gwrth-
gyferbyniad llwyr i'r idiom lafar, ac a ddatblygwyd
i'r ffurf fler: 'Nid wyf fi'n gryf.' Yn ein barn ni
ni ddylai bod gormod o fwch rhwng y ffurfiau a
ddysgir gan y disgyblion yn y dosbarth ac o'r
gwerslyfr a'r ffurfiau a glywant yn y cartref ac
yn y strydoedd. Yn rhy aml yn y gorffennol, fel
y gwelir wrth daro golwg ar rai o'r llyfrau gramadeg,
amlygir y bwch hwn, mae'r Gymraeg a ddysgir yn y
dosbarth neu yn y studfa yn annaturiol neu fawreddog,
yn fym Cymraeg "Fictoraidd" ar ei waethaf ... Nodwedd
newydd arall yw'r lle a'r ymdriniaeth a roddasom i
ymadroddion idiomatig, sydd mor helaeth yn y Gymraeg.
Cyflwynwyd y rhain yn aml yn y llyfr a phlethwyd hwy
i'r ymarferion; ni fodlonwyd ar nodi 'Sylwch ar y
rhain' neu 'dysgwch y rhain ar y cof'."

Ceisir dosbarthu'r patrymau hefyd:

t.172	"Y mae'n dda gennyf i.
	" " ddrwg " "
	" " gas " "
	" " flin " "
	" " well " "

Rhoddir pwyslais ar ddysgu'r arddodiaid cywir i ddilyn yr idiomau a chyflwynir rhestr faith o idiomau a'u harddodiaid. Dyma ymdrech glodwiw i ystyried nodweddion arbennig yr iaith, i ddethol, ac i ynysu anawsterau, i gyflwyno'r iaith lafar fyw ac i bwysleisio idiomau.

Cwrs a fu'n boblogaidd am flynyddoedd yw WELSH MADE EASY (1925) gan Caradar. Dysgwr oedd yr awdur ac ieithydd hefyd. Un o nodweddion amlycaf y cwrs yw'r pwyslais a roddir ar yr iaith lafar ac ar ddysgu siarad yr iaith. "Fy mhrif nod oedd annog y darllenwr i siarad Cymraeg a hynny ar ei aelwyd, heb gymorth athro." Heb athro fe gyfyd problemau ynganu ond ceisiwyd goresgyn yr anawsterau hyn drwy ddefnyddio system ffonetig. Drwy gydol y cwrs rhoddir pwyslais ar gael y disgybl i ailadrodd yr ymarferion yn uchel nes ei fod yn hollol rugl (t.27). Trafodir yr iaith lafar yn y Rhagymadrodd. Cred yr awdur y dylid dysgu ffurfiau cwmpasog y ferf yn gyntaf i'r myfyrwyr gan mai dyma'r ffurfiau mwyaf cyffredin a naturiol. Diffinia'r ffurfiau llafar fel hyn: "y cywasgiadau a glywir ym mhobman yn yr iaith lafar, nid amrywiadau lleol tafodieithol," ... "dangosir y rhain ochr yn ochr â'r ffurfiau llenyddol os oes gwahaniaeth rhyngddynt". Felly yn yr Ail Wers cyflwynir:-

t.30 "Colloquial Contractions:-

yr wyf fi yn	contracts to	rwy'n (roo-in)
yr wyt ti yn	" "	rwyt ti'n (roo-i-teen)"

ac yn y blaen. Ychwanega:

WRITE literary Welsh

SPEAK colloquial Welsh."

Mae'r gwersi yn gryno ac yn dwt - ac yn bennaf oll yn dilyn yr un patrwm yn gyson. Detholwyd yr eitemau gramadegol yn ofalus, ac er mai gramadegol yw'r dull o gyflwyno'r iaith o hyd dangosir yr holl enghreifftiau o fewn brawddegau cyfain. Ar ddiwedd pob gwers mae nifer o ymarferion - cyfleithu, gan mwyaf. Dyma gwrs arall sy'n pwysleisio siarad yr iaith lafar naturiol yn hytrach na cheisio dysgu'r myfyrwyr i ddadansoddi'r iaith lenyddol. Ceisiwyd hefyd raddoli'r patrymau a rhoi trefn bendant ar yr iaith a gyflwynir i'r darllennwr.

Dilynwyd cwrs Caradar gan gwrs yr Athro Stephen J. Williams BEGINNER'S WELSH (1934). Tipyn o syndod, o gofio am ddaliadau mwy diweddar yr awdur, yw sylweddoli ein bod yn ôl unwaith eto gyda'r iaith lenyddol. Yn wir dywed yr awdur na ddylid cyflwyno'r iaith lafar i ddysgwyr

"Gan y bwriadwyd y cwrs yn fwyaf arbennig ar gyfer myfyrwyr sydd heb yr adnoddau na'r amser i ddysgu yn y dull "naturiol" dan law athro a gan fy mod yn credu nad doeth yw cyflwyno ffurfiau llafar a thafodieithol yn ystod y cyfnod cynnar, anelais at ddysgu yn gyntaf elfennau hanfodol cystrawen a ffurfiant yr iaith safonol".

Cyflwynir y gwersi mewn dull gramadegol. Mae pob un yn dilyn yr un patrwm sef geirfa, nodiadau gramadegol, ymarferion, a chyfieithu. Mae'r gwersi yn fyr a'r eirfa yn syml ac yn fuddiol ond digon annaturiol yw'r iaith, e.e. (t.52) "Onid oes â Wyn ar y caeau yn y Gwanwyn?".

Defnyddir termau gramadegol traddodiadol. (Ni chyfieithwyd y testun yn yr achos yma er mwyn dangos arddull yr awdur.)

Llyfr 2 (t.28)

"The forms of the imperative can generally be deduced from the indicative, except that the second singular may cause some difficulty. It is usually the simple stem of the verb, often identical in form with the third singular present indicative. But it should be noted that where the third singular present indicative has a vowel-change the corresponding 2nd singular imperative shows no such change."

Mae'n amlwg bod y cwrs yn un poblogaidd iawn gan iddo gael ei addasu ar gyfer ysgolion a'i ail argraffu ddeg o weithiau yn ystod yr ugain mlynedd canlynol.

Cyhoeddwyd THE BASIS AND ESSENTIALS OF WELSH gan J.P.Vinay a W.O.Thomas yn 1948, yn un o gyfres boblogaidd ar ieithoedd modern. Atrô Ieithyddiaeth ym Montreal oedd Vinay ac yn y brolliant dywedir bod y cwrs wedi ei seilio ar egwyddorion newydd, gwyddonol a'i fod, mewn gwirionedd, yn chwyldroadol. Gellid disgwyl cwrs arbennig iawn felly. Dywedir bod yr awduron wedi dethol yn ofalus yr holl eitemau

leithyddol a fyddai'n angenrheidiol i ddysgu'r iaith ac i fynegi'r syniadau mwyaf buddiol. Ni restrir geirfa i'w dysgu ar y cof ond detholwyd tua 800 ar egwyddor amllder a disgwylir i'r dysgwr greu brawddegau newydd drwy eu defnyddio. Dywedir "Ym mhob iaith mae rhyw leiafrif o ddeunydd 'sylfaenol' yn ramadeg a geirfa a fydd, pan ddysgwn ef yn drylwyr, yn ein galluogi i drafod cwrpas eang o feddyliau a mynegiant ac a fydd yn ddigonol ar gyfer y rhan fwyaf o anghenion". Cyflwynir y deunydd yn y dull traddodiadol - pennod ar yr orgraff, un arall ar dreigladau, ar y fannod, ar enwau, berfau a rhestrir llw o dablau. Mae'r iaith yn ffurfiol:

e.e. (t.50) "A ydych chi yn dyfod i'r cyfarfod?
Are you coming to the meeting?

A siaredwch chi Gymraeg?
Do you speak Welsh?"

Gwelir enghreifftiau o iaith ddigon anystwyth, "Ai siarad y mae ef? ... Oni ddaeth ef?". Crybwyllir yr iaith lafar a rhestrir ffurfiau 'rwyn, 'rwyd ar dudalen 52. Rhoddir rhestr fer o idiomau hefyd, ond ychydig iawn o sylw a roddir i'r pwyntiau hyn.

Neilltuyd ail hanner y llyfr bron yn gyfan gwbl i'r eirfa, a pharatowyd rhestrau i'w dysgu ar y cof. Dywedir mai ar egwyddor amllder y detholwyd yr eirfa ond nid ymddengys bod unrhyw sail gwyddonol i'r dethol. Ar ben hyn rhestrir llw o eiriau y gellid tybio eu bod yn ddigon anaml eu defnydd ar lafar o leiaf, geiriau megis "mantell, ongl, cleddyf,

clwyf, estron, ffroen, gwyn, nwydd, swyn, tyst a tynged".

Nid oes trefn gyson unffurf i'r gwersi. Tybir heddiw bod cael amrywiaeth yn null y cyflwyno yn ddymunol ond nid ymgais fwriadol i amrywio'r gwersi er mwyn cynnal diddordeb y dysgwr sydd yma ond dihysbyddu un pwnc yn llwyr cyn symud ar y nesaf. Ni welir olion unrhyw ymgais i raddoli'r deunydd. Anodd yw gweld ym mha ffordd mae'r cwrs hwn yn rhagori ar gyrsiau blaenorol megis un Caradar.

Rhoddir yr argraff yn y Rhagair fod cwrs Lilian M. Powell, PRACTICAL WELSH COURSE (1951) yn fath o gwrs hollol newydd, wedi ei seillio ar y patrwm. "Fy nod yw llywio cwrs ymarferol Cymraeg wedi ei seillio ar adeiledd y frawddeg yn Gymraeg ... Bwriadwyd y llyfr yn bennaf ar gyfer ysgolion ond mae'n addas hefyd ar gyfer astudio preifat."

Ond buan y gwelir mai traddodiadol yw'r ymdriniaeth. Dyma sut y cyflwynir y "frawddeg syml" yn y Wers Gyntaf: "The Sentence" The most usual way of making a sentence in Welsh is to use:

1.	+	2.	+	3.
A part of the verb 'to be'		The preposition 'wedi', 'am' or 'heb'		Verb noun

For example: Yr wyf + yn + eistedd ... I am sitting.

Note well: yn gives the present tense, wedi gives the past tense, am gives the future, heb gives the negative ... Copy and learn ..." a rhestrir nifer o dablau. Nid oes unrhyw

ymgais i gyflwyno ffurfiau llafar ac ni phwysleisir llefaru. Ni cheisiwyd graddio'r defnyddiau ac ar ddadansoddi'r iaith mae'r pwyslais; a cheir ymarferion i ymarfer hyn ar ddiwedd y llyfr.

Ar gyfer ymgeiswyr Tystysgrif Gyffredinol 02 ac 03 y paratowyd A WELSH TUTOR gan Myrddin Jenkins. Mae hwn yn fwy ceidwadol a thraaddodiadol ei naws na bron yr un a drafodwyd ers cwrs Evans (1906). Trafodir yr orgraff ar ddechrau'r cwrs ac yna rhestrir y tablau berfau i'w dysgu ar y cof. Ceir pennod wedyn ar wahanol rannau ymadrodd. Ni chrybwyllir yr iaith lafar, ac ni sonir am bwysigrwydd siarad yr iaith.

Dilyn yr un patrwm i raddau a wnaiff yr holl gyrsiau a drafodwyd; trafodir yr orgraff ac yna manylir ar wahanol rannau ymadrodd, rhestrir rheolau ac eithriadau a pharatoir tablau a geirfa i'w dysgu ar y cof. Ar ddadansoddi iaith y mae'r pwyslais yn hytrach nag ar greu brawddegau newydd i fynegi syniadau personol y dysgwr. Nid ymdrechwyd i gyflwyno'r deunydd yn y dull symlaf bosibl, ac ychydig iawn o olion graddio'r deunydd sydd ar y cyrsiau; ni welwyd unrhyw ymgais i gael y dysgwr i ddysgu patrymau graddegig ar y cof ar wahan i un cwrs nas enwyd hyd yn hyn. Cyhoeddwyd y cwrs hwnnw yn 1881 gan William Spurrell a'i deitl yw PRACTICAL LESSONS IN WELSH. Neilltuwyd y cwrs hwn a rhoddir sylw arbennig iddo oherwydd ei fod yn wahanol iawn i'r cyrsiau eraill. Ei deitl

llawn yw "Practical Lessons in Welsh in imitation of the Natural Method of learning to speak a language".

Seiliwyd y cwrs bach diddorol hwn ar gyfieithu brawddegau. Disgwylir i'r dysgwr ailadrodd y frawddeg Gymraeg yn uchel droeon nes ei fod yn gallu ei hynganu yn gywir ac wedi ei dysgu yn sicr ar ei gof. Wedyn pan wêl neu pan glyw'r frawddeg yn Saesneg gall lefaru'r frawddeg Gymraeg yn rhwydd ac yn rhugl. (Bron na cheir adlais o'r Dull Dwyieithog yma). Ni chyflwynir gramadeg ffurfiol o gwbl, "Dylid gohirio yr astudiaeth o ramadeg nes y gellir siarad yr iaith yn rhugl". Anogir y dysgwr i adolygu'n gyson a rhestri nifer o ddjarhebbion cyffredin ac enwau llefydd a'u hystyron.

Mae dwy dudalen i bob gwers - y Saesneg ar y chwith a'r Gymraeg yn ei hwynebu ar y dde. Ar ddechrau'r cwrs gwelir ymdrech ddiddorol i raddio'r patrymau:

"Mae gwas fy ngweithiwr yn dybenu ei waith.
Is servant my workman finishing his work.

1. Mae fy ngweithiwr yn dybenu.
2. Mae fy ngwas yn dybenu.
3. Mae ei weithiwr yn dybenu ei waith.
4. Mae ei was yn dybenu ei waith.
5. Mae fy ngwas yn dybenu fy ngwaith.
6. Mae fy ngweithiwr yn dybenu fy ngwaith." etc.

Ac eto, yn yr Ail Wers (t.13)

"Yr oedd fy neiliad am dalu.
Yr oedd fy nyledwr am dalu." etc.

Ceir nifer o dablau disodli:

"Brawddegau Cydgyfnewidiol"

Mae gwas fy ngweithiwr yn dyhenu ei waith.
Yr oedd dyledwr fy neiliad am dalu ei ddyled.
Onid yw bachgen fy mrawd wedi tori ei fraich."

Trafodir yr eirfa ar dudalen 127: "Wrth ddysgu siarad iaith, dylid amcanu at fod yn gyfarwydd â'r geiriau a arferir fynychaf, sef geiriau anhebygol a'r rhai a ddefnyddir gan bawb yn achlysurol megis enwau'r misoedd, y tymmorau a'r cyffelyb". Ac ar t. 135 ceir rhestr o'r "Geiriau a arferir yn fynych". Rhestrir idiomau ar t.58, "Mae'n ddrwg gennyf, mae arnaf ofn, bydd yn well i chi, mae yn rhyfedd genyf, mae'n glywed, nid gwaeth genyf i, mae yn gangan eich cymydog, byddai yn dda genyf, mae yn gystal i chi."

Gwneir hefyd ymgais i gyflwyno'r gwersi mewn cefndir sefyllfaol. Dechreuir trafod arian ar t.75, ceir adran ar werthu, dilyniir hon gan adran ar brynu, un arall ar dalu ac yn y blaen. Arweinia hyn yn naturiol at wers ar "Rhif" (t.76) ac yna at "Y Flwyddyn" - nifer o fisoedd, dyddiad, etc. Ac mae'r brawddegau'n rhai synhwyrol, diddorol.

Dyma gwrs arbennig iawn. Nid gormodiaeth yw dweud ei fod yn arloesol, yn enwedig o ystyried iddo gael ei gyhoeddi rhwng y ddau gwrs cyntaf a drafodwyd sef Rowland 1851 ac Evans 1899. Dau gwrs a oedd mor draddodiadol ym mhob ffordd.

Ceisiodd Spurrell ddethol a graddio patrymau, roddi pwyslais ar siarad yr iaith, ddefnyddio'r famiaith i ddeall y patrwm, i ddosbarthu'r patrymau mewn sefyllfa ac amlygodd ymwybyddiaeth o egwyddor amllder wrth ddethol geirfa.

Dylid, efaillai, sôn yn fyr am ddau lyfryn bach arall a fwriadwyd ar gyfer pobl di-Gymfaeg. Nid cyrsiau mohonynt mewn gwirionedd ond "phrase-books" i dwristiaid. Penderfynwyd eu nodi oherwydd eu bod hwythau hefyd yn cyflwyno'r iaith fesul brawddeg yn hytrach na cheisio dadansoddi iaith yn y dull traddodiadol. Cyhoeddwyd EASY LESSONS IN ~~WELSH~~ yn 1868 gan Ab Ithel a chyhoeddwyd WELSH IN A WEEK yn 1913. Mae'r ddau lyfr yn ddigon tebyg i'w gilydd o ran iaith a detholiad. Dywed Ab Ithel mai ar gyfer yr ymwelwyr hynny a ddymunai ddod i adnabod y "peasantry" y paratowyd y llyfr. Ei obaith oedd y deuai'r Saeson i siarad â'r 'brodorion' mewn byr amser ar bynciau'r dydd. Dyma un enghraifft o'r brawddegau: "Pe ni thraethai un tafod amgen na gwirionedd a doethineb, rhyfedd fyddai rhif y mudion".

Yn ystod y tridegau a'r pedwardegau daeth y radio a'r gramaffon yn gyffredin a pharatowyd cwrs o recordiau gan Yr Athro Stephen J. Williams, D.O.Roberts a'r Athro Evan J. Jones ar gais y Gymdeithas Ddatblygu Economaidd Cymreig (W.E.D.A.) yn 1945. Cyhoeddwyd llyfryn 214 tudalen i fynd

gyda'r recordiau; ei deitl oedd LISTEN AND LEARN. Bu'r recordiau hyn yn eithaf poblogaidd mewn ysgolion a cholegau. Rhoddwyd braslun o'r stori yn Gymraeg a Saesneg, geirfa o tua 2,000 o eiriau a nodiadau gramadegol yn y llyfr. Iaith lafar y De a ddefnyddiwyd ond cyflwynwyd y ffurfiau Gogleddol yn ddigon naturiol. Dull storïol, sefyllfaol sydd i'r cwrs - hanes teulu o'r De yn ymweld â Chanolbarth a Gogledd Cymru. Mae'r ddeialog yn fywiog ac yn naturiol. Paratowyd 30 o wersi ar 15 o recordiau 12 modfedd.

Nid dyma'r unig gwrs a baratodd D.O.Roberts i bobl mewn oed, oherwydd ef a luniodd gwrs dysgu Cymraeg cyntaf y B.B.C. (1939). Yn anffodus daeth y Rhyfel ac nis darlledwyd. Dechreuwyd darlledu cyfres LEARNING WELSH yn 1948 a dilynwyd hi yn 1950 gan SECOND STAGES IN WELSH. Roedd dylanwad y radio yn ei anterth yn ystod y cyfnod hwn a diau i'r cyfresi hyn ddenu llawer o wrandawyr. Wrth reswm roedd y pwyslais ar y llafar, a cheisiwyd cyflwyno gwersi bywiog a diddorol. Gwnaeth y B.B.C. ymdrech arbennig i ddethol geirfa a chyhoeddwyd y rhestr o tua 1,300 o eiriau sef 70 strwythurol, 700 o enwau, 250 o ferfau a berfenwau, 240 o ansoddeiriau a 50 o gysyllt-eiriau ac arddodiaid.

Fel y dywedwyd ni roddwyd llawer o sylw i'r dysgwyr mewn oed. Ni sonir amdanynt yn Adroddiadau'r Llywodraeth ar Addysg

nac yn y math o Arolwg Iaith a baratowyd yn gyson dros y blynyddoedd wedi'r Rhyfel yn Arfon ac yn achlysurol gan Awdurdod Addysg y Rhondda. Nid oes sôn am gyrsiau Cymraeg fel ail iaith yn yr ADRODDIAD AR ADDYSG I OEDOLION YNG NGHYMRU a gyhoeddwyd gan Adran Gymreig y Bwrdd Addysg yn 1936. Rhestrir nifer o bynciau a ddysgid mewn dosbarthiadau nos a chynhelid amryw o'r darlithoedd hyn trwy gyfrwng y Gymraeg. Nid oes sôn am ddysgwyr chwaith yn adroddiad Prifysgol Cymru sef AROLWG O ADDYSG OEDOLION YNG NGHYMRU a gyhoeddwyd yn 1940 ac sy'n rhestru 35 o ddosbarthiadau a gynhelid ledled Cymru i drafod iaith a Llên Cymru dan nawdd Adran Efrydiau Allanol y Brifysgol, y W.E.A. a'r Y.M.C.A. Ymddengys nad oedd galw am ddosbarthiadau ail iaith oherwydd dywedir ar t.78 o'r Arolwg mai'r myfyrwyr sydd yn penderfynu pa gyrsiau a gynhelir er y gall y tiwtoriad roddi arweiniad iddynt.

Ymddengys fod awduron cyrsiau plant y cyfnod yn fwy ymwybodol o ddatblygiadau methodoleg ail iaith na'r llunwyr cyrsiau i oedolion. Yn sicr roedd llawer mwy o drafod ar y pwnc mewn erthyglau ac Adroddiadau a llyfrau.

Mynegwyd diddordeb yn y Dull Union mor gynnar â 1889 a chyhoeddwyd darlith W. Edwards THE DIRECT METHOD OF LANGUAGE TEACHING (A suggestion in the interests of Education in Wales) yn 1900. Rhoddir arweiniad manwl a chanmoliaeth fawr i'r

Dull. Ni ddylid cyflwyno gramadeg mewn dull ffurfiol a rhaid oedd defnyddio digon o luniau a chyfarpar i ddysgu'r plant yn llwyddiannus.

Rhoddwyd arweiniad pellach ar y dull yn TEACHING WELSH BY THE DIRECT METHOD gan W.Phillips (1921) - (Theory and Practice of teaching Welsh to English-speaking children without the aid of English. A Manual for the use of students, young Teachers and Parents. To be used along with PORTH Y GYMRAEG.) Cwrs i blant bach oedd PORTH Y GYMRAEG. Yn y Rhagymadrodd o dros 50 tudalen ceir trafodaeth fanwl ar ddysgu ail iaith. Pwysleisir mai gweithred naturiol, greddfoll bron, yw dysgu iaith i blentyn. "Fel y daeth rheolau'r gramadegwyr yn fwy ac yn fwy manwl ac yn arbennig pan ddaeth dulliau dysgu ieithol clasurol Groeg a Rhufain yn fwy gramadegol a chystrawennol, tueddwyd i anwybyddu fwy fwy allu cynhenid y meddwl dynol i ddysgu iaith heb y fath gymorth." Pwysleisir yr angen eto am cyfarpar i hybu'r dysgu; a hefyd rhoi digon o gyfle i'r plentyn siarad a chlywed yr iaith. Mae'n bwysig iddo fod yn ei swm hi.

Roedd Miss Ellen Evans yn un o'r arloeswyr cyntaf i astudio dysgu ail iaith yng Nghymru o ddifrif (Y Cyfeiriadau t.217). Gwyddai am lenyddiaeth ryngwladol ar y pwnc ac arbrofodd yn ymarferol mewn ysgolion. Mynegir ei syniadau ar y pwnc yn

THE TEACHING OF WELSH (1924). Dywed y dylid anghofio'r hen dull gramadegol o ddysgu iaith a rhoddi mwy o bwyslais ar lefaru ac ar gysylltu'r gair â'r gwrthrych neu'r syhiad. "Nod y dull union yw datblygu cysylltiad uniongyrchol rhwng profiad - neu argraff - a mynegiant, yn yr un ffordd ag y digwydd pan ddysga'r plentyn ei iaith gyntaf." t.158.

Mae'n amlwg bod rhai Awdurdodau Addysg ac athrawon unigol yn ceisio gweithredu'r egwyddorion hyn. Paratowyd cynllun gwaith syml, manwl ac effeithiol yn y Rhondda gan ddefnyddio'r Dull Union - THE RHONDDA SCHEME FOR THE TEACHING OF WELSH. Cyhoeddwyd IAITH Y WERIN yn 1928 gan Athrawon y Rhondda. Pwysleisir gwaith llafar ac ehangu'r maes llafur yn raddol mewn dull systematig. Tua'r un cyfnod (1925) cyhoeddwyd WELSH FOR THE ENGLISH, ENGLISH FOR THE WELSH gan O.Jones Owen. Pwysleisir gwaith llafar eto a'r iaith lafar yn hytrach na'r iaith lenyddol: "Prif ddiben y cwrs i'r disgybl Saesneg yw dod yn abl i ymddiddan yn Gymraeg." Dywed y dylid paratoi'r gwersi yn fanwl ymlaen llaw a defnyddio digon o offer i fywlogi a dramatiddio'r wers. Defnyddir y famiaith fel cyfrwng ar ddechrau'r cwrs ond ceisir cael y plant i sgwrsio a'i gilydd yn yr ail iaith. Seiliwyd y gwersi ar sefyllfaoedd syml a gwelir ymdrech i raddio'r gwaith. Cwrs diddorol bywiog wedi ei sylfaenu ar waith llafar yw hwn.

Cyhoeddwyd Adroddiad gwerthfawr gan Adran Gymraeg y Weinyddiaeth Addysg yn 1927 dan y teitl Y GYMRAEG Mewn Addysg A BYWYD. Ymhlith argymhellion eraill pwysleisir y dylid hyfforddi athrawon yn y dulliau diweddaraf o ddysgu Cymraeg fel ail iaith. Rhestrir gweithiau Jespersen, Gouin, Palmer, Ellen Evans a William Phillips. Ddwy flynedd yn ddiweddarach cyhoeddodd yr Adran bamffled yn ymhelaethu ar yr argymhellion a nodwyd - AWGRYMIADAU AT YSTYRIAETH AWDURDODAU ADDYSG AC ATHRAWON. Unwaith eto pwysleisir gwaith llafar a gohirio dysgu gramadeg. (t.112): "Dylid dechrau gyda'r pethau sydd amlaf a phwysicaf ynglŷn ag anghenion beunyddiol a buddiannau'r plentyn."

Dechreuwyd cynhyrchu y cylchgrawn YR ATHRO yn 1928 a cheir yn yr ôl-rifynnau drysorfa o wersi, cynghorion a syniadau ar gyflwyno'r Gymraeg i blant. Un o'r cyfrannwyr mwyaf toreithiog a chyson hyd 1953 oedd David O. Roberts. Roedd ef, yn fwy na neb arall yng Nghymru, yn ymwybodol iawn o'r datblygiadau rhyngwladol ym myd ail-iaith. Gwyddai am waith Palmer ar ddethol geirfa a chyhoeddodd erthygl ar ddylanwad ^uGouin (Medi 1933). Anogai athrawon i geisio gwneud eu gwersi'n ddiddorol i ddefnyddio chwaraeon a chyfarpar i holi ac ateb a chael y plant yn rhugl o fewn cylch cyfyng. Ac yna'n raddol ehangu'r cylch. Roedd gwaith llafar yn holl bwysig a dibynnai

llwyddiant y dysgu i raddau helaeth ar ymroddiad, egni a phersonoliaeth yr unigolyn oathro. Dyma a ddywed wrth drafod yr iaith lafar (Mai 1934): "... at hyn rwy'n gwbl argyhoeddiedig ei bod yn hen bryd i ni ystwytho'r iaith ysgrifenedig fwy fwy a defnyddio mwy ar ffurfiau cwmphasog y ferf ac anwybyddu ffurfiau lluosog ansoddeiriau ac yn y blaen". CYNLLUN NEWYDD YN Y GYMRAEG (1930) yw sylfaen ei gwrs. LLWYBR Y GYMRAEG. Dyma a ddywed yn y Rhagair:

"Gall y llyfr hwn fod yn rhwystr yn hytrach na bod yn gynorthwy i ddysgu'r Gymraeg oni weithredir ar yr egwyddor bod yn rhaid i'r plant GLYWED a DWEUD y gwersi cyn eu trafod o'r llyfr....Gwaith llyfr yw cadarnhau'r gwaith llafar. Ni ellir pwysleisio gormod ar yr egwyddor hon."

Dyma a ddywed yr awdur am ei GYNLLUN NEWYDD Y GYMRAEG:

"Neges fawr y cynllun yw dangos a meithrin y cysylltiad hanfodol sydd rhwng yr iaith a ddysgir a bywyd neu brofiad y plentyn." Cyhoeddodd ddwy gyfres o lyfrau oedd yn seiliedig ar y cynllun sef LLWYBR Y GYMRAEG (1935) a PRIFFORDD Y GYMRAEG (1935).

Rhoddwyd arweiniad pendant a manwl i athrawon Cymru drwy gyfrwng erthyglau D.O.Roberts yn YR ATHRO. Ond er bod rhai o'r pwyntiau a drafodir ganddo megis dethol geirfa a graddio defnyddiau yn berthnasol i bob math o gwrs arweiniad ar ddulliau dysgu plant bach yn y dosbarth a roddai ef. Ni fyddai ei gynghorion ef bob amser o fudd i berson a geisiau lunio cwrs i bobl mewn oed ²⁵ ~~ei~~ ddefnyddio yn eu cartref - ac yn ôl pob tystiolaeth nid oedd dosbarthiadau nos ar gael yn

y cyfnod hwnnw.

Nodir un cwrs arall yn unig, sef CWRYS RHYDYCHEN MEWN CYMRAEG (1934). (Ni thrafodir y cwrs yn fanwl oherwydd mai ar gyfer plant y bwriadwyd ef). Mae'r cwrs hwn yn arbennig oherwydd ei fod yn gyfaddasiad gan Evan J. Jones o gwrs Saesneg Laurence Faucett. Roedd Faucett yn ieithydd o fri yn ei gyfnod a bu'n gweithio ar yr INTERIM REPORT ON VOCABULARY SELECTION. Paratowyd Llyfrau Darllen, Llyfrau Gwaith, Llyfrau Darllen Ychwanegol a chyfres o ddarluniau fel rhan o'r cwrs. Ond ni wahaniaethir yn glir rhwng dysgu'r Gymraeg fel mamiaith ac fel ail iaith - roedd hon yn nodwedd gyffredin am flynydd-oedd lawer. Dyma a ddywedir: "Amcenir yn y cwrs newydd hwn lunio gwersi cyfaddas i addysgu plant ardaloedd Cymreig, ac ardaloedd dwyieithog, ac ardaloedd Seisnig, i ddarllen, siarad ac ysgrifennu Cymraeg". (Nodwedd arall gyffredin iawn oedd nad oedd yr athrawon a geisiai ddysgu Cymraeg yn rhugl yn yr iaith a pharatowyd un cwrs sef CYFRES COEYBRAIN yn 1944 yn benodol ar eu cyfer hwy.)

Cyhoeddodd Arfon Arolwg Iaith yn 1944 gyda dadansoddiad o'r sefyllfa ieithyddol, rhestr geirfa a rhestr o ymadroddion buddiol plant yn y cae chwarae. Bu Morgannwg hefyd yn rhoi sylw i ddulliau dysgu ail iaith a chyhoeddwyd cwrs a chyfarpar set CYNLLUN MORGANNWG yn 1949.

Dethol geirfa fuddiol a bwysleisir yn yr Adroddiad Y BROBLEM DDWYIEITHOG YN YR YSGOL UWCHRADD YNG NGHYMRU a gyhoeddwyd gan y Weinyddiaeth Addysg yn 1949; a chyfeirir at eirfa'r B.B.C. a'i chymeradwyo (t.43)

Rhoddir pwyslais ar waith llafar yn Adroddiad 1953 LLE'R GYMRAEG A'R SAISON YN YSGOLION CY AU gan y cyngor canol ar Addysg. Dywed yr adroddiad hwn eto "ar fater geirfa y mae angen yng Nghymru am ymchwil helaeth a thrwyadl ar y broblem o ddewis a graddio geirfa yn y ddwy iaith".

Gwelir bod arolygwyr, addysgwyr a rhai athrawon yn ymwybodol o ddatblygiadau diweddar ac yn rhoddi cryn ystyriaeth i ddulliau modern o ddysgu iaith, ond rhaid cofio mai trafod addysgu plant ifanc yr oeddynt. Ni welir trafodaeth ac ni roddwyd arweiniad ar baratoi cyrsiau i bobl mewn oed; ac ar wahân i gyrsiau'r B.B.C. tuedda cyrsiau i fod yn draddodiadol iawn. Ni welir ollen datblygiad cyson o ystyried y cyrsiau yn eu trefn. Ceir awy o bwyslais ar iaith lafar yng nghwrs Davies & Griffiths yn 1915 nag a geir yng nghwrs L.Powell (1951) a rhoddir lle amlycach i siarad yr iaith yng nghwrs Carador yn 1925 nag a geir yng nghwrs M. Jenkins yn 1959. Donna Vinay & Thomas eu bod wedi seilio eu cwrs ar egwyddorion ddiweddaraf o ddethol a graddio ond dull gramadegol iawn sydd iddo. Spurrell yn 1881 oedd yr unig un a geisiodd lenio Cwrs Cymraeg wedi ei seilio ar y strwythur ac ar raddio'r patrymau, yn wir gwelir gweithredu llu o egwyddorion addysgol na ddaeth yn gyffredin hyd saithdegau'r ganrif hon yn y cwrs hwn. Ond yn y cyrsiau i blant pwysleisir iaith lafar, gwaith llafar, defnyddio cyfarpar, dethol geirfa, graddio'r deunydd a gohirio dysgu gramadeg ffurfiol. Mae'r swahiniaeth rhwng y cyrsiau i bobl mewn oed a'r cyrsiau plant yn amlyg ac yn darawiadol.

LLYFRYDDIAETH.

RHESTR O'R CYRSIAU A GRYBWYLLIR.

OEDEOLION:

Ab Ithel, EASY LESSONS IN WELSH. 'Observer' Office, Tenby. d.d.

B.B.C. (Pamffledi) LEARNING WELSH.

TRY OUT YOUR WELSH. 1959.

Davies.W. & Griffiths. E.T. THE TUTORIAL WELSH COURSE.

Southall & Co. Ltd Newport. 1915.

Evans. S. J. THE ELEMENTS OF WELSH GRAMMAR.

Southall & Co. Ltd. Newport. 1915.

Jenkins .M. A WELSH TUTOR. G.P.C. Caerdydd 1959.

Powell. L.M. THE PRACTICAL WELSH COURSE.

Garnaway Ltd. London 1951.

Rowland. T. A GRAMMAR OF THE WELSH LANGUAGE.

Hughes & Butler, London. 1853.

Smith. A.S.D. (Caradar) WELSH MADE EASY.

Hughes & Son, Cardiff. 1925.

Vinay.J.P. & Thomas. F.O. THE BASIS AND ESSENTIALS OF WELSH.

Nelson & Sons, London. 1948.

W.D. D. A. LISTEN AND LEARN. (Recordiau) 1945.

Williams. S.J. BEGINNER'S WELSH. Tonypandy 1934.

WELSH IN A WEEK. Rhondda leader Ltd., Tonypandy 1913

CYRSIAU I BLANT.

Jones.E.J. & Faucett. G. CWRB RHYBYCHIN WERN CENRAEG.

O.U.P. London 1934.

Owen. Jones O. WELSH FOR THE ENGLISH, ENGLISH FOR THE WELSH.

Hughes a'i Fab, Wrecsam 1925.

- Phillips. W. PORTH I'R GYMRAEG. Spurrell, Caerfyrddin. 1921.
- Rhondda Teachers Ass. IAITH Y MERIN. Caerdydd 1928.
- Roberts. D.O. LLWYBR Y GYMRAEG. Cemni Cyhoeddi Addysgol, Caerdydd
1935.
- Thomas. W.O.& H.S. CYFRES COEDYBRAIN, Llyfrau'r Castell, Caerdydd
1947.
- LLYFRAU AR DDULLIAU BYSGU.
- Edwards. W. THE DIRECT METHOD OF LANGUAGE TEACHING.
Southall, Newport. 1900.
- Evans. E. THE TEACHING OF WELSH. Educational Publishing Company
Cardiff & London. 1924.
- Phillips. W. TEACHING WELSH BY THE DIRECT METHOD. Spurrell,
Caerfyrddin 1921.
- ADRODDIADAU'R LLYWOLRAETH.
- 1927 Y GYMRAEG NEYN ADDYSG A BYWYD.
Adran Gymreig y Weinyddiaeth Addysg.
- 1929 AWGRYMIADAU AT YSTYRIAETH AWDURDODIAU ADDYSG AC ATHRAWON.
Y Bwrdd Addysg.
- 1949 Y BROBLEM DDWYIEITHOG YN YR YSGOLION UWCHLADD YNG GYMRU.
Y Weinyddiaeth Addysg,
1953. LLE'R GYMRAEG A'R SAESNEG YN YSGOLION CYMRU.
Y Weinyddiaeth addysg.
- 1936 REPORT ON ADULT EDUCATION IN WALES.
Y Bwrdd Addysg.
- 1940 A SURVEY OF ADULT EDUCATION IN WALES
Prifysgol Cymru.
1954. BILINGUALISM IN WALES. R.E. Davies.

DETHOL GEIRFA

Nid oes yr un dyn byw sy'n gwybod ac yn defnyddio pob gair o'i famiaith. Mae pob un ohonom yn fwriadol, neu'n anfwriadol, yn dethol ein geirfa i ryw raddau. Yn wir, amcan-gyfrifir bod person addysgiedig yn defnyddio tua mil o eiriau newydd bob blwyddyn. Proses anymwybodol ydyw. Ondwrth gyflwyno iaith estron i ddysgwyr rhaid yw dethol yn fwriadol. Dywed Mackey: "Ni all unrhyw ddull gyflwyno iaith yn ei chyflawnder, mae dethol yn nodwedd gynhenid o bob dull". (1) Gwastraff ar amser ac ymdrech yw i fyfyrwr ddysgu 12,000 o eiriau er mwyn gallu deall mil ohonynt. Nod yr addysgwr bob amser yw ysgafnhau baich y dysgu dry gyflwyno i'r dysgwr y geiriau hynny a fydd o'r budd mwyaf iddo; hynny yw, y nifer lleiaf o eiriau y gellir eu defnyddio yn y nifer mwyaf posibl o sefyllfaoedd. Rhoddwyd cryn sylw i'r gred hon yn ystod y chwedegau yn arbennig dan bwysau llunio cyrsiau clyweled yn Ffrainc.

Pan nad oedd y dethol yn hollol fympwyol rheolwyd ef gan bum prif egwyddor, sef amllder, amrediad^{*}, cyfleusrwydd[†], cyffredinoled[‡] a rhwyddineb dysgu. Tybiwyd i ddechrau mai'r geiriau mwyaf buddiol fyddai'r rhai a ddefnyddid amlaf, a cheisiwyd darganfod pa eiriau oedd y rhain drwy gymryd samplau

* amrediad (range) - cyfrif o'r nifer o samplau y defnyddir gair ynddynt.

† cyfleusrwydd (disponibilité) - geiriau angenrheidiol mewn sefyllfaoedd arbennig.

‡ cyffredinoled (coverage) - lle y gwnaiff un eitem y tro i gynrychioli nifer.

o ddeunydd ysgrifenedig a rhifo'r eitemau a ddigwyddai amlaf ynddynt. Dyna sail egwyddor amlder. Mlenyddol oedd y samplau ar y dechrau, ond rhoddwyd mwy o bwyslais ar iaith lefar pan ddechreuwyd defnyddio'r recordydd tap. Hedyn trefnwyd hwy mewn rhestr yn ol eu hamlder. Iu unigolion ers canrifoedd yn gneud y math hwn o waith er mwy pennu pa eiriau a ddefnyddid amlaf yng nghlasuron yr iaith Saesneg megis Shakespeare neu'r Beibl. Er difyrrwch iddynt hwy eu hunain y gwnaent hyn, ac nid oedd ganddynt unrhyw nod arbennig mewn golwg. Ond ers 1889 paratowyd dros 80 o'r rhestr amlder hyn ar gyfer dysgu iaithoedd.

Kaeding yn 1889 oedd y cyntaf i ddefnyddio dull gwyddonol a gwr^btrychol o baratoi rhestr. Rhestrodd ef a'i weithwyr y geiriau a ddefnyddiai 5,000 o stenograffwyr Almaenig. Ar gyfer dysgu llawfer y gwnaethpwyd y cyfrif hwn a defnyddiwyd corff o 10,910,777 o eiriau olynol. Hwn oedd y cyfrif mwyaf trylwyr a wnaethpwyd erioed, ac er nas bwriadwyd ar gyfer dysgu iaithoedd ystyrir ef yn bwysig gan mai hwn oedd y cyfrif a sefydlodd y patrwm a'r egwyddor ar gyfer yr holl "rifo" a'i dilynodd. Anfantais fawr y gwaith oedd bod pob gair yn cael ei rifo, y ffurf unigol a'r lluosog o'r un gair, ac ni wahanuethpwyd rhwng geiriau oedd a'r un sain iddynt ond a oedd mewn gwirionedd yn eiriau hollol wahanol, megis mai (cysylltiad) a Mai (ais).

Tua dechrau'r ugeinfed ganrif cafwyd nifer o restrï anwyddonol a di-fudd. Er mwyn dysgu sillafu yn y famiaith

y paratowyd y rhestrî hyn gan amlaf. Dylid nodi un eithriad sef rhestr Leonard Ayres (1913) sy'n bwysig am mai hon oedd y gyntaf i ddangos mai geiriau bychain a ailadroddir yn aml yw hanfod iaith. Ar y cyfan unigolion a wnaî'r gwaith hwn, ac ni wyddent am waith ei gilydd. Ond hyd yn oed yn y cyfnod cynnar hwn dechreuwyd amau bod rhyw wendid yn y dull hwn o ddethol geirfa. Cyhoeddodd W.F. Clarke restr WRITING VOCABULARY yn dadansoddi geirfa llythyrau ac yn ei chymharu a rhestrai eraill, a sylwodd ar amryw byd o anghysonderau. Y rheswm am hyn oedd bod nifer y geiriau olynol a rifwyd yn annigonol ac ni ystyriwyd eu hamrediad. Sylweddolwyd bod yn rhaid cael o leiaf filiwn o eiriau olynol er mwyn cael cyfrif gweddol gywir.

Bu cryn fri ar restr y seicolegydd addysgol Thorndike, THE TEACHER'S WORD BOOK OF 20,000 WORDS (1921), ond nid oedd o gymorth i athrawon a oedd yn dysgu Saesneg fel ail iaith, ac ni fwriadwyd iddo fod. Sylwyd ar rai nodweddion rhyfedd megis y ffaith nad yw'n rhestru geiriau a ystyrir yn gyffredin megis soap, bath, cushion a chalk ymhlith y 2,000 o eiriau cyntaf.

Cyhoeddodd Ogden a Richards eu cwrs BASIC ENGLISH yn 1930. Seiliwyd y cwrs hwn ar egwyddor cyffredinoled, hynny yw gellir defnyddio un gair i gymryd lle nifer o eiriau eraill. Er enghraifft, yn Cymraeg gellir defnyddio'r gair sedd yn lle cadair, stol, sgîw, etc. Nid ystyriwyd amlder gair o gwbl na'i amrediad. Yn wir, deil Mackey fod Ogden yn anghytuno a'r

dulliau arferol o ddethol geirfa. "Ymateb ymwybodol yn erbyn y gorddefnydd o'r egwyddor o amllder wrth dethol oedd BASIC ENGLISH ... nid amllder gair oedd yn ei wneud yn ddefnyddiol; ei ddefnyddioldeb oedd yn ei wneud yn aml." (2). Ceisiodd Ogden leihau y swmp o iaith yr oedd yn rhaid i berson ei ddysgu, ac ar yr un pryd wneud i'r ychydig a ddysgid "weithio" yn galed. Symrhawyd yr iaith Saesneg a chynigiwyd rhestr o 850 o eiriau i gymryd lle'r 20,000 o eiriau y credir bod y siaradwr cyffredin yn eu defnyddio. Mewn gwirionedd roedd yr eirfa weithredol, ymarferol gryn dipyn yn nes at 2,000 nag at yr 850 honedig. Ond methiant fu'r arbrawf diddorol hwn, yn bennaf am nad oedd ei ddyfeiswyr wedi ystyried yr agwedd ddeallusol yn ddigon gofalus. Gor bwysleisiwyd ffurf iaith gan esgeuluso'r ystyr. Yn hytrach na chyflwyno iaith fel y defnyddir hi bob dydd ceisiwyd ei llurgunio a'i chymhwyso i ffitio yn dwt i ddamcaniaeth arbennig.

Prif wendid BASIC ENGLISH oedd fod yr iaith newydd a greodd Ogden yn hollol wahanol i Saesneg safonol. Dim ond 18 o ferfau a ddefnyddiwyd ac ychydig iawn o eiriau strwythurol. (4) Gobeithiwyd y byddai hyn yn hyrwyddo'r dysgu. Ond mewn gwirionedd nid lleihau yr anawsterau a wnaethpwyd ond ychwanegu atynt. Ni ellir defnyddio BASIC ENGLISH ychwaith fel cam tuag at ddysgu Saesneg safonol, gan ei bod yn anoddach i'w dysgu na Saesneg, a beth bynnag, nid oes neb yn ei siarad hi.

Wrth ystyried gwerth gair yn ôl yr egwyddor o gyffredin-

oledd bernir i ba raddau y gall gymryd lle geiriau eraill llai gwerthfawr - sef gwerth disodli. Teimlai bod angen rhagor o ymchwil i ddarganfod pa ddefnydd a wnaiff y dysgwr o'r broses o gyffredinolli wrth iddo ddysgu iaith. "Ymgais i fesur gwerth potensial eitemau yng nghod iaith yw cyffredinoled, a thrwy hynny alluogi'r nifer mwyaf eang o syniadau gael eu mynegi â'r nifer lleiaf o eiriau. Er bod y syniad yn un deniadol methiant fu'r ymdrechion diweddar i'w ddadansoddi'n ystyrlawn." (5)

Wedi i ieithyddion sylweddoli mai methiant fu canolbwyntio ar yr egwyddor o gyffredinoled ceisiwyd symleiddio'r dull o ddysgu yn hytrach na symleiddio'r iaith. Yn 1934 cyhoeddodd Swenson a West lyfryn THE COUNTING OF NEW WORDS ac ynddo ceisir didoli geiriau yn ôl y rhwyddineb neu'r anhawster a geid wrth eu dysgu. Dangosir bod rhai geiriau yn fwy "gwerthfawr" nac eraill oherwydd eu bod yn hawdd eu cofio, a cheisiwyd ynysu'r geiriau hynny. Y nod oedd rhoi i'r dysgwr y nifer mwyaf o eiriau yn gyfnewid am yr ymdrech leiaf, a pharatowyd "mynegai bargeinio". "Mae pris i bob gair ac mae'n rheitiach i dreulio amser yn dysgu geiriau gwerthfawr na rhai ffug, rhad." (6) Er bod yr egwyddor hon yn cael ei hystyried yn un bwysig yn fethodolegol, ni ddenodd lawer o gefnogwyr a pharhawyd i lunio rhestrau wedi eu seilio ar egwyddorion amllder ac amrediad trwy gydol y tridegau.

Cyhoeddwyd nifer fawr o restrau yn Ffrangeg, Almaeneg,

Sbaeneg a Saesneg yn ystod y cyfnod hwn. Cyhoeddwyd hefyd nifer o lyfrau darllen Ffrangeg ac Almaeneg wedi eu seillio ar gyfrifiadau. Yn Saesneg cyhoeddwyd THE OXFORD ENGLISH COURSE yn 1933 gan Lawrence Faucett ac addaswyd ef i'r Gymraeg gan Evan J. Jones. Efallai y bu gorbwysleisio ar bwysigrwydd rhestr amllder gan dybio mai ynddynt hwy y llechai cyfrinach dysgu iaith a pheraf'r diffyg cytundeb rhwng y gwahanol restrï ar ba eiriau oedd fwyaf gwerthfawr gryn ddryswch i'r addysgwyr. Ond cytunai pob rhestr ar un ffaith bwysig sef mai geiriau strwythurol oedd uchaf eu hamlder o ddigon. Mae'n anodd iawn gwneud heb y rhain mewn unrhyw iaith a dywedir felly fod eu cyfyngiad yn isel. Rhaid eu cynwys ar ddechrau pob cwrs ond gan mai geiriau strwythurol ydynt ni chynhwysir hwy mewn rhestrau geiriau.

O'r diwedd galwyd ynghyd yr arbenigwyr a ddysgai Saesneg fel ail iaith ledled y byd, a dan symbyliad H.E. Palmer cyhoeddwyd yn 1930/31 y FIRST AND SECOND INTERIM REPORT ON VOCABULARY SELECTION (7). Fel datblygiad pellach o'r adroddiadau hyn cyhoeddwyd yn 1936 yr adroddiad mwyaf dylanwadol ac adnabyddus oll. Gelwir ef yn gyffredin yn ADRODDIAD CARNEGIE (8). Ynddo trafodwyd amryw byd o broblemau a fu'n poeni'r addysgwyr ac am y tro cyntaf gwelwyd datganiad pendant o egwyddorion ieithyddol detnol geirfa. Nodir dwy enghraifft yn unig o'r math o bynciau a drafodwyd: "Should happy, happier, happiest; unhappy, unhappier, unhappiest; unhappily;

happiness, unhappiness ... be counted as ~~one~~ word or as nine units? Should get (obtain), get (become), get (cause to become), etc., be considered as one and the same unit as the verb?"

Mae'r atebion i'r math hwn o gwestiwn yn holl bwysig er mwyn rhestru'r geiriau mewn dull gwyddonol, a sicrhau bod pob rhestr, os yn bosibl, yn defnyddio'r un llinyn mesur. Rhoddwyd arweiniad hefyd ar y pwnc mwyaf dyrys oll sef y diffiniad o air.

Unwaith eto pwysleisiwyd pwysigrwydd y geiriau strwythurol: "Un o'r cyfraniadau mwyaf gwerthfawr a wnaethpwyd gan y rhai a luniodd Restr Carnegie oedd mynnu pwysleisio pwysigrwydd y geiriau strwythurol".(9) Er fod anghenion geirfaol dysgwyr yn amrywio mae'n rhaid i bob un ohonynt wrth y rhain, dyma'r geiriau pwysicaf ac anoddaf i'w dysgu'n iawn. Mae'n holl bwysig i luniwr cyrsiau wybod pa eiriau mae'n rhaid iddo eu cynnwys.

Pwnc arall a drafodwyd yn ADRODDIAD CARNEGIE oedd amrediad. Diffinir amrediad yn y Cyfeiriadur fel hyn: "Y mae amrediad geirfa yn gyfrif o'r nifer o bersonau neu o'r ysgrifau neu'r llyfrau, etc., y defnyddiwyd y gair ganddynt neu ynddynt".(10) Gall ambell air fod yn uchel ar restr oherwydd fod awdur neu unigolyn yn ei ddefnyddio'n aml. Mae gair sy'n cael ei ddefnyddio ym mhob man yn bwysicach nag un a geir mewn un sefyllfa neu destun arbennig, er y gallai ei amllder fod yn uchel iawn yn y cyswllt hwnnw.

Enwau diriaethol sy'n amrywio fwyaf o sefyllfa i sefyllfa ac oherwydd hyn ganddynt hwy y mae'r amrediad mwyaf cyfyng. Mae rhifo amllder geiriau mewn testun yn broses wrthrychol, ond mae dewis y deunydd yn dasg oddrychol. Dywed Bongers: "Nid oes y fath beth â chyfrifon geiriau gwrthrychol".⁽¹¹⁾ Y Beibl a'r clasuron Saesneg a ddefnyddiodd Thondike fwyaf i lunio ei restr - roedd y rheiny yn cyfrif am dri chwarter ei holl destunau. Seiliodd Horne ei gyfrif ar lythyrau - rhai busnes a rhai personol - dyna oedd tair rhan o bump o'i ddeunydd. Dewisodd ambell ieithydd lyfr cyfan am resymau personol. Beirnedir Michael West am ogwydd lenyddol ei destun a hefyd am fod ei destun yn anwastad ei hyd - bai a oedd yn gyffredin i'r holl rifo cynnar. Yn ddiweddar ceisiwyd ailystyried y rhestrau hyn drwy eu mesur mewn dull mwy mathemategol. Ond anfoddhaol fu'r canlyniad. Dywed Engels: "Ond sut y gallwn ni gyrraedd cyfernod amrediad boddhaol pan fo'r samplau o wahanol hyd? Peth gwrthyn fyddai datgan egwyddor y dylai geiriau ddigwydd mewn o leiaf pum testun er mwyn sicrhau eu lle mewn rhestr amllder, pan fo hyd y samplau yn amrywio rhwng 100,000 a 1,000 o eiriau".⁽¹¹⁾ Pe gwneid hynny byddai'r canlyniad yn anwastad oherwydd gorbwysleisio'r sampl hiraf.

Cydnabyddir Michael West fel awdurdod ar y pwnc o ddethol geirfa yn yr iaith Saesneg, a deil yr arbenigwyr i drafod ei restr GENERAL SERVICE LIST (1936).⁽¹²⁾ Fel y crybwyllwyd uchod ar destunau llenyddol y seiliwyd y cyfrif a rhaid cofio hyn wrth ddefnyddio'r rhestr. "Cydnabyddwyd bod yn rhaid i

ganlyniadau y fath gyfrifon, a seiliwyd ar eirfa ddarllen yn hytrach nag ar eirfa lafar, gael eu haddasu os oeddynt i fod o fudd at ddibenion siarad ac ysgrifennu'r iaith yn ogystal â'i darllen a'i deall hi pan siaredid hi."⁽¹³⁾ Cred Engels mai dim ond am y 327 gair cyntaf yn y rhestr hon y gellir bod yn hollol sicr fod eu hamlder yn gywir. Yn gyffredinol ceir mwy o anghytuno ynglŷn â gwerth gair po bellaf yr eir i lawr y rhestr amlder.

Cyfunwyd, cywirwyd a chymharwyd y gwahanol restrau er mwyn ceisio eu gwneud yn fwy dibyniadwy. Sylweddolwyd na fyddai geiriau fel gwenwyn neu pervgl yn uchel ar restr amlder, ond yr oedd yn bwysig eu dysgu, neu o leiaf eu hadnabod pan welid hwy. Er yr holl waith gwelwyd rhai canlyniadau rhyfedd. Er enghraifft er fod y gair sebon yn fuddiol i ddysgwyr nid oedd yn uchel ar restr amlder. Am ryw reswm nid oedd dydd Iau mor uchel ei amlder â dyddiau eraill yr wythnos. Achosodd hyn gryn anfodlonrwydd. Dywed Bongers: "Camgymeriad yw meddwl y ceir, drwy gymysgu nifer ddigonol o destunau o'r mathau mwyaf amrywiol, megis y Beibl a llythyrau bancwyr y cyfartaledd ffigurau a fydd yn berthnasol i iaith bob dydd. Nid yw cymysgfa, boed y cyfranedd yn fawr neu'n fach, o ddefnyddiau hollol wahanol yn cynrychioli iaith gyffredinol; nid yw'n cynrychioli dim byd".⁽¹⁴⁾ Yr unig ateb, yn ôl Bongers, yw rhifo nifer enfawr o eiriau olynol. "Ni ellir gwneud cyfrif dibyniadwy ar ddeunydd o dan tua 10 miliwn o eiriau. Nid oes diben mynd dros 11 miliwn." Ond nid yw'r ateb hwn yn bodloni pawb. Dywed J.D. Nisbett: "Mae'n debyg y gwrthwynebir yr haerriad y gellir pennu amlder pendant i eirfa unrhyw grŵp.

Mae gan bob person ei eirfa ei hun, ac mae amllder yn amrywio nid yn unig rhwng personau ond hyd yn oed rhwng gwahanol sefyllfaoedd i'r un person".⁽¹⁵⁾ Dyma awgrymu egwyddor bwysig sef mai diwallu anghenion y dysgwr yw nod yr athro, ac mae anghenion pob dysgwr yn amrywio i ryw raddau yn ôl ei amgylchiadau a'i gymhellion wrth ddysgu iaith. Pwysleisir hyn fwy-fwy heddiw wrth drafod y meusrwydd llafur cyfathrebol.

Mae Mackey hefyd yn amau gwerth rhestrï amllder. "Nid yw amllder eitem yr un mor bwysig at bob diben. Mae'n fwy buddiol ar gyfer deall, er enghraifft nag yw ar gyfer mynegiant. Er y gellir seillio geirfa oddefol ar amllder, rhaid i eirfa weithredol ystyried ffynonellau eraill hefyd."⁽¹⁶⁾ Nid yw amllder yn amlygu pwysigrwydd cysyniadau chwaith, ac mae'n tanseillio egwyddor dysgu geiriau mewn dosbarthiadau geiriol. Er enghraifft, rhesymol a synhwyrol yw dysgu enwau dyddiau'r wythnos i gyd gyda'i gilydd, ac ni ellid gwneud hynny pe dilynïd rhestrau amllder. "Pan ddysgwn iaith estron nid ydym yn ystyried ei geirfa fel geirfa unigol, ar wahan ond ... fel cymdeithasiad syniadau. Bydd y wers sy'n cynnwys y gair bwyta am y tro cyntaf hefyd yn cynnwys y gair am yfed."⁽¹⁷⁾

Oherwydd yr anfodlonrwydd a fynegwyd ynglŷn â rhestrï amllder penderfynwyd ystyried egwyddorion ychwanegol nad oedd-ynt wedi eu seillio ar ystadegau ieithyddol - sef profiad yr athro a barn yr unigolyn, boed ieithydd neu ddysgwr. Chwiliwyd am y geiriau y mae'r unigolyn ei hun yn teimlo bod arno eu hangen; geiriau buddiol sy'n angenrheidiol ar gyfer rhai sefyllfaoedd. Gelwir yr egwyddor hon yn gyfleusrwydd. Tuedd

y rhestrï amllder oedd pwysleisio geiriau strwythurol, ond er pwysiced ydynt rhaid wrth enwau hefyd. Ni ellir siarad hebddynt, ac yma y defnyddir yr egwyddor o gyfleusrwydd. "Rhydd y cyfrifon geirfa y deunydd crai yn unig i'r athrawon, rhaid iddynt hwythau gasglu eu geirfa yng ngoleuni eu profiad o ddysgu ac o raddio a symleiddio deunydd llenyddol."(18)

Problem arall a drafodwyd oedd graddio geirfa, a cheisio darganfod faint o eiriau y dylid eu cyflwyno i ddysgwr. Beth yw'r nifer lleiaf o eiriau sy'n angenrheidiol i fod yn ddealladwy? Mae'n amhosibl rhoi ateb pendant, ond wrth lunio rhestr geirfa ar gyfer cwrs neu lyfr rhaid cadw mewn cof nifer o ffactorau megis - beth yw nod a diben y myfyriwr wrth ddysgu'r iaith? Ate ba safon y bwriedir hyfforddi'r dysgwr? Beth yw hyd y cwrs? Mae gwahaniaeth mewn gwerth gair os yw'n un o 500 yn hytrach nag yn un o 2,000.

Cynigia dull Berlitz eirfa sylfaenol o 850-900 o eiriau, a gellir ychwanegu 300-600 o eiriau at anghenion neilltuoel.(19)

Ceisiodd Palmer ddethol nifer fechan o'r hyn a eilw^y "Head words" sef y geiriau hynny sy'n cael eu defnyddio'n aml mewn iaith. Dangosodd fod mil o eiriau sy'n cael eu defnyddio'n aml yn gyfrifol am 90% o'r geiriau a siaredir yn Saesneg. Felly dylai geirfa o tua 3,000 o eiriau dethol sicrhau fod y dysgwr yn adnabod 95% o eiriau printiedig.(20) Ond geirfa oddefol ar gyfer darllen a drafodir yn ADRODDIAD CARNEGIE; nid geirfa weithredol ar gyfer siarad. Y nod yn y rhan fwyaf o gyrsiau iaith estron a ddysgir mewn ysgolion yn Ewrop heddiw yw cyflwyno tua 500 i 1,000 o eiriau bob blwyddyn dros

gyfnod o chwe blynedd; amcangyfrifir mai dim ond traean o'r rhain a erys yn y cof.⁽²¹⁾

Ni thorywd tir newydd yn ystod y pedwardegau ar wahân i restr Helen S. Eaton, "An English - French - Spanish - German Word Frequency Count" a drafodir yn y man.

Yn 1951 dechreuodd comisiwn Ffrengig ei waith ar astudiaeth yn ymwneud â dysgu Ffrangeg fel ail iaith a chyhoeddwyd y canlyniad a elwir yn LE FRANCAIS FONDAMENTAL yn 1959.⁽²²⁾ Diben yr ymchwiliad hwn oedd hyrwyddo dysgu'r iaith Ffrangeg i'r llu hynny o ddeiliaid Ffrainc a drigai mewn tirlogaethau tramor ond nad oeddynt yn medru siarad yr iaith. Rhaid cydnabod hefyd fod cystadleuaeth rhwng yr iaith Ffrangeg a'r iaith Saesneg am y lle blaenllaw fel iaith fyd-eang. Efallai hefyd fod sôn am ddyfodiad y Farchnad Gyffredin wedi sbarduno llywodraeth Ffrainc i noddi'r project. Gochelwyd rhag camgymeriadau BASIC ENGLISH ac amcanwyd at ddarganfod 'calon' yr iaith naturiol a allai fod o fudd i ddysgwr ar ei phen ei hun, ond a fyddai hefyd yn arweiniad naturiol tuag at astudiaeth bellach o'r iaith. Cyhoeddwyd rhestr o tua 1,300 o eiriau a 152 o batrymau gramadegol. Bwriadwyd i LE FRANCAIS FONDAMENTAL fod yn arweiniad i athrawon yn hytrach nag yn gwrs cyflawn.

Prif arbenigrwydd yr ymchwiliad yw'r pwyslais a roddir ar iaith lafar. Llwyddwyd i ddiffinio'r ffurfiau y dylid eu cynnwys ar ddechrau'r cwrs, ac eraill llai aml eu defnydd, y gellid eu gohirio hyd gwrs pellach. Unwaith eto sylweddolwyd fod rhifo amllder geiriau, hyd yn oed rhai llafar, yn annigonol,

a cheisiwyd goresgyn y broblem trwy baratol dwy restr o eirfa sef "geirfa amllder sy'n cynnwys geiriau gramadegol eu hanfod a berfau, hefyd ansoddeiriau ac ychydig enwau cyffredinol eu natur, a geirfa gyfleusrwydd a luniwyd gan mwyaf o enwau diriaethol, ychwanegwyd rhai ansoddeiriau a rhai berfau sy'n gysylltiedig â syniadau diriaethol arbennig".⁽²⁸⁾ Yr iaith lafar oedd ffynhonnell yr eirfa. Mynegwyd amheuan gan rai ieithyddion ynglŷn â'r dull a ddefnyddiwyd i gasglu'r eirfa gyfleusrwydd, ond tueddwyd i gytuno fod hon yn ffordd weddol effeithiol o ddatrys y broblem. Yn sicr bu ei ddylanwad yn sylweddol.

Tua'r un cyfnod, 1956, cyhoeddodd yr Athro Schonell ffrwyth ei ymchwil i Saesneg llafar gweithwyr yn Awstralia. Diben yr adroddiad oedd hyrwyddo dysgu'r iaith Saesneg i fewnfudwyr, a rhoddwyd pwyslais arbennig ar idiomau.

Deil addysgwyr i ymboeni ynglŷn â rhestrau amllder i ryw raddau hyd heddiw. Ystyrir hwy yn ormes gan rai. "Nid ydym eto wedi ein rhyddhau ein hunain o ormes y cyfrifon geiriau."⁽²⁴⁾ Ond er fod y recordydd tãp a'r cyfrifiadur yn gymorth yn y gwaith yr hyn a amlygwyd gliriaf yn ystod yr ugain mlynedd ddiwethaf yw ymgais ieithyddion i geisio dyfeisio dulliau newydd o ddethol geirfa ar sail egwyddor cyfleusrwydd.

Fel y gwelwyd yr hyn a amlygwyd yn y rhestrau amllder oedd mai geiriau strwythurol a haniaethol a ddigwyddai amlaf. Yn aml iawn roedd mwy nag un ystyr i'r geiriau, a deuir ar eu traws mewn lluo o sefyllfaoedd. Cytunwyd fod y geiriau hyn

yn bwysig iawn, ond ni chafwyd unrhyw arweiniad gan y rhestrau amllder ynglŷn â pha enwau diriaethol oedd bwysicaf. Er mai dim ond un ystyr oedd i'r geiriau hyn gan amlaf, ac er eu bod yn isel iawn ar restr amllder, eto yr oeddynt yn dra phwysig, yn wir yn anhepgorol.

Ceislodd W.A. Bousfield roi trefn ar y maes anodd ac annelwig hwn.⁽²⁵⁾ Gwnaeth ef astudiaeth o gymdeithasiad, a'r drefn a roddir ar eiriau gan gysyniadau arbennig. Cynhaliodd arbrofion a gofyn i fyfyrwyr restru pedwar gair dan bennawd megis 'y tŷ', 'bwyd' ac yn y blaen. Cafwyd mesur helaeth o gytundeb rhyngddynt. Dull tebyg a ddefnyddiwyd yn Ffrainc wrth baratoi LE FRANCAIS FONDAMENTAL. Ehangodd Michea y cysyniad o gyfleusrwydd mewn ymgais i raddio geiriau yn ôl gradd eu cymdeithasiad y tu mewn i gategorïau neu sefyllfa-oedd arbennig. Dywed ef:

"Gair cyfleus yw gair nad yw o angenrheidrwydd yn aml, mae wrth law bob amser, a daw i'r meddwl pan fo ei angen. Mae'n air sy'n perthyn i gymdeithasiad normal syniadau, a daw i'r amlwg pa bryd bynnag y digwydd y cysyniadau hynny. Dyna pam y mae'n bosibl i briodoli i lawer o enwau diriaethol rhyw fesur o gyfleusrwydd oddi mewn i grŵp cymdeithasiadegol arbennig, ond nid yw ystadegau a seiliwyd ar ddansoddiad o destunau yn gallu penodi iddynt unrhyw safle bendant a sefydlog yn nhrefn amllder".⁽²⁶⁾

Ond roedd angen diffiniad manwl o 'sefyllfa' a 'chanol-bwynt diddordeb'. Ymddangosai'n dasg amhosibl a mynegwyd amheuan. "Cyflwynna'r cysyniad lu o anawsterau damcaniaethol ac ymarferol."⁽²⁷⁾ Cynigiodd Dr. R.M. Jones, Aberystwyth, ei ddiffiniad ef o sefyllfa fel "grŵp semantig sy'n ymlynol yn fewnol" - "internally cohesive semantic group".⁽²⁸⁾ Gall dau fath o berthynas fodoli y tu mewn i'r grŵp hwn sef pethau

sy'n bodoli yn agos i'w gilydd ar yr un pryd - "cyfagosrwydd cysylltiadol" neu "gyd-destunol". Wrth feddwl am y gair Eidal daw pethau megis pasta, opera, a Rhufain i'r cof, pethau sy'n byw a bod yn yr un lle. Yr ail fath o berthynas yw honno a geir wrth ymateb i air megis anifeiliaid, gellir cynnig llew, ci, morfyl, dafad, pethau nad ydynt o angenrheidrwydd yn byw ac yn bod yn agos i'w gilydd ar yr un pryd. Seilir un math o ddiffiniad ar gategorïau semantig a'r llall ar eirfa sefyllfa arbennig. Yn aml wrth gynnig geirfa a seiliwyd ar yr egwyddor o gyfleusrwydd drwy ddefnyddio dull cymdeithasiad nid eglurir pa un o'r diffiniadau hyn oedd yn sail i'r profion. Anfantais fwyaf y dull hwn eto o ddethol geirfa yw mai tasg oddrychol yw dewis y sefyllfa. Mypwy hefyd sy'n deddfu pa sefyllfaoedd sydd bwysicaf.

Ceisiwyd dethol enwau diriaethol drwy ddefnyddio prawf arall. Ceisiwyd darganfod pa mor adnabyddus yw gair. "Ymgais yw cynefindra geiriol i fesur y pwysigrwydd a briodola pobl i air."⁽²⁹⁾ Rhoddir rhestr o eiriau i berson, gofynnir iddo eu gosod yn y drefn y disgwylia eu gweld, eu clywed neu eu defnyddio. Mae'r dull hwn yn aml yn ategu'r rhestrau amllder ond yn ychwanegu llawer o eiriau megis sebon sy'n isel ar restr amllder ond sy'n gyfarwydd gan fod y rhan fwyaf o bobl yn ei ddefnyddio bob dydd. Rhaid cadw mewn cof yr elfen ddiwylliannol wrth ddefnyddio'r dull hwn; efallai y byddai'r gair llvfr yn fwy cyfarwydd i fyfyrwr nag i ffermwr, a'r gair bardd i Gymro nag i Sais. Credai fod gwerth pendant i'r math hwn o ddethol.

Yn ystod yr Ugeinfed Ganrif treuliwyd llawer iawn o egni

ac amser a gwariwyd arian yn ceisio symleiddio'r dasg o ddysgu iaith. Credwyd ar ddechrau'r ganrif fod y rhestrï amllder yn hollol allweddol ond anwyddonol ac ansicr fu'r ymdrechion cynnar. Bu cryn fri arnynt yn ystod y tridegau, ond cyn hir sylweddolwyd nad oeddynt yn ddigonol o bell ffordd. Ystyriwyd yr elfen o amrediad a chyffredinoledl ond eto nid oeddynt yn foddhaol. Cam pwysig ymlaen oedd gallu rhifo amllder geiriau mewn iaith lafar pan ddyfeisiwyd y recordydd tâp, a cheisiwyd hefyd baratol rhestrï a oedd wedi eu seilio ar egwyddorion eraill megis cyfleusrwydd, rhwyddineb dysgu a chymdeithasiad. Ni roddir cymaint o bwyslais ar y rhestrï amllder heddiw, "Adlewyrchant ddiddordeb oedolion a oedd yn byw mewn cyfnod arbennig, ac mewn rhannau arbennig o'r byd Saesneg ei iaith." (30) Erbyn heddiw tueddir i beidio ag ystyried gair fel pe bai yn sefyll ar ei ben ei hun, ond yn hytrach yn ei gyd-destun. Symudodd gweithgarwch addysgwyr tuag at ddiffinio ac archwilio meysydd cyfathrebu, a defnyddir ffrwyth hyn yn sail i gyrsiau cysyniadol y Cyngor dros Ewrop.

FFYNONELLAU

1. Mackey, W.F., (1965) t.161 LANGUAGE TEACHING ANALYSIS.
Longmans Green London.
2. Ibid. t.187
3. Engels, L.K., 'The Fallacy of Word Counts', I.B.A.L.(1968)
Vol.6. Part 3, t.214
4. Bongers, H., THE HISTORY & PRINCIPLES OF VOCABULARY
CONTROL (Wocopi Woedan 1947)
5. Richards, J.C., "Coverage. What it is & what it isn't"
I.T.L. (Louvain 1971) Vol.13, t.14
6. Swenson & West, THE COUNTING OF NEW WORDS
(Toronto U.P. 1934)
7. Palmer, H.E., SECOND INTERIM REPORT ON VOCABULARY SELECTION
(Tokyo I.R.E.T. 1931)
8. Fawcett, Palmer, West & Thorndike, INTERIM REPORT ON
VOCABULARY SELECTION (1935)
9. Bongers, H., (1947) t.72
10. Cyfeiriadur i'r Athro Iaith (G.P.C. 1974) t.27
11. Engels L.K., t.217
12. West M., A GENERAL SERVICE LIST OF ENGLISH WORDS
(London Longmans, 1933)
13. Engels, L.K., t.222-223
14. Bongers, H. (1947) t.94
15. Nisbett, J.D., "Frequency Counts & their Uses"
EDUCATIONAL RESEARCH (1960) Vol.3, t.57
16. Mackey, W.F., t.183
17. Nisbett (1960), t.58
18. Mackey, W.F. t.183
19. Cyfeiriadur, t.61
20. Bongers, H. (1947) t.84.
21. Mackey, W.F. t.161
22. LE FRANCAIS FONDAMENTAL, Publication de Intuit Pedagogique
National (Paris 1959)
23. Wilkins, D. 1972, t.117 LINGUISTICS IN LANGUAGE TEACHING.
Arnold . London.

24. Lee, W.R., 'Grading' E.L.T., Vol.XVIII, Par.III, t.110
25. Bousefield, W.A. et al. "The Connecticut Free Association Norms." TECHNICAL REPORT No.22. Storrsvair Connecticut (1957)
26. Michea, R., "BASIC VOCABULARIES" , NEW RESEARCH & TECHNIQUES FOR THE BENEFIT OF THE MODERN LANGUAGE TEACHER, (Strasbourg C.C.C. 1964) t.19-33
27. Richards, J.C., t.161
28. Jones, R.M., "Situational Vocabulary" I.R.A.L. 1966 Vol.66, t.165-173
29. Richards, S.C., "A Phycholinguistic Measure of Vocabulary Selection" I.R.A.L. 1970 Vol.8. Part 2, 87-102.
30. Lee, W.R., t.110.

GWELER HEFYD:

Ogden, C.K., BASIC ENGLISH (London Routledge & Keegan Paul, 1930)

Thorndike & Lorge, THE TEACHERS WORDBOOK OF 30,000 WORDS (N.Y. 1944)

DETHOL GEIRFA YNG NGHYMRU (2)

Gwelwyd bod ymdrech arbennig yn ystod dauddegau a thriddegau'r ganrif hon i sefydlu'r Saesneg fel iaith fyd-eang. Un ffordd o wneud hyn oedd trwy wella'r dechneg o ddysgu Saesneg fel ail iaith yn gyffredinol, a thrwy geisio darganfod y dull mwyaf effeithiol o ddethol yr eirfa fwyaf buddiol a hanfodol. Nid oedd yr un unigolyn na sefydliad yn gwneud gwaith cyffelyb yn y Gymraeg yn ystod yr un cyfnod.

Cyhoeddwyd yr adroddiad Y GYMRAEG Mewn Addysg a Bywyd yn 1927 ac ynddo mynegir pryder ynglŷn â'r dulliau a ddefnyddid gan athrawon i ddysgu'r iaith.⁽¹⁾ Dywed "Yr ydym, felly, yn annog athrawon i astudio'r dulliau union ... megis dulliau Go^ulin, Berlitz, Haeussen a Jena a'r modd i'w cymhwyso at ddysgu Cymraeg. Ceir o hyd ormod o ddysgu ystyr geiriau yn unig".

Wrth ymdrin â'r eirfa a gyflwynid dywed: "Dylai'r cynllun sicrhau bod yr eirfa a ddysgir i'r plentyn yn ddigon cynhwysfawr Dylai'r plentyn ddysgu geirfa Gymraeg a fyddo'n ymwneud â'i fywyd yn ei gartref, yn yr ysgol ac yn y cylch y bydd yn troi ynddo yn nes ymlaen".⁽²⁾ Beirnedir un papur arholiad gan ddweud fod yr eirfa yn rhy anodd. "Er mwyn gwneuthur safon y papur hwn yn gyfartal i safon y papur cyfatebol yn Ffrangeg, awgrymir bod y Bwrdd Canol, wedi ymgynghori â'r Brifysgol, yn anfon i ysgolion eirfa a gynnwys tua phum cant o eiriau cyffredin ...".⁽³⁾ Ond ni chafwyd unrhyw gyfarwyddyd manwl ar sut i fynd i'r afael â'r gwaith mewn dull gwyddonol.

Mae'n bur debyg mai un o'r athrawon hynny a weithredodd yn ôl cyngor yr adroddiad oedd David O. Roberts. Yr oedd ef

yn ymwybodol iawn o ddulliau diweddaraf ei gyfnod o ddysgu iaith. Cyhoeddodd ddau werslyfr i blant yn 1935 sef LLWYBR Y GYMRAEG 1 a 2 a dilynwyd y rhain gan PRITFORDD Y GYMRAEG 1 a 2. Ond yn rhyfedd iawn nid yw Mr. Roberts yn gwahaniaethu'n fanwl yn ei lyfrau rhwng dysgu Cymraeg fel ail iaith ac fel iaith gyntaf. Yn ei Ragair cyflwyha'r llyfrau i'r "Cymry bach er mwyn gloywi'ch Cymraeg" yn ogystal ag i'r "Saeson bach er mwyn i chi ddysgu'r Gymraeg". Seiliwyd y llyfrau hyn ar egwyddorion ieithyddol pendant a cheisiwyd graddoli'r patrymau a'r eirfa.

Cyhoeddodd D.O. Roberts nifer fawr o erthyglau yn YR ATHRO, y rhan fwyaf ohonynt yn trafod dysgu Cymraeg fel ail iaith. Ynddynt amlygir ei syniadau ar fethodoleg a cheir 'patrymau' o wersi mewn amryw ohonynt. O gofio'r cyfnod roedd yn wr eang ei weledigaeth a rhydd bwyslais mawr ar waith llafar. Nid yw'n cadw'n gaeath at un dull ac mae'n annog athrawon i roi mwy o amrywiaeth yn eu gwersi, i gael y plant i gymryd rhan ynddynt a thrwy hynny eu gwneud yn fwy diddorol.⁽¹⁾ Roedd yn wr o weledigaeth ac o flaen ei oes.

Wrth drafod yr egwyddorion y seiliodd ei gyrsiau arnynt dywed:⁽⁵⁾ "Wrth ffurfio cwrs yn y Gymraeg fel ail iaith, rhaid wrth ofal mawr i drefnu'r maes - mater yr iaith - mewn dull systematig, gan gyflwyno'r iaith yn raddol a sicr". Wrth wneud hyn rhydd bwyslais arbennig ar ddethol geirfa, a gwneir y dethol ar sail (a) amllder, (b) dosbarthiad geiriau yn ôl eu pwysigrwydd yn ffurfiant brawddegau a (c) pwysigrwydd arbennig geirfa ddiriaethol.

Dywed mai'r nod yw "sicerhau geirfa ymarferol o tua 1,200 o eiriau" (dros gyfnod o bedair blynedd, mae'n debyg). Dywed "Ar ddiwedd y llyfr cyntaf byddwn wedi trafod ychydig dros 200 o eiriau - yn enwau, rhagenwau, arddodiaid, berfau, disgrifeiriau a rhifau mewn cwestiynau a brawddegau o fewn ffrâm ieithegol syml ... o'r braidd y mae'n bosibl gwneud gwersi mewn Cymraeg yn ddiddorol ar lai o eirfa. Peidiwch â gorlwytho'r gwersi ond gofelwch beidio â chyfyngu gormod ar yr eirfa a gwneud y gwaith yn anniddorol. Fe ddysg pob plentyn ran dda o'r eirfa; fe ddysg llawer ohonynt y cwbl. Ychydig fydd geirfa weithredol y mwyafrif, ond tyfu ac ehangu a wna hyn o'r gymysgaeth o eirfa oddefol a gânt mewn gwersi diddorol, llafar."(6)

Ymddengys bod rhoi rhestrî hirion o eiriau i'r plant eu dysgu ar y cof yn ddull ffasiynol o ddysgu iaith yn y cyfnod hwnnw. Ymesyd Mr. Roberts yn chwynn ar yr arferiad. "Clywais hefyd fod rhai 'awdurdodau' yn bwriadu trefnu rhestrî o 'eiriau' i'w dysgu i blant safonau isaf yng Nghymru. Pa ddiben yw rhestrî o 'eiriau'? Y frawddeg seml yw'r uned a'r unig uned y gellir gobeithio cael datblygiad i siarad arni."(7) Mewn erthygl arall gwelir mewn llythrennau breision: "Cofier hyn, na ellir dysgu siarad wrth ddysgu geirfa yn unig."(8)

O ddarllen ei erthyglau gwelir bod D.D.Roberts yn gyfarwydd â gwaith ieithyddion megis Jespersen a Palmer, a gwnaeth gyfraniad arbennig drwy geisio trosglwyddo ei wybodaeth i athrawon Cymraeg fel y gallent ddysgu yn fwy effeithiol.

Yn 1949 paratwyd adroddiad ar-ll gan Adron Cymreig o'r Leinyddiaeth Addysg yn dwyn y teitl Y PROBLEM DDWYIEITHOG YN YR YSGOLION

UWCHRADD YNG NGHYMRU. Wrth drafod dethol geirfa dyma a ddywedir:

"Gwyddys mai bychan yw'r eirfa sy'n angenrheidiol i'r dyn cyffredin er mwyn deall ac ymddiddan yn ei ymgyfathrach bob dydd - yn wir mae hi'n llawer llai nag a sylweddolir yn gyffredin." Pwysleisir bod cnewyllyn o eirfa gyffredin sy'n aros yr un ni waeth faint yr ehangir geirfa dyn er mwyn yngodymu â gofynion bob dydd, boed y rheiny yn rhai sy'n ymwneud â'i alwedigaeth neu ei oriau hamdden. Y cnewyllyn hwn a ddylai gael y sylw wrth ddysgu'r plentyn a hwn a ddylai fod yn sail i lyfrau darllen plant hefyd. Beirnedir geirfa rhai o'r llyfrau Gymraeg a ddefnyddir yn yr ysgolion uwchradd. "Cynhwysant ormod o eiriau na ellir eu cysylltu â'r cnewyllyn organig hwnnw y gellir yn rhesymol ddisgwyl fod plentyn wedi'i feddiannu ar y pryd.⁽⁹⁾ Os derbynir bod gwerth cymdeithasol i ddysgu'r Gymraeg dylai plentyn dreulio'r rhan fwyaf o'i amser "yn cael gwell gafael ar yr eirfa bob-dydd".⁽¹⁰⁾

Pwysleisir ei bod yn bwysig i ddysgu ychydig yn drwyadl na llawer yn flêr. "Byddai paratoi mwy trwyadl a phrawf manylach o fewn terfynau geirfa lai yn fwy ymarferol." Ni ellir disgwyl i blentyn gael geirfa oddefol eang heb wybod geirfa weithredol gyfyng yn drwyadl a phenderfynir y terfynau hyn drwy gael gafael ar y ffiniau pellaf hyn, ac ar yr un pryd ddiogelu'r maes oddi mewn. Yr hyn a olygir wrth "eirfa" yn yr Adroddiad yw "grwpiau geirfa" yn homologau ac ymadroddion. "I sicrhau cynnydd cyson wrth ddysgu'r iaith dylid bod o hyd yn troi cyfran o'r eirfa oddefol yn gyfrwng gweithredol." ⁽¹¹⁾. Yr argraff a geir o ddarllen yr adroddiad ydyw bod y weinyddiaeth yn llawer mwy ymwybodol o broblem ail iaith yn 1949 nag ydoedd yn 1927 ond bod ar athrawon angen llawer rhagor o arweiniad gan fod diffyg mawr yn y cyflenwad o lyfrau a chyrsgiau ar eu cyfer.

Bu un sefydliad yn arloesi ym myd dysgu'r Gymraeg fel ail iaith yn ystod y pedwardegau sef y B.B.C. D.O.Roberts a ddarparodd y cwrs cyntaf a ddarlledwyd ar y radio. Roedd problem dethol geirfa yn^{un} fyw iawn i gynhyrchwyr y rhaglenn^h hyn oherwydd rhaid oedd dosbarthu rhestri o eiriau cyn darlledu'r rhaglen os oedd y plant a'r athrawon i elwa ar y cwrs. Paratowyd GEIRFA'R DDWY FLYNEDD GYNTAF yn ystod ail hanner y pedwardegau. "Lluniwyd yr eirfa trwy gymharu a chydod y ffynonellau a ganlyn: LLWYBR Y GYMRAEG 1 a 2; CWRs CYMRAEG RHYDYCHEN - Llyfr Iaith 1 a Llyfr Darllen 1; INTERIM REPORT ON VOCABULARY SELECTION a geirfa BASIC ENGLISH. (Hynny yw dilynwyd egwyddorion amlder a 'coverage'; a gwelir dylanwad y gwaith a wnaed yn yr iaith Saesneg.)

Pan ymunodd J.Idris Evans â'r B.B.C. ar ddechrau'r pumdegau disgwyliid iddo gadw'n gaeth at yr eirfa hon wrth baratoi rhaglenni.⁽¹²⁾ Ond buan y gwelodd ei bod yn annigonol ar gyfer dw gyfres ail iaith, ac felly ymroddodd i'r gwaith o baratoi ei restr i ei hun o tua 1,200 o eiriau. Gofynnodd i nifer fawr o athrawon a phlant mewn ysgolion cynradd led-led Cymru lle siaredid Cymraeg fel iaith gyntaf i lunio rhestri o eiriau y credent hwy eu bod yn bwysig. Pan astudiwyd y rhestri sylweddolwyd fod mwyafrif y Cymry Cymraeg yn byw yng nghefn gwlad a bod naws wledig iawn ar eu geirfa. Mi fyddai'r eirfa hon yn addas i ddysgu plant di-Gymraeg yn ardaloedd Seisnig. Felly gofynnodd i blant ac athrawon yr ardaloedd diwydiannol a threfol anfon eu rhestri iddo. Cyfunwyd y rhestri hyn gyda GEIRFA'R DDWY FLYNEDD GYNTAF. Elwodd Mr. Evans hefyd

ar y profiad a fagodd wrth gynhyrchu rhaglenni a'u trafod ag athrawon a ffrwyth hyn oedd llyfryn GEIRFA AC ANGRYMIADAU I ATHRAWON. Dewis goddrychol felly i raddau helaeth.

Tua chanol y pumdegau darparwyd geirfa arall ar gais Adran Ysgolion y B.B.C. Seiliwyd y rhestr hon ar yr "Eirfa" a nodwyd uchod, ond i ychwanegu ati lluniodd y Cyd-Bwyllgor Addysg Cymreig banel o bump neu chwech o bobl i ymchwilio i wahanol feysydd. Cafwyd tystiolaeth o'r ysgolion ac o lyfrau plant, a'r rhestr ddiwygiedig hon a fu'n sail i raglenni ail iaith y B.B.C. am flynyddoedd lawer.

Yn 1957 ysgrifennodd K.Patricia Hughes draethawd M.A. yn dwyn y teitl "Welsh Idioms List", ond nis cyhoeddwyd.⁽¹³⁾ Ynddo mae'n dadansoddi amlder 700 o idiomau Cymraeg mewn llenyddiaeth. Ond nid trafod amlder geiriau fel y cyfryw ydoedd; llenyddol ac nid llafar oedd y maes ymchwil ac felly ni fu'r gwaith o unrhyw gymorth i ddethol geirfa ar gyfer dysgu'r Gymraeg fel ail iaith.

Mwy buddiol fu ymchwil R.Cyril Hughes yn 1956-57 ar iaith lafar plant wyth oed yng Ngheredigion.⁽¹⁴⁾ Er mai geirfa plant o un ardal wledig a astudiwyd roedd yn dra defnyddiol gan ei bod wedi ei seillio ar iaith lafar a bu o gryn gymorth i ieithyddion maes o law. Yn anffodus, ni chyhoeddwyd y rhestr hon chwaith. Teimla R.Cyril Hughes erbyn heddiw mai mwy buddiol fyddai astudio'r patrymau gan fod geirfa plant yn newid dan ddylanwad teledu, etc.

Creai'r ansicrwydd ynglŷn â geirfa ddryswch i athrawon, yn enwedig wrth baratoi plant ar gyfer arholiadau allanol.

Ni roddwyd arweiniad pendant iddynt gan y Bwrdd arholi ynglŷn â pha eirfa y gellid yn rhesymol ddisgwyl i blentyn ei gwybod ar gyfer arholiad arbennig. Ni weithredwyd argymhelliaid 1927.

Roedd R.M. Jones, Coleg y Brifysgol, Aberystwyth, yn ymwybodol o'r diffyg hwn, a pharatodd lyfryn, a'i gyhoeddi yn 1962 dan y teitl "GRADDIO GEIRFA"⁽¹⁵⁾ Y gwaith hwn oedd sylfaen ei gwrs "CYMRAEG I OEDOLION". Yn y llyfryn eglura sut yr aeth at y gwaith o raddio geirfa. Gwelodd mai ychydig iawn o waith a wnaethpwyd yn y maes hwn yng Nghymru, ac nid oedd yr adnoddau ar gael i wneud ymchwiliad eang a manwl fel y rhai a wnaethpwyd mewn ieithoedd eraill. Nid mater syml fyddai 'cyfieithu' neu addasu rhestr un iaith i un arall. "Wrth geisio defnyddio cyfrifiad geiriau mewn un iaith a'i gymhwyso at iaith arall, y mae llawer o beryglon ... mae amlder geiriau un iaith yn wahanol i eiddo iaith arall. Mae meysydd semantig un gair mewn un iaith yn wahanol i'r 'cyfieithiad' ohono mewn iaith arall."⁽¹⁶⁾ Ond er y peryglon aiff Dr. Jones mor bell ag awgrymu "fod cymhwyso rhestr o'r Saesneg yn addasach, bellach, ar gyfer dysgu ail iaith na llunio rhestr ar sail ymchwil helaeth i Gymraeg llafar pobl heddiw Fe fyddai'r amlder wedi ei wro gan y cefndir gwledig",⁽¹⁷⁾ heb sôn am gymhlethdodau tafodiaethol.

Y cam cyntaf oedd paratoi rhestr arbrol o eirfa weithredol gan ddefnyddio gwaith Cyril Hughes a chyfieithiad o'r mil gair uchaf ei amlder mewn tri chyfrif Saesneg sef "INTERIM REPORT ON VOCABULARY SELECTION", "THE TEACHER'S WORD BOOK OF 30,000 WORDS" - Thornton & Lorge, ac "A STUDY OF ORAL VOCABULARY

OF ADULTS", Schonell. Adolygodd y cyfan yng ngoleuni BASIC ENGLISH, Ogden. Ac er nad oedd yn hollol fodlon gyda'i restr teimlai mai dyma oedd y gorau y gallai ei wneud.

Wedi iddo baratol ei restr arbrofol "darganfu" eiriadur cymharol Helen S. Eaton sef "AN ENGLISH-FRENCH-GERMAN-SPANISH WORD FREQUENCY DICTIONARY".⁽¹⁸⁾ Rhestr gymharol oedd hon o'r 6,000 o'r geiriau uchaf eu hamlder mewn pedair rhestr mewn pedair iaith. Dywed Mrs. Eaton: "Bydd y rhestr yn offeryn ymarferol i sefydlu geirfa sylfaenol unrhyw iaith - o leiaf unrhyw iaith Ewropeaidd - oherwydd os yw'r rhai sy'n defnyddio pedair gwahanol iaith yn gytūn yn eu hangen i fynegi'r cysyniadau hyn yn aml, teg yw tybio y byddai pobl sy'n defnyddio ieithoedd eraill hefyd yn teimlo'r un angen".⁽¹⁹⁾ Honiad digon synhwyrol a rhesymol! Ond ym marn Dr. Jones honiad hollol gyfeilliornus. Eglura ei reswm dros gredu hyn mewn erthygl yn 'YR ATHRO'.⁽²⁰⁾ Iaith 'anwaraidd' yw'r iaith Gymraeg; gan nad oes sefydliadau llywodraethol Cymraeg, yn Saesneg y trafodir popeth yn ymwneud â masnach, y gyfraith a holl waith gweinyddol y llywodraeth. (Dyma hefyd y rheswm y cyfeiriodd W.S.Gruffydd ato yn 1926 i egluro tlodi rhyddiaeth Gymraeg.) Yn ei lyfr noda'r Dr. Jones y geiriau hynny a oedd yn cyfateb yn ei restr ef ac yn rhestr (gymwysiedig) Mrs. Eaton drwy ddefnyddio print italaidd.

Cynigir y rhestr fel geirfa gyffredinol a fyddai'n addas i bob dysgwr boed plentyn neu berson mewn oed, gellid wedyn ychwanegu geirfa arbennig ati hi. Awgrymir y dylid cyflwyno'r eirfa a ystyrid yn oddefol ar yr un pryd â'r eirfa weithredol, hynny yw yn syth ar ddechrau'r cwrs, a cheir tair rhestr o

eiriau goddefol - geiriau gan mwyaf sy'n debyg i'r Saesneg. Gellid defnyddio'r eirfa hon wrth baratoi deunydd darllen dechreuol, wrth gyfieithu o'r Gymraeg i'r Saesneg ac wrth wrando'n oddefol. Ond rhaid cymryd gofal mawr wrth ddefnyddio'r rhestr hon gan y gall roi'r argraff i'r dysgwr fod llawer iawn mwy o fenthyciadau Saesneg yn y Gymraeg nag sydd mewn gwirionedd. Ychwanegir rhai pwyntiau eraill sydd o ddiddordeb i athrawon ail iaith. Pwysleisir mai iaith Lafar Safonol y dylid ei dysgu, nid iaith lenyddol. Ychwanegir fod eisiau, yn ddelfrydol, "restr o eiriau sy'n ateb anghenion iaithyddol dysgwyr yn ôl oedran, dulliau, cefndir a chymhellion dysgu".⁽²¹⁾ Ceisiodd hefyd yn y rhestr osgoi cyfystyron; ac er mor anodd fyddai cael cytundeb rhwng pawb awgrymir y dylid dewis un ffurf a dysgu honno yn gyntaf gan ohirio dysgu'r lleill, e.e. menyw/dynes; gyda/efo; distaw/tawel. Cynigir y rhestr fel sylfaen ac arweiniad i'r gwaith o baratoi defnyddiau graddedig yn y Gymraeg.

Dan nawdd y Gyfadran Addysg yn Aberystwyth eto y paratowyd GEIRIADUR DYSGWR 1967,⁽²²⁾ "gyda'r eirfa wedi ei graddio, yr unig eiriadur o'r fath mewn unrhyw iaith, hyd y gwyddys". Dywed y diweddar Athro Jac L. Williams yn ei Ragair mai canlyniad ydyw i ymgais wrthrychol i geisio darganfod pa eirfa y dylid ei chyflwyno ar dair lefel o ddysgu Cymraeg fel ail iaith.

Ceir disgrifiad manwl o'r ffordd y paratowyd y Geiriadur gan Mrs. Ina Tudno Williams yn TOWARDS BILINGUALISM.⁽²³⁾ Roedd yn bwysig cynnwys holl seiniau'r iaith; dylid dethol un ffurf ramadegol neu ddaearyddol yn unig, ond yn bwysicaf oll dylid ystyried y sefyllfa wrth lunio'r Geiriadur. Y sefyllfa oedd y maen prawf. Ar wastad o tua mil o eirfa

mae hanner yr eirfa yn enwau; os eir yn is na hyn ceir mwy o eiriau bychain strwythurol, os eir yn uwch gwelir rhagor o enwau. Pwysleisir hefyd fod yn rhaid ystyried amrediad gair - mae gair a ddefnyddir mewn nifer o sefyllfaoedd yn bwysicach na gair a ddefnyddir yn aml mewn un sefyllfa arbennig.

Mae'n amlwg fod 'sefyllfa' yn allweddol yn netholiad Mrs. Williams a cheir diffiniad manwl o'r hyn a olygir pan ddefnyddir y gair. R.M. Jones a gynnigiodd y diffiniad cyntaf yn I.R.A.L. 1966, Vol.66. Yn ei ystyr eangaf oll gall olygu diwylliant, ond yn fwy penodol golygu gyfnod byr o amser o fewn y diwylliant hwnnw. Gellir dosbarthu sefyllfaoedd yn rhai agored ac yn rhai caeedig. Diffinir y sefyllfa agored fel "y pwy, y ble, pryd, beth a sut o iaith ar waith". Enghraifft o sefyllfa agored yw'r gair 'ty' - bydd y gair yn golygu gwahanol bethau i wahanol bobl - y celfi i un person, pensaerniaeth neu'r trigolion i un arall. Yn yr un modd gellir rhestru nifer o eitemau dan y gair dosbarthol 'ysgol' - geiriau megis 'athro', 'llyfr', 'gwers', etc. Ond mewn sefyllfa gaeedig ni ellir dewis yr eitemau; maent yn barhaol, yn bendant ac yn gyfyng. Os gofynnir i nifer o bobl restru Dyddiau'r Wythnos, neu enwi nifer o eitemau dan y gair dosbarthol 'dillad' yr un geiriau a ddefnyddiant. Nid oes dewis ganddynt. Dylid cyflwyno geirfa drwy gymorth sefyllfa, ac mae'n synhwyrol i ddechrau gyda sefyllfa gaeedig ac yn ymestyn i'r sefyllfa a agored.⁽²⁴⁾ Argymhellir y dylid cyflwyno'r eirfa mewn grwpiau semantig.

Tasg gyntaf y detholwr oedd casglu rhestr o eiriau

dosbarth, sef y geiriau hynny sy'n diffinio'r geiriau eitem y tu mewn i'r dosbarth hwnnw. Rhestrwyd yr holl eiriau dosbarth oedd yn y geiriadur - 185 ohonynt. Yna "hidlwyd" hwy trwy ddefnyddio rhestri amllder Shirley S. Eaton a Cyril Hughes. Rhestrwyd y geiriau dosbarth a chadwyd y geiriau hynny yr oedd pob rhestr yn cytuno eu bod yn uchel eu hamlder; os oedd anghytuno cadwyd at restr Cyril Hughes. Allan o'r 185 o eiriau dosbarth cadwyd 32.

Rhaid wedyn oedd ystyried yr egwyddor o gyfleusrwydd. Dewiswyd nifer o sefyllfaoedd caeedig, gyda geirfa pob un yn dibynnu'n drwm ar gyfleusrwydd. Graddiwyd y sefyllfaoedd yn bedair rhan, yn ôl oedran plant ac anfonwyd holiaduron at nifer o athrawon mewn ardaloedd trefol a gwledig. Wedi cael barn yr athrawon rhestrwyd y sefyllfaoedd mewn grwpiau, eto yn ôl oedran y plant. Rhaid wedyn oedd ystyried ar gyfer pwy, - ac at ba safon y dylid paratoi'r geiriadur ac yn gysylltiedig â hynny sawl eitem y dylid ei cynnwys.

Penderfynwyd anelu at 2,000 i 3,000 o eiriau; rhannwyd y nifer yn dair rhan Lefel A - ar gyfer y pedair blynedd cyntaf o ddysgu, Lefel B - ar gyfer y pedair blynedd nesaf o ddysgu (neu ysgol uwchradd), a Lefel C - geirfa ychwanegol a fyddai, gan amlaf, yn eirfa oddefol.

Gan fod anfanteision i bob dull traddodiadol o ddethol geirfa - y dull llafar, y dull ysgrifenedig a'r dull lle y defnyddir holwyddoreg, penderfynwyd dethol trwy ddefnyddio cyfuniad o'r tri dull. Rhoddir pwyslais ar y sefyllfa trwy gydol yr erthygl a hefyd ar y pwysigrwydd o ystyried gair yn

ei gyd-destun yn hytrach nag ar ei ben ei hun.

Yn 1972 cyhoeddodd y Cyd-Bwyllgor Addysg eu rhestr sef GEIRFA A CHYSTRAWENNAU'R GYMRAEG. Bwriadwyd y rhestr ar gyfer athrawon a oedd yn paratoi plant ar gyfer arholiadau Cymraeg O.3 (T.A.G.) a Chymraeg 3 (T.A.U.) Yn ôl cofnodion y Cyd-Bwyllgor dyma'r ffordd yr aethpwyd ati i ddethol yr eirfa. Derbyniwyd y geiriau a oedd yn gyffredin i GEIRIADUR DYSGWR ac A WELSH VOCABULARY AND SPELLING AID, Morgan D. Jones,⁽²⁵⁾ sef ^hrestr a seiliwyd ar ddadansoddiad o hen bapurau arholiad ac a ddosbarthwyd dan bennawdau megis y cartref, yr ysgol, y dref, etc. Dyma felly ddwy ffynhonell hollol wahanol i'w gilydd. Ychwanegwyd "rhai geiriau a ddynodwyd fel Geirfa'r Chweched Dosbarth yn GEIRIADUR DYSGWR at restr un, a rhai geiriau nad ydyn nhw'n gyffredin i'r ddau lyfr uchod".⁽²⁶⁾ Creodd y cymal olaf gryn anfodlonrwydd ymhlith rhai aelodau o'r panel a gwrthodasant gymryd rhan yn y dethol oherwydd nad oeddynt yn credu mai hwn oedd y dull cywir o ddethol geirfa. Teimlent fod y dull hwn yn dibynnu yn ormodol ar fympwy yr unigolyn. Ychwanegwyd nifer o homologau a phriod-ddulliau, ond ni chynhwyswyd y ffurfiau herfol na rhediadau arddodiaid gan eu bod ar gael yn barod yn CYMRAEG BYW. Cyhoeddwyd llyfryn yn cynnwys y patrymau a 'r eirfa.

Gwelir na chafwyd rhestr amllder yn y Gymraeg megis yn Saesneg. Nid oedd yr adnoddau ar gael i baratoi'r fath restr, ond yr oedd nifer o athrawon ac addysgwyr Cymraeg yn ymwybodol o'r egwyddorion y seiliwyd y rhes^{ce}_{ri} arnynt. Addasu gwybodaeth o wahanol ffynonellau, Saesneg gan amlaf, a fu'n rhaid i bob

un a geisiodd ddethol geirfa Gymraeg, a diau fod Adran Addysg y B.B.C. wedi arloesi yn y maes hwn. Ceisiodd awduron DETHOL GEIRFA a GEIRIADUR DYSGWR ddefnyddio dulliau mwy gwyddonol a manwl o wneud y gwaith. Roedd GEIRIADUR DYSGWR gyda'i bwyslais ar sefyllfa a'i ddosbarthu unigryw o'r eirfa a oedd yn addas ar gyfer gwahanol ddysgwyr yn gyfraniad pwysig a gwerthfawr i athrawon a disgyblion. Yn y blynyddoedd diwethaf bu newid yn y pwyslais a chafwyd adwaith yn erbyn patrymu deddfol a cheisiwyd cyflawnhau safbwynt mwy goddrychol wrth ddethol geirfa. Efallai mai mynegiant o'r newid pwyslais hwn yw'r cyflawnhad dros y dull mympwyol a ddefnyddiwyd i lunio rhestr y Cyn Bwyllgor.

FFYNONELLAU

1. Bwrdd Canol. Y GYMRAEG MEWN ADDYSG A BYWYD (1927) t.233.
2. Ibid, t.230
3. Ibid, t.227
4. Roberts, D.O. YR ATHRO, Mai 1940
5. Idem. YR ATHRO, Ion.1939
6. Ibid. t.17
7. Idem. YR ATHRO, Medi 1937
8. Idem. YR ATHRO, Rhag. 1937
9. Adram Gymraeg y Weinyddiaeth Addysg, Y BROBLEM DDWY-
IEITHOG YN YR YSGOLION UWCHRAED YNG NGHYMRU (1949)
t.43-44
10. Ibid.
11. Ibid. t.44
12. Llythyr personol oddi wrth Mr. Evans
13. Hughes, K.P., WELSH IDIOMS LIST, Traethawd M.A., P.C.1957
14. Hughes, R.C., AMODER GEIRIAU PLANT YNG NGHEREDIGION,
Traethawd M.A. P.C.1957
15. Jones, R.M., GRADDIO GEIRFA (Cyfadran Addysg C.P.C. Aber-
Ystwyth, 1962)
16. Ibid. t.11
17. Ibid. t.12
18. Eaton, H.S., AN ENGLISH-FRENCH-GERMAN-SPANISH WORD
FREQUENCY DICTIONARY (1940 Univ. of Chicago Press)
19. Ibid
20. Jones, R.M., YR ATHRO, Rhag. 1964
21. Jones, R.M., GRADDIO GEIRFA, t.13-14
22. Cyfadran Addysg Aberystwyth, GLIRIADUR DYSGWR,(1967)
23. Dodson, Price, Williams, TOWARDS BILINGUALISM, G.P.C.(1968)
24. Ibid. t.91-92

25. Jones, M.D., A WELSH VOCABULARY & SPELLING AID, Gomer.
26. Cyd Banel Cystrawennau - Cofnodion y Cyd Swyllgor Addysg
Cymreig.

Yn ei lyfr LANGUAGE TEACHING ANALYSIS, mae'r Athro Mackey yn trafod yr egwyddorion y dylid eu hystyried wrth gymharu rhestrï geiriau mewn cyrsiau, nodir rhai o'r rhain isod.⁽¹⁾ Ceisiwyd cadw'r pwyntiau hyn mewn cof wrth ystyried y cyrsiau Cymraeg. Paratowyd hefyd restr o ansoddeiriau yn ôl trefn amlder fel y gwelir hwy mewn tair rhestr Gymraeg sef DETHOL GEIRFA, GEIRIADUR DYSGWR a GEIRFA'R CYD BWYLLGOR ADDYSG CYMREIG.

Dywed Mackey fod cyfanswm y geiriau a gyflwynir yn bwysig - ac ni ellir ystyried gwerth gair yn iawn ond o ystyried y cyfanswm. Nid yw gair mor bwysig os un o 2,000 ydyw ag y mae os un o 500 ydyw. Rhaid cofio hefyd fod pob gair sydd mewn rhestr yn cymryd lle gair arall a allai, efallai, fod yn fwy defnyddiol. Rhaid ystyried y geiriau a adawyd allan yn ogystal â'r rhai sydd yn y restr. Dylid cofio hefyd fod rhai dosbarthiadau o eiriau yn cael eu hystyried yn fwy anodd i'w cofio. Tybir fod berfau yn fwy anodd nag enwau - maent yn aml yn afreolaidd a rhaid dysgu arddodiaid i'w canlyn; mae enwau haniaethol yn fwy anodd na rhai diriaethol. Mae ambell gair cyffredin a chanddo fwy nag un ystyr.

Mae nifer y geiriau yn dibynnu ar hyd, safon a bwriad y cwrs. Nid yw yr un o'r cyrsiau Cymraeg ar wahan i'r CARS CARLAM yn cynnig gwybodaeth ar y pwyntiau hyn. Cyflwynir 778 o eiriau yn TEACH YOURSELF WELSH, cyfanswm o 974 o eiriau yn CYMRAEG I OEDOLION, 1 a 2 (ond gan fod amryw o'r geiriau wedi

eu rhestru ddwywaith gwell nodi mai tua 500 yw'r swm cywir). Mae 633 yn DEWCH I DDYSGU CYMRAEG (Llyfr 1) a 918 yn LIVING WELSH. Mae'n anodd rhifo geirfa yn y CWRs CARLAM gan mai'r unig eirfa a gynigir yw y rhestr o eiriau sy'n debyg yn y Gymraeg a'r Saesneg - tua 450 ohonynt. Defnyddir llai na chant o eiriau eraill - berfau gan mwyaf. Prin iawn yw'r enwau diriaethol Cymraeg, mae mwy o rai haniaethol. Yr amcan oedd osgoi cyflwyno geirfa yn y gobaith y gallai'r dysgwr ganolbwyntio ar y patrwm. Ceir nifer dda o eiriau 'Seisnig' yn llyfr cyntaf CWRs CYMRAEG LLAFAR hefyd, rhestrir tua 750 o eiriau ar ddiwedd yr Ail Lyfr. Mae pob cwrs felly yn cynnig nifer gweddol resymol o eiriau.

Ni ellir gweld arwydd pendant o unrhyw ymdrech arbennig i ddethol geirfa yn ol egwyddor amllder, amrediad, cymdeithas- iad na chyffredinolededd yn TEACH YOURSELF WELSH. Ni fynegir yn y Rhagymadrodd pa ddulliau a ddefnyddiwyd i ddethol yr eirfa, yr unig gyfeiriad yw "Yn yr ugain pennod gyntaf o'n llyfr cyfyngwyd ar ein geirfa er mwyn i chi fedru parhau i'w hymarfer hi".⁽²⁾

Gwelir bod nifer helaeth o ferfau (123) yn yr eirfa. Dywed Mackey: "Y geiriau anoddaf i'w meistroli mewn iaith y rhan amlaf yw berfau, bydd rhai cyrsiau yn dethol cyn lleied â dwsin o ferfau i'r rhai sy'n dechrau dysgu berfau megis dod, mynd, rhoi, cael, cymryd".⁽³⁾ Yn TEACH YOURSELF WELSH rhestrir ambell ferf ddigon hynafol ei gwedd megis darfod (to happen), hefyd ebe ochr yn ochr â medd. Gwelir enghreifftiau o'r dyblygu hwn yn aml, taro a bwrw, cwmpo a syrrhio,

cyfaill a ffrind, llongwr a morwr, ymenyn a menyn, buan a cyflym, distaw a tawel, ieuanc ac ifanc. Y rheol euraid yn ôl Dr. R.M.Jones yw dethol un ffurf, ac ni ellir cyfiawnhau y rhain drwy ddweud mai amrywiaethau tafodieithol neu ddaearyddol ydynt.⁽⁴⁾ Cynhwysir rhai enwau na fyddai o fuodd mawr i ddysgwr ar ddechrau ei gwrs megis angel, bedwen, caseg, doethineb, eos, llwyth. Ymhlith yr ansoddeiriau rhestrwyd rhai ffurfiau benywaidd megis gwleib, fraith, dlos ond gadawyd allan nifer fawr o ansoddeiriau pwysig ac uchel eu hamlder yn y tair rhestr Gymraeg a grybwyllwyd uchod. Ansoddeiriau megis pwysig, pell, olaf, tywyl, digon, ac anghywir.

Cafwyd disgrifiad manwl gan Dr. R.M.Jones o sut yr aeth ati i lunio ei gwrs CYMRAEG I OEDOLION a hefyd cyhoeddodd lyfryn GRADDIO GEIRFA sy'n trafod y pwnc.⁽⁵⁾ Mae pob agwedd o'r cwrs hwn wedi ei lunio a'i raddoli'n ofalus gan gadw'n glos at y gwaith rhagbaratoawl a wnaethpwyd wrth lunio GRADDIO GEIRFA. Yn ei Ragymadrodd i'r Cwrs dywed yr awdur "Un egwyddor holl-bwysig a danlinellir yw i'r athro yn ystod y cyfnod cynnar o ddysgu beidio â chyflwyno dewisiadau i'r dysgwr - dysger un ffurf, ac un ffurf yn unig bob tro".⁽⁶⁾ Ni cheir unrhyw gyfeiriad pendant arall at eirfa yn y Rhagymadrodd. Nid oes gormodedd o ferfau - 55 yn Llyfr 1, ac er bod rhai sy'n ymddangos yn anodd yn Llyfr 2 megis canfod, cyweirio, tarddu, efallai y gellir eu cyfiawnhau mewn cwrs o'r fath sydd yn arwain y dysgwr yn raddol at gwrs 'pellach' tuag at ddiwedd yr ail lyfr. Ni welir unrhyw enghraifft yn sicr ddim yn Llyfr 1, o eiriau anghyffredin, nac o adael allan

eiriau cyfarwydd. Wrth gwrs dyma a ddisgwylid mewn cwrs oedd wedi ei seilio ar restr GRADDIO GEIRFA.

Y cwrs nesaf a gyhoeddwyd oedd CWRYS CYMRAEG LLAFAR 1 (1970). Yn y Rhagymadrodd dywed yr awdur iddo seilio ei eirfa ar GEIRIADUR DYSGWR. Ymddengys fod yr eirfa wedi ei dethol o'r tri dosbarthiad yn y Geiriadur oherwydd yn ogystal â'r eirfa o'r adran elfennol ceir nifer fawr o eiriau o'r ail ran megis gwastraffu, caniatad, perchennog ac ambell un o'r drydedd ran megis cloc.larwm ond tua diwedd y cwrs y cyflwynir y rhan fwyaf o'r rhain. Cyflwynir rhai geiriau nad ydynt yn y Geiriadur o gwbl megis lladron, tabledi cysgu, a lasus (carrai sydd yn y Geiriadur). Felly er bod yr eirfa wedi ei seilio ar GEIRIADUR DYSGWR roedd natur sefyllfaol y cwrs yn golygu fod yn rhaid cynnwys rhai geiriau ychwanegol.

Ni cheir unrhyw awgrym yn DEWCH I SIARAD CYMRAEG ynglŷn â'r modd y detholwyd yr eirfa, y sefyllfa a chyfleusrwydd sy'n rheoli. Gwelir cryn wahaniaeth rhwng geirfa'r cwrs hwn a geirfa TEACH YOURSELF WELSH. Mae'n amlwg bod ymgais arbennig wedi ei gwneud i baratoi geirfa a hyd yn oed bathu geiriau ar gyfer bywyd modern. Rhestrir nifer o eiriau dieithr iawn eu golwg megis pynsiwr, syrpreis (syndod), switsh (botwm), tshecio (gwirio); ceir geirfa sy'n ymwneud â diddordebau arbennig megis rygbi - dyfarnwr, cyngrair, neu'r car - tagydd, fflachydd. (Tybed i ba raddau y byddai'r ddau air olaf yn dderbyniol mewn sgwrs rhwng dysgwr â Chymro Cymraeg naturiol?) Cyflwynir rhai geiriau y gellid amau eu gwerth mewn cwrs dechreuol (Llyfr 1) fel gwrth, brïallu.

A ellid bod wedi ymestyn y gair torri a'i ddefnyddio yn torri enw yn hytrach na llofnodi, neu gasglu arian yn lle cynilo? Ni chyflwynwyd nifer o ansoddeiriau buddiol megis brwnt a prysur hyd yr ail lyfr, ac ni restrwyd annwyl, agos, braf, hen, ifanc, rhyw, pob, siŵr, o gwbl. Oni fyddai gair fel braf yn fwy defnyddiol i ddysgwr na cyngrair?

Casgliad o batrymau yn unig a geir yn y CWRB CARLAM, ac mae'r pwyslais yn amlwg iawn ar y geiriau strwythurol. Dywed yr awdur "Nod y cwrs yw cyflwyno i'r dysgwr batrymau brawddegol a geiriau strwythurol Cymraeg llafar gyda'r nifer lleiaf posibl o eiriau cynnwys. Ni wnaethpwyd unrhyw ymdrech i osod yr iaith yn ei chyd-destun ond gobeithir y cyflenwir yr eirfa gan y dysgwr a gwneud pob strwythur brawddegol yn berthnasol i'w anghenion personol a'i brofiad trwy amnewid ac ymestyn. Wedi cyflwyno un patrwm mewn uned arbennig yn y cwrs ailadroddir yr un patrwm weithiau ond heb yr eirfa gynnwys, (content word). Galluogir y dysgwr i ddefnyddio cymaint o eiriau sy'n adnabyddus iddo â phosibl. Bydd yr eirfa Wenglish ar ddiwedd cwrs yn fuddiol iawn i'r diben hwn". Rhestr sy'n cynnwys geiriau sy'n debyg yn Gymraeg ac yn Saesneg yw hon - llawer ohonynt yn rhai masnachol megis Omo, Daz a Horlicks, ac eraill megis Batman, Butlins, fflamingo, cops, feranda, xylophone. Rhybuddiwyd rhag gwneud gor-ddefnydd o'r rhain yn GRADDIO GEIRFA, gan y gallant roi'r argraff i'r dysgwr fod llawer mwy o eiriau Saesneg yn y Gymraeg nag sydd mewn gwirionedd. Dyma enghreifftiau o'r geiriau 'rhaf' y soniodd Peter West amdanynt. Tybed a oes

angen ymdrech i gofio nad oes gair Cymraeg am zoo? Ymdrechir i geisio cynorthwyo cof y dysgwyr drwy ddethol geiriau sy'n odli megis ni, capri; nhw, Crewe; moch, Abersoch; dan, van. Nid yw hyn yn apelio at bawb!

Rhoddir pwyslais ar eiriau strwythurol yn LIVING WELSH hefyd. Dywed yr awdur "Dylai'r myfyriwr ganolbwyntio yn gyntaf oll ar ddysgu'r geiriau ffwythiannol, i.e. y geiriau sy'n digwydd dro ar ôl tro mewn brawddegau, geiriau fel y, ac, yn, ar, etc. Digon hawdd fydd cymathu geiriau a fenthycwyd o'r Saesneg..... Mae'n well dysgu'r geiriau eraill mewn cysylltiad â sgwrs. Daw ystyr llawer o'r geiriau i'r amlwg trwy gydwyddiad, a diddwythiad (ac weithiau trwy ddyfalu syml) o fewn sefyllfa'r cyd-destun".

Ceir nifer fawr o ferfau yn y cwrs hwn - 139, rhai megis adnewyddu, dtwgdybio, dyfynnu ac ebe sy'n anaml ac anodd. Wrth restru'r ansoddeiriau yn arbennig rhoddir mwy nag un ystyr i'r gair e.e. bodlon - willing, satisfied, pleased, content; braf - fine, pleasant, nice; bendigedig - blessed, smashing, grand; ac ambell enw megis corff - body, corpse, social body. Mae'n amlwg fod y rhain yn eiriau gwerthfawr. Ni cheir llawer enghraifft o ddyblygu geiriau yn y cwrs hwn ac eithrio ambell un fel plas, plasty; a penlin, penglin. Ond er bod kilo yn cael ei restru ni cheir metr ond yn hytrach llathen, nid yr awdur hwn oedd y cyntaf i gael ei gamarwain gan y dull degol. Ceir rhai geiriau hawdd eu dysgu er nad ydynt yn aml megis helmet, locwm, parodi. Rhestrir bron 500 o enwau ac amheus yw defnyddioldeb rhai ohonynt megis arglwyddes, camfa, gororau, chwistrelliad, derwen, dalfa.

O gymharu'r cwrs hwn gyda chwrs arall yr awdur TEACH YOURSELF WELSH (1960) ni welir cymaint o wahaniaeth yn yr eirfa ag sydd yn yr iaith a'r patrymau. Ymdrinir yn fwy manwl â'r gwahaniaeth hwn yn y bennod ar Cymraeg Byw. Ond cadwyd yn fwy cyson at un ffurf o air yn LIVING WELSH ac ni chynigiwyd ffurfiau benywaidd o ansoddeiriau.

Symudodd y pwyslais yn ddiweddar ymhlith addysgwyr oddi wrth ystyried pob gair ar ei ben ei hun ond yn hytrach at ei le yn ei gyd-destun o fewn sefyllfa. Ceisir dadansoddi bywyd bob dydd ac anghenion arbennig y dysgwr. Gwelir arwyddion o hyn yn y cyrsiau Cymraeg diweddaraf ac ni fu hepgor y rhestri amllder yn fawr o golled. Yn sicr dylai lluniwr cyrsiau fod yn ymwybodol o egwyddorion cyffredinol dethol geirfa ond nid oes rhaid iddynt ei reoli.

Ni roddir yr un pwyslais heddiw ar raddoli geirfa, a thuedda'r arbenigwyr i osgoi mynegi barn bendant ar y pwnc. Yn sicr nid ydynt yn argymhell y dylai athro lynu yn gaeth wrth unrhyw restr amllder, er eu bod yn cydnabod y byddai'r 2,000 o eiriau sydd uchaf ar restr amllder yn fuddiol i bob dysgwr.⁽⁷⁾ Ond gwir werth gair yw ei ddefnyddioldeb i'r athro a'r dosbarth ac i'r dysgwr unigol yn ei fywyd beunyddiol. Y gred bellach yw y bydd yr athro yn gallu gweld pa eirfa y bydd ar y dysgwr ei hangen ac y bydd yr anghenion hyn yn codi'n naturiol o'r gwersi.

Mae Wilkins yn dadlau yn gryf a phendant yn erbyn y gred draddodiadol fod yr eirfa'n israddol i'r strwythur ar ddechrau cwrs.⁽⁸⁾ Seiliwyd y CWRB CARLAM ar y gred y dylai'r dysgwr ganolbwyntio ar y patrymau i ddechrau ac yna dysgu'r eirfa wedyn. Ond nid oes diben gwybod y patrwm heb wybod

geirfa; ni ellir defnyddio iaith o'r fath. Gellid cyfiawnhau'r dull efallai gyda dosbarth ysgol sy'n mynd i ddilyn cwrs maith ac nad ydynt yn bwriadu defnyddio'r iaith am rai blynyddoedd. Ond mae ar y rhan fwyaf o'r bobl mewn oed sy'n dysgu'r iaith yng Nghymru angen ei defnyddio cyn gynted ag y gallant. Yn sicr os bwriedir gwneud defnydd helaeth o'r Gymraeg yn y dosbarth - fel y dylid - bydd angen rhoi cymaint o bwyslais ar yr eirfa ag a roddir ar y patrwm. Yr athro a'r dosbarth yn unig a all benderfynu pa eirfa fydd mwyaf buddiol iddynt.

LLYFRYDDIAETH

1. Mackey, W.F. t.196-200
2. Bowen & Jones, TEACH YOURSELF WELSH, t.5.
3. Mackey, t.197
4. Jones, R.M., GRADDIO GEIRFA. Cyfadran Addysg C.F.C.
Aberystwyth, t.13
5. Ibid
6. CYMRAEG I OEDOLION, t.14
7. Wilkins (1972), t.118
8. Ibid. t.117

GRADDIO PATRYMAU neu

(Sut y cyflwynir yr eitemau ieithyddol)

Yn yr un modd ag y ceisiwyd dethol a graddoli geirfa at ddibenion dysgu iaith ceisiwyd hefyd ddethol a graddoli patrymau. Sylweddolwyd bod rhai patrymau yn digwydd yn aml mewn iaith lafar ac eraill a oedd yn fwy anaml ac weithiau yn fwy anodd eu dysgu. Cellid gohirio dysgu y rhain neu hyd yn oed eu hepgor yn gyfan gwbl.

Y cam cyntaf yn ôl rhai yw dethol y patrymau pwysicaf ac yna eu gosod yn y drefn fwyaf addas at ddibenion dysgu. Mae'n dasg anodd ond yn un dra phwysig. O'i gwneud yn effeithiol gall y dysgwr osgoi anawsterau ac arbed amser. Yr amcan bob amser yw ei gynorthwyo i ddysgu yn y ffordd rwyddaf a mwyaf di-ymdrech. Dywed R.N.Jones fod angen "trefnu'r defnyddiau ieithyddol mewn modd dysgadwy rhesymol, adeiladu'r iaith o'i sylfeini'n raddol a haneru'r baich o ddysgu".⁽¹⁾ Dywed y CYFLIRIADUR "Pwysicach, os rhywbeth yw'r patrymau na'r eirfa - rhaid wrth y patrwm i hongian yr eirfa wrtho"... mae'n bwysig i "adeiladu ar seiliau cadarn y patrymau sylfaenol, a datblygu geirfa helaethach wedyn."⁽²⁾ Yn wir seiliwyd un o'r cyrsiau Cymraeg, Y CWRS CARLAM, yn gyfan gwbl ar yr egwyddor hon. Dilradd yw'r eirfa yn y cwrs hwn.

Cyn ceisio dysgu iaith mewn dull trefnus rhaid wrth ryw fath o ramadeg neu ddadansoddiad o'r iaith. "Mae pob dull o ddysgu iaith o angenrheidrwydd wedi ei seilio ar ryw fath o ddadansoddiad oherwydd mae'r broses o wneud dull yn golygu torri'r iaith i lawr i'r elfennau hynny sydd i gael eu dysgu."⁽³⁾

Ceisio gosod trefn ar iaith a wna gramadegwyr. "Gwnaiff ymgais wrth ysgrifennu gramadeg i systemeiddio a chodeiddio y data sy'n ymddangos ar yr olwg gyntaf, yn ddiffurf ond y gellir amgyffred ynddo rhyw reoleidd-dra cylchol."⁽⁴⁾ Bydd y dull yr aiff yr ieithydd i'r afael â'r gwaith yn dibynnu ar ei ddaliadau ynglŷn â natur iaith.

Etifeddodd y traddodiad Ewropeaidd ddadansoddiadau ieithyddol o gyfnod y Groegiaid. (Nid oedd y Groegiaid ychwaith yn hollol gytûn ar natur iaith a chafwyd cryn drafod ac amlygwyd gwahaniaeth barn hyd yn oed yn y cyfnod hwnnw.) Ymhen amser mabwysiadwyd gramadeg y Groegiaid - drwy ddylanwad y Lladin - gan ieithoedd modern Ewrop er nad oedd gramadegau'r Groegiaid mewn gwirionedd yn berthnasol i'r ieithoedd modern. Ymdrechwyd i'w haddasu ar gyfer yr ieithoedd hyn, ac er nad oeddent yn ddilys parhawydd i'w defnyddio, bron iawn hyd heddiw fel sylfaen i ddysgu iaith. Arferai'r llyfrau gramadeg restru'r rhannau ymadrodd ac yna ymhelaethu ar bob un mewn penodau gwahanol.

Mewn amser dechreuwyd ystyried iaith mewn ffordd wahanol, a sylweddolwyd mai ffolineb oedd ceisio disgrifio pob iaith gan ddefnyddio'r un termau gramadegol. Rhaid oedd dyfeisio amgenach dull i ddadansoddi ac astudio cyd-berthynas yr holl elfennau a'r strwythurau sydd yn bodoli oddi mewn yr amrywiaeth eang o systemau iaith. Ac am y tro cyntaf hefyd rhoddwyd pwyslais ar yr iaith lafar. Sylfaen draddodiadol astudiaethau gramadegol oedd yr iaith lenyddol - roedd hi

yn uwch ei pharch, yn fwy parhaol ac yn fwy cyfleus i'w hastudio. Cynnyrch y dosbarth addysgiedig a breintiedig oedd yr iaith lenyddol; roedd yn gaboledig ac yn geidwadol ei naws. Ond pan gofnodwyd iaith lafar sylweddolwyd nad oedd y patrymau cydnabyddedig a ddefnyddid i ysgrifennu'r iaith yn cytuno â'r rhai a ddefnyddid i gyfathrebu'n llafar. Gwelwyd bod amryw ffurfiau a ddyfarnwyd yn anghywir ac a oedd yn annerbyniol gan ramadegwyr yn cael eu defnyddio, a'u derbyn, yn gyson yn yr iaith lafar hyd yn oed gan bobl addysgiedig. Peidiodd y gramadegau â bod yn batrymau i droi atynt i ddarganfod ffurfiau cywir a daethant yn ddisgrifiad o ffenomenon. Paratowyd gwahanol fathau o ramadegau - rhai hanesyddol a chymharol, ond y gramadegau disgrifiadol sydd bwysicaf i'r athro iaith.⁽⁵⁾ Nod y math hwn o ramadeg yw rhoi gwybodaeth nid deddfu ar gywirdeb na dadansoddi, ac ynddo ceir disgrifiad o ffurfiau cyfoes yr iaith. Seiliwyd y rhan fwyaf o'r rhain hefyd ar yr iaith ysgrifenedig ar wahan i ambell un megis un Palmer⁽⁶⁾ a LE FRANCAIS FONDAMENTAL. Mae tueddiad fwyfwy heddiw i ddisgrifio'r iaith lafar, fyw, gyfoes. Ond ni chafwyd cytundeb ym mysgr ieithyddion ar y dull o ddisgrifio'r gyfundrefn ieithyddol. Defnyddiant wahanol ddulliau o ddadansoddi gwahanol dermau a nodiant, ac o'r herwydd y mae'r pwnc yn un dyrys iawn. Ers bron ddeugain mlynedd bellach clywyd cwyno yng Nghymru am nad oedd disgrifiad cyflawn ar gael o'r iaith Gymraeg. "Fe ellid tybio, gyda'r holl bwyslais ar faterion ffurfiol (megis ieithyddiaeth a haner llen) a gafwyd yn y Gymraeg drwy'r Brifysgol y byddai

gennym ni un gramadeg modern sy'n cyflwyno'r iaith mewn bodd gwyddonol diweddar; ond 'does yna ddim.'⁽⁹⁾ Clywyd yr un gwyn yn y chwedegau pan ddechreuwyd a ddifri drafod Cymraeg Byw⁽¹⁰⁾ a chan Dan L. James yn 1970.⁽¹¹⁾

Dysgu rhestri o reolau gramadegol oedd sylfaen y dull traddodiadol o ddysgu iaith. Ond yn anaml yr oedd y dull hwn yn llwyddo i gynhyrchu pobl a fedrai siarad yr iaith yn rhugl. Dywed Lado "Mae'r gallu i siarad am ramadeg iaith, ac adrodd ei rheolau yn wahanol iawn i'r gallu i siarad a deall yr iaith nau ei darllen a'i hysgrifennu hi".⁽¹²⁾

Ceisiai lladmeryddion y Dull Union hyrwyddo cysylltiad agosach rhwng y dysgwr a'r iaith, ei gael i'w siarad yn hytrach na'i chyfieithu a dysgu'r rheolau gramadegol. Roedd hyn yn welliant ond nid oeddynt wedi sylweddoli pwysigrwydd trefnu a graddoli'r defnyddiau. Dim ond pan ddechreuwyd dethol geirfa mewn dull gwyddonol yn ystod y tridegau y sylweddolwyd fod angen graddoli holl elfennau'r iaith. Roedd D.O.Roberts yn ymwybodol o lawer o ddatblygiadau ei gyfnod. "Wrth ffurfio'r cwrs yn y Gymraeg fel ail iaith rhaid wrth ofal mawr i drefnu'r maes - mater yr iaith - mewn dull systematig gan gyflwyno'r iaith yn raddol a sicr."⁽¹³⁾ Ac yn wir graddiodd yr eirfa yn ofalus iawn yn LLWYLR Y GYMRAEG. Ond fel y sylwodd Dr.R.M. Jones "mae'r holl batrymau gramadegol blith-draphlith, rhai anodd o flaen rhai hawdd, rhai anaml o flaen rhai aml, ac yn anad dim rhai a allai esbonio rhai diweddarach yn dod ar eu hôl nhw".⁽¹⁴⁾ Heb sôn am y ffaith ei fod yn cyflwyno tua 14 o wahanol bwyntiau gramadegol yn y wers gyntaf. Y dull oedd

yn bennaf gyfrifol am hyn; gall y dull dysgu ddylanwadu ar y dethol. Nod y dull union oedd osgoi defnyddio'r famiaith doed a ddelo, ac felly rhaid oedd dechrau'r cwrs gyda phatrymau megis "Llyfr yw hwn", "Beth yw hwn?" er mai anaml y defnyddir y brawddegau hyn mewn sgwrs naturiol. Roedd rhaid ceisio adeiladu digon o iaith i'r plentyn fedru dyfalu neu ddeall yr ystyr o'r cyd-destun, neu o gampau ac arwyddion yr athro.

Caiff syniadau seicolegwyr ac ieithyddion ynglŷn â sut y dysgir iaith ddylanwad mawr ar y modd y dysgir iaith yn y dosbarth. Ac ar y dull y bu'r pwyslais yn ystod y pedwardegau a'r pumdegau yn hytrach nag ar y cynnwys.⁽¹⁵⁾ Ychydig iawn o drafod a fu yn ystod y cyfnod hwnnw ar natur y prif ieithoedd a ddysgid. Bu trafod ar sut i ddefnyddio labordai iaith a sut i ddrilio yn hytrach na beth i'w ddrilio.

Symudwyd oddi wrth y dull 'Audio Lingual' i raddau yn ystod y chwedegau. Prif ddiben iaith yw cyfathrebu a dechreuwyd ymgorffori'r patrymau ieithyddol o fewn sefyllfaoedd. Cododd rhywfaint o anawsterau o ganlyniad i hyn. Rhaid oedd penderfynu pa un oedd bwysicaf y patrwm neu'r sefyllfa. O ddewis a dysgu'r patrwm gyntaf a'i gymhwyso ar gyfer y sefyllfa oedd i ddilyn tuedd i haniaethu'r patrwm. Nid oes arwyddocâd i fynegiant os na chysylltir ef â sefyllfa, aiff y cwrs yn anniddorol ac undonog, ac nid yw'r ailadrodd di-ddiwedd yn fawr o welliant ar yr ailadrodd a oedd yn gyffredin yn y dull traddodiadol. Ond os canolbwyntir ar y sefyllfa bywlogir y wers yn ddirfawr, ond heb reolaeth dros y patrymau aiff y

wers yn gymhleth a di-lun. Mae cyfaddawd yn anorfod, rhaid dyfeisio sefyllfa ac ymgorffori patrymau detholedig o'i mewn. Hynny yw rhaid ymdrechu i gyflwyno iaith sydd mor naturiol â phosibl mewn sefyllfa arbennig ond ar yr un pryd rhaid peidio â chaniatau i ofynion y sefyllfa fynd yn drech na'r ystyr-iaethau ieithyddol. Cyfoddyf Dan L. James "Fe all gofynion sefyllfa weithiau orfodi awdur i led-gyflwyno'r patrwm yn gynt na'r amseriad ar y rhestr".⁽¹⁶⁾

Unwaith eto gall dull reoli'r dethol. Rhaid graddoli'r dull yn ogystal â'r deunydd ieithyddol. Credir bod actio a drilio, a dysgu'n beiriannol ar y cof yn fwy addas i blant ifanc, ond mae angen eglurhad gramadegol ar bobl mewn oed a chymorth y gair printiedig. Rhaid iddynt hwy weld trefn o fewn iaith.⁽¹⁷⁾ Pwysleisir bod dysgu gramadeg drwy gyfrwng sefyllfa yn pwysleisio'r cysylltiad ystyrion sydd rhwng pobl ac iaith a gweithredoedd.

Yn ystod y blynyddoedd diwethaf mynegwyd gwahanol farn am le'r ieithydd a'r seicolegydd yn y gwaith o lunio cyrsiau iaith. Cred rhai fod lle hanfodol i ieithyddiaeth. "Mi ellir dychmygu unrhyw un yn ymgymryd â pharatoi defnyddiau dysgu mewn dull systematig" heb wybodaeth drylwyr o'r maes hwn.⁽¹⁸⁾ Cafodd gramadeg trawsffurfiannol Chomsky ddylanwad mawr hefyd - (er mai dim ond un math o ramadeg ydyw o tuag 20 a gynigiwyd yn ystod y blynyddoedd diwethaf). Cred Chomsky a'i ddilynwyr fod cnewyllyn cyffredin i bob iaith ac y gellir trwy olrhain brawddegau yn ôl trwy wahanol gyfnewidiadau ddarganfod pa rai

ydynt. Mynegir syniadau tebyg gan R.M.Jones. "Un o'r pethau mae'n rhaid i'r sawl sy am raddio patrymau'r iaith Gymraeg ei wneud yw darganfod y patrwm brawddegol sylfaenol cychwynnol i'r cyfan. Pa frawddeg sy, fel petai, ar waelod yr iaith? Pa frawddeg sy'n caniatáu i chi adeiladu'r gweddill o'r iaith arni?"⁽¹⁹⁾ A dywed D.L.James, "Ar hyn o bryd ni fedrwn ond gobeithio y bydd i ymchwilyr eraill ryw ddydd addasu gramadeg trawsnewid Noam Chomsky a'i ddilynwyr at yr iaith Gymraeg a dangos fel y gall nifer arbennig o batrymau allweddol agor y ffordd i feistrolaeth gyflym a chyflawn o'r iaith".⁽²⁰⁾ Ond mae Chomsky ei hun yn amheus "Rydwi, a dweud y gwir, braidd yn amheus ynglŷn ag arwyddocad hynny o fewn-ddirnadwriaeth a dealltwriaeth ag a gyrhaeddwyd mewn ieithyddiaeth a seicoleg at ddibenion dysgu ieithoedd".⁽²¹⁾ Gwel ef fod llawer iawn o amheuaon yn cael eu mynegi ynglŷn â'r rhan fwyaf o ddamcaniaethau ieithyddol. Yn sicr cred amryw fod dysgu iaith yn broses eithriadol o gymhleth ac nad oes un dull allweddol, neu rhyw gyfrinach syml sy'n mynd i syml-eiddio'r dasg pan ddarganfyddir ef. Pwylsleisia'r Athro Mackey'r ffaith mai crefft hollol wahanol yw dadansoddi iaith a'i dysgu hi. "Er mwyn iddi fodoli rhaid dysgu iaith; ond er mwyn ei dysgu nid oes rhaid iddi gael ei dadansoddi...Nid yr unedau a ddefnyddir i ddadansoddi iaith sydd, o angenrheidrwydd, angen eu dysgu."⁽²²⁾ Nid yr ieithydd yn ei fam ef yw'r person mwyaf cymwys i baratoi cyrsiau, a rhydd ef y pwylais ar yr athro profiadol. Dywed "Mae'r gred gyfoes fod ieithyddiaeth gymwysedig yn gallu datrys holl broblemau dysgu iaith

mor ddi-sail a'r gred y gall seicoleg gymwysedig eu datrys." Efallai felly nad oes rhaid gresynu'n ormodol am ddiffyg disgrifiad cyfoes o'r iaith Gymraeg.

Yn sicr mae rhai egwyddorion sylfaenol y dylid eu cadw mewn cof wrth raddoli patrymau, er na roddir cymaint pwyslais arnynt bellach. Ffrwyth profiad athrawon dros y blynyddoedd ydynt, cytunir arnynt a rhestrir hwy gan Mackey,⁽²³⁾ R.M. Jones,⁽²⁴⁾ a D.L.James.⁽²⁵⁾ Dylid arwain y dysgwr "o'r hysbys i'r anhysbys, o'r rhwydd i'r anodd, o'r hyn sy'n digwydd yn aml i'r hyn sy'n anamlach"....!wrth ddysgu iaith, mae'r dysgwr yn tyfu ynddi, yn ychwanegu mwy o'i phwysau hi drwy ffitio darnau newydd sy'n perthyn i'r darnau sydd yno eisoes. Kid pentyrru darnau digyswllt yw dysgu iaith, er mai dyna, gwaetha'r modd, yr hyn a wna llawer o'n gramadegau a'n cyrsiau iaith".⁽²⁶⁾ Dyna a ddywedodd R.M.Jones yn 1962. Cytuna D.L.James "Sylweddola'r arbenigwyr i gyd fod iaith yn gymrodedd cymhleth a gwel Mackey y cyfan fel system sy'n tyfu gyda phob rhan o'r system honno yn asio i'w gilydd yn dwt. Mae'n rhaid i bopeth a adeiledir ddal perthynas â'r hyn a gyflwynwyd gynt, fod mor rheolaidd o ran ffurf ag sy'n bosibl, yn ddefnyddiol i'w ddysgu ac yn ddeunydd defnyddiol at ddysgu drwyddo, ac wedi ei drefnu yn y fath fodd fel bod yr adrannau sy hawsa i'w dysgu yn gymorth i ddysgu rhywbeth sy'n anos ei gyflwyno. Mae angen gweld sut mae'r cwrs yn adeiladu fframwaith yr iaith, sut mae'r geiriau'n ffitio i'r fframwaith hwn, sut mae'r ystyr yn ehangu, ac yn olaf sut y cymhlethir yr holl elfennau hyn yn un system gyfansawdd".⁽²⁷⁾ Dylid cyflwyno'r

syml yn gyntaf ond rhaid ystyried amllder hefyd. Dylid sicrhau bod perthynas amlwg rhwng un patrwm a'r nesaf, ac osgoi neidio. Rhaid cymharu'r famiaith â'r iaith estron i weld pa batrymau sy'n debyg ac yn wahanol ynddynt, ac yna ynysu'r anawsterau hynny, "gall hyn fod yn sylfaen gwrthgyferbynnu hanfodol yn y dysgu!"⁽²⁸⁾ Rhoddwyd sylw arbennig i'r anawsterau hyn gan rai addysgwyr. Gall graddio gofalus fod o gymorth yn enwedig drwy gadw'r anawsterau ar wahân yn hytrach na'u clystyru. Ni all graddoli, fodd bynnag, fod o fudd ym mhopeth; ni all anlygu pwyntiau gramadegol anodd ac nid yw o gymorth i gofio dosbarthu eitemau - rhaid i'r dysgwr gofio cenedl enwau er enghraifff; ni ellir eu gohirio na'u cyflwyno ar wahân. Dylid dysgu rhai eitemau astrus yn homologau dros gyfnod hir. Cedwir rhai eitemau anodd eu cofio megis arddodiaid neu eitemau annisgwyl ar wahân a'u hadolygu yn gyson.

Mae adolygu cyson yn nodwedd bwysig mewn cwrs, a dyma un elfen bwysig y dylid ei hystyried wrth fesur gwaith cwrs. Dylai bod dau fath o adolygu sef y gronnus (cumulative) a'r cylchol (recurrent). Cred ieithyddion mai ail-ddefnyddio nifer o adnoddau ieithyddol mewn gwahanol gyfuniadau a wnawn.⁽²⁹⁾ A gwyddys o astudiaethau amllder geiriau fod ychydig iawn o eiriau yn cael eu defnyddio'n aml - megis geiriau strwythurol, am y gweddill eu dysgu yn raddol ar hyd ein hoes a wnawn; y rhan amlaf trwy ddyfalu eu hystyr y tro cyntaf y clywn neu y gwelwn y gair. Wedyn fe'i clywn eto dro ar ôl tro. Hynny yw ni ddaw adnabyddiaeth lwyr a sicr o elfen o iaith y tro cyntaf y cawn brofiad ohoni, ailadroddir y profiad mewn

gwahanol gyd-destun dros gyfnod o amser. Y drefn arferol wrth ddysgu iaith estron yw ceisio dysgu pwynt gramadegol yn drylwyr cyn symud at yr un nesaf. Ond bellach credir y gall y dysgu fod yn fwy effeithiol os trefnir y cwrs fel bod y pwyntiau hyn yn cael eu hail-adrodd yn gyson. I wneud hyn rhaid dethol rhai pwyntiau pwysig a gofalu eu bod yn cael eu hail-gyflwyno mewn cyd-destun gwahanol yn y gwersi canlynol. Mae'n dreth ar ddychymyg y lluniwr cyrsiau i geisio gwneud hyn mewn modd diddorol; ac i ddyfeisio sefyllfaoedd newydd lle gellir defnyddio yr un patrwm mewn ffordd naturiol. Mae defnyddiau atodol o gymorth mawr i gadarnhau ac ategu yr hyn a ddysgwyd. Mid yw cwrs ar ei ben ei hun yn ddigonol, rhaid i'r athro baratoi neu gael hyd i ddefnyddiau ychwanegol.

Credir bod rhai egwyddorion eraill hefyd y dylid eu hystyried wrth baratoi cwrs.⁽³⁰⁾ Ar ddechrau cwrs rhaid gofalu nad yw'r dull yn tra-arglwyddiaethu ar y patrymau. Dylid egluro'r gramadeg yn syml yn ogystal â chyflwyno enghreifftiau. Mae'n syniad da i'r myfyriwr ddysgu rhai ymadroddion byr a buddiol ar ei gof. Dylai'r brawddegau a gyflwynir fod yn rhai buddiol a dylai fod cyfle i'r dysgwr eu hymarfer mewn rhyw fath o weithgarwch yn ogystal â'u drillio. Dylid ail-ddefnyddio rhai patrymau gramadegol a geirfa bwysig er mwyn sicrhau bod yr adolygu yn ddigonol.

Ceiswyd, mewn cyrsiau Cymraeg, fel ym mhob iaith arall, gyflwyno'r patrymau o fewn fframwaith rhyw sefyllfa neilltuoel. Ond mynegwyd beirniadaeth yn ddiweddar ynglŷn â'r dull hwn o gyflwyno iaith. Sail yr amheuan hyn yw'r newid barn ymhlith

ieithyddion a seicolegwyr ynglŷn â'r dull y dysg plentyn ei famiaith. Teimlir nad yw'r ffaith fod dysgwr yn gallu defnyddio patrymau ieithyddol o fewn y dosbarth o angenrheidrwydd yn ei sicrhau y gellir eu defnyddio yn ei fywyd bob dydd pan fydd rhaid iddo ddewis pa eitemau i'w defnyddio. Cfnir hefyd fod gormod o eitemau'n cael eu dysgu - ac yn aml gor-bwysleisir eitemau llai aml eu defnydd.⁽³¹⁾ Un enghraifft gyffredin yw'r pwyslais a roddir ar ddysgu amser presennol y fferf fel na all dysgwr ddweud brawddeg aml a buddiol fel "Fe es i i'r sinema neithiwr" ar ôl blwyddyn neu fwy o ddysgu'r iaith. Cfnir hefyd na ddaw'r dysgwr yn ymwybodol o gyweiriau iaith - ni roddir arweiniad iddo ynglŷn â pha batrymau sy'n dderbyniol ar gyfer gwahanol amgylchiadau.

Mynegwyd amheuan hefyd am werth y stori a gyflwynir i geisio ysgafnhau y baich o'r drilio mecanyddol. Gall y stori fod yn gymorth i gyfrannu at wybodaeth y dysgwr o ddiwylliant a chefnidir yr iaith estron, ond gall yn fwy aml fod yn hollol amherthnasol. Ond cyflwynir y sefyllfaoedd hyn dan yr argraff y bydd y dysgwr maes o law yn gweithredu yn yr union yr un modd pan gaiff ei hun mewn sefyllfa debyg. Anghofir bod cryn wahaniaeth rhwng sefyllfa artiffisial yn ystafell ddosbarth a sefyllfaoedd bob dydd.

Nid yw stori o angenrheidrwydd o gymorth i ddysgu ond cyflwynir hwy dan yr argraff eu bod yn ennyn diddordeb y myfyriwr ac yn hybu'r awydd i ddysgu. Mae'n bur debyg bod hyn yn wir am blant, ond nid oes ar bobl mewn oed angen y math yma o gyflwyniad. Gall fod yn fwy o rwystr nag o gymorth

mewn cyrsiau cychwynnol heblaw bod y stori yn rheoli'r detholiad o batrymau. Gall symud yn rhy araf ac os nad oes dawn storiwr gan yr awdur gall fod yn gyffredin ei chynnwys.

Mae perygl hefyd fod y dysgwyr yn tueddu i ymarfer patrymau trydydd person y ferf yn ormodol - i ddwens both sy'n digwydd i rywun arall o hyd ac i siarad am bethau a phobl eraill yn hytrach na gwneud a gweithredu trwy gyfrwng yr iaith, ac yn bwysicaf oll siarad amdano ef ei hun.

Oherwydd yr achauon hyn ac oherwydd datcaniadau newydd ymhlith ieithyddion ynglyn a natur iaith a sut y dysgir hi tueddwyd yn y blynyddoedd diwethaf i ystyried dulliau gwahanol o gyflwyno iaith estron o fewn fframwaith cwrs. Ceiswyd canolbwyntio ar y math o batrymau y bydd ar ddysgwyr eu hangen i gyfathrebu, a'u dadansoddi yn fwy manwl. Ond datblygiadau gweddol ddilweddar yw'r rhain ac nid ydynt well dylanwadu ar y cyrsiau Cymraeg hyd yn hyn.

FFYNOCELLAU

1. Jones, R.M., YR ATHRO, Hyd. 1962, t.35
2. Y CYFEIRIADUR, t.246
3. Mackey, W.F. (1965), t.X
4. Rivers, W.M. (1968), t.59 TEACHING FOREIGN LANGUAGE SKILLS.
Chicago.
5. Mackey, W.F. (1965), t.63
6. Palmer, A. (1924), gweler Mackey, t.63
7. LE FRANCAIS FONDAMENTAL (Paris 1959)
8. Rivers, W.M. (1968), t.60-62
9. Jones, R.M., YR ATHRO (1962), t.347
10. Cofnodion Cynhadledd Cynorthwyon Clyweled (1964) a
Williams, G.J., TALIESIN (1967), t.21,23
11. James, D.L., PATRYMAU'R IAITH GYMRAEG (1970) t.5
12. Lado, R. (1966) t.4 LANGUAGE TEACHING, A SCIENTIFIC
APPROACH. McGraw Hill, New York.
13. Roberts, D.O., YR ATHRO (1939)
14. Jones, R.M., YR ATHRO, Hyd. 1962, t.35
15. Saporta, S. yn READING FOR APPLIED LINGUISTICS (1973) t.265
16. James, D.L. (1970) t.10
17. Rivers, W.M. (1968) t.59
18. Corder, Pit, yn READINGS FOR APP.LING., t.275
19. Jones, R.M., YR ATHRO, Hyd.1962, t.35
20. James, D.L., (1970), t.5
21. Chomsky, N. yn FOCUS ON THE LEARNER (1973) t.29
22. Mackey, W.F. yn FOCUS ON THE LEARNER (1973) t.7, 15
23. Mackey, (1965), t.203-224
24. Jones, R.M., CYFLWYNO'R GYMRAEG, t.14
25. James, (1970), t.7-11
26. Jones, R.M., YR ATHRO, Medi 1962, t.15

27. James (1970), t.6-9
28. Jones, R.M.m CYFLWYNO'R GYMRAEG, t.14
29. Howatt, TECHNIQUES IN APPL.LING., t.192
30. Ibid, t.21
31. Alexander, (1976), T.95

GRADDOLI PATRYMAU YN Y GYMRAEG

Dr. R.M. Jones yn ei erthyglau yn yr ATHRO ac yn CYFLWYNO'R GYMRAEG oedd y cyntaf i gynnig rhestr o batrymau'r Gymraeg wedi eu graddoli mewn dull gwyddonol at ddibenion dysgu ail iaith. Seiliwyd ei gwrs CYMRAEG I OEDOLION ar y rhestr hon.

Yn ei Ragymadrodd i CYFLWYNO'R GYMRAEG dywed R.M.Jones mai gwaith maith ac anodd fyddai graddio'r cystrawennau mewn ffordd wyddonol, derfynol, ond gan fod ar athrawon angen arweiniad ar frys penderfynodd baratoi'r rhestr, ond rhybuddia'r darllenwr mai "prin gyffwrdd" a wnaeth â'r maes. Cred ef mai'r ffordd sicraf o ddysgu iaith yw trwy ddysgu un patrwm yn drwyadl cyn symud ymlaen at y nesaf; fel hyn bydd y dysgwr yn adeiladu llwybr i'w gerdded.⁽²⁾ Bydd yn defnyddio'r wybodaeth a ddysgodd yn y gorffennol mewn sefyllfaoedd newydd yn y dyfodol. Mae'r pwyslais ar drefn.

Noda dair egwyddor bwysig, sef:

(a) osgoi neidio o un patrwm i'r nesaf

(b) symud o'r syml i'r anodd

(c) os yn bosibl dechrau gyda phatrwm aml.⁽²⁾

Dylid hefyd ystyried dylanwad y famiaith a rhoi sylw i anawsterau. Ni ddis^wgy[^]lid i athro lynu'n glos at y rhestr os byddai amgylchiadau yn ei gwneud yn ddymunol iddo beidio.

Sylfaen y rhestr yw ffrwythlondeb y patrwm. Rhaid cael gafael ar frawddeg allweddol y gellir ei hymestyn. Dywed fod "this is a book" yn burion yn Saesneg fel man cychwyn ond nid yw'r cyfieithiad "dyma lyfr" yn arwain i unman yn y Gymraeg.

Cynigia ef "Mae _____ yma" fel patrwm dechreuol. Ceir ymdriniaeth faith a manwl iawn ar sut yr aeth ati i ddethol a graddoli ambell patrwm ond pwysleisia na ddylid trafod pynciau o'r math yma gyda'r dysgwyr, dylid eu cyflwyno drwy ddril. Rhestr o batrymau dechreuol a gynigir ganddo-"Cyflwynir hyn fel trefn waelodol a rhesymegol i'r dysgu, na raid glynu'n gaeth wrthi bid siwr... fe'i cyflwynir fel egwyddor yn hytrach nag fel cyfundrefn raddedig derfynol".(3)

Rhestrir y patrwm ac ychwanegwyd nodyn gramadegol ar ddiwedd y rhestr sy'n awgrymu y dylid cyferbynnu'r patrwm â phatrwm a ddysgwyd eisoes, neu â phatrwm Saesneg, a nodir unrhyw bwynt diddorol. Manylir ar un enghraifft i ddangos sut y cadwyd at elfennau symlaf a phwysicaf y patrwm a gwelir fel mae un pwynt dysgu yn llifo'n esmwyth i'r nesaf.

Uned 13. GORCHMYNNOL

90. cariwch, codwch, cadwch, etc.

(Y dull arferol: torri darn o'r berfenw i gael **bôn + wch**)
Cyferbynnu ffurf gryno gorchmynnol â ffurf gwmpasog yn ateb.
Codwch : Rydw i'n codi.

91. GORCHMYNNOL (parhad)

Darllenwch ... Diolchwch
(Y berfenw fel **bôn**)

92. GORCHMYNNOL (afreolaidd)

Dewch, Ewch, Cewch.

93. Os gwelwch chi'n dda.

Idiom arbennig
(Sylwer cynnwys 'chi')

94. Peidiwch (â) (Negyddu'r gorchmynnol)

Peidiwch (â) siarad. (Awgrymu hepgor â)

Dyna'r dull y rhestrir y patrymau. Mae'n ymdrin â'r berfau gan ddechrau â'r amser presennol ac ychwanegu'r gofynnol a'r negyddol. Nid yw'n cyflwyno'r amherffaith hyd Uned 12 (patrwm 82) sef tua hanner ffordd trwy'r rhestr. Yn sicr dylai'r graddio gofalus hwn fod o gymorth i athro a disgybl, o leiaf os byddant yn fodlon cadw at y dull traddodiadol o ddysgu iaith.

Cyhoeddwyd PATRYMAU'R IHITH GYMRAEG yn 1970 gan Adran Adcysg Coleg Prifysgol Cymru, Aberystwyth, fel cymar i GRAEDIO GEIRFA a drafodwyd eisoes.⁽⁴⁾ Paratowyd y rhestr gan Dan L. James ar gyfer athrawon ac awduron llyfrau ail-iaith. Nid yw D.L.James chwaith yn honni fod ei restr yn un derfynol ond cynigir hi fel canllaw yn unig. Ystyrir graddoli o nifer o safbwyntiau.

1. Symlrwydd patrwm
2. Defnyddioldeb patrwm
3. Rhwyddineb dysgu
4. Eglurder
5. Posibilrwydd ehangu
6. Amllder defnydd
7. Posibiliadau'r patrwm i 'lyncu' geirfa.

Mae yntau, fel R.M.Jones, yn egluro beth a olygir wrth batrwm ffrwythlon. Pwysleisia hefyd y dylid ystyried problemau dysgwyr. Mae'r dull o rifo'r patrymau yn gymhleth -

rhestrir hwy i ddechrau drwy garfanau a rhoddir llythyren a rhif wrth bob patrwm ac "allwedd" ar ddechrau'r rhestr. Os edrychir am y Ffurffiau Gorchmynnol gwelir eu bod wedi eu rhestru dan garfan C, a bod wyth patrwm yn y garfan.

C1 Berfau fel bôn - Darllenwch y llyfr yma/yna/acw, etc.

C2 Torri darn o'r berfenw i gael bôn + wch

Esgusodwch fi, etc.

C3 Afreolaidd - Ewch allan, etc.

C4 Negyddol - Peidiwch â sefyll.

C5 -Unigol a lluosog - Taw/Tewch.

C6 Treigliad gyd gwrthrych - Darllenwch lyfrau da gorchmynnol

C7 Gorchmynnol + i - Rhowch ... i

C8 Idiom arbennig - Os gwelwch chi'n dda.

Gwelir fod y rhestr yn fwy manwl nag un R.M.Jones, gellid dadlau y gallasai'r athro ddethol y prif batrymau a gohirio cyflwyno rhai eraill. Mae rhestr R.M. Jones yn symlach ac yn fwy addas at gwrs dechreuol. Unid doethach fyddai cael dwy restr, un i gwrs dechreuol ac un arall a fyddai'n ymdrin â gawedau mwy dyrys ar y patrymau a ddysgwyd? Er bod y patrymau wedi eu graddoli dywed yr awdur "Ni lwyddwyd i drefnu eto ymehwil a fyddai'n ein galluogi i ddangos dilyniant y patrymau". Ychwanega

"Ond er inni restru'r holl bwyntiau gramadegol a phatrymau brawddegol a'u rhifo'n dwt, ni olyga hyn fod rhaid i bob pwynt yn ein rhestr ddilyn ei gilydd yn yr un drefn yn ddeddfol mewn cwrs iaith. Fe all gofynion sefyllfa weithiau orfodi'r awdur i led-lyflwyno patrwm

yn gynt na'i amseriad yn y rhestr. Bydd defnyddioldeb yn gofyn am ystwythder mae'n ddigon posibl y dylai'r paratowyr cyrsiau fod yn llawer mwy mentrus a cheisio cyflwyno rhannau o'r Amser Gorffennol, Amherffaith a'r Dyfodol ... cyn dihysbyddu ffurfiau'r amser Presennol..."

Cyhoeddwyd GEIRFA A CHYSTRAWENNAU'R GYMRAEG⁽⁵⁾ yn 1973 gan y Cyd Bwyllgor Addysg Cymreig. Penodwyd nifer o bobl - sef Gweithgor y Cystrawennau - o blith aelodau Cyd-Banel Cymraeg Byw. Eu gwaith hwy oedd paratoi enghreifftiau brawddegol o'r patrymau y cytunwyd arnynt. Diben y rhestr oedd rhoddi cymorth i athrawon oedd yn paratoi plant ar gyfer arholiadau T.A.U. a T.G.U.(03). Dadansoddwyd cynnwys papurau arholiad y Cyd-Bwyllgor dros gyfnod o 15 mlynedd a phamffledi'r B.B.C. a gwerslyfrau.

Rhestr o enghreifftiau o batrymau yw hon, ni chrybwyllir y dull na'r drefn o ddysgu. Er enghraifft, ar dudalen 40 gwelir

(b) "BOD" + GODDRYCH + TRAETHIAD LERFENWOL

e.e. Rydw i'n cerdded

Fe fydda i'n cerdded

Roeddwn i'n cerdded

Byddwn ni'n cerdded

Rydw i'n cerdded

Rydw i wedi cerdded

Rydw i wedi bod yn cerdded

Fe fyddwn i wedi cerdded

Fe fydda i wedi bod yn cerdded

Fe fyddwn i wedi bod yn cerdded"

Gwelir bod holl amserau'r ferf wedi eu rhestru gyda'i gilydd. Mae'n amlwg na fwriadwyd i'r un athro ddysgu'r

patrwm yn y drefn hon; prif ddiben y rhestr yw dangos pa batrymau y dylai'r ymgeiswyr fod wedi eu meistrolï erbyn y Pumed dosbarth.

Pwysleisia R.M.Jones a D.L.James fod angen dadansoddiad cyflawn o'r iaith Gymraeg. Dywed D.L.James "Ar hyn o bryd ni fedrwn ond gobeithio y bydd i ymchwilwyr eraill ryw ddydd addasu gramadeg trawsnewid Noam Chomsky a'i ddilynwyr at yr iaith Gymraeg a dangos fel y gall nifer arbennig o batrymau allweddol agor y ffordd at feistrolaeth gyflym a chyflawn o'r iaith". Ond teimla amryw o addysgwyr erbyn heddiw mai twyllo ein hunain a wnawn os rhoddwn ein gobeithion ar waredigaeth gan yr ieithyddion. Cred yr Athro W.F.Mackey mai ychydig iawn o gymorth a rydd disgrifiad ieithyddol i'r dasg o ddysgu iaith.⁽⁶⁾ Dywed ef nadoes gan ddadansoddiad wrthwynebol na'r astudiaeth o gamgymeriadau yr un dim i'w gynnig i'r athro profiadol. Yr athro iaith yw'r arbennigwr ar ddysgu iaith nid yr ieithydd na'r seicolegydd. A dywed Chomsky "Yr athro iaith ei hun sydd i dderbyn neu wrthod unrhyw syniad arbennig".⁽⁷⁾ Nid yw ef yn bersonol yn tybio fod ei ramadeg yn addas at ddibenion dysgu ail iaith.

Bydd rhaid i lunwyr cyrsiau'r dyfodol ystyried yn ofalus le'r patrymau graddedig yn ei faes llafur. Tueddir heddiw i ddosbarthu'r strwythurau yn ôl cysyniadau yn hytrach nag yn ôl yr egwyddorion traddodiadol. Tueddir i ymwrthod â'r math o faes llafur a gynigir gan R.M.Jones lle nad yw "Bore Da" yn cael ei gyflwyno hyd Batrwm 54 na "Diolch" hyd batrwm 55. Dyma ymadroddion buddiol i'r wers gyntaf ond diau fe'u

cyflwynid fel homologau neu ddarn o ddeialog mewn cwrs cyflawn. Gwelwyd fel y bu'n ymgais barhaol i gadw ⁶cydbwysedd rhwng y strwythur a'r sefyllfa, bydd yr un mor anodd ffurfio cyfaddawd derbyniol rhwng y patrymau graddedig a hanfodion cyfathrebu.

FHYNONELLAU

1. Jones, R.M., CYFLWYNOC'R CYMRAEG, t.9
2. Ibid, t.14
3. Ibid, t.21
4. James, D.L., PATRYMAU'R DAITH GYMRAEG - Pamffled Rhif 17
5. Cyd-Dwyllgor Adhydd Cymru, GEIRFA A CHYSTRAVENNAU'R GYMRAEG
6. Mackey, W.F., yn FOCUS ON THE LEARNER (Oller & Richards) t.11
7. Chomsky, N. Ibid., t.30

Y CYRSIAU

Gwelwyd bod nifer o egwyddorion cyffredinol pwysig y dylid eu cadw mewn cof wrth ystyried yr elfen ieithyddol mewn unrhyw gwrs yn ogystal â'r agwedd fwy cyfyng o raddoli'r patrymau. Buddiol fyddai edrych ar bob cwrs yng ngoleuni naw pwynt.

(1) Edrychwyd i ddechrau ar y modd y cyflwynwyd y gramadeg.

I ba raddau yr oedd yr awdur yn cymryd yn ganiataol bod cefndir ieithyddol gan y dysgwr? A roddir eglurhad syml o'r pwyntiau gramadegol neu a ddefnyddid termau a allai fod yn ddieithr ac anodd i lawer o bobl?

(2) Ystyriwyd wedyn i ba raddau mae'r cyflwyniad sefyllfaol neu storïol yn rheoli'r dethol o batrymau.

(3) Edrychwyd a oedd y cwrs yn cyflwyno nifer o ymadroddion buddiol fel homologau un ai yng nghorff y cwrs neu wedi eu rhestru ar wahan.

Anodd yw barnu amlder a buddioldeb y patrymau gan nad oes canllawiau pendant ar gael yn y Gymraeg hyd yn hyn. Ond diau bod y drefn a'r amser pryd y cyflwynir gwahanol amserau'r ferf yn ystyriaethau canolog. Ceisiwyd nodi pa bryd y cyflwynwyd un ai'r amser amherffaith neu'r dyfodol am y tro cyntaf. Tueddir i feirniadu rhai cyrsiau heddiw oherwydd eu bod yn canolbwyntio'n ormodol ar yr amser presennol.

Sylwyd fod adolygu'n bwysig a cheisiwyd sefydlu i ba raddau y mae'r cyrsiau'n darparu ar gyfer hyn, a pha mor gyson ydyw. Ydy'r adolygu yn digwydd yn naturiol yng nghorff y llyfr - a ail ddefnyddir patrymau a ddysgwyd yn ddiweddar

mewn sefyllfaoedd newydd neu a restrir y gwaith a gyflwynwyd yn ffurfiol fesul hyn a hyn o wersi? Ceisiwyd darganfod i ba raddau y rhoddwyd sylw ychwanegol i anawsterau sy'n hysbys i athrawon profiadol. I wneud hyn ystyriwyd un pwynt yn unig sef "have" sy'n gallu golygu gan, wedi, neu cael. Yn ogystal â phwysleisio'r anawsterau a nodwyd elfennau sy'n debyg yn y Saesneg ac yn y Gymraeg - ac a dynnir sylw'r dysgwr atynt a roddi cymorth iddo i'w dysgu.

Gwelwyd hefyd fod rhyw fath o weithgarwch sy'n galluogi'r dysgwr i siarad a defnyddio'r iaith ar ddiwedd gwrs yn bwysig. Edrychwyd hefyd ar y stori: a oedd yn ddeniadol, yn fuddiol, yn ychwanegu at wybodaeth y dysgwr o Gymru, neu a oedd yn feichus ac yn blentynaidd. Fwynt bychan ond tra phwysig i athro a disgybl yw mynegai neu grynoded o'r patrymau a gyflwynir, os nadoes un ar gael rhaid i'r athro ei pharatoi drwy restru pryd ac ymhle y cyflwynir pob patrwm.

Er mwyn cael golwg fanylach ar raddoli'r patrymau dilynwyd y dull a argymhellir gan C.Dodson, t.176. Dyma a ddywed: "Mae hi bron yn amhosibl i sicrhau a yw'r patrymau a ddefnyddir yn cael eu cyflwyno mewn dull sy'n lleihau'r nifer o anawsterau dysgu i'r minimum, heb wybodaeth o raglennu patrymau ... Datblygodd ymchwilwyr ddulliau a all ddangos i'r athro ar amrantiad a raglennwyd y defnyddiau a ddefnyddia yn y drefn fwyaf effeithiol". Rhaid i'r athro ddewis tair neu bedair gwrs tua dechrau'r cwrs a rhestru pob patrwm newydd a gyflwynir. Ystyrir i ba raddau mae cysylltiad agos neu

debygrwydd rhwng pob patrwm a'r patrymau a gyflwynir o'i flaen ac ar ei ôl, gelwir hyn yn gymdeithasiad (association). Ystyrir hefyd y gwahaniaethau (discrimination). Mae cysylltiad rhwng patrymau dilynol yn ewgrymu bod ganddynt elfennau sy'n gyffredin, ac o bosibl elfennau sy'n gyffredin i'r famiaith a'r ail iaith, pe na bai yn ddim amgenach na'r ffaith fod y geiriau yn yr un drefn yn y ddwy iaith. Ond pan gyflwynir elfen hollol newydd gelwir hi'n wahaniaethu.

Paratoir matrices sgwâr drwy ddethol tua phymtheg patrwm dilynol a'u rhestru e'u rhifo mewn croeslin ar draws y matrices; hon yw'r llinell ddiffiniad. Nodir y patrymau sy'n debyg uwchben y llinell i'r rhai sy'n wahanol oddi tani. Nodir nid yn unig y patrymau dilynol sydd â chymdeithasiad rhyngddynt ond hefyd y rhai sydd yn bellach oddi wrth ei gilydd. Gelwir clwstwr o gymdeithasiad yn 'gylch cysyniadol'.

Wrth ddehongli'r matrices dylid cadw mewn cof y pwyntiau canlynol:

1. Ni ddylid cael gormod o wahaniaethau wedi eu clystyru gyda'i gilydd neu fe gaiff y disgyblion anhawster i ddysgu'r holl reolau newydd.
2. Dylai fod cymdeithasiad yn digwydd ar yr un pryd â gwahaniaeth neu fe or-bwysleisir y gwahaniaeth rhwng un patrwm a'r nesaf.
3. Dylai fod cyn lleied o doriadau ag sydd modd yn union o dan y llinell ddiffiniol, yn enwedig os oes gwahaniaeth uwchben y llinell. Dylai'r patrymau symud yn raddol o'r hawdd i'r

anodd.

4. Dylai bod nifer dda o 'gylchoedd cysyniadol' o dan y llinell ddiffiniol. Ceisiwyd cynllunio matrices ar gyfer pob un o'r cyrsiau Cymraeg a astudiwyd.

Ystyrir y cyrsiau fesul un yn y drefn y cyhoeddwyd hwy.

TEACH YOURSELF WELSH

Cwrs a ysgrifennwyd yn y dull traddodiadol yw hwn. Dyma enghreifftiau o benawdau gwers 1: Personal Pronouns, Present Tense of BOD, present participle, The Indefinite Article, The Definite Article. Nid unedau brawddegol ydynt, ac ni chyflwynir enghreifftiau synhwyrol mewn brawddegau cyfain, e.e. y mae'r bachgen - the boy is.^{t.15} Nid enghraifft o batrwm i'w drillio yw hwn. Termau traddodiadol a ddefnyddir i egluro'r gramadeg, e.e. "Imperfect, Subjunctive, Impersonal is the same as that of the Indicative, except for Elid, Delid, Gwnelid". t.142. Rhoddir y rheol ac wedyn enghraifft neu ddwy. Nid oes homologau o gwbl. Nid yw'r enghreifftiau bob amser yn synhwyrol nac yn fuddiol, e.e. "This is the man whose son is not a doctor : Dyma'r dyn nad yw ei fab yn feddyg". t.123 Nid oes adrannau pendant i arolygu, ar wahân i ambell gasgliad o frawddegau i'w cyfieithu tua hanner ffordd trwy'r cwrs. "Here are five little pieces in Welsh, using the grammar explained so far in this book, read them aloud and translate them." t.104 Nid oes unrhyw bwyslais ar anawsterau nag unrhyw weithgarwch (ar wahân i gyfieithu) nag unrhyw stori na sefyllfa. O edrych ar y matrices gwelir bod llawer iawn o wahaniaethau ac mae gormod o doriadau ar ddechrau'r

'gadwyn', nid oes digon ychwaith o glystyru cysyniadol. Ceir mynegai ar ddechrau'r cwrs ond mae'n llawn termau gramadegol. Cyflwynir yr amser dyfodol tua hanner ffordd drwy'r cwrs.

CYMRAEG I OEDOLION

Daeth tro ar fydd gyda chyhoeddi'r cwrs hwn. Dangosodd R.M.Jones yn CYFLWYNO'R GYMRAEG ei fod wedi dethol ei batrymau'n ofalus iawn, gan geisio dechrau gyda'r frawddeg fwyaf 'ffrwythlon' a'i godro i'r eithaf. Yn ei Ragymadrodd dywed yr awdur "Symudir yn araf o batrwm i batrwm gan adolygu ar hyd y ffordd. Brawddegau byr yw'r uned sylfaenol a ddysgir". Cyflwyno patrwm yw'r dull, yn arbennig yn NODIADAU'R DYSGWR. Mae'n ddull cryno heb unrhyw eglurhad, disgwylir i'r athro

cyflwyno gramadeg newydd ym mhob gwrs drwy ddrilio, ond ceir rhai termau gramadegol megis "Auxiliary Verbs" a "sub-ordinate clauses". Nid oes unrhyw ymgais yma i roddi'r iaith mewn cyd-destun na defnyddio sefyllfaoedd na stori. Yn wir clywir cwynion gan athrawon fod llawer iawn o'r enghreifftiau yn 'absurd' a diystyr. Nid oes homologau yn y cwrs. Cyflwynir yr amser amherffaith yng ngwers XIII - tua hanner ffordd drwy'r cwrs ond ni chyflwynir yr Amser Gorffennol hyd wers XXV. Rhoddir pwyslais ar adolygu - ond rhywbeth mecanyddol ydyw'r rhan amlaf ar ddechrau pob gwrs; ond ceir ymarferion penodol i'r diben hwn ar tud.31. Nid oes gweithgareddau i'r dysgwyr ac eithrio ambell arddywediad. Cyfeirir at anhawster 'gan' ar tud. 56. "Cam 6 - Cyferbynnu - has : wedi, ha : gan." Dyma gwrs hollol newydd yn y Gymraeg, cwrs a oedd wedi ei seillio yn bendant ar egwyddorion dull 'audio-lingual' - sef drilio patrymau graddedig. Yn sicr gwelir ei ddylanwad ar bob cwrs a'i dilynodd. Nid oes mynegai o fath yn y byd.

CWRS CYMRAEG LLAFAR

Gwelir ar unwaith ddylanwadau newydd yn y cwrs hwn - ceisir cyfuno graddoli gofalus a sefyllfa. Rhoddir llawer mwy o sylw i'r gramadeg - dilynnir y tablau drill gan adran ar y gramadeg - y gwrthwyneb oedd y dull yn CYMRAEG I OEDOLION - gramadeg yn gyntaf, yna drill. Termau gramadegol a ddefnyddir "Note the following uses of 'sy', the relative 3rd singular form of 'bod' (to be), in inverted or emphatic sentences where the subject or complement is placed first for emphasis"^{t.113}

Ond ceir llawer iawn o enghreifftiau hefyd. Ceisir cyflwyno'r iaith mewn dull mor naturiol ag y mae modd a gwneir hynny yn eithaf llwyddiannus. Mae brawddegau'r ddeialog yn fyr ac yn naturiol, nid oes homologau ond ceir atodiad gwerthfawr ar ddiwedd Llyfr 2 o briod-ddulliau. O ran cyflwyno gwahanol amserau'r ferf dilynnir patrwm CYMRAEG I OEDOLION - sef yr amser dyfodol tua hanner ffordd trwy'r Llyfr Cyntaf, yr Amherfffaith tri chwarter y ffordd drwyddo a'r Gorffennol tua chwarter y ffordd drwyddo a'r Gorberffaith tua therfyn y Llyfr. Mae adolygu'n cael ei gyflwyno'n naturiol yn y ddeialog, gwneir ymdrech i gyflwyno patrymau adnabyddus mewn sefyllfa newydd. Ceir adran Adolygu ffurfiol bob 6 gwrs hefyd.

Rhoddir cryn bwyslais ar awgrymu syniadau i'r dysgwyr gael ymarfer yr hyn a ddysgwyd ar ddiwedd pob gwrs. Gall pob athro a dosbarth ddewis o leiaf un syniad a fyddai'n debygol o fod at eu dant. Ni roddir pwyslais ar anawsterau ond ceir mynegai lawn. Mae'n amheus a yw'r stori yn addas, gall barn bersonol liwio barn ynglŷn â hyn, ond mae'r ddeialog yn hynod

o naturiol. Dyma gyfuniad o roddi patrymau graddedig o fewn cyd-destun. O edrych ar y matrices gwelir fod cadwyn y patrymau yn rhedeg yn llyfn a di-fwlch.

DEWCH I DDYSGU CYMRAEG

Dyma gwrs sy'n ymddangos o ran cynllun a phryd a gwedd yn ddigon tebyg i'r GWRS CYMRAEG LLAFAR. Yma ceir atodiad o'r gramadeg ar ddiwedd pob gwrs. Nid yw'r awdur yn cymryd yn ganiataol fod y dysgwr wedi astudio iaith o'r blaen ac mae'n egluro yn syml ac yn drylwyr. Mae'n diffinio ystyr y termau, e.e. "The Future Perfect Tense ... It is used to describe an action which will have been completed by some time in the future." t.192 Ceir llawer o enghreifftiau o bob rheol. Er nad yw'r mynegai ar ddiwedd Llyfr 1 yn un llawn, gwelir un da ar ddiwedd Llyfr 2, sef Rhestr Patrymau, t.163. Ceir casgliad o'r holl ramadeg yn yr Atodiad ar dud. 257. Rhoddir lle pwysig i homologau ac argynhellir eu drilio. Gohirir cyflwyno'r amherffaith hyd Uned 21, sef bron ar ddiwedd Llyfr 1, ac ni chyflwynir amserau eraill y ferf hyd Llyfr 2. Ceir adrannau adolygu fel hon ar dud. 215 - ond yn aml nodir y dylid adolygu'r wers flaenorol ar ddechrau pob gwrs, ail-ddefnyddir patrymau a ddysgwyd yn yr ymarferion a'r ddeialog. Awgrymir gweithgarwch ar ddiwedd y gwersi yn Llyfr 2, ond Holi ac Ateb Cymysg a Siarad yn Ddeuoedd a geir yn Llyfr 1. Rhoddir sylw i anawsterau megis y nodyn ar dud. 158. Maith a braidd yn amiddorol yw'r stori sy'n cyflwyno'r sefyllfa. Gwelir o edrych ar y matrices fod y patrymau wedi eu graddoli'n foddhaol.

CWRS CARLAM

Cwrs gwahanol iawn yw'r Cwrs Carlam - casgliad o batrymau ydyw, heb na gweithgarwch na homologau nag adrannau adolygu, na stori. Cyflwynir yr amherffaith yn uned 118 - mae 300 o unedau yn Llyfr 1. Cryno iawn yw'r eglurhad gramadegol a cheir llw o gyfeiriadau yn ôl ac ymlaen, ac mae hyn yn tueddu i gymhlethu'r cyflwyniad. Fel y gellid disgwyl mae'r patrymau wedi eu graddoli'n ofalus gyda rhai clystyrau cysyniadol.

LIVING WELSH

Ceisiodd awdur y cwrs hwn ddarparu popeth y gellid barnu y byddai ar unigolyn gartref ei angen i ddysgu'r iaith. Ceir pum atodiad ar ddiwedd y llyfr - dau ohonynt yn canolbwyntio ar y treigladau ac un adran yn ymdrin â'r anawsterau a all godi wrth ddysgu cyfieithu "have", t.320. Y patrwm arferol yw "How to say ____". Ceir eglurhad gramadegol ar ddechrau pob gwers a gall fod yn ddigon anodd, mae llawer iawn o ramadeg wedi ei gywasgu i un llyfr yma. Paratowyd tablau i ymarfer y patrymau ond wrth reswm anodd fyddai darparu gweithgarwch llafar i'r unigolyn. Nid oes homologau; ceir mynegai ar ddechrau'r llyfr. Nid oes darpariaeth ar gyfer adolygu ar wahân i un wers tua chanol y cwrs. Braidd yn hwyr y cyflwynir yr amherffaith, yn ail hanner y llyfr. Ceir rhyw fath o stori yn rhedeg drwy'r llyfr sydd yn wahanol ei naws i'r llyfrau eraill. Gwelir bod y patrymau wedi eu graddoli'n foddhaol.

Paratowyd tabl i geisio dangos nodweddion pob cwrs dan naw pennawd.

3								
/	4							
	✓	5	x					
		✓	6	x				
			✓	7	x			
				✓	8	x		
					✓	9	x	
					✓		10	x
					✓			11 x

Teach Yourself
Welsh.

x - tebyg

✓ - gwahanol.

3	x							
	4	x						
	✓	5						
		✓	6	x				
				7	x			
					8	x		
					✓	9	x	
							10	x
								11 x
							12	x
							✓	13 x
							✓	14 x

Living Welsh.

DEWL L
DDYSGU CYMRAEG

2 x

✓ 3 x

✓ 4 x

5 x

✓ 6 x

✓ 7 x

8 x

✓ 9 x

10 x

✓ 11 x

12 x

✓

13 x

✓ 14 x

x - tebyg
✓ - gwahanol.

CWRS CYMRAEG
LLAFAR.

2 x

✓ 3 x

✓ 4

✓ 5 x

✓ 6 x

✓ 7 x

✓ 8 x

9 x

✓ 10 x

✓ 11 x

12 x

✓ 13 ✓

✓ 14 x

✓ 15

(16)

x												
4	x											
	5											
	✓	6										
		✓	7	x								
				8								
				✓	9							
				✓	10	x						
					✓	11						
						✓	12					
							✓	13				
								✓				

Cymraeg 1
Oedolion.

x - llybyg
✓ - gwahanol

x													
3	x												
/	4	x											
✓		5	x										
	✓		6	x									
				7	x								
		✓			8	x							
			✓	✓		9	x						
			✓				10	x					
								11	x				
								✓	12	x			
/									13	x			
										14	x		

y Cwrs Carlam.

97 c.

	Teach Yourself Welsh	Cymraeg Oedolion	Cwrs Llafar Cymraeg	Dewch i Ddysgu Cymraeg	Cwrs Carlam	Living Welsh
Dull y cyflwyno	Gramadeg ffurfiol	Cryno, termau gramadegol	Manwl, llawer o enghreifftiau	Syml, eglur manwl	Cryno, anodd	Swmpus, anodd
Amserau'r ferf	Hanner ffordd drwy'r cwrs	Tua hanner ffordd	$\frac{3}{4}$ y ffordd trwy Llyfr 1	Tua diwedd Llyfr 1	Yn gynharach	Ail hanner
Gweithgarwch	Cyfieithu	Arddyweddiad	Oes, llawer	Oes	Dim	Dim
Anawsterau	Dim	Oes t.56	Dim	Oes	Dim	Oes
Adolygu	Un adran	Ychydig t.31	Oes	Oes	Dim	Dim
Mynegai	Oes, termau gramadegol	Dim	Oes	Oes(Llyfr 2)	Dim	Oes
Homologau	Dim	Dim	Rhestr	Oes	Dim	Dim
Sefyllfa'n rheoli	Dim sefyllfa cymalau, nid brawddegau	Dim sefyllfa ond enghreifftiau di-synnwyr	Cyfaddawd da	Boddhaol	Dim sefyllfa	Boddhaol
Y Stori	Dim	Dim	Plantynaid	Maith	Dim	Fel stori gyfres

Y DULL DWYIEITHOG

Cyhoeddodd C.J. Dodson ei lyfr LANGUAGE TEACHING AND THE BILINGUAL METHOD yn 1967. Daeth y dull yn boblogaidd iawn yng Nghymru yn arbennig yn y dosbarthiadau blpan a chafodd gryn ddylanwad ar ddysgu Cymraeg fel ail iaith yn gyffredinol. Roedd yn ffrwyth blynyddoedd o ymchwil manwl a gofalus i geisio darganfod dull effeithiol o ddysgu iaith.⁽¹⁾ Adnabyddir y dull weithiau fel "Dull Dodson".

Er gwaethaf ymdrechion athrawon ymroddgar ni welwyd llawer o lewyrch na llwyddiant ar y gwaith o ddysgu ieithoedd ym Mhrydain. Priodola Dodson y methiant hwn i ddiffyg mentr a diffyg arbrofi ar ran yr athrawon, a diffyg ymchwil ymarferol yn y dosbarth ar ran yr addysgwyr. Yr hen ddull gramadegol a ddefnyddid gan mwyaf, dull a seiliwyd ar ddysgu Lladin yn y Canol Oesoedd. Cherwydd fod y dull hwn yn dibynnu ar resymu didwythol lleiafrif breintiedig yn unig oedd yn llwyddiannus. Ni wel Dodson unrhyw rinwedd mewn anawsterau, a'i nod ef yw rhoi meistrolaeth ar iaith estron i bawb sy'n dymuno hynny.

Ni fu llawer o lwyddiant i'r Dull Union chwaith; roedd yn ddull llafurus iawn. Gwastraffai athro lawer o'i amser yn ceisio osgoi amwysedd ac nid oedd yn bosibl gwneud hynny bob amser. Mewn gwirionedd hyd yn oed os llwyddid i osgoi amwysedd byddai'r dysgwr yn dehongli yn ei famiaith bron yn ddieithriad. Cyfuna'r Dull Dwyieithog rai elfennau o'r ddau ddull, ond ychwanegwyd rhai nodweddion hollol newydd. Fwysleisir fod llawer iawn o arbrofion wedi eu cynnal i brofi'r

dull ac yn arbennig y nodweddion hynny y ceir cryn wahan-
iaeth barn arnynt megis y defnydd a wneir o'r gair print-
iedig a'r famiaith wrth ddechrau dysgu iaith estron.

Mae wyth cam pendant i'r dull. Cyn dechrau hyd yn oed
ar y cam cyntaf dylid egluro'n syml drwy gyfrwng y famiaith
brif nodweddion y patrwm newydd sydd i'w ddysgu. Dylid osgoi
defnyddio termau gramadegol, a dylai'r athro roddi cyfie-
thiad yn y famiaith o'r patrwm sydd dan sylw.

Y cam cyntaf yw cael y dysgwr i ailadrodd y frawddeg
neu'r patrwm yn yr iaith estron ar ôl yr athro. Defnyddir
techneg drill cyflym i wneud hyn gan gael y dosbarth i
ymateb mewn corws bob hyn a hyn. Bydd y dysgwr yn llefaru
ac yn ynganu'r brawddegau'n gywir erbyn diwedd y cam cyntaf
ond ni fydd yn gallu cofio ystyr y brawddegau. Dylai'r
dysgwr allu gweld y frawddeg brintiedig ond ni ddylai edrych
arni pan ddaw ei dro ef i ymateb. Ni ddylid drillio am fwy na
deng munud, a bydd angen seibiant o tua phum munud cyn ail-
dechrau.

Yn yr ail gam ceisir cael y dysgwr i gysylltu'r seiniau
y mae'n eu hadrodd yn yr iaith estron a'r ystyr. Rhaid
hefyd ceisio ei hyfforddi i gofio'r ystyr. Gwneir hyn drwy
ymarferion trosi - sef yr hyn a eilw Dodson yn "interpretation
exercise".⁽²⁾ Dywed fod y trosi llafar hwn yn weithred sy'n
gofyn am fedrau a hyfforddiant o natur hollol wahanol i
gyfieithu ysgrifenedig. Rhaid i'r athro lefaru'r patrwm yn
y famiaith ac etyb y dysgwr gyda throsiad llafar. Cyfeirir
at lun wrth ddrillio, a rhoddir sbardun yn y famiaith ar yr

un pryd. Wedyn rhoddir sbardun llafar yn y famiaith yn unig a bydd y dysgwr yn edrych ar y llun. Yn y man gellir hepgor y sbardun llafar a gall yr athro gael ymateb drwy gyfeirio at y llun yn unig. Ar ddiwedd yr ail gam gall y disgybl ynganu'r brawddegau'n annibynnol a chyfeirio at y llun wrt wneud hynny. Bydd wedi deall ystyr yr hyn mae'n ynganu.

Ond nid yw gallu adrodd brawddegau mewn iaith estron yn ddigon, rhaid mynd gam ymhellach a hyfforddi'r dysgwr i greu brawddegau newydd. Gwneir hyn yn y trydydd cam drwy gyfrwng drill disodli ac ymestyn. Yn y gweithgarwch hwn gellir defnyddio geiriau sy'n gyfarwydd i'r dysgwr yn ogystal â geiriau newydd, a thrwy hyn adolygu'r eirfa a ddysgwyd. Gellir dyfeisio amrywiadau i'r gweithgarwch hwn ond pwysleisir fod cyflymdra yn holl bwysig. Gellir hefyd gysylltu brawddegau byrion â chysyllteiriau i ffurfio brawddegau hirach, newydd sbon.

Yn y pedwerydd cam ceisir cael y dysgwr i siarad yn annibynnol heb na chymorth na sbardun gan yr athro. Gofynnir i'r dysgwyr lunio brawddegau am lun, neu actio sefyllfa neu greu deialog - hynny yw, rhaid cael amrywiaeth o weithgarwch llafar i sefydlu'n gadarn yr hyn a ddysgwyd. Rhaid i'r athro sylweddoli pwysigrwydd y cam hwn; mae'n hanfodol fel na fydd y dysgwr yn anghofio'r cwbl a ddysgodd. "Rhaid i'r athro ddarganfod dulliau sy'n galluogi ei ddisgyblion i gael cymaint o gysylltiad â'r iaith estron ag y mae modd o fewn yr amser cyfyng sydd at ei wasanaeth." (3)

Yn aml iawn gellir hepgor y pumed cam. Gyfieithu llafar o'r iaith estron i'r famiaith yw'r cam hwn. Gall fod yn fuddiol fel ymarfer ar gyfer rhai arholiadau. Dysgu patrymau cwestiynnol yw'r chweched cham. Os gwnaethpwyd hyn yn barod gellir hepgor y cam hwn hefyd. Byddai dysgu'r myfyrwyr i ymateb i osodiad yn dra buddiol yn y Gymraeg oherwydd yr anawsterau arbennig.

Rhoddir pwyslais arbennig ar y ddau gam olaf. "Camau saith ac wyth yw'r gweithgareddau pwysicaf o'r holl waith llafar a wneir yn y dosbarth."⁽⁴⁾ Awgrymir mai diffyg syniadau sy'n aml yn llesteirio'r dysgwr yn hytrach na diffygion ieithyddol. Dylai'r athro holi'r dysgwr yn y fath fodd fel ei fod yn gallu defnyddio'r brawddegau a ddysgodd yn y ddau gam cyntaf yn atebion. Mae cyfle yma eto i ymestyn y gweithgarwch ac adolygu drwy gynnwys sefyllfaoedd a ddysgwyd eisoes. Dylid hyfforddi'r dysgwr i holi yn ogystal ag i ateb.

Y cam olaf a'r un pwysicaf oll yw sgwrsio rhydd yn yr iaith estron. "Dysgir ef i ffurfio a chreu sefyllfaoedd hollol newydd drwy gyfrwng iaith estron."⁽⁵⁾ Hwn yw'r wythfed cam a'r un olaf mewn unrhyw bennod neu uned.

Yr iaith estron ddylai fod yn iaith y dosbarth ond ni ddylid cyflwyno unrhyw ddeunydd newydd heb fynd yn ôl i gam un neu dau. Weithiau bydd cam yn llithro ac yn ymestyn yn naturiol i'r cam nesaf, er hyn dylai'r athro, ond nid y dysgwr, fod yn ymwybodol o bob cam. Ymhen y rhwng gall athro hepgor ambell gam er mwyn cyrraedd y camau olaf yn gynt. Er enghraifft bydd ymarferion ynganu yn llai pwysig

mewn rhai ardaloedd o Gymru. Y nod yw cyrraedd cam wyth cyn gynted ag y bo'r modd.

Rhoddir cyfarwyddyd i'r athro ar sut i ddethol neu addasu'r cyrsiau ar gyfer y Dull Dwyieithog. Ni ellir defnyddio'r Dull gyda'r math o gwrs traddodiadol sy'n cymryd blynyddoedd i'w gwblhau, y sefyllfa gyflawn yw'r uned "Llwydda'r disgybl i ddod yn hollol fedrus ar lafar ac yn ysgrifenedig ym mhob sefyllfa pa mor gyfyng bynnag a fo'r sefyllfa". Dylai'r pwnc fod yn addas ac o ddiddordeb i'r dysgwr; dylai'r sefyllfaoedd ymwneud â bywyd bob dydd a fydd o gymorth iddo ymdopi â bywyd yn y wlad estron lle siaredir yr iaith y mae'n ei dysgu. Rhaid defnyddio patrymau sydd wedi eu graddio'n synhwyrol ac ni ddylai'r uned neu'r testun fod yn faith; byddai tua 30 brawddeg yn ddigon; byddai tablau disodli yn hwyluso'r gwaith. Nid oes raid darparu unedau ar gyfer adolygu gan fod adolygu cyson yn rhan hanfodol o'r Dull. Pwysleisir gwerth lluniau, maent yn gymorth i'r athro a'r disgybl; dylid cael cyfres o luniau strïbed i ddisgrifio pob sefyllfa yn ogystal â lluniau cyfansawdd. Ni ddylid cyflwyno gwersi ar ddiwylliant ar yr un pryd â'r gwersi iaith, dylid un ai eu gohirio hyd ddiwedd y cwrs, neu eu cyflwyno ar wahân drwy gyfrwng y fam-iaith.

Dyma, i grynhoi, benawdau'r wyth cam -

1. Dynwared
2. Cyfieithu llafar i'r iaith estron
3. Dril disodli ac ymestyn

4. Creu brawddegau'n annibynnol
5. Cyfieithu i'r Saesneg)
6. Cyfieithu cwestiynau) Gellir hepgor y ddau gam
7. Holi ac ateb yn yr iaith estron
8. Sgwrsio normal

(1) LA GUAGE TEACHING AND THE BILINGUAL METHOD. Pitman,
London 1967.

(2) Ib. id.	t.83
(3)	t.116
(4)	t.122
(5)	t.127

DYLANWAD Y DULL DWYIEITHOG AR Y CYRSIAU

Ni ellir ystyried dylanwad y Dull Dwyieithog ar y cyrsiau a baratowyd ar gyfer yr unigolion hynny sy'n bwriadu, o raid neu o ddewis, eu haddysgu eu hunain. Er hyn gellid dadlau fod dylanwad y Dull yn un o'r rhesymau dros y newid a welir yn y modd y cyflwynir yr iaith yn LIVING WELSH o'i gymharu â TEACH YOURSELF WELSH gan yr un awdur. Dull gramadegol a welir yn TEACH YOURSELF WELSH ond seiliwyd LIVING WELSH ar sefyllfa a deialog a cheir hyd yn oed tablau disodli ynddo.

Ni ellir ychwaith ystyried y CWRs CAILLAW CYMRAEG yn y cyswllt hwn. Casgliad ydyw o batrymau graddedig Cymraeg gydag eglurhad gramadegol yn Saesneg o dan bob patrwm. Ni cheir na thestun na sefyllfa ynddo. Er hyn gellir barnu mai drwy gyfrwng y DULL DWYIEITHOG y disgwyliat'r awdur i'r patrymau gael eu dysgu, yn sicr drwy ryw fath o ddril ond ni chyfeirir at y Dull Dwyieithog nag unrhyw ddull arall o ddysgu yn y Rhagymadrodd.

Y cwrs Cymraeg cyntaf a gyhoeddwyd ar ôl i C.J.Dodson gyhoeddi ei waith oedd CYMRAEG I OEDOLION gan R.M.Jones. Yn y Rhagymadrodd dywed yr awdur "Dril dwyieithog yw'r dril arferol ond fe ddefnyddir ambell ymarferiad arall er amrywiaeth. Anogir yr athro i astudio "The Bilingual Method" C.J.Dodson am gyfarwyddyd manylach. Ond ceir yn ogystal arweiniad gofalus gan R.M.Jones ar y dull y dylid ei ddefnyddio i gyflwyno' i gwrs.

Mae pob gwers yn y cwrs wedi ei chynllunio'n ofalus a phob cam yn y wers wedi ei rifo. Er enghraifft:-

Cam 1: Esbonio'r patrwm ac adrodd y frawddeg

Cam 2: "Unigolion yn cyfieithu'n gyflym pan gyfeirir
bys yr athro atynt"^{t.20}

Cam 3: "Dril Dwyieithog : saethu'r cwestiwn yn Saesneg.
Disgwylir tri ateb yn Gymraeg. (1) Cyfieithu'r
cwestiwn, (2) ateb cadarnhaol, (3) ateb negyddol."^{t.25}

Ceir darn darllen ym mhob gwers o tua 30 brawddeg, (fel yr awgryma Dodson) gellir eu hepgor neu eu defnyddio mewn mwy nag un modd. Maent "oll yn ymwneud â sefyllfaoedd pwysig a chyffredin".

Gwelir datblygiad pellach yn Llyfr 2. Rhannwyd y llyfr yn ddwy ran a dywed yr awdur "Yn y naill ran a'r llall mae'r dull yn wahanol i'r ffordd y cyflwynwyd yr iaith yn CYMRAEG I OEDOLION Rhan 1. Erbyn rhan ola'r cwrs hwn fe ddylai'r athro deimlo llawer mwy o ryddid yn datblygu yn y sgwrsio sy yn y dosbarth, a chynlluniwyd y gwersi gyda hynny mewn golwg". Ceir cyflwyniad ffurfiol ar ddechrau'r gwersi o 1 i XVI; disgrifir rhyw bwynt neu bwyntiau gramadegol newydd i'w trafod yn fanwl gyda'r dosbarth. Parhad ydyw, mewn gwirionedd o'r Llyfr cyntaf. Ond awgrymir newid yr ail ran o bob gwers. Dylai'r athro ddewis llyfr i'w ddarllen gyda'r dosbarth a rhoddir cyfarwyddyd pendant ar sut i gyflwyno'r deunydd mewn deg cam. Mae'r cam cyntaf yn debyg i gam cyntaf y Dull Dwyieithog sef fod yr athro yn ynganu brawddeg a'r dosbarth yn ei ddynwared. Wedyn eglurir unrhyw bwynt dieithr

neu eirfa newydd yn Saesneg. Yna adolygir brawddeg gyfarwydd - ond defnyddir yr eirfa newydd. Wedyn rhaid paratoi tabl wedi ei seilio ar y darn darllen a defnyddio hwn yn sylfaen drilio cyflym drwy gael y dosbarth i greu brawddegau Cymraeg o'r tabl. Ceir dril dwyieithog yn Cam 5 wedi ei seilio ar y tabl. Eto yn Cam 6 defnyddir dril dwyieithog i greu cwestiynau sy'n cyfateb i'r brawddegau a ddriliwyd yn Cam 4 a 5. Ceir amrywiaeth bellach ar ddril dwyieithog yn Cam 7. Dim ond yn Cam 8 y mentrir at gystrawen newydd a chreu tabl o'r rhain a'u drilio. Yn Cam 9 - drilio atebion os cwestiynau a ddriliwyd yn Cam 8 - nes llwyddo i holi ac ateb yn rhydd. Yn y cam olaf defnyddir y darn i gyd yn sail i sgwrsio rhydd. Y Dull Dwyieithog felly yw sylfaen y gwersi hyn eto ond bod ychydig o newid yn y drefn y defnyddir ef. Dyma grynodeb yr awdur o'r dull a argymhellir: "Penderfynu ar ffurf frawddegol ... ei dadelfennu ac adeiladu tabl o'i chwmpas i ddangos ei ffurf gynhyrchol a ffrwythlon; dril dwyieithog er mwyn sicrhau fod yr ystyron yn ddiofel; holi ac ateb er mwyn datblygu ymddiddan rhydd ... Ein nod eglur yn y pen draw yw gwneud y darn darllen yn destun sgwrs, yn destun holi ac ateb; pwysu ar y darn i ddysgu geirfa a chystrawen, a'i wneud yn esgus dros gynnal ymddiddan ynghylch sefyllfa neilltuol".

Mae newidpendant iawn yn ail ran y llyfr, newidir y deunydd a'r modd y cyflwynir ef. Ni chyflwynir gramadeg ffurfiol o hyn ymlaen. Ceir tair rhan i bob gwers :
A. Atebion Rhydd, B. Atebion Caeth ac C. Darllen a Siarad.
Diben A yw "adeiladu gwybodaeth o nifer o gwestiynau

defnyddiol a chyffredin".^{t.55}..!Cwestiynau yw'r rhain y gall fod nifer o atebion gwahanol iddyn nhw." Datblygiad pellach o'r drill dwyieithog yw B. "Mae'r ateb"(i'r cwestiynau)"yn gyfyngedig a heb amrywiaeth. Drwy gyfrwng y math hwn o ymarfer y mae modd gorfodi hyfforddiant mewn meysydd cystrawennol a geirfaol penodol." Yn C bydd y dysgwr yn darllen cwestiynau a gyfansoddwyd ganddo ef ei hun ar sail y darn darllen a bydd eraill yn y dosbarth yn ei ateb. Sail i waith holi ac ateb yw hyn eto.

Seiliwyd CYMRAEG I OEDOLION yn bendant ar y Dull Dwyieithog. Ond nid yw'r awdur yn bodloni ar ddarparu tablau disodli ar gyfer drillio yn unig. Ceir arweiniad i'r rhannau mwyaf anodd a'u diffinio'n fanwl sef camau 7 ac 8 o'r Dull Dwyieithog. Yn wahanol i'r cyrsiau eraill newidir y dull dysgu fel y cynydda gwybodaeth ac y newidia anghenion y dysgwyr. Efallai y bu gormod o ganolbwytio yn y Gymraeg ar gyrsiau dechreuol a bod diffyg arweiniad ar sut i gael y dysgwyr i ymddiddan a siarad yn rhydd erbyn diwedd ei gwrs. Mae'r ymdriniaeth ^â chamau saith ac wyth yn wan yn llyfr Dodson. Ychydig iawn o gyfarwyddyd a geir ynddo o'i gymharu ^â r camau cyntaf. Tua diwedd y cwrs fe rydd R.M.Jones nifer o gyfarwyddiadau ar sut i gael y dysgwr i siarad yn rhydd, ond bwriad Dodson oedd cael y dysgwyr i siarad yn rhydd o fewn cylch cyfyng - ar ddiwedd pob gwrs, neu uned. Mae gwahaniaeth sylfaenol rhyngddynt yn hyn o beth.

Er yr holl bwyslais a rydd Dodson ar ddefnyddio lluniau ni cheir yr un yn CYMRAEG I OEDOLION, ond yn bwysicach fyth

ni cheir awgrym na chyfarwyddyd ar wneud defnydd o luniau. (Ond ceir atodiad i Lyfr 2 sy'n trafod gwerth deialog a lluniau "i bontio'r bwch o atebion caeth tuag at ymddiddan rhydd".) Mae'r Darnau Darllen yn cyfleu sefyllfa a'r cwestiynau sy'n eu dilyn ond mae'r ymarferion eraill yn ddi-lun yn sefyllfaol ac yn crwydro ar wasgar. Nid oes ymgais i ddefnyddio patrwm o fewn sefyllfa ymarferol bob dydd. Ni ddilynnir cyfarwyddiadau Dodson ychwaith ynglŷn â defnyddio iaith syml i ddisgrifio neu esbonio'r patrymau. Mae CYMRAEG I OEDOLION yn frith o dermau gramadegol traddodiadol megis "Pronominal, genitive nouns, subjunctive, auxiliary verbs". Ni cheisir cyflwyno elfennau diwylliannol, ceir atodiad ar wahân yn ymdrin â'r pwnc hwn.

Dywed D.L.James yn ei Ragair i'r CWRG CYMRAEG LLAFAR iddo sylfaenu'r cwrs i raddau helaeth ar ddadansoddiad ieithyddol R.M.Jones yn CYMRAEG I OEDOLION. Rhoi cnawd ar ysgerbwdd cwrs R.M.Jones a wneir. Dywed yr Athro Jac L. Williams yn ei gyflwyniad ar ddechrau'r llyfr mai ar gyfer y dysgwr sy'n methu mynychu dosbarth y bwriadwyd y cwrs ond y gellir hefyd ei ddefnyddio i "ddysgu ac ymarfer Cymraeg gartref ar ôl bod mewn dosbarthiadau". Paratowyd ymarferion er mwyn i'r math hwn o ddysgwr allu ei gywiro ei hun. Ond mae'n debyg mai ar gyfer dosbarthiadau y bwriadwyd y cwrs mewn gwirionedd oherwydd cyfeiria D.L.James y darlennydd at y Dull Dwyieithog, a rhoddir braslun o'r Dull ar ddechrau'r cwrs.

Paratowyd deialog byr ar ddechrau pob gwers a disgwyllir

i'r athro ei ddefnyddio i ymarfer camau 1 a 2 o'r Dull Dwyieithog, sef dynwared a chyfieithu i'r Gymraeg. Fe'i dilynir gan "Pattern Practice" sef nifer o dablau disodli ac ehangu. "Proses ddisodli yw hon. Yn y man gall ymestyn y frawddeg drwy ddweud sut, neu pam, neu pryd, etc., a thrwy hyn greu cyfuniadau newydd." Awgrymir y gellir defnyddio'r adran hon mewn pedair ffordd - 1) i gyfieithu'n cyflym, 2) i ddisodli ac ehangu, 3) i ddynwared a chofio a 4) i'w newid i gwestiwn gydag atebion negyddol, cadarnhaol, lluosog, etc. Dyma, felly, gam 3 ac o bosibl gam 7 o'r Dull Dwyieithog.

Mae dau ddiben i'r adran Gweithgareddau sef sefydlu'r patrymau yn y cof drwy weithgarwch (sef Cam 4 o'r Dull Dwyieithog) ac ymarfer cwestiwn ac ateb sef camau 7 ac 8. Pwysleisir y sgwrsio rhydd "Ni ellir gor-bwysleisio gwerth y cam creadigol hwn". Yna daw'r ymarferion a gall y dysgwr ei gywiro ei hun yn y gwaith hwn neu wneud defnydd o recordydd tâp.

Mae'r elfen sefyllfaol yn ganolog i'r curs. Cyflwynir y sefyllfa ddewisedig mewn dull dramatig a chysylltir y ddeialog agoriadol â'r gweithgareddau sydd ar derfyn pob gwers. Ceir rhai lluniau yn yr ail lyfr ond awgryma'r awdur y gallai naill ai yr athro neu aelodau o'r dosbarth baratol cyfres o luniau syml i egluro'r sefyllfa.

Dilynir yr Ymarfer Patrymau gan Adran Ramadegol, ac er bod hon yn llawn o dermau gramadegol mae'r iaith a ddefnyddir yng nghorff y llyfr i egluro ac i roddi cyfarwyddiadau i'r

dysgwyr yn syml ac eglur. Ceir gwers adolygu bob chwe uned. Yn un cynllun a ddilynnir ar gyfer yr ail lyfr ond disgwylir i'r dysgwr bellach fedru defnyddio'r iaith yn greadigol a gall gysylltu brawddegau byrion i greu rhai hirach. Awgrymir nifer fawr o weithgareddau a sefyllfaoedd yn y llyfr hwn eto er mwyn ymarfer Camau 7 ac 8 ar ddiwedd pob uned. Cyflwynir agweddau diwylliannol mewn atodiad ar ddiwedd Llyfr 2 ond portreadir rhai sefyllfaoedd arbennig o Gymraeg eu naws megis yr Eisteddfod Genedlaethol tua diwedd yr Ail Lyfr. Mae'r Dull Dwyieithog yn rhan anhepgorol o'r CWRG CYMRAEG I LAFAR a dyfeisiwyd ymarferion a gweithgareddau i ymarfer pob cam o'r Dull.

Er na cheir unrhyw gyfeiriad at y Dull Dwyieithog, ac ni enwir C.J.Dodson o gwbl, ei ddull ef a ddisgrifir yn fanwl gam wrth gam yn y 'kodiadau ar Dechneg' ar ddechrau DAMCH I DDYSGU CYMRAEG. Disgrifir camau o ddynwared, trosi cyflym, ymarfer disodli, ymarfer gwahaniaethu, drilio sefyllfa, holi ac ateb, ac ymateb i gwestiwn. Ond ni cheir cyfeiriad o gwbl at Gam 8 y Dull Dwyieithog sef sgwrsio rhydd. Amlyga hyn eto yr anhawster o droi camau 7 ac 8 yn wersi ar bapur. Dywedir wrth drafod yr ymarfer: "Holi ac Ateb Cymysg" "Pan odrir y dull i'w eithaf, cyrhaedda'r ymarfer hwn lefel sgwrs normal. Mae'n holl bwysig felly bod iddo le amlwg yn rhob sesiwn". Ceir cyfeiriad pellach at yr ymarfer hon ar dud. 71: "Dyna un o'r ymarferion ieithyddol pwysicaf oll, oherwydd ynddi fe geir cyfle i ddefnyddio'r holl batrymau sy wedi'u dysgu ynghyd ag unrhyw eirfa o fewn gwybodaeth y dosbarth ... yn raddol ... fe ddaw'r dysgwyr hefyd i ofyn eu cwestiynau

eu hunain a gwneud eu sylwadau heb gymorth yr athro. Fe all yr ymgom yma fod yn seiliedig ar y lluniau, y sgwrs neu'r dosbarth".

Cyflwynir y patrwm newydd drwy ddril dwyieithog ac yna daw'r Ymarfer Disodli. Nid yw'r ymarfer wedi ei osod yn y ffordd arferol, tabl disodli ydyw mewn gwirionedd - ond bod y brawddegau wedi eu paratoi yn barod. Wedi cyflwyno'r brawddegau daw'r ymarfer holi ac ateb sy'n defnyddio'r brawddegau a ddysgwyd fel atebion - sef Can 7. Ceir ambell ymarfer gwahanol a all fod yn fuddiol iawn megis ymateb i osodiad t.47.

Ceir cyfresi o luniau i egluro'r sefyllfa ddramatig a'r ddeialog sydd ar ddechrau pob gwrs. Mae nodiadau gramadegol syml ac eglur iawn ar ddiwedd pob uned. Nid oes adran adolygu.

Mae'r adran Holi ac Ateb Cymysg yn werthfawr i arwain y dysgwr at sgwrsio rhydd ond ar y cyfan tueddir i anwybyddu un o'r camau pwysicaf oll sef Can 8. Yr unig gyfraniad arall yw "Siarad yn Ddeuoedd ar yr Holi ac Ateb Uchod" - ond ni cheir cyfarwyddiadau manwl. Rhoddir y pwyslais ar wrando a deall yn hytrach nag ar siarad a chreu. Tua diwedd y cwrs awgrymir rhai pynciau y gellid eu trafod megis "Byw yn y wlad". Er hyn yr un yw'r dull o gyflwyno'r iaith yn y wers gyntaf a'r wers olaf. Ar wahan i'r ffaith y dylid newid y dull fel y cynyddu gwybodaeth y dysgwyr o'r iaith fe gaiff yr athro ^hanawster i gadw diddordeb ei ddosbarth os bydd ei wersi yn ^hdilyn yr un patrwm undonnog dros gyfnod maith.

Mentrodd Dodson dorri tir newydd wrth baratoi ei ddull, gwnaeth ddefnydd o ddwy fedr sydd gan bob dysgwr mewn oed sef ei allu i ddarllen a'i wybodaeth o'i famiaith. Defnyddir y Saesneg ym mhob un o'r cyrsiau i egluro'r gramadeg ac ni wneir unrhyw ymdrech i geisio osgoi defnyddio'r famiaith. Ni cheisir osgoi defnyddio'r gair printiedig ychwaith. Gwelir ôl dylanwad y dull ar bob un o'r tri chws ond mae pob awdur yn cynnig ei ddulliau personol ef ei hun fel amrywiadau ar y Dull Dwyieithog.

RHAI YSTYRIAETHAU FELLACH O'R DULL DWYIEITHOG

Erbyn heddiw mae'r Dull Dwyieithog wedi hen ennill ei blwyf yng Nghymru, ond treiddiodd ei ddylanwad hefyd i Ewrop ac ymhellach na hynny hyd yn oed. Earn y diweddar Athro Jac L. Williams yn 1972 oedd "ei fod wedi gwneud cyfraniad tuag at adfer ffydd yn y posibilrwydd o ddysgu eu hiaith genedlaethol i filoedd o bobl Cymru mewn cyfnod allweddol yn hanes y genedl Gymreig".⁽¹⁾ Gwelwyd bod dylanwad y Dull yn drwm ar y cyrsiau a astudwyd. Ai'r ffaith i'r Dull gael ei lunio yn Aberystwyth sy'n gyfrifol am hyn neu a ellir priodoli ei boblogrwydd i ryw elfennau eraill ynddo sy'n ei wneud yn arbennig o addas ar gyfer gwlad sydd i ryw raddau yn ddwyieithog?

Nid oes dim byd newydd yn y syniad o ddrilio patrymau ieithyddol. Yn yr hen lyfrau gramadeg ceid rheol a thair neu bedair enghraifft yn ei dilyn. Arferid drilio neu ddysgu'r rhain ar y cof. Defnyddiodd Gwyn y dechneg yn ei gyfres yn 1880.⁽²⁾ Ond yn ystod chwedegau'r ganrif hon y rhoddwyd y pwyslais mwyaf ar ddrilio yn arbennig pan ddaeth labordai iaith yn gyffredin.

O'r Unol Daleithau y daeth y pwyslais ar ddrilio. Roedd y pwyslais ar iaith lafar yn rhywbeth hollol newydd yn y pedwardegau. Credai'r ieithyddion strwythurol mai system yw iaith a bod iddi adeiledd neu drefn fewnol y gallid ei dadansoddi. Symudwyd y pwyslais o'r uned annibynnol - y gair - at y patrwm ieithyddol, y strwythur. "Dyma ble digwyddodd y chwyldro gwirioneddol wrth ddysgu ieithoedd yn ein cyfnod

ni."(3) Credid hefyd yn y cyfnod hwnnw mai 'habit' neu arferiad yw iaith - trafodir hyn ymhellach yn y man. Mae dril yn cyfuno ac yn rhoddi mynegiant ymarferol i'r credoau hyn. Dyfais yw dril i roddi ymarfer dwys mewn sgil ieithyddol arbennig mewn parthynas â chorff o iaith a ddiffiniwyd yn fanwl. Y nod yw hyfforddi'r dysgwr i lunio patrymau ieithyddol newydd y gall, maes o law, eu defnyddio'n reddfol. Nid yw dril yn amcanu at gyfathrebu, y cam o'r dril i'r sgwrs yw'r un gwirioneddol anodd. Y gobaith yw y daw'r weithred mor awtomatig nes y gall y meddwl ganolbwntio ar y neges ei hun yn hytrach nag ar y ffordd y cyflwynir hi. Seiliwyd dril ar y gred mai proses fecanyddol o ffurfio arferion yw dysgu iaith, proses sy'n gweithredu gan mwyaf heb i ni fod yn ymwybodol ohoni. "Y brif ffaith holl bwysig ynglŷn â dysgu iaith yw nad yw'n ymwneud â datrys problemau ond â ffurfio a gweithredu arferion".(4)

Cafodd B.F.Skinner, mae'n debyg, fwy o ddylanwad ar ddysgu iaith na'r un seicolegydd arall yn ystod y deng mlynedd ar hugain diwethaf.(5) Ei briod ffas yw astudio ymddygiad. Nid yw yn llunio unrhyw ddamcaniaeth seicolegol oni all sylwi ar weithred gorfforol sy'n cadarnhau neu brofi'r ddamcaniaeth. Nid yw byth yn defnyddio termau megis 'cymhell-iant', 'ysgogiad' neu 'bwriad' - maent yn rhy arhendant ac anelwig. Yn ei arbroffion ar anifeiliaid sylwedd fod gwobr neu 'at yfnerthiad' bob amser yn tueddu i hyrwyddo'r ymateb; rhaid i'r wobwr ddilyn yn union ar ôl y weithred.

Sylwodd bod anifail yn tueddu i ailadrodd y gamp yr oedd yn ei chyflawni pan dderbyniodd y wobr.

Cred Skinner fod dyn yn ymddwyn yn yr un ffordd, ac mai dyma sut y dysg plentyn bach ei holl fedrau. Yn ei fam ef medr neu fath o ymddygiad yw siarad ac nid oes unrhyw wahaniaeth yn y modd y dysgir ef. Dysgir y myfyriwr trwy ei ddrilio, ei wobr yw canmoliaeth yr athro, neu eu foddhad o fod wedi ymateb yn gywir. Os yw'n ymarfer mewn labordy iaith caiff y boddhad o glywed y peiriant yn cadarnhau ei ateb cywir ef ei hun. Mae'n bwysig iawn bod yr atebion cywir yn cael eu hynganu, neu fe ddysg y myfyriwr atebion anghywir. O ailadrodd patrwm ieithyddol dro ar ôl tro a derbyn gwobr am wneud hynny daw'r broses yn arferiad. Dyma felly y ddamcaniaeth sy'n sail i ddrilio ac i gamau cyntaf y Dull Dwyieithog.

Ond cred seicolegwyr eraill megis Mowrer mai gweithred emosïgnol yw'r ymateb i sbardun nid proses fecanyddol. Cred ef fod gan ddyn reolaeth dros ei ymddygiad i ryw raddau a bod yr hyn a deimla wrth ymateb yn bwysig.⁽⁶⁾ Cyfrinach ei llwyddiant yw ei angen i gyfathrebu, a'i obaith y bydd yn llwyddo. Fe gysyllta'r patrwm gyda'r teimlad o foddhad a gaiff pan lwydda i ynganu'n gywir, ac mae'n fodlon ailadrodd unwaith eto. "Mae'r symbyliad sy'n gysylltiedig â defnyddio gair yn yr iaith dramor yn cael ei gysylltu â'r sefyllfa wobrwyol ac felly yn rhoi ymdeimlad gobeithiol sy'n hybu deunydd parhaol i'r gair."⁽⁷⁾

Ni chytuna pawb â damcaniaethau Skinner na Mowrer. Credai Pavlov na ellid cymhwyso rheolau ymddygiad cyffredinol at

ymddygiad ieithyddol.⁽⁸⁾ A chred Chomsky bod dyn yn amgenach nag anifail neu beiriant. Cred ef bod gan bob plentyn ramaeg mewnol sy'n aeddfedu ymhen amser.⁽⁹⁾ Ganwyd pob plentyn gyda dyfais dysgu iaith sy'n prosesu'r data o'i amgylch, mae gallu cudd neu botensial di-ben-draw yn yr ymennydd a rhaid gwahaniaethu rhwng y potensial a'r perfformiad. Ni ellir byth ddysgu'r fath stôr di-ben-draw o gyfuniadau ieithyddol trwy gyflyru yn unig, ac mae'n an dd credu bod cronfa gyflawn yn yr ymennydd o'r holl frawddegau di-rif y bydd y person yn eu clywed neu eu hynganu yn ystod ei oes, a bod y frawddeg 'gywir' yno'n barod ar gyfer yr achlysur pan fydd ei hangen. Rhaid felly bod rhyw elfen gyffredinol ym mhob iaith gan fod y gallu gan blentyn pan enir ef i ddysgu unrhyw iaith. Ond mynegir ansicrwydd wrth gysylltu'r ddamcaniaeth hon â dysgu ail iaith. Dadleuir bod myfyriwr yn llwyddo i ddysgu iaith ar waethaf y dull - efallai mai bod yn swm yr iaith sy'n bwysig ac nid yr yngais i gyflyru - llawer pwysicach yw'r ewylllys i ddysgu'r iaith. Gall methiant i ddysgu iaith olygu bod rhagfarn yn isymrybod y dysgwr yn erbyn yr iaith a'r diwylliant. Credir bod y ddyfais dysgu iaith yn gweithredu wrth i oedolion ddysgu iaith estron ond nid oes prawf o hynny ac nid oes unrhyw sicrwydd ynglŷn â sut y gweithreda. Parheir i ymchwilio i'r syniadau hyn ac os profir eu cywirdeb gwelir mai'r prif resymau dros fethu dysgu iaith yw rhai seicolegol a chymdeithasol, agwedd y dysgwr sydd ar fai nid ei fethiant i ymateb i symbyliad neu ei ddiffyg deallusrwydd.

Nid oes lle i ddrilio o gwbl yn hamcaniaethau Chomsky a'i ddilynwyr ond nid yw chwaith yn cynnig arweiniad o fath yn y byd i athrawon iaith.⁽¹⁰⁾ Cred ef mai gwaith athrawon yw dyfeisio dulliau ac ni ellir dweud bod dylanwad Chomsky ar ddulliau o ddysgu ail iaith i'w gweld hyd yn hyn. Ni ellir cyfiawnhau drilio os derbyniwn ddamcaniaethau Mowrer chwaith oherwydd anwybyddir yr iaith fewnol: "y maes mewnol hwnnw o ystyron", ac hefyd yr elfen o gymhelliaid sydd mewn dysgu iaith.⁽¹¹⁾ Dylid felly ddysgu ymarferion ieithyddol drwy eu hailadrodd mewn sefyllfaoedd ystyrlawn, yn hytrach nag mewn driliau mecanyddol sydd heb unrhyw elfen o gyfathrebu ynddynt. Rhaid codi awydd i gyfathrebu ar y dysgwr, ac mae cymhelliaid yn bwysig yn hyn. Nid ymateb i sbardun allanol yn unig a ddylai dysgwr ei wneud ond creu iaith.

Gellir dadlau bod Dodson yn cyfuno'r ddwy ddamcaniaeth yn y Dull Dwyieithog - damcaniaeth Skinner yn y camau cyntaf a damcaniaeth Mowrer yng nghanau saith ac wyth. Os derbynir bod drilio patrymau yn gyffredinol a'r Dull Dwyieithog yn arbennig yn llwyddo gellid priodoli'r llwyddiant i'r dechneg o ddrilio yn hytrach nag o gyfieithu cyflym. Efallai pe defnyddid mwy o amrywiaeth o wahanol fathau o ddrilio y gwelid mwy o lwyddiant. Bu tueddiad yng Nghymru i anwybyddu mathau eraill o ddril - gall drilio fynd yn syrffed ar y dysgwr a'i athro a bod mor farwaidd ac undonog â'r hen ddrilio gramadegol. Ar y llaw arall gall fod yn dechneg hwylus i'r athro, a themtir ef weithiau i'w gor-ddefnyddio. Oherwydd manyldeb disgrifiad y camau cyntaf tueddir i ganolbwyntio'n ormodol arnynt, ac yn rhy aml mae'r dysgu'n dechrau ac yn gorffen gyda'r drilio. Anghofir mai "rhan yw dril, a rhan isradd, rhan gynorthwyol o'r broses o ddysgu iaith.

Cynorthwy pwysig, ond rhaid arwain at waith creadigol a chyfathrebol".(12)

Cyhuddir y Dull Dwyieithog weithiau o fod yn ddim amgenach nag un math o ddril. Gall y gair dull (method) o'i ystyried yng nghyswllt dysgu iaith olygu amryw o wahanol bethau: techneg i ddysgu neu ymarfer eitemau, cwrs cyflawn neu broses dysgu. Ond y maen prawf yw a ellir ei ystyried yn annibynnol o bersonoliaeth athro arbennig? A ydyw yn rhywbeth y gellir ei fabwysiadu gan athrawon eraill ac y gellir ei ynysu'n gysyniadol i'w ddisgrifio neu ei ddadansoddi heb ei gysylltu'n uniongyrchol â'r athro sy'n ei ddefnyddio?

Diffinir 'dull' yn y CYFWEIRIADUR fel:- "Cyfanswm a chyfeiriad pendant o wahanol dechnegau dysgu ac iddo ganlyn- iadau penodedig o fewn cyfnod neilltuoel ... fe'i llunir wedi ystyried yn ofalus gyfarpar yr athro, ac oedran cefn- dir a deallusrwydd y myfyriwr yn ogystal ag ysbryd yr ysgol a'r gymdeithas".(13) Ystyriwyd y rhain oll gan Dodson a gwelir hynny wrth ddarllen ei adroddiadau ar yr arbrofion. Pwysleisia hefyd mai un o'i brif amcanion oedd paratoi dull nad oedd yn dibynnu ar ddawn a phersonoliaeth yr athro am ei lwyddiant. Gellid dweud mai math o ddril yw camau un a dau ond o ystyried yr wyth cam yn gyflawn gwelir mai un dull ydyw. Gellir dadlau ei fod yn ddull anghyflawn efallai. Ni ellir galw'r cam olaf yn ddril. Dywed Hagbolt wrth drafod dull, "Uned ystwyth, organig ydyw, gall rhannau'r uned hon newid yn ôl amrywiad y ffactorau sy'n cyflyru'r dysgu; yn wir rhaid iddynt newid, felly".(14) Gwyddys bod athrawon yn addasu'r Dull Dwyieithog ar gyfer angenion arbennig, a gwelwyd

enghreiffitiau o hynny yn y cyrsiau Cymraeg.⁽¹⁵⁾

Drwy anwythiad y cyflwynir gramadeg yn y Dull Audio Lingual: ymdrechir i osgoi termau ieithyddol cymhleth, ac nid yw dadansoddi'n rhan o'r dull. I raddau dilyna Dodson yr un egwyddor, nid yw'n argymhell defnyddio anwythiad ond dywed y dylid rhoi eglurhad syml o'r patrwm. Byddai'r rhan fwyaf o addysgwyr yn cytuno â hyn bellach. Nid yw yn syniad newydd. Dywedodd Comenius dros dair canrif yn ôl, "Mae pob iaith yn haws ei dysgu drwy ymarfer na thrwy reolau. Ond mae'r rheolau'n gymorth ac yn cryfhau'r wybodaeth a gafwyd o ymarfer".⁽¹⁶⁾

Gan fod plentyn yn dysgu llefaru cyn dysgu darllen credai cefnogwyr y dull audiolingual y dylai myfyrwyr wneud yr un peth yn yr iaith estron.⁽¹⁷⁾ Hynny yw dylid gohirio darllen yr iaith estron nes i'r dysgwyr ei meistrolï ar lafar. Trwy'r glust ac nid trwy'r llygad y dysgir iaith. Yn ymarferol golyga hyn fod y dysgwyr yn clywed ac yn dysgu patrwm yn drylwyr cyn ei weld. Ond dadleua Underwood fod y sefyllfa'n hollol wahanol wrth ddysgu iaith estron.⁽¹⁸⁾ Cred ef fod llwyddiant yn dibynnu ar brofiad yr unigolyn. Mae llyfrau a phrint yn rhan hanfodol o'n cymdeithas ni heddiw. Gwyddys bod cof da gan bobl anllythrennog ond ni ddatblygwyd ein gallu cynhenid ni i glywed, deall a chofio heb gymorth y gair printiedig. Dylai athro elwa ar y gallu i ddarllen a'i feithrin, mae print yn gymorth mawr ar ddechrau cwrs i'r dysgwr ansicr a llai galluog sy'n cael anhawster i roddi ar gof a chadw y seiniau a'r patrymau dieithr. Mae print yn elfen barhaol a sefydlog yn y broses o ddysgu. "Defnyddir

ysgrifen yn barhaol i gynrychioli iaith. Ni allwn ei anwybyddu".⁽¹⁹⁾ Gwelodd Dodson hefyd fod y gair printiedig yn bwysig ac yn gymorth i ddysgu, a chynhaliodd amryw o arbrofion manwl iawn i brofi hyn. Dengys y rhain bod y gair printiedig o fwy o gymorth i'r phentyn hyn, ac mae hyn yn rhesymol o gofio eu bod nhw yn fwy cyfarwydd â darllen nag yw'r plant iau.⁽²⁰⁾ Gwelwyd hefyd bod y gair printiedig yn werthfawr i sefydlu'r patrwm yn y cof a bod gwerth iddo hyd yn oed pan fo'r patrymau yn syml a hawdd iawn.

Mab y print cai'r disgyblion anhawster i gofio brawddegau hirion ac roeddynt yn tueddu i ynganu yn anghywir. Ni wyddent ble gorffenai un gair ac y dechreuai'r nesaf. Wedi iddynt ddysgu ynganu'n gywir a sefydlu'r patrwm nid oedd angen print. Cytuna'r rhan fwyaf o addysgwyr bellach y dylid dysgu ynganu cyn gweld print ond bod defnydd doeth a chynnil o brint yn gymorth i oedolion ddysgu iaith, a gwyr yr athro profiadol fod pobl mewn oed yn gofyn am weld y gair printiedig pan fyddant yn dysgu iaith.

Cred Dodson y dylid gohirio dysgu'r agwedd ddiwylliannol hyd ddiwedd y cwrs - neu ei gyflwyno ar wahan drwy syfrwng y famiaith, ac mae pob un o'r cyrsiau Cymraeg yn dilyn yr argymhelliad hwn.⁽²¹⁾ Ond mynegir barn wahanol gan rai addysgwyr. Dywed Libbish "Ein cred ni yw ei bod yn hanfodol i ddysgu diwylliant y wlad ar yr un pryd a'r iaith."⁽²²⁾ Saif y gred hon yw bod cymhelliad yn bwysig iawn a'r hyn sy'n cryfhau'r cymhelliad yw'r awydd i ymuno a'r grŵp. Mae'n ddadl gref o gofio am syniadau Chomsky am ddysgu iaith, ac o

ystyried y pwysigrwydd a roddir fwyfwy ar gymhelliad.

Dywed Rivers eto "Ni ellir dysgu'r ystyr a rydd y siaradwr brodorol i eiriau ond trwy'r matrices o gyfeiriadau at ddiwylliant y bobl sy'n siarad yr iaith honno ... heb ddeall y diwylliant, ni ellir byth ddeall y geiriau".⁽²³⁾ A dywed Fries "Nid yw ystyr ieithyddol heb yr ystyr gymdeithasol-ddiwylliannol yn ddim amgenach na geiroldeb syml".⁽²⁴⁾

Diwylliant yn yr ystyr ehangaf a olygir. Dylai'r lluniau a ddefnyddir, er enghraifft, gyfleu yn eglur holl naws ac awyrgylch y wlad 'estron'. Ceir tystiolaeth fod ffordd pobl o edrych ar y byd yn cael ei liwio gan eu profiad o iaith.⁽²⁵⁾ Dylai'r broses o ddysgu iaith fod yn brofiad yn ogystal ag yn broses o ddysgu medr. Ni chafod yr agwedd hon ar ddysgu iaith sylw gan Dodson, ac ni chafodd y pwyslais a haeddai gan gyrsiau Cymraeg. Lyddai arweiniad i athrawon ynglŷn â'r dull o gyflwyno'r elfen ddiwylliannol y mae'r dysgwyr yn sychedu amdano yn werthfawr iawn. Mae gwir angen diffinio'r diwylliant Cymraeg a'i ddefnyddio i roddi amrywiaeth i'r cyrsiau. Gellir dadlau nad yw hon yn agwedd bwysig mewn ystyriaeth o ddull a luniwyd ar gyfer myfyrwyr sy'n dechrau dysgu iaith. Dull hunan-ddinistriol yw'r Dull Dwyieithog, drosdro y defnyddir ef, y nod bob amser yw cael gwared o'r famiaith, ond dim ond CYMRAEG I CEDOLION sy'n ceisio cyflwyno dulliau gwahanol o ddysgu myfyrwyr a chanddynt fwy o wybodaeth o'r iaith.

Diau mai'r elfen fwyaf chwyldroadol yn y Dull yw'r

deunydd a wneir o'r famiaith. Mae hyn yn hollol groes i bob egwyddor addysgol ddiweddar ac yn rhywbeth y rhybuddir yr athro rhagddo yn barhaus. Sonnir am y broblem o "ymyrraeth". Brwydr feunyddiol yw dysgu iaith estron yn erbyn arferion ieithyddol y famiaith sydd wedi eu hen sefydlu. Yn ôl yr ymddygwyr prif broblem yr athro yw tanseilio hen arferion, newid y ffordd o feddwl o sefydlu systemau newydd yn lle yr hen rai.⁽²⁶⁾ Dyma a ddywedodd Rivers yn 1975⁽²⁷⁾:

"Gall yr arferiad o gyfieithu popeth a glywir ac a ddywedir rwystro person rhag dod yn rhugl. Mae llawer o fyfyrwyr nad ydynt yn sylweddoli ei bod yn bosibl i ddysgu angyffred a meddwl yn uniongyrchol yn yr iaith estron ... Ar hynny dylid defnyddio drilliau cyfieithu yn gynnil - o'u defnyddio o gwbl, a hynny dim ond ar gyfer y nodweddion ieithyddol hynny sy'n anodd eu hymarfer yn gyfan gwbl drwy gyfrwng" yr iaith estron. Defnyddir hwy ar gyfer dysgu idiomau yn arbennig. Dylid gohirio dysgu cyfieithu yn gyffredinol, "Sylweddolwn yn awr fod y gallu i gyfieithu yn adran arbenigol iawn o ddysgu iaith".⁽²⁸⁾ A dywed Libbish "Sylweddolwyd ers tro byd bod cyfieithu'n datblygu'n arferiad sy'n anodd ei ddileu; a bod iaith y rhan fwyaf o'n myfyrwyr wedi dirywio i fod fwy neu lai yn broses cyflym ac anghywir o gyfieithu...".⁽²⁹⁾ Ond yn hytrach na cheisio osgoi'r broblem o gyfieithu mae Dodson yn ei hwynebu ac yn gwneud defnydd ohoni. Cydnabydd Dodson fod dysgwr yn cyfieithu popeth a glyw ar y dechrau i'w famiaith ac ni ellir ei rwystro rhag gwneud hyn yn ei feddwl er y gellir ei rwystro rhag ynganu'r famiaith. Tuedda'r dysgwr

i gyfieithu air am air a rhaid ceisio ei rwystro rhag gwneud hyn. Dadl Dodson yw y gellir arbed llawer iawn o egni ac amser drwy ddefnyddio'r famiaith yn y camau cyntaf a gan bod y dysgwr yn llwyddo gall hyn ei syrbylu i berheu yn ei ymdrechion.

Beirniadaeth arall a fynegir yw bod amser yn brin ac yn werthfawr a bod pob brawddeg Saesneg a yngenir yn lleihau'r oriau cyswllt a'r Gymraeg. Ond os yw'r dysgu'n effeithiol dylid cyrraedd camau siarad rhydd yn fuan ac felly yn y pen draw ychwanegu at y nifer o frawddegau a yngana'r dysgwr yn y Gymraeg.

Problemau ychwanegol y dylid ei thrafod wrth ystyried dysgu Cymraeg yw'r safle is-raddol a roddir i'r iaith. Mae statws yr iaith yng ngalwg y dysgwr yn gallu hybu neu ymyrryd a'i allu i ddysgu. Gall defnydd helaeth o'r Saesneg ddi-raddio statws y Gymraeg ymhellach. Mae dylanwad yr iaith Saesneg yn gryf iawn ac mae'r frwydr rhyngddi hi a'r Gymraeg yn anghyartal. Y cyfiawnhad eto dros ddefnyddio'r Dull Dwyieithog yw y dylai fod yn ddull hunan-ddinistriol. A dyma'r perygl mwyaf sef bod gor-bwyslais yn cael ei roi ar y cyfieithu cyflym gan osgoi camau saith ac wyth a'r ymddiddan a'r sefyllfa a'r deialog. Dichon nad yw Dodson wedi llwyddo i ddisgrifio'r camau olaf hyn mor fanwl ac mae'n anodd eu dosbarthu. Caiff personoliaeth yr athro a'r adnoddau sydd ar gael, fwy o ddylanwad ar y camau olaf hefyd. I brofiad llawer o athrawon yw bod y dysgwyr yn mwynhau drilio ac yn cael bod â had o'r ymdeimlad o lwyddiant ond pan ofynnir iddynt

greu brawddegau - ac mae hon yn dasg lawer mwy anodd - ni cheir yr un brwdfrydedd. Teimlant nad ydynt wedi gweithio'n galed os na chawsant eu drilio. Rhaid meithrin yr angen i gyfathrebu yn y dysgwr, i'w fynegi ei hun yn hytrach nag adweithio. Gwnaeth D.L.James ymdrech arbennig i ddyfeisio sefyllfaoedd i'w hactio ar ddiwedd pob uned a dywed "Li ddylai'r myfyrwyr ddibynnu yn gyfan gwbl ar symbyliad allanol, felly dylai drilio patrymau fod yn eilradd i sefyllfaoedd naturiol rhwng person a pherson yn y dosbarth".(30)

Mae'r Dr. R.M.Jones yn trafod y Dull yn farwl a phriodola ef lwyddiant y Dull i'r ffaith bod ystyr y frawddeg neu'r patrwm yn cael ei gyfleu yn gyflym a manwl; nid oes angen adeiladu sefyllfa yn araf ac yn amwys, mae'n hollol glir o'r cychwyn cyntaf. Symudir o'r hysbys i'r dieithr, o'r famiaith i'r iaith estron. Rhoddwyd pwyslais newydd ar ystyr ac osgoir y tueddiad aml mewn drilio sef ymarfer brawddegau di-ystyr. "Dod yn ôl ag ystyr i ganol dysgu iaith yw gwasanaeth dril dwyieithog."(31)

Gellir trafod unrhyw sefyllfa wrth ddefnyddio'r Dull Dwyieithog hyd yn oed rhai a ystyrir yn anodd megis rhai haniaethol. Ond rhaid wrth ddisgyblaeth hefyd "Un o beryglon dril Dwyieithog yw amrywio sefyllfaoedd yn ormodol, gan mor rhwydd yw symud o'r naill i'r llall".(32)

Dro ar ôl tro pwysleisia'r Dr. Jones mai rhywbeth dros dro ydyw, unwaith y meistrolir y patrymau a'r eirfa sylfaenol rhaid cael gwared ohono a symud ymlaen at gyflwyno gwersi diddorol gan ddefnyddio'r ail iaith fel cyfrwng - "siarad

unieithog". "Pont yw dril dwyieithog, dydi e ddim yn ddiben
nac yn nod ... rwyn ei ystyried yn bont gadarnach, yn bont
fyrrach ac yn bont fwy hylaw na'r un arall ar ddechrau
cwrs iaith. Ac yn sicr mae'n ateb angen oedolion i'r
dim."(33)

Y DULL DWYIEITHOG - CYFEIRIADAETH

1. Y DULL DWYIEITHOG, Jac L.Williams, YR ATHRO, Medi 1972
2. Govin, L'ART D'ENSEIGNER ET D'ETUDIER LE LANGUES, 1880.
3. D.Girard, LINGUISTICS & FOREIGN LANGUAGE TEACHING, 1972, t.50
4. N.Brooks, LANGUAGE & LANGUAGE LEARNING, 1960, t.47
5. Rivers, THE PSYCHOLOGIST & THE FOREIGN LANGUAGE TEACHER, 1964, t.26
6. Ibid t.62
7. Ibid t.98
- 8.
9. J.T.Roberts, The LAD Hypothesis + L² Acquisition, A.V.L.J. Vol 11, No.2, Summ 1973.
10. N.Chomsky Linguistic Theory, FOCUS ON THE LEARNER (1969) t.35
11. Rivers, (1964)
12. Jones, R.M. YR ATHRO, Mai 1967
13. Y CYFEIRIADUR, t.197
14. Ibid, Hagbolt, 1935 (t.109,110)
15. Roberts, G. The Bilingual Method + Mixed Ability Teaching A.V.L.J., t.33
16. Comenius THE ANALYTICAL SYNOPTIC OF GRAMMERS. Chicago U.S.A. 1953.
17. Rivers, Teaching Foreign Language Skills, 1968, t.37
18. Underwood, B. EXPERIMENTAL PSYCHOLOGY. An Introduction, 1949, t.419
19. Saussure (1959), t.23
20. C.J.Dodson, Language Teaching & The Bilingual Method 1967 t.13-19
21. Ibid, t.136
22. Libbush, t.V
23. Rivers, (1964), t.114

24. Fries (1954) Dyfynwyd yn Allen (1958) t.112
25. Rivers, (1964), t.142
26. Gitard D. (1972), t.2
27. Rivers, A PRACTICAL GUIDE TO THE TEACHING OF GERMAN (1975)
t.134
28. Bennet, t.155
29. Libbish, t. VIII
30. D.L.James, CWRS CYMRAEG LLAFAR
31. R.M.Jones, YR ATHRO, Rhag-Ion, 1963-64
32. R.M.Jones, CYFLWYNO'R GYMRAEG
33. R.M.Jones, YR ATHRO, Rhag-Ion, 1963-64

DRIL

Seiliwyd pob dull modern o ddysgu iaith estron ar ddealltwriaeth fwy trylwyr o natur a hanfodion iaith, a chafodd damcaniaethau ynglŷn â sut y dysg plentyn ei famiaith hefyd ddylanwad mawr ar ddulliau dysgu. Yn ystod yr Ugeinfed Ganrif aethpwyd ati o ddifrif i gofnodi ac astudio llu o ieithoedd nas astudiwyd o'r blaen. Cafwyd disgrifiadau gwyddonol o ieithoedd cyfoes, dadansoddwyd hwy gan ieithyddion, ynyswyd yr elfennau hynny a oedd yn arbennig i'r iaith dan sylw a rhestrwyd y nodweddion a oedd yn gyffredin i wahanol ieithoedd.⁽¹⁾ Er mwyn dadansoddi iaith astudiwyd y modd y trefnwyd ac y cyfunwyd elfennau mewnol yr iaith - y strwythur. Dechreuwyd cymharu nodweddion arbennig gwahanol ieithoedd a nodi'r hyn a oedd yn gyffredin ac yn wahanol ynddynt. Pan ddechreuodd yr ieithyddion disgrifiadol ddefnyddio dulliau gwyddonol i astudio iaith daeth ieithyddiaeth yn wyddor bwysig ac ychydig iawn o sôn a glywir heddiw am ieitheg.⁽²⁾ Gellir dweud bod dulliau gwyddonol yn fwyaf llwyddiannus wrth archwilio ffenomena sy'n gyson ac yn drefnus ac mae iaith ar y cyfan, yn rheolaidd er bod rhai eithriadau.

Yn ystod y cyfnod hwn roedd llawer o'r ieithoedd brodorol Americanaidd ar fin marw a heb gael eu hysgrifennu erioed. Roedd yn anorffod felly bod yr ieithyddion hynny a gofnodai'r ieithoedd yn eu disgrifio fel y'i siaredid ar y pryd. Dywed Brooks: "Tarddodd gwerthusiad hollol newydd o iaith ... o'r astudiaeth o iaith lafar".⁽³⁾ Ac ar yr iaith lafar y canolbwyntiwyd. Hon yw unig gyfrwng cyfathrebu llawer o ddynolryw

hyd heddiw a thyfodd y gred mai cyfathrebu o fewn cymdeithas yw prif ddiben iaith.⁽⁴⁾

Ystyrir iaith fel system o arwyddion; rhai corfforol megis osgo ac ystum, rhai graffig megis ysgrifennu a rhai llafar megis siarad. Ac ar yr olaf y canolbwyntiwyd gan mai "iaith lafar heddiw fydd yr iaith ysgrifenedig yfory".⁽⁵⁾

Sylweddolwyd yn fuan fod sumbolau ysgrifenedig yn hollol annigonol i ddisgrifio iaith lafar a gwelwyd bod bwlch mawr, mewn gwirionedd, rhwng y graffig a'r llafar. Dyfeisiwyd dulliau a sumbolau eraill i ddisgrifio iaith. Ar ddisgrifio y rhoddwyd y pwyslaes, ac nid oedd lle i ragfarnau ynglŷn â sut y dylid siarad iaith. Ni roddwyd chwaith unrhyw bwys ar reolau ac ar draddodiadau'r gorffennol. Penllanw'r mudiad hwn oedd llyfr S.Harris, METHODS IN STRUCTURAL LINGUISTICS, 1951.⁽⁶⁾ Ymwrthyd yr awdur â phob ffenomena na ellir ei gweld a'i mesur yn fanwl gywir a phwysleisiwyd ffurf y geiriau a'r brawddegau yn hytrach na'u hystyron. Ond daeth tro ar fyd pan gyhoeddodd Naom Chomsky ei lyfr enwog SYNTACTIC STRUCTURES yn 1957 a chreodd ef a'i ddilynwyr ysgol newydd o ieithyddiaeth.

Yn rhyfedd iawn bu'r ieithyddion yn hwyrfrydig i astudio'r modd y dysg plentyn ei famiaith.⁽⁷⁾ Roedd ganddynt ddiddordeb byw yn y pwnc ond credent mai priod faes y seicolegwyr ydoedd, ac am gyfnod derbyniasant ddamcaniaethau'r seicolegwyr. Ond cododd ysgol ddylanwadol a gredai y dylai ieithyddion ehangu maes eu hastudiaeth ac astudio'r defnydd a wneir o iaith a sut y dysgir y famiaith. Cawsant hwythau, yn eu tro, gryn

ddylanwad ar ddulliau dysgu ieithoedd estron er mai ansicr a gwrthgyferbyniol yn aml oedd eu damcaniaethau. Edrychwyd ar iaith yn wrthrychol ac yn ddi-ragfarn - "Edrycha'r ieithyddion ar iaith fel rhywbeth haniaethol heb unrhyw gysylltiad â phersonoliaeth, statws cymdeithasol na syniadau digyfnewid, a'i disgrifio yn nhermau dosbarth a pherthynas eitemau ieithyddol".⁽⁸⁾

Roedd seicoleg mewn cyflwr ansicr iawn yn yr Unol Dal-eithau pan gyhoeddwyd canlyniadau arbrefion enwog Pavlov, a chafodd ei waith ef, ac wedyn Skinner, ddylanwad mawr ar seicolegwyr. Cododd ysgol a elwir yn gyflyrwyr a gredai y dylid astudio ymddygiad gweladwy organeb. Ni ddylid ystyried dadansoddiad o unrhyw broses fewnol na ellid ei mesur a'i hastudio yn fanwl gywir. Ni fyddai yn ymchwil ddilys. Gwaith y seicolegydd yw sylwi yn wrthrychol, ac erys dylanwad yr ysgol hon hyd heddiw. Astudiwyd anifeiliaid a gwelwyd mai'r ffenomena bwysicaf oedd sbardun ac ymateb. Hynny yw cred y cyflyrwyr mai trwy ymateb aml a gweithredol y mae organeb yn dysgu.⁽¹⁰⁾ Pa amlaf fo'r ymateb mwyaf effeithiol yw'r dysgu. Nid yw natur y sbardun o bwys yn y byd - gall fod yn fflach o oleuni neu yn air arbennig. Yr hyn sydd yn bwysig yw beth bynnag sy'n digwydd yn union ar ol yr ymateb. Os caiff yr anifail wobwr mewn rhyw ffordd - bwyd neu ryddhad o boen - bydd y dysgu yn llawer mwy effeithiol. Gelwir y wobwr yn atgyfnerthiad. Ond rhaid bod yn ofalus iawn wrth ddysgu fel hyn rhag ofn i'r creadur ddysgu'r campau anghywir. Rhaid rhagweld unrhyw gamgymeriadau a all ddigwydd

a gwneud pob ymgais i'w hosgoi, a rhaid i bob cam ymlaen fod yn un bychan iawn. Dyma felly y modd y dysg organeb - rhaid iddo ymateb yn weithredol dro ar ol tro, rhaid iddo gael gwobr neu atgyfnerthiad yn union wedi'r weithred a rhaid rheoli ei ymddygiad yn fanwl iawn mewn cyfres o gamau bychain, cywir, nes arwain maes o law at yr ymddygiad a ddeisyfir.

Roedd y syniadau hyn yn ddeniadol i'r ieithyddion disgrifiadol.⁽¹¹⁾ Tueddent hwy i gredu bod dyn yn dysgu yn yr un ffordd ag anifail. Dywedodd B.F.Skinner "Nid oes gennym unrhyw reswm dros gredu ... bod ymddygiad llafar yn wahanol yn y bôn i unrhyw ymddygiad arall, na bod angen datgan unrhyw egwyddorion newydd i'w egluro".⁽¹²⁾ Credir bod unrhyw ynganiad, neu ran o ynganiad yn cael ei gynhyrchu fel ymateb i sbardun. Gall y sbardun fod yn un mewnl megis syched neu yn un allanol megis gair. Wrth i blentyn bach ddysgu ei famiaith caiff ymateb a chymeradwyaeth ei fam. Dyma yw ei atgyfnerthiad neu ei wob, a dyma sut y dysg y patrymau cywir. Os anwybyddir ei ynganiad ni chaiff wob, ni fydd yn cofio'r ynganiad ac ni fydd yn dysgu'r patrwm. Cred y cyflyrwyr mai dysgu medr fel unrhyw fedr arall yw dysgu iaith ac nad oes wahaniaeth yn y bôn rhwng llygoden fawr yn dysgu taro clicied cyn cael bwyd a'r baban yn dysgu iaith.

Yn naturiol cafodd y syniadau hyn ddylanwad mawr ar ddulliau dysgu iaith. Pwysleisiwyd mai ymddygiad yw defnyddio iaith, medr arall i'w meistrolï. "Yr un ffaith holl

bwysig ynglyn a dysgu iaith yw ei bod yn ymwneud nid a datrys broblemau ond a ffurfio a gweithredu arferion." Unwaith y dysgir yr iaith ni fydd angen defnyddio'r prosesau gwybodol. "Mae gwybodaeth o ramadeg yn golygu yn ymarferol y gallu i gynhyrchu ac ymateb i arwyddion yr ystyr strwythurol, heb o angenrheidrwydd fod yn ymwybodol o'r egwyddorion gramadegol sy'n sail iddynt."⁽¹³⁾ Pwysleisir y cysylltiad rhwng sefyllfa bywyd bob dydd a'r patrwm.

Yn y dosbarth rhaid i'r dysgwr ymateb yn gyflym ac yn weithredol ac felly rhoddir pwyslais ar lefaru. Anelir at gael pob un aelod o'r dosbarth i ail adrodd yn gyson. Ni phwysleisir rheolau gramadeg ac ni chyflwynir unrhyw eglurebau ffurfiol ar yr iaith. Nid yw deall yn bwysig, yr hyn sydd yn bwysig yw rhoi'r ymateb cywir i'r sbardun. Nid oes raid deall rheolau iaith er mwyn gallu siarad iaith. Dywed Brooks "Nid yw dysgwr nad yw ond wedi cael ei ddysgu sut mae iaith yn gweithredu wedi dysgu yr un iaith".⁽¹⁴⁾ Nid trwy gael y rheolau ar y cof y dylid dysgu iaith, ond trwy gydweddiad". "Rydym yn mynd rhagom i ddefnyddio iaith nid wrth ddadansoddi ond trwy gydweddiad. Dyma'r modd y dysgwn ein mamiaith ac y byddwn yn cynyddu'n gwybodaeth o iaith newydd. Ond er mwyn i hyn ddigwydd rhaid gweithio gyda phatrymau mwyaf cyffredin a nodweddiadol yr iaith newydd. Rhaid eu clywed yn fodelau digon cywir a'u hail adrodd nes iddynt ddod yn awtomatig. Er mwyn cyflawni hyn dyfeisiwyd dulliau ar ffurf ymarfer a phatrymau."⁽¹⁵⁾ Ond nid yw'n

bosibl i'r myfyriwr ddysgu ar ei gof bob patrwm y bydd arno ei angen yn yr iaith estron ac felly rhaid dethol y rhai mwyaf cyffredin a'u newid trwy ddisodli a thrawsnewid a'i ddysgu i'w haddasu ar gyfer amgylchiadau newydd.

Nid yw ymarfer patrymau yn syniad newydd. Gwelir enhreiffitiau o'r dull mor gynnar â 1915. Ond ar ôl yr Ail Ryfel Byd aethpwyd ati o ddifrif i arbrofi a pharatoi cyrsiau uchelgeisiol yn Ffrainc ac yn yr Unol Daleithau. Tua chanol y chwedegau cyhoeddwyd nifer o lyfrau yn manylu ar wahanol fathau o ddril. Pan ddaeth y recordydd tâp a'r labordy iaith yn gyffredin yn yr ysgolion rhoddwyd pwyslais cynyddol ar ddrilio. Ar y dechrau bodlonai'r athrawon ar gael y myfyrwyr i ailadrodd y patrwm droeon nes ei gael yn sicr ar y cof. Gelwid y dull hwn yn Mim-Mem (Mimicry-memorisation). Yr arfer oedd dysgu un ai testun hir gydag amryw o frawddegau ynddo neu gyfres o frawddegau a oedd yn ddigswllt ond yn cynnwys yr un strwythur. Gwelwyd y gellid gwella ar y dechneg hon drwy ynysu'r anawsterau, eu rhannu'n unedau bychain a chael y myfyrwyr i'w hymarfer yn drylwyr cyn symud at y cam nesaf. Ceisiwyd gwneud y gwaith yn fwy diddorol canys tueddai i fod yn ddiflas ac undonog, trwy ddod ag elfen greadigol i'r gwaith; ond wrth wneud hyn roedd tueddiad i danseillio'r egwyddor mai proses gyflyrol ac nid creadigol yw dysgu iaith.

Un addysgwr a roddodd sylw i broblemau drill ac a geisiodd gael cyfaddawd rhwng yr elfen greadigol a'r elfel gyflyrol

oedd Julian Dakin.(16) Diffinia ef ddril fel dull soffistigedig o ailadrodd. Ond nid ailadrodd syml mohono - rhaid paratoi pob ymateb yn ofalus. Nodwedd arall sy'n amlwg mewn dril yw'r defnydd a wneir o gymathiad, dyma sut y dysgir strwythurau sylfaenol yr iaith i'r dysgwr a chynorthwyr ef i ddefnyddio ac ymestyn yr hyn a ddysgodd. "Nid yw ymarfer patrymau yn amcanu at fod yn gyfathrebu ... ond arweinir y dysgwr drwy'r mathau o ymddygiad a fydd o angenrheidrwydd yn awtomatig pan fydd yn cyfathrebu."(17)

Cyffelybir yr ymarfer ieithyddol hwn i ymarfer graddfeydd ar y piano. Rhaid i'r meddwl, maes o law, ganolbwyntio ar y neges yn hytrach nag ar y ffenomena sy'n ei chyfleu hi. "Yn ymarferol, yr hyn a olyga gwybodaeth o ramadeg yw medru cynhyrchu ac ymateb i arwyddion ystyron strwythurol, heb o angenrheidrwydd fod yn ymwybodol o'r egwyddorion gramadegol sy ymhlŷg ynddynt ... Mae llai o bwyslais ar yr angen i ffurfio cysylltiad uniongyrchol rhwng patrymau cystrawennol a'r sefyllfa bob dydd y maent yn cyfeirio ati."(18)

Ceisiwyd diffinio a dosbarthu'r gwahanol fathau o ddril er mwyn cynorthwyo athrawon i greu rhai i ateb eu dibenion eu hunain.(19) Deil E.M. Stack mai dyma'r prif reolau y dylid eu parchu wrth ddrilio. Rhaid cadw at un pwynt ar y tro, dylai'r ymadroddion fod yn fyr a dylid sefydlu'r patrwm dros o leiaf wyth mynegiant. Cynigia Brooks ddeuddeg math o ddril, ond saith enghraifft a nodir gan Stack a dengys y patrymau Saesneg sydd fwyaf addas ar gyfer bob un.(20) Ceir

pennod yn amlygu'r gwahanol fathau o ddril yn CYFLWYNO'R GYMRAEG R.M.Jones a rhoddir enghreifftiau Cymraeg o bob un. (21)

Ond er bod drilio wedi bod mewn bri am flynyddoedd ni fu'r dechneg heb ei beirniaid. Sylweddolwyd y gallai drilio patrymau fod mor ddiflas a pheirianol â'r hen ddrilio gramadegol. Sonia Dakin am yr "effaith te-tum-te-tum" - gall dysgwr weithio drwy ddril hab fod ganddo unrhyw syniad o'r hyn y mae'n ceisio ei wneud. (22) Nid oes elfen o ddewis mewn dril, dim ond un ateb neu ymateb sy'n gywir, a rhaid i'r dysgwr glywed yr ateb cywir yn dilyn yn union ar ôl ei ateb ef. Felly wrth baratoi tapiau ar gyfer labordy iaith rhaid gofalu nad oes ond un ateb yn bosibl. Gall dysgwr gorawyddus ac uchelgeisiol ddifetha'r ymarfer trwy gynnig atebion gwahanol, a gall dysgwr diog roi'r argraff ei fod yn gweithio er nad yw'n ymateb yn weithredol. Gall y cyfan fynd yn ddiystyr a phrennaidd. Nid iaith go iawn fydd y dysgwr yn ei siarad ond "iaith strwythur". Ond os ceisir rhoi elfen o ddeall yn y dril ni fydd y dysgwr yn gwybod pam y mae ei ddewis yn gywir; oherwydd bod dril wedi ei seilio ar gyd-weddiad nid oes ganddo sicrwydd rheol yn ganllaw gadarn. Ac Nid yw patrymau iaith yn eglur i bawb "Nid tasg fecanyddol yw amgyffred rheol. Mae angen sylw deallus". (23) Teimla Dakin fod dril ar y cyfan yn aneffeithiol oherwydd nad ydyw mewn gwirionedd yn paratoi'r dysgwr ar gyfer sgwrs ystyrlawn. Cytuna Wilkins. Dywed bod dril yn gorfodi pobl i ddefnyddio

iaith mewn dull annaturiol ac artiffisial, prif ddiben iaith yw cyfathrebu a phrif wendid dril yw methu â pharatoi pobl ar gyfer cyfathrebu mewn cymdeithas.⁽²⁴⁾ Y rheswm dros fethiant dril yw'r ffaith bod ei gefnogwyr (y cyflyrwyr) yn ysgaru iaith oddi wrth fywyd. "Ni all technegau cyflyru a ysgarwyd oddi wrth ystyr neu o gynnwys sefyllfaol emosiynol fod yn gwbl effeithiol."⁽²⁵⁾ A dywed Brooks "Pan ddefnyddir iaith yn weithredol mae yna siaradwr bob amser yn siarad â rhywun am rywbeth, ac oni chymerir y ffeithiau o berson a lleoedd i ystyriaeth yn ogystal â ffeithiau ieithyddol, ni chawn holl ddimensiwn iaith".⁽²⁶⁾ Anfantaïs fawr dril yw nad yw'r disgybl yn mynegi'r hyn y mae arno ef ei hun eisiau ei ddweud, ond yr hyn y disgwylir iddo ei ddweud. Ac wrth reswm mae'n amhosibl profi ei fod yn dysgu oherwydd y dril. Gellir dadlau ei fod yn dysgu ar waethaf y dril ac mae'r ffaith ei fod yn swm yr iaith sydd bwysicaf.

Pegwn gwrthgyferbyniol y cyflyrwyr yw'r addysgwyr hynny a eilw R.M. Jones yn "Hwiangerddwyr"; enw arall arnynt yw seicolegwyr gwybyddol. Yn wahanol i Skinner ni fodlonodd dynion fel Piaget a Vygolsky ar astudio ymddygiad gweladwy yn unig, ond treiddiwyd ymhellach gan anwytho o'r ymddygiad brosesau meddyliol a gwybyddol y gwrthrych.⁽²⁷⁾ Pwysleisiant werth profiad, y broses ddeublyg o gymathu a chymhwyso, â chyflwr datblygol y plentyn. Mae'r gallu gan ddyn i gymathu profiad newydd a'i gymwysoli at amgylchiadau newydd. Fe ddysg y plentyn yr hyn mae'n barod i'w ddysgu ar gyfnod arbennig.

Aeddfedrwydd sy'n bwysig. Yn ymarferol, yn y dosbarth, trefnir pob mathau o weithgareddau er mwyn hybu mewn sefyllfaedd newydd gymwysiad o'r hyn a gymathwyd.

Ceisiodd Dakin gyfuno'r ddwy ysgol drwy ddod ag elfen greadigol i mewn i ddril, a thrwy hynny gwneud drill yn ystyrlon yn hytrach nag yn fecanyddol.⁽²⁸⁾ Gellid dadlau nad drill mohono mwyach ond ymarfer llafar. Wrth ddefnyddio drill ystyrlawn gwneir defnydd o luniau, seiniau a gwybodaeth gyffredinol (h.y. profiad) i sbarduno yn lle'r gair arferol. Defnyddir y berthynas rhwng eitmau geirfaol mewn brawddegau (collocation) i greu drilliau. Gall brawddeg gyfan fod yn sbardun neu air unigol a gwneir defnydd o berthynas ymblygiadol dwy frawddeg hefyd. Weithiau rhaid i'r dysgwr^d disodli geiriau cyfystyr, geiriau ag is-ystyr cudd (hyponyms), gwrthwynebeiriau, termau cyferbyniol neu gynnig canlyniad yn lle rhagflaenydd. Gellir paratoi'r drilliau yn ofalus fel y bo'r dysgwr yn cynhyrchu strwythurau arbennig yn ogystal â brawddegau digyswllt. Gobeithir y bydd y dysgwr, drwy gyfrwng drill ystyrlawn, yn dechrau siarad rhywbeth sy'n debyg i "ryddiaith lafar". Diau fod y drilliau hyn yn fwy diddorol ac yn bywiogi'r wers ond cyfeddyf Dakin bod yn rhaid i'r dysgwr gael rhywfaint o wybodaeth o'r berthynas ystyrlawn y tu mewn i'r iaith - hynny yw, rhaid iddo wybod rhywfaint o'i gramadeg hefyd. Mae plant ar y cyfan yn mwynhau drilio mecanyddol ond mae ar bobl mewn oed angen mwy o eglurhad gramadegol fel canllaw. Ac efallai bod y drilliau ystyrlon yn fwy addas ar gyfer pobl

mewn oed yn arbennig y rhai hynny sydd wedi meistrolï rhywfaint ar yr iaith. Mae'n amheus a fyddai'r cyflyrwyr yn eu galw'n ddriliau; y maent yn llawer nes at yr ymarferion iaith traddodiadol - ond eu bod yn rhai llafar.

Daeth tro ar fyd yn 1959 pan ymosododd Naom Chomsky yn chwyrn ar Skinner a'r cyflyrwyr. Pwysleisiodd Chomsky y gwahaniaeth sydd rhwng dyn ac anifail; a chyhoeddodd yr ieithyddwyr strwythurol o fodloni ar ddisgrifio ffenomena iaith yn hytrach na chreu theori gyflawn. Yn hytrach na cheisio dirnad iaith yng nghyd-destun ymddygiad yn gyffredinol dylid edrych o'r newydd ar seicoleg dyn yng ngoleuni yr hyn a gyflwyni ni drwy iaith. "Yr hyn a ddywedai ieithyddwyr a seicolegwyr yn ystod y pumdegau oedd: Edrychwch ar ymddygiad mewn unrhywle yn yr organeb feiolegol a chewch wybod beth yw iaith. Yn y chwedegau .. dywedwn: Edrychwch ar iaith ac fe ddywed lawer wrthyched am y meddwl dynol." (29)

Dyma rai enghreifftiau o honiadau Chomsky "Nid strwythur wedi ei gyflyru yw iaith. Mae ailadrodd cymalau penodol yn digwydd yn anaml iawn. Mae'r cysyniad mai "ymateb" i "sbardun" yw ymddygiad ieithyddol yn gymaint o fyth â'r syniad ei fod yn ymwneud yn gyfangwbl ag arfer a chyffredinol. Mae ymddygiad ieithyddol cyffredin o anghenraid yn golygu cyflwyno rhywbeth newydd, ffurfio brawddegau newydd a phatrymau newydd mewn cytundeb â rheolau haniaethol a chymhleth iawn. Nid oes unrhyw egwyddorion gwybyddus o gymdeithasiad nac atgyfnerthiad, nac unrhyw synnwyr gwybyddus

o "gyffredinol" a all fod yn gyfrifol am yr agwedd greadigol sy'n nodweddiadol o'r defnydd cyffredin a wneir o iaith".

Cynigiodd Chomsky ffordd newydd o feddwl am iaith ac mae'n gwahaniaethu rhwng strwythur arwynebol iaith a'r strwythur dwfn lle mae trawsnewid yn digwydd. Y gwastad is hwn o iaith yn unig a all roddi arweiniad i ni ar allu'r plentyn i ddysgu cynhyrchu nifer di ben draw o frawddegau nas clywodd erioed o'r blaen. Awgryma Chomsky mai'r unig eglurhad rhesymol yw bod pob plentyn yn cael ei eni gyda dyfais i ddysgu iaith. Dywed "O ymestyn syniad y cyflyrwyr (dyweder) o iaith i'w therfyn eithaf mae'n anodd credu bod ymenydd meidraidd yn gallu cynnwys casgliad anfeidraidd o frawddegau a gafwyd trwy'r broses o gyflyru, ond mae'n bosibl synio am stôr feidraidd o ddata a set feidraidd o reolau yn gweithredu ar y ddata honno yn y fath fodd nes caniatáu creu ac amgyffred nifer anfeidraidd o frawddegau".⁽³⁰⁾ Wrth drafod syniadau Chomsky mae John Roberts yn nodi esiampl o ddyfais syml a ddefnyddiwyd i gynhyrchu brawddegau i ddysgu darllen i blant.⁽³¹⁾ Roedd pedair olwyn ag arnynt eiriau. Gellid troi pob un yn annibynnol tebyg i leidr unfraich er mwyn cynhyrchu brawddegau newydd. A bwrw bod cyn lleied â 60 o eiriau ar bob olwyn gellid cynhyrchu 12,960,000 o frawddegau - golygai hyn - petai'n bosibl siarad un frawddeg bob eiliad - y cymerai 21 wythnos a thri diwrnod o siarad parhaus i fedru defnyddio pob brawddeg. Dyma eglurebu mewn dull syml peth mor anferth a diderfyn yw iaith a dengys mai ffwlbrî

yw synio am iaith fel casgliad cyflawn a pharod o ymadroddion.

Felly, proses feddyliol yw dysgu iaith, nid proses fecanyddol. Genir pob plentyn gyda gogwydd naturiol at d dysgu iaith, - unrhyw iaith, er efallai mai dim ond un arbennig a fydd yn famiaith iddo. Arwain hyn at y gred bod elfennau cyffredin ym mhob iaith. Credir bod plentyn yn clywed iaith o'i gwmpas a thrwy gymorth y ddyfais yn creu ei ramadeg mewnol ei hun, ac aiff hwn yn fwy cymhleth wrth iddo fynd yn hyn. Rhaid iddo wneud camgymeriadau er mwy darganfod y rheolau. Gall hyn egluro pam y mae'r plentyn yn ailadrodd brawddegau a glywodd amser maith yn ol a hynny heb iddo gael atgyfnerthiad ar y pryd. Dyma hefyd yr eglurhad ar y ffaith ei fod yn ynganu brawddegau anghywir - yn defnyddio enghreifftiau o'r iaith nas clywodd o'r blaen.

Bu dylanwad Chomsky yn aruthrol ar seicolegwyr a pharhaodd y drafodaeth hyd heddiw. Ond cred Chomsky nad yw ei ddamcaniaeth yn berthnasol i ddysgu ail iaith neu iaith estron, cyfeddyf nad dyma ei briod faes na'i brif ddiddordeb. Ond er hyn mae ei syniadau o bwys mawr i addysgwyr a thrafodir cwestiynau megis: Beth sy'n digwydd i'r ddyfais wedi i'r plentyn feistrolï ei famiaith? Ydy hi'n diflannu'n llwyr neu ydy ei grym yn gwanychu? Mae'n anghyson i gefnogi damcaniaeth Chomsky ar ddysgu'r famiaith a chynnal cred y cyflyrwyr wrth ddysgu ail iaith. Awgrymir mai rhoddi person yng nghanol swm yr iaith yw'r unig beth pwysig; ac mewn enghreifftiau lle bu'r dysgu'n llwyddiannus cafodd y ddyfais gyfle i

weithio'n effeithiol. Beth felly yw'r rhesymau dros fethu â dysgu? Awgryma Roberts mai cymhellion - neu ddiffyg cymhellion yn hytrach sydd ar fai, a rhagfarnau cudd yn yr is-ymwybod. Bydd rhai pobl mewn oed yn ymwrthod â iaith a'i diwylliant am wahanol resymau ac felly yn rhwystro'r ddyfais rhag gweithio'n effeithiol.

Cynigir un awgrym gobeithiol a chadarnhaol yng nghanol yr holl ddyfalu sef mai proses normal yw dysgu iaith. Mae'r offer angenrheidiol i wneud hynny gan bawb "Mae'r dyb bod dysgu iaith estron yn normal ac yn gymharol hawdd dan amodau cywir a bod methiant, felly, yn annormal yn hollol groes i farn yr ymddygwyr, sy'n dibynnu ar y dyb bod dysgu iaith yn anodd a ... bron yn amhosibl i bawb ond aelodau gorau a mwyaf breintiedig y rhywogaeth".(32)

Am flynyddoedd sail y dulliau dysgu oedd y gred mai'r ffordd i ddysgu iaith oedd trwy gael y dysgwyr i ymateb i sbardun. Mynegwyd amheuan difrifol am ddilysrwydd y ddamcaniaeth hon gan Chomsky ond ni roddodd ef unrhyw arweiniad ymarferol i addysgwyr. Sylweddolwyd na allai "yr holl fod-elau o ddysgu a seiliwyd ar ddynwared ac atgyferthu yn unig gyfrif am allu unrhyw un a feistrolodd iaith i gyhhyrchu a deall ymadroddion hollol newydd".(33) Mynegwyd amheuan am werth drillo hefyd - gallai fod yn fecanyddol a di-ystyr. Sylwodd llawer athro profiadol fod dosbarth yn dysgu yn rhwydd ar y dechrau trwy ddrillo ond yn ddiweddarach fe gwyd anawst-

erau a rhwystredigaeth. Nid yw drill yn rhoddi pwyslais ar ystyr ac mae hyn yn fai difrifol gan mai cyflew ystyr yw prif ddiben iaith.⁽³⁴⁾ Un patrwm neu un amser o'r ferf a bwysleisir a'r broblem yw pontio'r bwlch at sgwrs naturiol lle neidir o batrwm i batrwm ac o un amser y ferf i'r llall.

Ond cydnabyddir hefyd y gall drillio fod yn llwyddiannus wrth gyflwyno rhai pwyntiau gramadegol ar ddechrau cwrs; i ddysgu ynganu'n gywir ac i adolygu a sefydlu patrymau.⁽³⁵⁾ Ceisiwyd creu drilliau mwy ystyrlawn.⁽³⁶⁾ Mae'r rhain yn fwy anodd i'w paratoi, ac mae rhai sy'n gwneud defnydd o wybodaeth gyffredinol yn 'dyddio'. Mae'n well i'r athro baratoi ei ddrilliau cyfoes ei hun. Er bod gwerth mawr i'r drilliau ystyrlon rhaid cydnabod nad ydynt yn gyson â'r egwyddorion a'u symbylodd yn wreiddiol.

Rhaid i'r athro gyfaddawdu. Gall ddefnyddio drill a dysgu gramadeg trwy anwythiad ar ddechrau cwrs, ond fe ddaw'r amser pan fydd raid iddo gyflwyno eglurhad gramadegol a cheisio cael y dysgwyr i gynhyrchu iaith wreiddiol.⁽³⁷⁾ Mynegir y feirniadaeth, am gyrsiau Saesneg hyd yn oed, bod gormod o lunwyr cyrsiau yn bodloni ar baratoi cyrsiau dechreuol heb sylweddoli bod angen dulliau gwahanol ar gyfer dysgwyr pellach. Gwelwyd fel y daeth yr un broblem i'r amlwg yn y Dull Dwy-leithog, esgeuluswyd y camau olaf. Un o'r rhesymau am hyn yw bod defnydd creadigol o iaith yn llawer mwy anodd i'w roi ar glawr.

DRIL

1. Girard, D., LINGUISTICS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING, t.21
2. Brooks, N., LANGUAGE & LANGUAGE LEARNING, t.25
3. Ibid. t.25
4. Girard, t.22
5. Dutton, t.28
6. GYFEIRIADUR, t.277-278
7. D.A.Wilkins, LINGUISTICS IN LANGUAGE TEACHING(1972), t.160
8. W.M.Rivers, THE PSYCHOLOGIST & THE FOREIGN LANGUAGE,(1964)
TEACHER, t.23
9. Ibid. t.168
10. J.Dakin, THE LANGUAGE LABORATORY & LANGUAGE LEARNING
(Longman) 1973
11. B.F.Skinner, VERBAL BEHAVIOUR (1957), t.10
12. D.A.Wilkins, t.164
13. D.A.Wilkins, t.164
14. N.Brooks, t.49
15. Y CYFARWYDDIADUR, t.108 (gw. Brooks t.200-201)
16. J.Dakin, (1972)
17. N.Brooks, t.151
18. Allen & Pit TECHNIQUES IN APPLIED LINGUISTICS,
t.87
19. Brooks, t.156
20. Stack, E.M., THE LANGUAGE LABORATORY & MODERN LANGUAGE
TEACHING (1966)
21. R.M.Jones, CYFLWYNO'R GYMRAEG, t.140
22. J.Dakin, t.35
23. Ibid, t.22
24. Wilkins, t.167

25. Dutton, t.30
26. Brooks, t.46
27. Dakin, t.29
28. Ibid. t.62
29. H.H.Stern, FOCUS ON THE LEARNER(1973) t.20
30. J.T.Roberts, THE L.A.D. HYPOTHESIS & L2 ACQUISITION,
A.V.Lang Journal, t.98
31. Ibid (Vol 11, No.2 Summer 1973) t.97-112
32. Ibid
33. S.Saporta. READINGS FOR APPLIED LINGUISTICS (1973) t.270
34. Wilkins, t.167
35. W.M.Rivers, A PRACTICAL GUIDE TO THE TEACHING OF GERMAN
(1975) t.110
36. J.P.B.Allen, TECHNIQUES IN APPLIED LINGUISTICS (1974) t.67

DRILLIAU YN Y CYRSIAU CYMRAEG

Er mwyn archwilio a chymharu y defnydd a wneir o ddril yn y cyrsiau paratowyd rhestr o bymtheg gwahanol math o ddril-sef y rhai mwyaf cyffredin. I baratoi'r rhestr defnyddiwyd E.M.Stack - MODERN LANGUAGE TEACHING, N.Brooks - LANGUAGE AND LANGUAGE LEARNING, R.M.Jones - CYFLWYNO'R GYMRAEG ac YR ATHRO (1965)

Credir mai dril syml mecanyddol sydd fwyaf addas ar gyfer dechrau cwrs o ddysgu iaith, a dylid anelu at ddril mwy cymhleth fel yr aiff y cwrs rhagddo. Mae rhai mathau o ddril yn fwy addas nag eraill i ddysgu strwythurau arbennig. Mae'n ddymunol cael digon o amrywiaeth a gorau po fwyaf o wahanol fathau o ddril a geir mewn cwrs.

O'r cyrsiau dan sylw dim ond pedwar a baratowyd ar gyfer dosbarth, a chasgliad o batrymau yn unig yw un o'r rheiny sef y CWRN CARLAM. Nid yw'n ymarferol i'r unigolyn ei ddrilio ei hun er bod hynny yn bosibl drwy ddefnyddio recordydd tâp. Er na fwriadwyd y CWRN CYMRAEG LLAFAR ar gyfer gwaith dosbarth ceir nifer o ymarferion llafar ynddo ac ystyriwyd y rheiny yn ddril ar gyfer y dadansoddiad hwn. Ystyriwyd hefyd CYMRAEG I OEDOLION, DEWCH I DDYSGU CYMRAEG a LIVING WELSH.

Y dril symlaf, er na cheir llawer o enghreifftiau ohonno yn y cyrsiau yw:

1. Ailadrodd ac ychwanegu Elfennau:

Disgwylir i'r dysgwr ailadrodd yr ynganiad cyn gynted ag y clyw ef, a hynny heb edrych ar y gair printiedig. Rhaid i'r patrwm fod yn fyr a dylid canolbwyntio ar sain y geiriau. Gellir ymestyn y gweithgarwch drwy ychwanegu geiriau at y

patrwm gwreiddiol: e.e. "Roedd hi'n oer yn y tŷ / bŷre ddoe / pan oedd y drws ar agor /a'r gwynt yn chwythu". Fe welir bod y drill hwn yn hynod o debyg i Gam Cyntaf y Dull Dwyieithog, ac efallai mai dyna pam nad yw'r cyrsiau hynny sy'n cymeradwyo defnyddio'r Dull hwnnw yn nodi'r math hwn o ddril.

2. Amnewid

Yn yr ymarfer hwn bydd un eitem - neu weithiau ddwy - yn cymryd lle un arall. Mae'n ymarfer buddiol a chyffredin iawn. Gellir dosbarthu'r drill ymhellach i o leiaf 14 o enghreifftiau.

(1) Newid enwau i ddysgu cenedl:

e.e. Mae buwch yn y cae -

Mae tarw yn y cae.

(2) I ddysgu lluosog enwau:

e.e. Mae'r plentyn yn chwarae -

Mae'r plant yn chwarae.

(3) I newid enw'n rhagenw:

e.e. Mae'r ci yn y cae -

Mae e yn y cae.

(4) Newid enw'n rhagenw gwrthrychol:

e.e. Mae e'n clywed y plant -

Mae e'n eu clywed nhw.

(5) Newid enw genidol yn rhagenw:

e.e. Edrychwch ar lun y ferch -

Edrychwch ar ei llun hi

- (6) Newid ansoddair o safle dibeniad i ddilyn enw:
e.e. Roedd y llyfr yn ddiddorol -
Y llyfr diddorol
- (7) Cymharu ansoddeiriau:
e.e. Mae Sion yn hapus. Beth am Sian?
Mae Sian yn fwy hapas.
- (8) I ddysgu amser y ferf:
Newid amser, ymarfer y negyddol trwy ddefnyddio ond:
e.e. Ydych chi'n gweithio heddiw?
Nac ydw, ond roeddwn i'n gweithio ddoe.
- (9) Newid person:
e.e. Fe es i -
Fe aeth e.
- (10) Troi'r cwmpasog yn orchmynol:
e.e. Rydych chi'n rhedeg -
Rhedwch.
- (11) Troi Araith Union yn Araith Anunion:
e.e. Fe ddywedodd Twm, "Rydw i'n well".
Fe ddywedodd Twm ei fod e'n well.
a Dywedwch wrtho am beidio ag aros -
"Peidiwch ag aros."
- (12) Newid y cadarnhaol yn negyddol:
e.e. Roedd e'n canu -
Doedd e ddim yn canu.
- (13) Storfa
Gweithio drwy stori gyflawn gan newid amser y ferf

- (14) Troi brawddeg yn gwestiwn:
e.e. Roedd e yn y cyngerdd -
Oedd e yn y cyngerdd?
3. Holî ffeithiol.
e.e. Dau a dau?
Pedwar.
4. Cwestiynau sy'n cynnwys neu:
e.e. Ydych chi'n chwarae neu ydych chi'n gweithio?
Rydw i'n gweithio.
5. Cyfuno cwestiwn ac ateb:
e.e. Ble mae'ch plant chi? Yn y tŷ?
Mae fy mhlant i yn y tŷ.
6. Rhoi'r gwrthwyneb:
e.e. Mae fy nwylo i'n oer. Sut mae'ch dwylo chi?
Mae fy nwylo i'n gynnes.
7. Cwblhau brawddeg - lle mae gair ar goll a dylid ailadrodd
y frawddeg yn gyflawn:
e.e. Mae'r cawl yn dda, ond mae'r pwddin yn (well).
8. Cwtogiad - rhoi un gair yn lle llawer:
e.e. Roedd llawer o bobl yn y cyngerdd -
Roedd llawer o bobl yno
9. Cyfuno, Troi dau ymadrodd yn un. Un ffordd o wneud hyn
yw trwy ddefnyddio er:
e.e. Mae e'n mynd i'w waith. Mae e'n sâl.
Mae e'n mynd i'w waith er ei fod e'n sâl.
10. Newid trefn - gall cyfuno olygu newid yn nhrefn yr
ymadrodd:

e.e. (a) Mae'r bachgen yn canu nawr

(b) Mae'r bachgen yn dod o Gaerfyrddin

Mae'r bachgen sy'n canu nawr yn dod o Gaerfyrddin.

11. Parhau cyfres:

e.e. Yn yr haf ar ddydd Llun

Yn yr hydref ar ddydd Mawrth.

12. Cyfuno â darn sefydlog:

e.e. Mae hi'n gweld. Mae'r ferch yn dod.

Mae hi'n gweld fod y ferch yn dod.

13. Adfer. Cyfres o frawddegau gyda rhai geiriau ar goll
ond gellir dirnad yr ystyr. Noder anser y ferf:

e.e. Plant / aros / bws.

Roedd y plant yn aros am y bws.

14. Gwrthateb. Dyma ymarfer pwysig sy'n addas tueg at
ddiwedd cwrs. Gofynnir i'r dysgwr ymateb mewn ffordd
arbennig:

e.e. Byddwch yn gwrtais:

Athro: Diolch. Dysgwr: Croeso.

Cytunwch:

Athro: Mae'r coffi'n dda. Dysgwr: Ydy'n wir.

Anghytunwch:

Athro: Fe ewch chi rywdro. Dysgwr: Na wnaif, byth.

Mynegwch syndod:

Athro: Rydw i'n ymddiswyddo. Dysgwr: Tewch!

Edrychir yn awr ar y cyrsiau:-

TEACH YOURSELF WELSH

Nid oes un ymarfer llafar ar wahan i gyfieithu brawddegau.

CYMRAEG I OEDOLION:

Yn y Rhagair ceir cyfarwyddyd manwl ynglŷn â sut i ddefnyddio'r tablau disodli - eu cyfieithu, eu troi i'r gofynnol, rhoi ateb cadarnhaol, rhoi ateb negyddol. Yn ogystal ceir eng-hreifftiau o bob un drill a nodwyd ar wahan i'r un olaf sef gwrthateb. Graddwyd hwy'n ofalus a defnyddir y rhai symlaf tua dechrau'r cwrs. Yn ogystal â'r drilliau a restrwyd uchod ceir atodiad ar ddiwedd Llyfr 2 o'r hyn a elwir yn Atebion Caeth (controlled response exercises). Ceir lluo o ymarferion amrywiol yn yr atodiad hwn. Ar ben rhestr o frawddegau awgrymir sut y dylai'r dysgwr ymateb.

e.e. Te neu goffi mae e'n yfed?

Ateb: Dydw i ddim yn siŵr ar hyn o bryd ond rydw i'n credu ei fod e'n yfed coffi.

Cig neu bysgodyn mae e'n fwyta?

Tatws neu foron mae e'n hoffi?

Nodir isod lle y ceir enghreifftiau o'r drilliau eraill.

1. Amnewid

(2) Newid i'r lluosog. (t.153, Rh.30)

"Change the following sentences to the plural

Mae'r bachgen yn mynd i'r ysgol, ac mae e'n gwisgo crys gwyn.

(3) newid enw'n rhagenw (t.154, Rh.31)

"Change every noun in italics in the following sentence into pronouns

e.g. Mae'r dyn yn gweld y ferch.

Mae e'n ei gweld hi.

(4) Newid enw'n rhagenw gwrthrychol (t.114, Cam.8)

Trawsfurfio:

- Rydw i'n gweld y dyn
 Rydw i'n ei weld e.
- (5) Newid enw genidol yn rhagenw (t.87, Cam 2)
 Anfonwch bapurau'r dyn.
 Anfonwch ei bapurau e.
- (6) Newid safle ansoddair (t.49)
 Mae'r gwely yn lan - y gwely glan.
- (7) Cymharu ansoddeiriau (t.126, Cam 2)
 e.e. Mae'r bachgen yma'n gynnar. Sut mae'r bachgen acw? (sic)
 Mae'r bachgen acw'n fwy cynnar.
- (8) I ddysgu amser y ferf (t.118, Cam 6)
 Trawsffurfio i'r gorffennol bob tro:
 e.e. Rydw i'n gweld y dyn
 Fe welais i'r dyn.
- (9) Newid person (t.119, ym 25)
 Newid y person i'r 3ydd lluosog bob tro:
 e.e. Fe gansoch chi.
 Fe ganson nhw.
- (10) Troi'r cwmпасог yn orchmynol (t.71 Cam 3)
 Troi ateb (i orchymyn) yn orchymyn, a gorchymyn
 yn ateb.
 e.e. Galwch - rydw i'n galw.
- (11) Troi araithe union yn araithe anunion (t.114, Cam 7)
 Athro: He was saying "I'm going".
 Dysg.1: Roedd e'n dweud "Rydw i'n mynd".
 Dysg.2: Roedd e'n dweud ei fod e'n mynd.
- (12) Newid y cadarnhaol yn negyddol (t.32 Cam 4)
 Ceir lluo o dablau cyfieithu i wneud hyn:

(i) Cyfieithu, (ii) Ateb cadarnhaol (iii) ateb negyddol.

Am I keeping the sugar in the box?

Is he leaving tea

Is she lifting food

(13) Stori (t.36)

"Write this story in the Past definite short forms ..."

(14) Gweler (12) uchod.

3. Cwestiynnu ffeithiol: (t.95 Cam 9)

Dau a dau - Pedwar.

4. Cwestiynau sy'n cynnwys neu (t.77 Cam 4)

Ymarfer gyda berfau ar y patrwm canlynol:

Athro: Ydych chi'n dod neu ydych chi'n mynd?

D.1: Dydw i ddim yn dod nac yn mynd.

D.2: Ewch (Gorchmynnol yr ail ferf)

5. Cyfuno cwestiwn ac ateb (t.87 Cam 4)

Athro: Ble mae'ch arian chi? Yn fy mhoced.

D.1: Mae f'arian i yn fy mhoced.

D.2: Mae e yn fy mhoced.

6. Rhoi'r gwrthwyneb (t.87 Cam 3)

Gwrthwyneb dau ateb bob tro yn ôl y patrwm

Athro: Mae nghar i'n newydd.

D.1: Sut mae'ch car chi? (sic)

D.1: Mae e'n hen.

7. Cwblhau brawddeg (t.22 B)

"Complete the following sentences with appropriate

phrases from those given at the end."

1. Does gwylliau i fi.

9. Cyfuno dau ynganiad (t.123 Cam 3)

Uno brawddegau:

1. Dyma'r ferch. Mae hi'n mynd i'r ysgol.

10. Newid trefn e.e. i bwysleisio (t.103 Cam 3)

Mae'r ysgol yn agor am naw. yr ysgol.

Yr ysgol sy'n agor am naw.

11. Parhau cyfres (t.81 Llyfr 2)

1. Beth ydy oedran y baban drws nesa?

Fe fydd e'n un oed yn mis Ionor nesa.

2. Beth ydy oedran eich merch?

Fe fydd hi'n ddwy oed ym mis Chwefror nesa.

12. Cyfuno â darn sefydlog (t.113 Cam 5) Cyplysu:

"Mae e'n meddwl" â'r brawddegau a roddir

e.e. Mae e'n mynd -

Mae e'n meddwl ei fod e'n mynd.

Methwyd â chael enghreifftiau o 8, 13, 14. Dylid ychwanegu bod llw o enghreifftiau di-synnwyr yn y cwrs hwn.

e.e. (t.62 ym 29) Translate Is he pulling the piece out of

me? (t.58) You remember the sister who got a cold

in the train. (t.45) Is she putting a finger on

her brother's collar?

Mae'r awydd i ymarfer patrwm arbennig yn drech na defnyddioldeb y brawddegau.

CWRS CYMRAEG LLAFAR

Trafodir yr adran Ymarfer Patrymau yn y Rhagair. Yr amcan yw defnyddio'r ymarferion i gynhyrchu gymaint o batrymau â phosibl a hyrwyddo ystwythder ieithyddol. Tablau o ymarferion disodli yw'r "Pattern Practice" - casgliad o batrymau heb unrhyw gyfarwyddyd ar sut y dylid eu defnyddio, ar wahan i'r ffaith y dylai'r dysgwr eu defnyddio gartre i'w brofi ei hun. Efallai felly, nad drill ydynt, ond ymarferion llafar. Ond diau y byddai athro yn eu defnyddio mewn dosbarth hefyd fel drill arferol. Ceir ychydig o amrywiaeth.

2. Amnewid.

- (1) Cenedl enwau: (t.227, ym 3. Llyfr 2)

Trowch i'r benywaidd:

Dywedwch wrth ei athro fe

Dywedwch wrth ei hathrawes hi

- (2) Lluosog enwau: (t.226 ym 2 Ll.2)

Trowch i'r lluosog:

Mae e'n darllen y cylchgrawn ar ei aelwyd.

Mae nhw'n darllen y cylchgronau ar eu haelwydydd.

- (3) Newid enw'n rhagenw (t.33)

Gorffennwch:

e.e. Ble mae'r Radio Times?

Mae e ar goll.

- (4) Newid enw'n rhagenw gwrthrychol (t.62 Ll.2)

Rhowch ffurf gywir yr arddodiad ym mhob enghraifft.

Mae e'n mynd heb y bachgen.

Mae e'n mynd hebddo fe.

- (7) Cymharu ansoddeiriau (t.183)
 "Use the appropriate form of the adjective in brackets.
 Mae'r newyddion yn (diddorol) na chwis ar y teledu (fwy diddorol)"
- (8) Newid amser y ferf (t.107 ym 2)
 "Turn the following verbs into the past tense.
 e.g. Mae Nest yn pacio.
 Mae Nest wedi pacio."
- (9) Newid person (t.101 Rh.3)
 "Turn the following into the plural:
Rydw i'n gwybod y stori.
Rydyn ni'n gwybod y stori."
- (10) Troi'r cwmpasog yn orchmynnol (t.101)
 "Instruct members to accomplish certain actions:
 e.g. Fetch the tickets.
 Dywedwch wrth Tom am fynd i nôl y tocynnau.
 Ewch i nôl y tocynnau."
- (11) Troi araith union yn araith anunion.
 (fel 102)
- (12) Cadarnhaol yn negyddol (t.33, ym 2)
 "Trowch y brawddegau yma i'r negyddol:
 e.g. Mae'r Radio Times yma.
 Dydy'r Radio Times ddim yma."
- (14) Troi brawddeg yn gwestiwn (t.81 ym 2)
 "Give the question forms of the following sentences:

Oes mae digon o ymenyn yn y gegin.

Oes digon o ymenyn yn y gegin?

6. Rhoi'r gwrthwyneb. (t.122 ym 4)

"Give sentences containing words apposite to those given in brackets.

1. Mae hi'n (gynnar)

Mae hi'n hwyr."

8. Cwtogiad (t.53 Ll.2)

"Rhowch ffurfiau byr y berfau canlynol.

Ydych chi wedi anghofio?

Anghofioch chi?"

9. Cyfuno dau ynganiad. (t.240)

"Link the following sentences using pan.

e.g. Fe ffoniais i Huw ddoe. Roedd e'n paratoi adroddiad."

10. Cyfuno a newid trefn (t.120 Ll.2)

"Cysylltwch y brawddegau hyn:

e.g. Mae'r gath ar goll. Mae'r gath yn sâl.

Mae'r gath sy'n sâl ar goll."

12. Cyfuno â darn sefydlog (t.22 Ll.2)

"Gorffennwch y brawddegau yma ar lafar.

Mae eisiau arian i dalu'r groser

" " " i dalu'r cigydd."

13. Adfer (t.218)

"Complete the following sentences:

Fe edrychais i yn _____

Fe adawais i'r _____ yn y _____"

Y CWRS CARLAM

Casgliad o batrymau yn unig a geir yma - y Gymraeg ar un ochr a'r cyfieithiad Saesneg yr ochr arall. Ar gyfer y Dull Dwyieithog y paratowyd y cwrs mae'n debyg. Mae'n anodd deall beth oedd y bwriad wrth baratoi cwrs o'r fath, yn sicr o'i ddilyn ar ei ben ei hun heb ddefnyddiau ychwanegol mae'n mynd yn feichus ac yn undonog. Byddai arweiniad mwy pendant ynglŷn â thechneg drilio yn dderbyniol. Collwyd cyfle i baratoi llyfr o batrymau gyda chyfarwyddyd pendant ar sut i ddysgu bob patrwm. Byddai llyfr o ddriliau amrywiol yn werthfawr a gellid fod wedi ymestyn y maes ymhellach gan gyhnig ymarferion llafar mwy cymhleth erbyn diwedd y cwrs. Teimlad athrawon a dysgwyr a ddefnyddiodd y cwrs hwn yw ei fod yn llawer rhy gyfyng ei apel.

DEWCH I DDYSGU CYMRAEG

Er mai ar gyfer gwaith yn y dosbarth y paratowyd y cwrs hwn ni wnaethpwyd unrhyw ymgais i baratoi ymarferion llafar na unrhyw fath o ddril - ar wahan i'r Dril Dwyieithog. Sylwyd ar un enghraifft yn unig (t.39 Ll.2)

'Gwrandewch:

Trowch y canlynol i'r person cynta lluosog.

Fe glywais i.

Fe glywson nhw.

Yr un math o ddril - sef yr un dwyieithog a ddefnyddir hyd ddiwedd y cwrs. Gwelwyd bod y dril hwn yn fwyaf addas ar gyfer cwrs cychwynnol ac y dylid gwneud llai o ddefnydd ohono wrth i'r dysgwyr ddatblygu. Ond anwybydda'r awdur y pwynt hwn.

LIVING WELSH

Er mai cwrs i'r unigolyn yw hwn ceir nifer dda o ymarferion llafar ynddo. Pwysleisir yn y Rhagymadrodd y dylid darllen yr ymarferion hyn yn uchel. Gobeithia'r awdur y byddant yn gymorth i'r dysgwyr gynhyrchu brawddegau gwreiddiol ac y byddant o fudd iddo ei brofi ei hun.

2. Amnewid:

- (3) Newid enw yn rhagenw (t.122)

Ble mae car Aled.

Mae ei gar a yn y garej.

- (4) Newid enw yn rhagenw gwrthrychol (t.262)

Pwy sy'n talu am y llvfr?

Fi sy'n talu amdano fe.

- (7) Cymharu ansoddeiriau (t.247)

'You are arguing with a friend:

Mae nghar i'n hen.

Ond mae nghar i'n henach.

- (8) Newid amser y ferf (t.161 ym 4a)

'Turn the following questions into the imperfect using oedd:

Oes petrol yn y car?

- (12) Ceir cyfarwyddiadau ar dudalen 52 ar sut

- (14) i droi'r patrymau yn y tablau yn negyddol a gofynnol.

3. Cwestiynau ffeithiol (t.110 ym 3)

'Faint ydy

Dau ddeg un a dau ddeg un.

5. Cyfuno cwestiwn ac ateb (t.67)

Oes car gyda chi? Oes, ond rydw i eisiau un arall.

Oes cadair gyda chi? Oes,.....

6. Rhoi'r gwrthwyneb. (t.22) ym 4)

Car newydd yw e?

Nage, hen gar gwaetha'r modd.

7. Cwblhau brawddeg (t.191)

"Faint o arian gest ti

.....lawer o arian.

9. Cyfuno dau ynganiad (t.293)

"Joining sentences

Dyma'r tŷ. Fe gododd 'nhadcu e.

Dyma'r tŷ gododd nhadcu.

10. Cyfuno a newid trefn (t.232 ym 3)

'Combine the following sentences.

Mae'r dyn yn byw drws nesa. Mae e'n dysgu hanes.

Mae'r dyn sy'n byw drws nesa yn dysgu hanes.

Ceir hefyd rai drilliau pur debyg i Atebion Caeth sydd yn CYMRAEG I OEDOLION. Golyga hyn bod awduron y ddau gwrs yn amrywio eu defnyddiau ac yn ateb angenion y dysgwyr pellach.

Prif rinwedd yr ymarferion llafar hyn o'u cymharu â'r rhai ysgrifenedig yw ei bod yn bosibl i ymarfer (a chywiro) llawer mwy o enghreifftiau o fewn amser penodedig. Yn y dosbarth gwêl yr athro pa ymarferion i'w hepgor pan fo'r dysgwr yn eu hateb yn rhwydd a pha ymarferion ychwanegol fydd eu hangen i ddysgu'n drylwyr. Gall fod yn gymorth i adolygu a sefydlu pwyntiau anodd wrth baratoi ar gyfer gwaith

ysgrifenedig.

Rhoddwyd lle pwysig i ddril ym mhob un o'r cyrsiau Cymraeg ar wahan i TEACH YOURSELF WELSH. Gwelwyd bod gormod o bwyslais wedi ei roi ar ddrilio mecanyddol a dim digon ar dechnegau eraill a allai fod yn werthfawr i arwain y dysgwyr at sgwrsio rhydd. Aeth y strwythur yn drech na'r synnwyr yn CYMRAEG I OEDDION ac ni chafwyd unrhyw ymgais i roi amrywiaeth yn DEWCH I SIARAD CYMRAEG. Rhaid cydnabod bod y cyrsiau hyn wedi eu lliwio mewn cyfnod pan oedd labordai iaith yn boblogaidd a phan nad oedd addysgwyr nac athrawon wedi dod yn ymwybodol o amheuan am ddamcaniaethau'r cyflyrwyr. Er hyn sylweddolodd llawer athro y gallai'r labordy iaith a'r dril fod yn annigonol. Rhaid cydnabod fod y dechneg yn llwyddo i ryw raddau. Rhy hyder a rhywfaint o foddhad i'r dysgwyr ar ddechrau cwrs, ac mae hyn yn ystyriaeth bwysig, yr ymdeimlad hwn o gyflawni gorchwyl buddiol sy'n peri i'r dysgwr ymgnio a dyfalbarhau. Yn anffodus ceir anhawster weithiau i ddyfnu'r dysgwyr oddi wrth ddril ni theimlant eu bod wedi dysgu unrhyw beth os na chawsent eu drilio yn galed.

Cnd y siom fwyaf i athrawon oedd sylweddoli nad oedd y dysgwyr yn gallu cymhwyso yr hyn a ddriliwyd ar^{nyr} sgwrsio neu rhyw weithgarwch arall. Hyd yn oed pan ddefnyddiwyd dril i geisio cywiro camgymeriadau cyffredin nid oedd yn llwyddiannus, dalient i wneud yr un camgymeriadau. Rhoddwyd llai o bwyslais ar labordy iaith hefyd pan welwyd fod y defnydd a wneir o iaith yn fwy anaturiol yno nag ydyw wrth ddrilio yn y dosbarth. Felly tanseiliwyd y parch at ddril ar ddau wastad

sef profiad ymarferol athrawon a'r amheuan a daflwyd ar yr egwyddor sylfaenol. Symudwyd y bwyslais o'r ymateb mecanyddol at yr agwedd greadigol, gyfathrebol.

Rhaid ystyried yn awr a oes lle i ddril mewn cwrs cyfoes. Yn sicr ni fyddai lle canolog iddo fel ag a fu. Teimla llawer o gefnogwyr y cyrsiau cyfathrebol bod angen rhyw fraslun o gefndir strwythurol ac felly gan fod y dechneg o ddrilio yn llwyddo i roi cymhelliant i'r dysgwr dechreuol byddai'n resyn peidio â'i ddefnyddio am nad yw'n llwyddo cystal gyda'r dysgwr pellach. Ffolineb fyddai peidio defnyddio dril⁽³⁾. Cwestiynnu Ffeithiol, megis adio, wrth ddysgu rhif. Mae ambell ddril sy'n arbennig o addas i ddysgu ambell strwythur, a diau y bydd yr athro profiadol yn parhau i'w defnyddio o fewn rheswm.

Ond mae gwir angen ymarferion llafar yn y Gymraeg. Nid dril fyddai y rhain mewn gwirionedd gan nad ydynt yn dibynnu ar ymateb greddfoll i sbardun. Byddai llawer mwy o bwyslais ar yr agwedd greadigol, a gallent dynnu ar wybodaeth gyffredinol a phrofiad y dysgwr. Y gamp yw rheoli'r deunydd ieithyddol ac ar yr un pryd rhoi rhywfaint o ryddid i'r dysgwr. Dylid archwilio ymhellach hefyd y defnydd y gellir ei wneud o'r elfen weladwy wrth baratol driliau. Gellir defnyddio lluniau a chardiau deniadol i symbylu'r siarod. Gallai deunydd gofalus o'r rhain arwain yn raddol ac yn naturiol at sgwrsio creadigol mewn ffordd a oedd yn amhosibl gyda dril traddodiadol. Unwaith eto y nod yw cael diron o aurywiath, elwa ar y wybodaeth sy'd gan y dysgwr mewn oed a'i arwain yn ofalus at sgwrsio creadigol.

Allwedd i'r Tabl ar dudalen 161.

- (1) Ail adrodd & ychwanegu.
- (2) Amnewid. Cyfanswm (14)
- (3) Cwestiynu ffeithiol.
- (4) Cwestiynau efo 'neu.'
- (5) Cyfuno cwestiwn ac ateb.
- (6) Rhoi'r gwrthwyneb.
- (7) Cwblhau brawddeg (gair ar goll)
- (8) Cwtogiad
- (9) Cyfuno dau ynganiad - 'ei'.
- (10) Newid trefn - pwyslais - 'sy.'
- (11) Parhau cyfres.
- (12) Cyfuno â darn sefydlog.
- (13) Adfer.
- (14) Gwrt ateb.

Y GWAHANOL FATHAU O DDRIL A GDEFNYDDIR YN Y CYRSIOL.
(Gweler yv allwedd ar lwd. 160.)

	1	2 [*]	3	4	5	6	7	8	9	10	11.	12	13	14.	CYFANSW
<u>ON</u>	✓	✓ (12)	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓			11
<u>AEQ.</u> <u>AR.</u>		✓ (11)		✓		✓		✓	✓	✓		✓	✓		8
<u>NGR</u> <u>SH.</u>		✓ (6)	✓		✓	✓	✓		✓	✓					7
<u>SH</u> <u>REG</u>															0
<u>AM</u>															0
<u>ELF</u> <u>SH.</u>															0

* Ceir cyfanswm o 14 o fewn y dosbarthi hwn.

CYMRAEG BYW

Gwyddor gymharol ifanc yw ieithyddiaeth, ond er hyn cafodd gryn ddylanwad ar ein ffordd ni o ystyried iaith. Dan ei dylanwad hi ail orseddwyd yr iaith lafar ac adferwyd iddi'r parch a gollasai. Prif swyddogaeth iaith yw bod yn gyfrwng cyfathrebu rhwng dynion, a chyfrwng llafar ydyw yn ei hanfod. Eilbeth yw ysgrifennu ac mae'n dibynnu ar yr iaith lafar. Ond tyfodd parch tuag at yr iaith ysgrifenedig oherwydd, hyd yn gypharol ddiweddar, ychydig iawn o bobl a fedrai ddarllen ac ysgrifennu. Ac er mai traddodiad llafar oedd y traddodiad llenyddol yng Nghymru ac yn Iwerddon "un o'r camsyniadau mwyaf cyffredin tan yn ddiweddar ydyw mai dim ond wrth gael ei ysgrifennu y sylweddolir llenyddiaeth, yn enwedig rhyddiaith".⁽¹⁾ Llen lafar oedd ein llenyddiaeth gymnar. Yn ddiweddarach y gor- bwysleisiwyd llenyddiaeth ysgrifenedig. Ond yn ystod yr ugeinfed ganrif rhoddwyd pwyslais unwaith eto ar yr iaith lafar, yn arbennig gan y rhai a geisiai ddarganfod dulliau mwy effeithiol o ddysgu ieithoedd, a bu cyfarpar recordio modern o gymorth yn hyn o beth.

Mae'r iaith lenyddol yn geidwadol iawn. Ynnddi "cynrychiolir seiniau sydd wedi newid yn yr iaith fyw ers canrifoedd a defnyddir ffurfiau sydd wedi hen ddiflannu o'r iaith honno. Glynir wrth hen gystrawennau ac anwybyddir dulliau o ymadrodd sy'n rhan hanfodol o Gymraeg llafar ers canrifoedd".⁽²⁾ Adlewyrchir yr wedd geidwadol hon yn y gramadegau traddodiadol a geisiai gyflwyno dadansoddiad o'r iaith lenyddol. "Yn y rhan fwyaf o'r gramadegau traddodiadol gwrthodir [^] a chydabod bod ffurfiau llafar a ffurfiau sgrifenedig iaith yn ddau

gyfrwng hollol wahanol, yn arddangos patrymau gwahanol iawn o ramadeg a geirfa a rheolau gwahanol iawn yn rheoli y modd y defnyddir hwy."⁽³⁾ Y gyfundrefn addysg a'r parch traddodiadol at ddysgu Lladin ar hyd y canrifoedd oedd yn rhannol gyfrifol am hyn. "Yn Lladin roedd gennych chi iaith sefydlog ei ffurfiau. A'r Lladin sefydlog hon oedd sylfaen addysg i bawb."⁽⁴⁾ A thyfodd y gred fod pob newid er gwaeth a bod ffurfiau hynafol, traddodiadol yn well yn eu hanfod na'r rhai mwy diweddar. Ond y farn heddiw yw fod gan "ddefnydd (y bobl) o iaith fwy o awdurdod na'r hen ramadegau oherwydd bod eu ffurfiau hwy yn fyw, tra bo'r rhai yn hen lyfrau gramadeg wedi eu ffosileiddio ... Mae iaith yn newid o hyd ... Mae llyfr gramadeg bob amser ychydig ...neu lawer iawn ar ôl yr oes".⁽⁵⁾

Cawn rybudd clir gan ieithydd cyfoes arall "Pan yw newid yn digwydd yn y modd y lleferir iaith gellir newid yr iaith sgrifenedig i adlewyrchu hynny. Oni newidir hi fe dyf gwahaniaeth cynyddol rhwng sgrifennu a siarad fel nad yw yr un yn adlewyrchiad cywir o'r llall. Bydd cymdeithas yn aml yn ymwrthod â'r newid gan ddweud fod y ffurfiau newydd yn anghywir, ond hyd yn oed os gellir cyfiawnhau hyn ... anaml y bydd yn llwyddiannus ... mae datblygiad strwythurol iaith yn cael ei dylanwadu lawer iawn mwy gan yr iaith lafar na gan yr iaith sgrifenedig".⁽⁶⁾

Gan mai dysgu siarad iaith estron yn hytrach na'i hysgrifennu yw prif nod athrawon a dysgwyr erbyn hyn, cred rhai addysgwyr mai un iaith yn unig a ddylai fod, ac y dylai

iaith lyfr adlewyrchu'n gywir yr iaith lafar. Ceisiwyd mewn mwy mag un wlad gael un iaith safonol er mwyn hwyluso'r dysgu. Ac yn ei hanfod brwydr rhwng yr iaith lafar a'r iaith lenyddol yw hanes Cymraeg Byw hefyd.

Nid yw pawb yn gytûn. Teimla rhai pobl y rhoddir gormod o bwyslais ar iaith lafar, mynnant ddyrchafu'r iaith sgrifenedig. Hon yw offeryn cymdeithas war. Cyn belled yn ôl a 1922 sylwodd W.J.Gruffydd fod 'pynciau'r dydd' ei gyfnod ef (sef parhad yr iaith a'r ddadl rhwng Cymraeg llafar a Chymraeg llyfr) yn hen iawn. Yr un pynciau a drafodid bedair canrif yn ôl. Mynn ef ailbwysleisio yr iaith sgrifenedig. "Mae rhydd-iaith yn offeryn gweinyddu, cofnodi, gorchymyn - rheidiau dinas" a gwareiddiad. "Y gŵr a all gadw'r iaith yn fyw yw'r llenor coeth a'r ysgolhaig yn ysgrifennu Cymraeg."(7)

Ategir y farn hon yn 1974 gan D.S.Brewer. "Yn wyneb yr holl bwyslais a roddir y dyddiau hyn ar lefaru, ni ddylem anghofio hyn. Mae'r grefft o ysgrifennu, dysg, gwyddoniaeth a thechnoleg yn dibynnu y naill ar y llall."(8) A hyd yn oed yn oes y radio a'r teledu mae lle pwysicach nag erioed i'r gair sgrifenedig. "Daeth yr iaith brintiedig yn rhan hanfodol o weithgarwch beunyddiol dyn. Daeth yn rhan anorfod o'r dulliau cyfathrebu a ddefnyddia'r gymdeithas fodern i drefnu a chyd-drefnu llawer o'i gweithgarwch diwydiannol, diwylliannol a gwleidyddol."(9) Ac yng Nghymru lle na bu traddodiad o weinyddu a llywodraethu trwy gyfrwng y Gymraeg, mae defnyddio'r iaith yn gyfrwng mynegiant ar bapur yn holl-bwysig. "Gellir mentro dweud fod yr angen am ddeunydd printiedig yn y Gymraeg

yn bwysicach na hybu'r iaith lafar drwy ymgyrchu addysgol neu addysg ddwyieithog os amcanir at gadw'r iaith Gymraeg yn fyw."(10) Gor-ddweud efallai ond os na ddaw pobl i ymgyn-efino â darllen Cymraeg unwaith eto dirywio ymhellach a wnaiff yr iaith lafar.

Ond nid pwysu a mesur y ddwy farm yw diben y bennod hon, ond yn hytrach ceisio olrhain twf y syniad o Gymraeg safonol a gweld sut y mae dysgu Cymraeg fel ail iaith ynghyd â datblygiadau technegol eraill wedi hybu'r syniad oddiar y chwedegau.

Mae'n amlwg mai dysgu siarad a wnaeth dynolryw cyn dysgu ysgrifennu. Cred Rachel Bromwich fod y traddodiad llafar yn fwy nerthol a'i fod wedi parhau yn hwy ymhlith y Celtiaid nag ymhlith y cynhedloedd eraill. Cyfeiria at dystiolaeth Cesar yng Ngâl. "Yr oedd yr arferiad hwn o gadw mewn cof y ddysgeidiaeth a'r traddodiadau a ystyrid yn bwysicaf i'r genedl - a'u cadw felly yn gyfrinach gaeth rhag i'r bobl anwybodus gael hyd iddynt hwy - yn mynd yn ôl i'r cyn oesoedd Celtaidd ar gyfandir Ewrop, achos mae Cesar yn dweud bod y Derwyddon yng Ngâl yn cadw ar gof gorff dirfawr o farddoniaeth, am nad oeddynt yn credu ei bod yn briodol i'r pethau dirgel hyn gael eu hysgrifennu."(11) A hyd yn oed yn yr unfed ganrif ar bymtheg gwelir bod Sion Dafydd Rhys yn cwyno bod y beirdd yn cadw eu gwybodaeth yn ddirgel "Canys cadw a chudhio a netaynt y rhei hyn, ac ereillh hebyd eu llwybreu a'i gwybodeitheu mywn cistieu a lleodh dirgel..."(12)

Ond pan ddaeth cymdeithas yn fwy sefydlog cododd yr angen am drefnusrwydd a system o lywodraethu a gweinyddu cyfraith gwlad. Y cyfreithiau "fel arfer oedd y testunau cyntaf a roddwyd ar glawr ym mhob iaith ac ym mhob gwlad".(13) Ac fel y sylwodd yr Athro Foster dogfen gyfreithiol yw'r darn hynaf o Gymraeg a gadwyd i ni. Roedd yr iaith Gymraeg "erbyn yr wythfed ganrif wedi datblygu'n gyfrwng addas a digonol ar gyfer achosion cyfreithiol, ac roedd y gyfraith eisoes yn symud o draddodiad llafar at draddodiad llyfr".(14)

Ond ni chofnodwyd barddoniaeth y cyfnod ar femrwn hyd y drydedd ganrif ar ddeg. Er hyn "Yr oedd traddodiad llafar nerthol, mae'n sicr, a hwnnw'n cael ei feithrin a'i gyfnerthu'n wastad gan y beirdd, a dysgu cerddi ar gof yn ofalus i gychwyn eu rhawd o genhedlaeth i genhedlaeth".(15) Ni wyddom yn union sut y bu i'r Hengerdd gael ei throsglwyddo o draddodiad llafar i'w ffurf sgrifenedig ond mae llu o enghreifftiau o ffurfiau llafar i'w gweld yn y Gododdin. Diddorol yw sylwi ar y nifer o ffurfiau berfol y 3ydd person lluosog sy'n diweddu ag -n yn hytrach nag -nt. Rhestra Dr. D.Simon Evans 39 o enghreifftiau megis doethun, porthassan, edmygyn.(16)

Hyd yn oed yn y cyfnod hwnnw "ni allai rhyddiaith byth .. gystadlu â barddoniaeth o ran parch ac urddas".(17) Ond er hyn "arferai beirdd dysgedig adrodd testunau rhyddiaith ... fel cangen bwysig a pharchus o'r llen seciwlar" ac "Er bod rhyddiaith y rhain i gyd heb ei sgrifennu, nid oedd o'r herwydd yn brin o arddull na dyfeisgarwch". Cytuna'r Dr. Rachel Bronwich â'r farn hon, "Wrth grynhoi'r dystiolaeth

Gymraeg at ei gilydd ynghyd â'r dystiolaeth gyfochrog o Iwerddon, y mae'n amheus iawn a oedd y cyfarwyddiaid yn sefyll yn ddosbarth a'nibynnol, ar wahan i'r beirdd".(18) A dyna hefyd farn y Dr. Thomas Parry: "Felly fe fedrai'r bardd ddwy grefft, dwy wahanol iawn i'w gilydd - crefft moli â geiriau ac ymadroddion atgofus a chrefft chwedleua â geiriau byw, a byth ni chymysgent y ddwy".(19)

Mae'n ddiddorol sylwi ar nodweddion y ddwy gelfyddyd. Roedd iaith y Gogynfeirdd yn hynafol iawn, hyd yn oed pan ddefnyddid hi, ac ychydig iawn o bobl a'i deallai hi. Efallai nad oedd y tywysog na'r bardd ei hun yn ei deall; defod draddodiadol bwysig ydoedd. Mae awdur Breuddwyf Ronabwy (a chredir fod un awdur i'r chwedl hon ac mai chwedl lenyddol ydyw) yn dweud wrth sôn am feirdd yn canu mawl i Arthur: "Nid oedd dyn a adnapai y gerdd honno namyn Cadriaith ei hun, eithr ei fod yn foliant i Arthur". Parch at draddodiad a'i dros-glwyddo'n ddilychwin oedd nodwedd amlycaf y cyfnod hwn.

Iaith wahanol iawn a ddefnyddai'r cyfarwyddiaid. Lu gwaith hwy oedd difyrru'r llys â'u chwedlau, ac "yr oedd y rhain o raid ac o ddewis yn arfer Cymraeg symlach, iaith ystwyth fywiog naturiol a ddeallid gan bawb ac nid Cymraeg gorchestol y beirdd. Newidiasant ffurfiau oedd erbyn hyn yn hen ffasiwn, a geiriau a aethai'n annealladwy, a defnyddio'r geiriau newyddion a glywsent o'r tu allan. Yr oedd yr iaith hon, felly, yn fyw ac yn ateb i argylchiadau'r oes. Y Cymraeg byw hwn a baratodd fesul tipyn ryddiaith gampus y Lalinogi".(20)

Ond yng nghorff y pedairf chwedl ceir nifer o englynion sydd â'u horgraff a'u hiaith yn dangos eu bod yn tarddu o gyfnod cynharach na'r rhyddiaith. "Perthynant i ffurf gynharaf y chwedl. Pan luniwyd hwy, cydweddai eu harddull â'r cyfarwyddyd a addurnent; nid oedd un yn fwy hynafol na'r llall", ond gan "eu bod mewn mesur, diogelid eu ffurf am ganrifoedd mewn modd na ellid cadw'r rhyddiaith" - ni ellid newid yr englynion heb dorri'r mesur.(21) Awgryma Pronsius McCanna petai'r beirdd heb ganolbwyntio eu holl sylw ar eu swyddogaeth farddonol ond yn hytrach wedi cyd-weithio â'r dosbarth dysgedig megis y gwnaeth y 'filid' yn Iwerddon i ddatblygu amrywiadau ar ryddiaith draddodiadol lafar y byddent wedi "cyfansoddi at anghenionaa phriodoledau'r iaith sgrifenedig." (22) Ond canolbwyntio ar y farddoniaeth a wnaeth ysgolion y Beirdd ac un o'r adrannau pwysicaf yng Ngramadeg y Beirdd oedd yr hon oedd yn trafod y gwahanol fathau o sillafu a seiniau a geir yn y Gymraeg. "Yn y dull hwn y cadwyd yr iaith lenyddol mor ddigyfnewid ar hyd y canrifoedd, a dyma sut y diogelwyd seiniau a oedd wedi eu newid ers canrifoedd yn yr iaith lafar." (23)

Rhaid cofio bod math arall o brydyddiaeth ar gael yn y cyfnod hwn hefyd, ond nad ystyriwyd ef yn werth ei gofnodi, a hwnnw yw y canu rhydd. Cystrawen a geiriau byw yr oes sydd yn y canu rhydd a llawer o nodweddion iaith lafar. Credir bod y canu rhydd yn hen: "Nid rhywbeth a gododd yn sydyn yn yr unfed ganrif ar bymtheg wedi ei ysgrifennu yn iaith lafar

y cyfnod honono, ond hen draddodiad wedi byw ers canrifoedd a meithrin ei ieithwedd briod ei hun".(24) Dyma enghraifft fach allan o Karol gan Richard Hughes:

... 'eiste i lawr y cymro glan
a hwde d'arian eilwaith."

Ond sylwer nad tafodiaith leol a amlygir yn y canu rhydd.
"Er bod iddynt ychydig, efallai, o olion tafodieithoedd lleol eto y mae'r iaith fel petai'n un gyffredin i Dde a Gogledd. Nid yw'n "llenyddol" ond yn hytrach yn llafar".(25)

Wrth sôn am ryddiaith y ganrif o 1450 hyd 1550 cyfeiria'r Athro W.S.Gruffydd at dlodi, neu hyd yn oed absenoldeb rhyddiaith, a hwnnw'n hollol annheilwng o'r farddoniaeth a dyfodd yn yr un amser", ac oherwydd hyn "nid oedd boneddigion yr oes yn rhoddi yr un pris ar ryddiaith draddodiadol ag ar farddoniaeth. Yr oedd safonau sicr i honno, ac ynddi y cadwyd purdeb yr iaith".(26)

Dangosodd R.Brinley Jones yn ei lyfr "THE OLD BRITISH TONGUE" fod amryw byd o ysgolheigion Seisnig, Eidalaidd a Ffrengig yn pryderu am gyflwr eu hiaith yn yr ail ganrif ar bymtheg ac yn ceisio ei chyfoethogi a'i gwneud yn atebol i ofynion newydd yr oes.(27) Cafwyd yr un pryder yng Nghymru Mynegir pryder gwirioneddol am gyflwr yr iaith ac am ei pharhad. Dywed awdur Y DRYCH CRISTIONOGAWL ... "felly y mae'r boneddigion ac eraill yn ysgyluso ag yn diystyrur iaith gymraec; Am fod y rhann fwyaf or bonheddigion heb fedru na darllain nag yscrifennu cymbraeg; Y peth sydd gywilydd iddynt.."
(28)
Mae Salesbury hefyd yn seinio rhybudd "A chymerwch hyn yn lle

rybudd y cenyf vi: a nyd achubwch chwi a chweirio a pherf-
eithio'r iaith kyn darvod am y to ys ydd heddio, y bydd ryhwyn
y gwaith gwedy!"(29) Gellid rhestru llw o foneddigion y
cyfnod a ymboenai am dlodi yr iaith ac a ofnai na fyddai yn
gyfrwng addas i drafod dysg y cyfnod. "Nid oedd gwŷr y
Dadeni'n ymwybodol o ddirywiad cyffredinol yn yr iaith
Gymraeg, dirywiad o safbwynt dysg yn unig ydoedd cyn belled
ag y gwelent hwy."(30)

Nid yw'n ymddangos fod Salesbury, mwy na beirdd ei oes
yn hyddysg yn y MABINOGI, na BUCHEDDAU'R SAINT, ac yn sicr
gwel fod angen rheitiach iaith na'r iaith lafar sathredig,
meddai "A ydych chwi yn tybiait nat rait amgenach eirieu, na
mwy amryw ac amadroddion y draythy dysceidaeth, ac y adrodd
athrawaeth a chelfyddodeu; nag sydd genwch chwi an aroeredic
wrth siarad beunydd yn pryny a gwerthy a bwyta ac yfed?"(31)
Sonia Gruffydd Robert hefyd am gyflwr yr iaith lafar "am fod
yr iaith gyphredin wedyei chymyscu a llawer o eirieu anghyf-
leith sathredig ymhlith y bobl, a bod yr hen eirieu ar wir
Gymraeg wedy myned ar gyfyrgole ai habergoffi".(32)

Er gwaethaf eu cwynion mynegent hefyd eu cariad at yr
iaith, a cheisiwyd ei dyrchafu a'i chyfoethogi drwy ddefnyddio
safonau 'penseiri yr iaith', sef y beirdd, ac ambell waith
drwy fenthyca o'r iaith lafar. Dywed awdur y Drych "Hynn ...
a wnaeth i mi yn y llyfr yma gytmyscu geiriau'r Deheudir a
geiriau Gwynedd, pan fyddant heb gytuno, sef i gael o bawb
or ddwywlad ddyallt y llyfr".(33)

Yn anffodus, er i Salisbury ddefnyddio iaith urddasol yn ei gyfieithiad o'r Testament Newydd yn 1567 nid oedd ei ymgais yn dderbyniol gan ei gydoeswyr. Roedd dylanwad y Lladin, syniadau cyfeilliornus am yr orgraff a gwedd hynafol yr iaith yn gwneud yr ysgrythur yn anodd iawn i'r bobl ei deall. Awgryma'r Ficer Prichard na dderbyniodd y werin Gymraeg y cyfieithiad hwn:

"Am weld dyfnwaith enwog Salsbri

Gan y di-ddysg heb ei hoffi."

Wrth gyfieithu'r Beibl mynnodd y Dr. William Morgan gael 'rhywbeth mwy cynefin a naturiol nag arbraw mympwyol Salisbury.."(34) O wneud hyn, yn ôl yr Athro W.J.Gruffydd cymerodd "amser i ystyried o ba le y dylai ddewis patrwm i'r rhyddiaith newydd oedd argychwyn", ac at y beirdd y trodd yntau, at iaith y cywyddwyr.(35) Ond "Ildiodd ychydig mewn rhai pethau ac ysgrifennodd yr iaith a ddewisodd gyda therfyniadau tafodiaith lafar, megis 'gwele' am 'gwelai'... Felly daeth iaith draddodiadol y beirdd, wedi ystwytho peth arni, yn iaith newydd i werin Cymru, a hynny am y tro cyntaf. Rhoddwyd urddas i ryddiaith na pherthynai o'r blaen ond i farddoniaeth". Roedd Morus Kyffin yn feirniadol iawn o gyfieithiad Salisbury ond canmolai waith y Dr. Morgan yn 1588. "Cyn hynny hawdd yw gwybod may digon llese oedd gyflwr yr iaith gymraeg, pryd na cheid clywed fynychaf, ond y naill ai cerdd faswedd, ai ynte rhyw fath arall ar wawd ofer heb na dysc na dawn, na deunydd ynddi".(36) Mae'r beirdd yn canmol hefyd:

"Iaith rwydd gan athro i ddyn

A phawb a'i dallt, a phob dyn"

Siôn Tudur

ac eto:

"Rhoist bob gair mewn cywair call,

Rhodd Duw, mor hawdd ei ddeall!"

Rhys Cain

Teg yw ychwanegu nad yw ysgolheigion cyfoes yn cytuno yn llwyr â'r Athro Gruffydd yn ei ddadansoddiad o'r dylanwadau ar gyfieithwyr y Beibl. Dywed yr Athro Caerwyn Williams: "Un peth y mae'n werta ei bwysleisio ... sef yw hynny, nad oes unrhyw fath o fwllch rhwng rhyddiaith y Cyfnod Canol a rhyddiaith y Cyfnod Diweddar, ac nad yw rhyddiaith y Cyfnod Diweddar yn annibynnol ar ryddiaith yr Oesau Canol".(37)

Pwysleisia Mr. Saunders Lewis hefyd fod awduron y Dadeni wedi derbyn mwy o'r traddodiad llenyddol mewn rhyddiaith Gymraeg nag a dybid gynt.(38) Yn wir mae'r Athro Gruffydd ei hun yn cydnabod hyn wrth sôn am ddylanwadau yr hen gyfieithiadau: "Pa beth bynnag oedd gwasanaeth Korgan, ni chreodd iaith newydd na rhyddiaith newydd".(39)

Gwelir ôl Dr. John Davies, Mallwyd, ar yr Argraffiad Diwygiedig yn 1620. Yr oedd ef wedi astudio gwaith y beirdd yn drylwyr ac yr oedd yn ysgolhaig. Dileodd ef olion Cymraeg llafar o'r cyfieithiad gwreiddiol, gan roi "dywedai" yn lle "doede" etc.

O hyn ymlaen roedd yr iaith goeth hon yn ddylanwad ar

bob llenor a fynnai ysgrifennu Cymraeg ac yn batrwm iddo. Wrth reswm roedd gwyr eraill, amryw ohonynt, yn alltudion, yn ysgrifennu rhyddiaith yn ystod cyfnod y Dadeni Dysg; a gwelir llawer mwy o ôl yr iaith lafar ar eu gweithiau hwy. Dywed yr Athro W.J.Gruffydd am Morus Kyffin mai "i drysorfa'r iaith lafar yr aeth ef gan fwyaf am ei ddefnyddiau ... iaith gyffredin aelwyd y boneddigion ... mae idiom Morus Kyffin yn gyfoethocach a'i arddull yn gorffwys yn esmwythach ar chwaeth pob Cymro a'i darlleno nag arddull y Beibl".(40)

Mae cyfieithiad yr alltud Pabyddol Morus Clynnog o GREDO'R APOSTOLION yn dangos olion iaith lafar yn amlwg. "Rwyf fi'n credu yn Nuw'r tad, hollalluawl, creawdwr nef a daear. Ag yn Iesu Grist i unig fab ef yn harglwydd ni" - Sylwch fel y defnyddia 'ag' yn lle 'ac', 'i' yn lle 'ei', 'yn' yn lle 'ein'. Dyma enghraifft eto o'r Gwynfydau fel y ceir hwy yn yr ATHRAVAETH, "Dedwydd yw'r gwaredigion, can ynhwy a feddianau y ddaear". Ac yn ei RAMADEG CYMRAEG nid dadansoddi hen iaith lenyddol oedd Gruffydd Robert Milan "eithr dadansoddi'r iaith fyw a dangos sut y gellid ei chymwyso i gyfarfod â'r gofynion a wneid arni yn y cyfnod hwnnw ac yn arbennig ei chyfoetlogi a'i can".(41) Dywed Geraint Bowen: "Y Gymraeg i Gruffydd Robert oedd Cymraeg cyfoes - Cymraeg llafar cyfoes, a phŵrpas y Gramadeg oedd dysgu i'w gydgenedl sut i wneud yr iaith gyfoes fyw, nid iaith draddodiadol geidwadol y beirdd, yn gyfrwng iaith priodol i gyfnod newydd o lenyddau yn hanes y genedl...Mae

iaith lafar yn sicrach ei safon iddo na barn y beirdd".(42)

Mae'n syndod wrth ddarllen gweithiau Ellis Wynn pa mor aml y defnyddir yr iaith lafar. Yn sicr mae'ŷ sgwrsio yn y rhan helaethaf o'r Gweledigaethau yn iaith lafar. Dyma enghraifft "Beth, ebr yr Angel, yw dy negis di yma? Yn wir f'arglwydd ebr finneu, nis gwn i p'le yw yma, na pheth yw fy neges, na pheth wy fy hun, na pheth aeth a'm rhan arall i, yr oedd genni bedwar aelod a phen, a pha un ai gartre y gadewais, ai i ryw geubwll, cannys cō genni dramwy tros lawer o geunentydd geirwon, y bwriodd y Tylwyth Teg fi, ys tēg eu gwaith, nisgwn i Syr, pe crogid fi".(G8) "Gellir nodi rhai ffurfiau nodweddiadol lafar megis 'finnau', 'wy', 'genni', 'gartre', 'cō', a'r dywediad 'pe crogid fi'".(41)

Yn 1923 gwelaf Mr. Saunders Lewis ddylanwad ffasiwn lenyddol y 'Cockney School of Writers and Translators' ar Ellis Wynn - yn y deunydd a wnaif o'r iaith lafar.(42) Ond erbyn 1969 roedd Mr. Lewis yn ymwrthod â'r ddamcaniaeth hon a dywed: "Mi gredaf mai gyda John Davies y caraf Ellis Wynn (ei) osod ei hun, hynny yw yn nhraddodiad rhyddiaith Gymdeithasol y Dadeni Dysg".(43) A chred ein bod yn rhoi gormod pwys ar ei ddefnydd o'r iaith lafar. Sylwodd Syr Ifor Williams fod yn rhaid ystyried yr elfen o 'gywair' wrth ddarllen "Y BARDD CWSG". Mae'r arddull yn newid yn ôl y pwnc ac yn ôl diben yr awdur - weithiau defnyddia'r awdur ffurfiau llafar gwerinol, dro arall mae'n "dynwared rhodres iaith lenyddol ar ei heithaf".(44) Credaf Emrys ap Iwan mai Ellis Wynn oedd

y cyntaf i wneud iaith 'fanylach' y bobl yn iaith lenyddol.(45)

Defnyddiodd Twm o'r Nant hefyd yr iaith lafar i lunio ei Anterliwtiau. Rhaid oedd iddo gael cyfrwng mwy eang ei apêl na thafodiaeth leol; iaith ystwyth y gallai pawb ei deall pa le bynnag y teithiai'r Cwmni a'r Anterliwt.

Dengys Mr. Saunders Lewis fod angen math newydd o iaith ar William Williams, Pantycelyn i ddisgrifio profiadau ysbrydol dyn.(46) Ac er mai at Gymraeg llafar y trodd nid bardd tafodiaeth mohono, "...yr hyn a wnaeth oedd cymysgu'r ddwy iaith ... a thrwy hynny greu iaith lenyddol newydd a phriodol iddo'i hun". Manteisiodd ar adnoddau'r iaith lenyddol a'r iaith lafar, e.e. Odli'r clod/erio'd; nos/cro's, ond hefyd croes/loes, Poen/oen. Gellir cael emynau cyfain heb yr un odl dafodieithol. Gwneir defnydd cyson o'r -f derfyn heb ei hynganu: ne'/efe, clwy'/ mwy. Ond ceir yn ogystal Ef/nef/llef; llif/rhif. Ychwanega Mr. Lewis ... "bwriodd heibio un o ddulliau iaith y beirdd, sef y gair cyfansodd, a chymerth i'w le arfer yr iaith lafar o dal-fyrru geiriau a brawddegau er mwyn llithrigo ymadrodd:-

"Rwyn dy garu, 'dd'weda'i 'chwaneg"... ac

"Pan row'n i yn eitha gwan ..."

"Rhoes i'r Gymraeg ddisgyblaeth a phrofiad newydd...Gwnaeth iaith fodern, offeryn i wyddoniaeth a nofelwyr fynegi drysni cymhleth y profiadau cyfrwysaf ... Cyn ei gollwng o'i law rhoes iddi egni dihyssbydd a hoywder i wynebu galwadau bywyd. Profodd ei bod yn gyfrwng gwiw i draethu popeth ond

yr anrhaethadwy."

Mae'n bur debyg fod mwy o agendor rhwng yr iaith lafar odidog a'r iaith lenyddol yn ystod y bedwaredd ganrif ar bymtheg nag a fu erioed o'r blaen. Priodolir y dirgwiad yn yr iaith sgrifenedig nid yn unig i syniadau cyfeiliornus William Owen Pughe ond i ddylanwad andwyol panurau newydd Lloegr.(47)

Roedd gan Emrys ap Iwan wybodaeth eang o ieithoedd a'r diwylliant Ewropeaidd; carai'r iaith Gymraeg yn angerddol ac achosai yr hyn a ystyriai ef yn gam-ddefnydd o'r iaith gryn loes iddo. Roedd yn argyhoeddiedig fod yr iaith lafar Gymraeg wedi bod yn hollol ddigonol ar hyd yr oesoedd, o gyfnod y cyfarwydd hyd at Lantycelyn, a theimlai y dylid ei chymhwyso ar gyfer anghenion y dydd. Anogai lenorion ifainc a phregethwyr i astudio'r clasuron ac anelu at arddull ystwyth, eglur a manwl. Anogai hwynt i ddefnyddio iaith syml, a hynny mewn cyfnod pan oedd iaith ffug, rodresgar yn ffasiynol. Ymwrthodai yn llwyr â geiriau fel "y gerbydres", a ffurfiau a ystyriai ef yn hynafol.

Teimlai fod yn rhaid ystwytho'r iaith. Roedd angen iaith oedd yn naturiol ond eto yn goeth. Pwysleisiai y dylid paratoi ar gyfer y genhedlaeth oedd i ddod yn hytrach na cheisio plesio ei genhedlaeth ef a dderbyniasai ei haddysg trwy gyfrwng y Saesneg. Rhaid oedd addasu'r iaith ar gyfer anghenion modern. Dywed: "Pan fo'r iaith yn sâl, y mae hi'n barod i farw, a phan fo hi'n rhy wael i fod yn addas i bob

rhyw berwyl gorau po gyntaf y bo hi farw".(48)

Adroddiad seinyddol o ddarlith ddychmygol yn y flwyddyn 2012 yw BREUDDWYD PABYDD WRTH EI EWYLLYS (1890). Gellir "ei gymryd ... fel maniffesto o blaid seilio llenyddiaeth ar yr iaith lafar".(49). Cred Emrys mai un dafodiaith a fydd dros Gymru gyfan erbyn hynny er ei fod yn rhagweld brwydr rhwng terfyniad 'a' y Gogledd ac 'e' y De. Ei nod oedd cael un iaith a fyddai'n dderbyniol gan Gymry diwylliedig drwy'r wlad. Dyma ddyfyniad byr o'r Breuddwyd: "Hyd dechra'r igeinfed canri yr oedd yr hanesyddion Protestanadd agod i gid yn dychmygu ffeithia yn lle chwilio am danynw..."(50) Ond yr oedd yn ymwybodol iawn o'r anhawster a allai ei argymhellion greu yn ei ddarllenwyr. Nid oedd am fynd yn rhy bell. "'I', 'yn', 'ych', ac 'u' oedd ansoddeiriau rhagenwol y darlithydd a glywais i yn llefaru; ac er hynny rhag gwneud ei ddarlith yn rhy annealladwy i Gymry yr oes hon, ysgrifennu a wneuthum 'ei', 'ein', 'eich', ac 'eu' yn ôl yr arfer gyffredin."(51) Ni all neb ystyried yr ymdrechion tuag at sefydlu iaith safonol heb gofio am y cymeriad arbennig hwn a oedd yn gymaint o arloeswr yn ei ddydd.

Mae'n amlwg y bu cryn drafod ar ddiwygio'r iaith tua diwedd y ganrif. Bu rhai o fyfyrwyr Cymraeg Rhydychen, John Morris-Jones yn eu plith, yn trafod yr orgraff a daeth 'Cymraeg Rhydychen' yn un o bynciau llosg y dydd. "Y ddwy brif elfen ... yng Nghymraeg Rhydychen oedd adwaith y gwyr prifysgol newydd yn erbyn ffolinebau Pughe a hefyd ymgais i

ystwytho'r iaith lenyddol trwy ddod â hi'n nes at yr iaith lafar."(52) Y mwyaf eang ei ddylanwad o'r gwŷr hyn oedd O.M.Edwards. Yn ei erthygl ar "Arddull" (1914) dywed: "Dylem ddal yn well at symlder cain iaith lafar". Ac eto, "Y werin sy'n meddwl, y werin sy'n siarad ac os na dderbyn llenyddiaeth eiriau ac arddull y werin, bydd arddull llenyddiaeth Cymru yn rhy hynafol a chlasurol, ac yna yn annaturiol ac yn ddiwerth at amcanion bywyd. A phan â felly, rhewa i farwolaeth!"(53)

Un arall o'r gwŷr hyn oedd Syr John Morris-Jones. Ond yr iaith lenyddol draddodiadol a glodforai ef. Dywed yn ei Ragymadrodd i A WELSH GRAMMAR: "...the object I had in view was the practical one of determining traditional forms of the literary language". Rhywbeth sefydlog, digyfnewid oedd iaith iddo ef a chredai iddi gael ei diffinio uhwaith ac am byth yn 1621. "But the author's analysis of the Modern literary language is final; he has left to his successors only the correction and simplification of detail." Er hyn mae peth tystiolaeth iddo yntau, erbyn diwedd ei oes, ymwadu â rhai o'r ffurfiau traddodiadol.

Cyhoeddwyd DATBLYGIAD YR IAITH GYMRAEG gan yr Athro Henry Lewis yn 1931. Dro ar ôl tro rhybuddia ei ddarllenwyr rhag gor-barchu'r gorffennol. "Gwylwn ninnau rhag gadael i'w gorffennol gwych ladd ei dyfodol."(55) Pwysleisia na ddylid caniatáu i'r gramadegydd a'r hanesydd iaith fynd yn drech na'r genedl. "Hyd yr awr hon gwnaeth y genedl Gymraeg i'w hiaith adrodd ei stori yn weddol lawn, ac ni phetrusodd ei

newid a'i thrwsio pan fyddai'r stori yn newid. Nid trwy ei chaboli a'i rhoi dan ddisgleirdeb ei byclau pres ar ford y parlwr y bydd hi fyw"... ond ... "trwy ei defnyddio a'i hystwytho a'i chyfoethogi ^â bywyd heddiw ac yfory y gallwn ni sy'n ei charu ei gwasanaethu orau a buddiolaf."(56)

Daeth dylanwad y radio i roddi pwysigrwydd unwaith eto i'r iaith lafar. Ni fu yr un darlledwr yn addysgu ei wrandawyr mewn dull mwy ffraeth a difyr na Syr Ifor Williams. Roedd ganddo barch mawr at 'Lafar Gwlad' a darlledodd sgwrs ar y pwnc.(57) Pwysleisiodd y dylai iaith ddatblygu'n naturiol; cyffelyba hi i afon redegog, yn hytrach na llyn llonydd, ond fod y gramadegwyr (Meibion Heth) yn ceisio adeiladu argae i "rewi'r" iaith fyw. Teimlai y dylid anelu at gael iaith lafar, gyhoeddus, raenus, ddi-dafodiaith - iaith a oedd yn fwy ystwyth a bywiog na iaith lyfr.. Iaith y gellid ei defnyddio gan bregethwr, actor, darlledwr ac athro ysgol. Dywed ym 1933 "Swm a sylwedd y cyfan a ddywedais yw y dylid codi'r iaith lafar yn nes i iaith lyfr, er mwyn cael iaith lafar addas i genedl ac nid i gwmwd neu blwy. Ac wedi i ni gael honno, dylem, mi greda i, daro ati i ystwytho a diweddarau ein Cymraeg llyfr, a'i ddwyn yntau yn nes i Gymraeg byw. Ar hyn o bryd mae gormod o fwllch yn y canol, a rhaid ei gau o'r ddwy ochr".(58) Syr Ifor a fathod y term 'Cymraeg Byw', defnyddiodd ef yn deitl i'w ddarlith radio ym 1960.

Yn ystod y deuddeng mlynedd nesaf bu ychydig drafod

ymhellach ar y pwnc. Bu newid cymdeithasol mawr yn ystod yr Ail Ryfel Byd, ac ar ei ôl daeth y radio a'r teledu i'r cartrefi, tuedda'r pobl i symud fwyfwy o un rhan o Gymru i'r llall, collwyd y Cymry uniaith, a chanlyniad hyn oll oedd glastwreiddio tafodiaith a dirywiad yn yr iaith lafar. Yn ystod y pedwardegau ni welid unrhyw arwydd o ymboeni ~~yngl~~ ynglŷn â pharhad yr iaith, nid oedd dysgu Cymraeg fel ail iaith yn cael fawr o sylw. Y tueddiad oedd trafod lle'r iaith lafar mewn llenyddiaeth, mewn nofel, ac yn arbennig mewn drama. Ofnid i'r werin gyffredin ymwrthod â'r rhain pe cedwid yn rhy glôs at ffurfiau llenyddol, ac mai dim ond pobl addysgiedig a fyddai'n darllen nofelau a gwyllo dramaau Cymraeg.

Ond mor gynnar â 1942 dywedodd Yr Athro Stephen J. Williams: "Ac os yw'r Gymraeg i fyw mewn gwirionedd yn y byd a fydd ar ôl y rhyfel, rhaid iddi ymgymhwyso o hyd ar gyfer anghenion a dibenion newydd. Ac ni wna hi byth mo hynny wrth ein bod ni yn y genhedlaeth hon yn gadael llonydd iddi ddilyn ei siawns a chymryd y cwrs a fynno.... Rhaid i rywrai fynd ati, fel y gwnaed eisoes i greu patrymau o fathau newydd o Gymraeg...Un peth yw parchu safonau'r gorffennol, peth arall yw gadael iddynt lethu iaith fyw y dydd heddiw".(60)

Cafwyd trafodaeth ar Iaith Lafar yn y Babell Lén yn Eisteddfod 1951. Gresynu am ddirywiad yr iaith lafar oedd y siaradwyr. Dywedodd Alun Llywelyn-Williams: "Am resymau

ymarferol, am fod iaith lenyddol gaeth yn rhy esotherig, yn rhy bell o'r iaith lafar orau, ac y mae llw o bobl yn cael anhawster i'w darllen" ... "Golyga ddod â llyfr a llafar yn llawer nesat ei gilydd, ac ar hyn o bryd ystyr hynny yw llafareiddio'r iaith lenyddol!". (61)

Ar ddechrau'r chwedegau y nododd yr Athro Gruffydd John Williams yr hyn yr hoffai ef ei weld, sef disgrifiad gan ieithyddion o'r iaith lafar o bob rhan o Gymru. Rhaid oedd cael gramadeg o'r iaith fyw, nid o'r iaith lenyddol. Rhaid oedd cael arweiniad a chysondeb, ac roedd angen hyn ar frys cyn marw yn llwyr y Cymry uniaith. Yr hyn a geir yn ein cyfnod ni, dan ddylanwad y cyfryngau Seisnig, yw llygriadau gwirioneddol, ac nid datblygiad naturiol iaith fyw.(62)

Ond er cymaint yr argyfwng ni chafwyd y gramadeg newydd; ac aethpwyd ati o ddifrif ar ddechrau'r chwedegau i drafod ac i geisio llunio Cymraeg Byw.

- ✠ Am ystyriaeth o iaith a drama gweler Rhagair Mr. Saunders Lewis i GYMERWCH CHI SIGARET a PROBLEMAU PRIFYSGOL.
- ✠ Gweler hefyd ddatganiad ar gyfieithiad 1975 o'r TESTAMENT NEWYDD. Rhagarweiniad t.XVII.

LLYFRYDDIAETH (1)

1. P.McCanna, YSGRIFAU BEIRNIADOL X, t.79
2. G.J.Williams, Yr Iaith Lafar a Llenyddiaeth,
TALIESIN 1976, t.21,23.
3. D.A.Wilkins, LINGUISTICS IN LANGUAGE TEACHING, t.6-8.
4. B.L.Jones, Y Llenor a'i Iaith, TALIESIN, Gwanwyn 1966,
t.30.
5. D.Crystal, WHAT IS LINGUISTICS (1966), t.23.
6. D.A.Wilkins, LINGUISTICS IN LANGUAGE TEACHING, t.8.
7. W.J.Gruffydd, LLÊN CYMRU, 1926, t.37.
8. D.S.Brewer, Y TRADDODIAD RHYDDIAITH YN YR OESAU CANOL
Gol. G.Bowen (1974), t.415
9. J.R.Bosmuth, VISIBLE LANGUAGE, VIII/2, Spring 1974, t.135.
10. A.Crawford, PLANET, 33, t.21.
11. R.Bromwich. Y TRADDODIAD RHYDDIAITH YN YR OESOEDD CANOL
(1974), t.53.
12. (Annerch at y Cymry, t.XV) AGWEDDAU AR HANES DYSG
CYMRAEG, G.J.Williams, t.44.
13. M.E.Owen, Y TRADDODIAD RHYDDIAITH YN YR OESOEDD CANOL.
t.196-7.
14. Ibid. t.196.
15. Idris Foster, YSGRIFAU BEIRNIADOL V, t.15.
16. D.Simon Evans, ASTUDIAETHAU AR YR HENGERDD, Bromwich &
Jones, t.82.
17. P.McCanna, YSGRIFAU BEIRNIADOL V, t.79.
18. D.G.Jones, Y TRADDODIAD RHYDDIAITH YN YR OESOEDD CANOL
t.194.
19. T.Parry, HANES LLENYDDIAETH GYMRAEG (1944), t.56.
20. Ifor Williams, CYMRAEG BYW, BBC Llundain, t.9.
21. do. PEDAIR KAINC Y MABINOGI, t.XVII.

22. P.McCanna, YSGRIFAU BEIRNIADOL X, t.79.
23. AGWEDDAU AR HANES DYSG CYMRAEG, t.32
24. T.Parry, HANES LLENYDDIAETH GYMRAEG, t.134.
25. T.H.Parry-Williams, Y CANU RHYDDCYNAR, t.xx.
26. W.J.Gruffydd, LLÊN CYMRU, t.9.
27. R.B.Jones, THE OLD BRITISH TONGUE, The Vernacular in
Wales, 1540-1640.
28. Y DRYCH CRISTIONOGAWL, Rouen (1585), Ibid. t.22.
29. OLL SYNWYR PEN (London 1574)
30. G.P.Jones, YSGRIFAU BEIRNIADOL IX.
31. OLL SYNWYR PEN
32. Y DRYCH CRISTRIONOGAWL
33. Ibid.
34. W.J.Gruffydd, LLÊN CYMRU, t.73.
35. Ibid, t.73.
36. DEFFYNIAD FFYDD, t.x.
37. J.E.C.Williams, Y TRADDODIAD RHYDDIAITH YN YR OESOEDD
CANOL, t.404.
38. S.Lewis, BRASLUN O HANES LLENYDDIAETH GYMRAEG, t.50.
39. W.J.Gruffydd, LLÊN CYMRU, t.19.
40. Ibid. t.89-90.
41. G.J.Williams, Adolygiad o "Gramadeg Gruffydd Roberts"
Y LLENOR, 1939.
42. G.Bowen, Y TRADDODIAD RHYDDIAITH YN YR OESOEDD CANOL
t.93-94.
43. S.Lewis, Y LLENOR, 1923. t.159-169.
44. Ifor Williams, MEDDAI SYR IFOR, t.17.
45. DETHOLIAD O ERTHYGLAU A LLYTHYRAU ENYYS AP Iwan,
Llenyddol, Ieithyddol.
46. S.Lewis, WILLIAMS PANTYCELYN (1927), t.215-225.

47. K.Roberts, Y FANER, Awst 22, 1951.
48. Emrys ap Iwan, DETHOLIAD II, t.174,175,179.
49. A.Llywelyn-Williams, Y TRADDODIAD RHYDDIATH YN YR
UGEINFED GANRIF, t.21.
50. Emrys ap Iwan, BREUDDWYD PABYDD WRTH EI EWYLLYS, Llyfrau'r
Ford Gron, t.30.
51. Ibid, t.15.
52. E.G. Millward, Y TRADDODIAD RHYDDIATH YN YR UGEINFED
GANRIF, t.39.
53. O.M.Edwards, YN Y WLAD (1914) t.183, 185.
54. J.Morris-Jones, A WELSH GRAMMAR, t.v.
55. H. Lewis, DATBLYGIAD YR IAITH GYMRAEG (1931) t.109.
56. Ibid. t.122.
57. I. Williams, MEDDAI SYR IFOR, t.26.
58. Ibid. t.19.
59. I.Williams, Meddwn I. t.56.
60. A.Llywelyn Williams, TRANSACTIONS CYMRODORION 1948,
t.100.
61. " do. " BANER AC AMSERAU CYMRU, Awst 22,1951.
62. G.J.Williams, TALIESIN, 1967, t.21, 23.

CYMRAEG EYW (2)

Gwelir felly fod cryn drafod wedi bod ymhlith llenorion ac ysgolheigion Cymraeg ynglŷn â'r angen i ddod â'r iaith lafar a'r iaith ysgrifenedig yn nesat ei gilydd. Nynegwyd hefyd yr angen am ramadeg newydd - sef disgrifiad o'r iaith fyw - a thybiwyd y byddai hynny yn gymaint cymwynas â'r iaith ag oedd cyhoeddi ORGRAFF YR IAITH CYMRAEG yn 1923. Ond darlith radio Syr Ifor Williams ym 1960 a ddaeth â'r mater i sylw'r cyhoedd.(1)

Gwnaethpwyd camau breision yn nechrau'r chwedegau yn y dechneg o ddysgu ail iaith. Dechreuwyd defnyddio labordai iaith i ddysgu ieithoedd fel Ffrangeg ac Alamaeneg yn yr ysgolion. Teimlai'r Adran Addysg a Gwyddoniaeth y dylai'r Gymraeg fanteisio ar y dulliau modern, ffasiynol hyn o gyflwyno ail iaith, a threfnwyd Cynhadledd Cynorthwyon Clyweled ganddynt yn Ebrill 1964. Y papur cyntaf a drafodwyd gan y Gynhadledd oedd: "Ystyriaeth Ieithyddol ac Addysgol". Ynddo datgenir yn ddigymrodedd "mai'r bwriad yw dysgu Cymraeg llafar", ac ychwanegir "fe fydd angen cael disgrifiad cymwys o'r iaith gyfoes gydag enghreifftiau eglurhaol". Ymateb y Gynhadledd oedd bod yn rhaid cael disgrifiad safonol o'r iaith lafar at ddibenion dysgu Cymraeg gyda chymorth cynorthwyon clyweled. Atebodd yr arbenigwr ieithyddol a oedd ar y panel y cymerai ddwy neu dair blynedd i gwblhau'r gwaith hwnnw. Dywedodd y Dr. Brinley Jones fod panel wedi cyfarfod dan nawdd Coleg y Brifysgol, Abertawe (Y Gyfadran Addysg) dros gyfnod o amser, a bod llyfryn yn awr yn y Wasg; yn wir disgwyliid ei

gyhoeddi ymhen yr wythnos. Dywedodd y Dr. T.J.Morgan "Yr oeddem yn Abertawe yn ceisio gwneud gwaith yr arbenigwyr, hwythau a ddylai wneud hyn drosom ni". Argymhellodd y Gynhadledd fod y Cyd-Bwyllgor Addysg yn ymgymryd â'r gwaith yn y dyfodol.(2)

Ymddangosodd CYMRAEG BYW - benthycwyd y teitl gan Syr Ifor - ym 1964. Yn ei Ragair dywedodd Deon Cyfadran Addysg Abertawe, y diweddar Athro C.E.Gittins mai o ganlyniad i gyfres o ddarlithoedd a draddodwyd yn y Gyfadran ar y testun 'Cymraeg Byw', ac a drefnwyd gan E.G.Millward y cyhoeddwyd y llyfryn. Bu ymateb brwd i'r darlithoedd hyn, a ffurfiwyd panel i ystyried sut y gellid gwneud rhywbeth ymarferol a fyddai o fudd i athrawon. Cyfarfu'r panel gyntaf ym mis Medi 1961 a thrafodwyd anerchiad Yr Athro G.J.Williams i'r Academi Gymreig ar y testun 'Cymraeg Byw'. Roedd ei argymhellion ef yn berthnasol iawn er mai ar gyfer nofelau a dramau cyfoes y bwriadwyd hwy yn bennaf. Roedd ansicrwydd ynglŷn â swyddogaeth y panel o'r dechrau. Awgrymai rhai o'r aelodau y dylid ceisio cyfansoddi gramadeg hollol newydd o Gymraeg llafar safonol, ond teimlai eraill mai bodloni ar ystwytho'r iaith mewn gwerslyfrau oedd orau. Dyma a ddywed y Deon: "Delfryd gwaith y panel fu ceisio pontio'r bwlch sydd rhwng yr iaith lenyddol a'r iaith lafar a chynnig i'r ysgolion iaith lafar safonol a fyddai'n dderbyniol i'r Cymry Cymraeg a'r "dysgwyr".(3) Dyma'r arwydd cyntaf o'r amwysedd ynglŷn â dibenion Cymraeg Byw a ddaeth i'r amlwg ymhen y rhawg. Yr amwysedd hwn a fu'n

achos cymaint o ddadlau ac anghytuno.

Tua'r un cyfnod yr oedd gwaith tebyg ar y gweill yng Nghyfadran Addysg, Coleg y Brifysgol, Aberystwyth. Cyhoeddwyd CYFLWYNO'R GYMRAEG gan R.M.Jones yn y gyfres YSGRIFENU AR ADDYSG ym Medi, 1964.(4) Mae pennod bwysig ynddo ar Gymraeg llafar. Er na chrybwyllir CYMRAEG BYW (mae'n debyg nad oedd wedi ei gyhoeddi cyn cyflwyno'r llawysgrif i'r Wasg) eto mae'r egwyddorion yn ddigon tebyg i rai CYMRAEG BYW, sef

- (a)cadw at un ffurf yn unig(Egwyddor (1) CYMRAEG BYW)
- (b)dewis y ffurf lenyddol os yn bosibl (Egwyddor (5) CYMRAEG BYW)
- (c)Rheoleidd-dra (Egwyddor (6) CYMRAEG BYW)

Mae'r Dr. Jones yn ymdrin â'r pwnc yn llawer mwy manwl, wrth reswm, ac mae llawer rhagor o awgrymiadau yn ei bennod ef; e.e. rhifolion, llafariaid epenthetic, etc. Ond at ei gilydd mae mesur helaeth o gytundeb rhwng y ffurfiau a awgrymwyd gan Dr. Jones a gan CYMRAEG BYW.

Ym mis Hydref 1964 cyhoeddodd R.M.Jones gyfres o erthyglau yn Y FANER. Ynddynt mae'n ymdrin â'r anhawster o geisio ysgrifennu iaith lafar safonol. Mae cysondeb yn bwysig wrth geisio gwneud hynny, yn enwedig i ddysgwyr. Mae hefyd yn trafod CYMRAEG BYW. Er ei fod yn canmol y pwyllgor am ei waith, mae'n pwysleisio'r gwahaniaeth sydd rhwng anghenion y Cymry Cymraeg a'r dysgwyr. Noda un peth holl bwysig sef "fod Abertawe wedi dewis llunio iaith lafar safonol i bawb, nid yn unig fel ail iaith". Mae'n rhagweld gwrthwneoln ffyrnig a dadlau maith ynglŷn â hyn, ac felly perderfyna ganolbwyntio ar anghenion y dysgwr. Cymeradwya ddull Panel

Termau'r Brifysgol o fynd i'r afael â'r math hon o broblem sef llunio rhestr o gynigion lleol, eu trafod gan gynrychiolwyr o'r Gogledd a'r De, arbrofi am rai blynyddoedd yn y maes, cael adwaith athrawon, adolygu, yna cyhoeddi. "Adeiladu ar sylfaen mor gadarn ag sydd bosibl." Ni wyddai ai dyma'r dull a ddefnyddiwyd yn Abertawe. Mynega'r gobaith y ceir arweiniad gan Adran Ieithyddiaeth Coleg y Brifysgol, Bangor, maes o law.

Yn ei ail erthygl awgryma fod olion brys ar y gwaith a wnaethpwyd yn Abertawe. Pwysleisia fod pob tafodiaith yn gyfwerth a bod yn rhaid arbrofi yn ymarferol gyda'r ffurfiau, yn hytrach na dethol yn fympwyol. Crybwyllir mai argraffiad cyfyngedig, arbrol a gafwyd i CYMRAEG I OEDOLION i ddechrau. Sonia hefyd am 'gyfyngder deheuol' y panel; ond ychwanega nad yw'n amau dilysrwydd eu hamcanion.

Sylwa ar nifer fawr o anghysonderau yn CYMRAEG BYW. Eglura hefyd pam y newidwyd nifer o'r argymhellion gwreiddiol a oedd yn yr argraffiad arbrol o CYMRAEG I OEDOLION. Ffrwyth profiad yr athrawon a ddefnyddiodd y cwrs, a'u hargymhellion hwy a fu'n bennaf gyfrifol am hyn. Ac awgryma fod yr athrawon wedi llwyddo i drechu eu hoffter personol (plwyfol efallai) ac wedi ceisio ystyried Cymru fel uned. Er hyn, ni chafwyd cytundeb llwyr ar bob pwnc. Noda ambell un. Mae rhai pobl yn hoffi "hau collnodau fel pys ar hyd y tudalen" ac aiff ymlaen i drafod problem y collnod. Yna sonia am 'fois y galon wan', a chyfrifa ef ei hun ymhlith y pechaduriaid. Dywed: "Ein perygl o hyd yw defnyddio unrhyw csgus i gadw'r

ffurf lenyddol wrth ddysgu ail iaith". Y drydedd garfan yw "bois fy nhafodiaith i". Nid oedd neb yn perthyn i'r categori hwn ymhlith y llythyrwyr a oedd yn ymwneud â'r cwts; un ai yr oeddynt yn dysgu mewn ardal lle'r oedd y Gymraeg wedi peidio â bod yn iaith fyw, neu gallent gymhwyso lle'r oedd tafodieithoedd grymus mewn bri o hyd. Y broblem olaf, ac efallai y fwyaf cyffredin yn y gorffennol, oedd y bobl hynny a fynnai gyflwyno llu o amrywiadau i'r dysgwyr druain, "yr hen broblem dewis o hyd". Dywed "Rydw i am ddiffinio'r broblem o iaith lafar safonol fel hyn - gwaith ydyw o syml-eiddio'r dasg o gyflwyno'r dysgwr i'r iaith fyw, boed honno'n dafodiaith, yn llyfr, beth fynnwch chi. Ni chaiff wedyn anhawster i ddeall tafodiaith weddol gymhedrol nac i ddeall yr un llyfr y bydd yn ei ddarllen ... mae gofyn iddo daflu ymaith bob baich di-anghenraid". Rhaid, er anodded y dasg, cael un ffurf, nid amrywiaeth, a defnyddio yr un ffurf honno ar gyfer gwersi radio ail iaith a chylchgronau ail iaith.(5)

Ym 1966 penderfynodd y Cyngor Darlledu i Ysgolion Cymru y dylid defnyddio Cymraeg Byw yn y cyfresi Cymraeg i ysgolion ar y radio ac ar y teledu, gan gynnwys y cyfresi a ddefnyddiai'r Gymraeg fel mamiaith ac fel ail iaith.(6) Yn y cyfresi ail iaith gweithredwyd argymhellion CYMRAEG BYW bron gant y cant, ac anelwyd at fod mor unffurf a chyson ag oedd modd. Ond nid oedd yn bosibl i gadw'n gaeth at y ffurfiau mewn rhaglenni iaith gyntaf gan fod yn rhaid, weithiau, cyfleu arlliw o

dafodiaith mewn ambell ddeialog, a thro arall, mewn Gwamanaethau Crefyddol ddefnyddio iaith fwy coeth. Roedd yr Adran Ysgolion yn ymwybodol iawn o'r problemau ac o'u cyfrifoldeb hwy wrth ddarlledu.

Defnyddiwyd ffurfiau Cymraeg Byw yn y pamffledi a gyhoeddwyd hefyd. Derbyniwyd y rhain gan yr athrawon ail iaith, ond bu cryn wrthwynebiad i'r ffurfiau a ddefnyddiwyd yn y pamffledi ar gyfer y Cymry Cymraeg. Teimlai'r athrawon fod y plant yn cael eu dysgu i ysgrifennu Cymraeg llenyddol, a bod gweld ffurfiau Cymraeg Byw yn y pamffledi yn peri dryswch iddynt. *

Tua'r un cyfnod ymddangosodd nifer o erthyglau yn y Wasg Gymraeg yn honni bod Cymraeg llenyddol yn dramgwydd i blant. Cwyna'r Dr. Urien William fod iaith Swyddogol yn creu trafferthion hefyd. Geilw "...am ddiwygio'r iaith lenyddol draddodiadol o ran ffurfiant a chystrawen nes dod â hi yn gyfrwng ar gyfer llenyddda, clericio, busnes, addysgu, etc.". (7)

Dywed ei bod yn amhosibl cael trydedd iaith i bawb, sef tafodiaith, iaith lafar safonol ac iaith lenyddol draddodiadol. Y nŵd, yn ei dyb ef, yw cael un iaith safonol ar gyfer llefaru, ysgrifennu ac i gymryd lle tafodiaith leol.

Traddododd Islwyn Ffowc Elis ddarlith yn Eisteddfod Genedlaethol Aberafan 1969, ar y pwnc "Cymraeg Byw a'r Llenor". Mae'r Dr. Urien William yn ei thrafod mewn erthygl yn dwyn y teitl "Cymraeg Modern". (8) Dywed "Mewn gwirionedd

* Gweler Cofnodion Is-Banel Cymraeg Byw, Y Cyd Ewyllgor Addysg.

nid cwestiwn o gau'r bwlech rhwng Cymraeg llafar a Chymraeg llenyddol yw hi'n g. maint ag o adolygu Cymraeg llenyddol yng ngoleuni'r iaith fyw ... a dewis rhwng ffurfiau byw a ffurfiau marw. Peidiwn â sôn, gan hynny, am Gymraeg "llenyddol", a Chymraeg "llafar", ond yn hytrach am Gymraeg "byw, modern" a Chymraeg "traddodiadol, marw"! Cyfyd y cwestiwn "A ddylid llefaru un math o Gymraeg ac ysgrifennu math arall?" Dywed fod hyn yn annerbyniol a bod yn rhaid cael un iaith safonol. Awgryma na ddylid defnyddio dim ond Cymraeg Byw ar gyfer holl addysg plentyn o Gymro Cymraeg, ar wahân i'r amser pan yw'n astudio llenyddiaeth. Ychwanega na fydd angen ail ysgrifennu ein llenyddiaeth mewn Cymraeg Modern. Dyma awgrym beiddgar iawn, ynglŷn ag addysgu plentyn o Gymro Cymraeg, a gwelir adwaith chwynn i'r argymhelliaid maes o law. Dyma begwn eithaf cefnogwyr Cymraeg Byw.

Nid oedd pawb yn gytûn ar bwnc defnyddio Cymraeg Byw, hyd yn oed ar gyfer dysgwyr. Dywed W.R.Jones wrt: adolygu CYFLWYNO'R GYMRAEG gan R.M.Jones ei fod ef yn bersonol yn ymboeni am yr iaith lafar safonol. "Ymddengys i mi mai Cymraeg Hanner Byw a geir."(9)

Roedd y Dr. Ceinwen Thomas yn fwy hallt wrth adolygu CYMRAEG I OEDOLION gan R.M.Jones. Dywed y dengys y llyfr "esiampï o anghysondeb a'r diffyg safonau gwir ieithyddol sydd yn amlwg yn y ffurf ar yr iaith a gynigir yn y llyfr hwn, ac mewn llawer man arall ar gyfer dysgwyr".(10)

Noda'r Dr. Thomas amryw o bwyntiau gramadegol anghywir yn

y llyfr ac awgryma mai doethach fyddai aros nes cael disgrifiad cyflawn o'r iaith lafar yng Nghymru yn hytrach na rhuthro i baratol cwrs fel hwn. Mae'n cydnabod mai doeth yw rhoi'r pwyslais ar gael y dysgwyr i siarad yr iaith, oherwydd "Ar dafodau dynion mae iaith yn byw" ond "....ar yr un pryd rhaid cofio mai grym iaith yw ei llenyddiaeth. Dylid gochel felly rhag agor bwlch, neu ei ehangu, rhwng llefarwyr iaith felly, a'i llenyddiaeth, rhag i hynny fod yn angau'r iaith". Mae'r Dr. Thomas yn "arswydo" rhag gweithgareddau a phwyllgorau "y cyfeillion ail iaith" sy'n chwilio am iaith lafar safonol. Mae hi'n hollol angyhoeddiedig fod gennym iaith lafar safonol eisoes i'w chyflwyno i'r dysgwyr, sef iaith y bobl addysgedig. Er y gwahaniaeth tafodiaith mae iaith y bobl hyn yn fwy ceidwadol ei natur oherwydd eu bod yn darllen ym eang yn eu hiaith: "...iaith safonol, iaith addas i bob pwrpas - ac addas i ddysgwyr yn ogystal - boent blant neu oedolion".

Yn yr un erthygl beia'r Dr. Thomas ein system addysg Seisnigaidd am y ffaith fod cynifer o Gymry yn analluog i ddarllen Cymraeg llenyddol, ond fod pob Cymro Cymraeg yn ymwybodol o ddau fath o Gymraeg sef ei dafodiaith ef ei hun, a'r iaith gywir. "A holwyd beth maent hwy yn ei olygu wrth Gymraeg cywir cyn mynd i ^{gyr}ffurfiau newydd?" Noda hefyd fod yr iaith "newydd" yn troseddu yn erbyn greddf pobl. Mae cywair iaith yn bwysig, sef iaith wahanol ar gyfer gwahanol amgylchiadau cymdeithasol. Ofna fod yr iaith newydd yn cymysgu cyweiriau a safonau i'r dysgwyr. Eto Cymraeg un

cywair a gynigia'r Dr. Thomas!

Teimlai'r Dr. Thomas yn bendant iawn na ddylid ysgrifennu iaith lafar. Gall Cymro Cymraeg, yn y man, ei chael yn anodd i ddarllen llenyddiaeth ei wlad, a bydd yr effaith ar y dysgwr ar ôl iddo ddarganfod yr iaith lenyddol yn ddamniol. Ofna ein bod yn camarwain y dysgwyr. Un o nodweddion pob iaith yw fod gwahaniaeth rhwng yr iaith fel yr ysgrifennir hi ac fel y siaredir hi. Mae perygl i'r Cymry Cymraeg hefyd "golli safon cywirdeb", a gwelir hynny yn digwydd yn barod mewn erthyglau a chylchgronau. Ychwanega nad yw'n cytuno â chamdddefnyddio y rhifolion "ffasiwn newydd", sef un deg saith, ac yn y blaen. (Defnyddiwyd y rhain gyntaf gan yr ymfudwyr i'r Wladfa dros ganrif yn ôl.) Dywed "Y mae'r rhain yn iawn ar gyfer mathemateg a rhoi emyn ma's (sic) i ganu," ac felly cred hi y dylid eu defnyddio i ledio emyn ac i addysgu rhifydddeg yn unig.

Yn y rhifyn canlynol o'r TRAETHODYDD cyhoeddwyd "Sylwadau ar yr Adolygiad" gan Yr Athro Jac L. Williams.(11) Yr oedd ef a'i fryd ar achub cam R.M.Jones. Roedd ei ymateb yn chwyrn ac yn bendant. Eglurodd na ellid disgwyl am bymtheg mlynedd arall hyd nes y cyhoeddid y disgrifiad ieithyddol arfaethiedig. Synnai fod person a'i disgrifiai ei hun fel ieithydd disgrifiadol yn deddfu mor bendant ar ffurfiau "cywir" ac "anghywir". Ffurffau wedi eu graddoli'n ofalus ar gyfer dysgwyr a gyflwynwyd yn CYMRAEG I OEDOLION. "Hwyrach na welodd yr adolygydd yn ddigon clir mai codi pont i'r

dysgwyr ... oedd nod llywodraethol R.M. Jones wrth ddewis ei ffurfiau, nid gosod safon i rai sy'n medru Cymraeg eisoes." Gobeithir paratoi llyfrau pwrpasol i arwain y dysgwyr yn raddol at yr iaith lenyddol. Dywed fod y Dr. Thomas yn anghyson gan ei bod yn haeru nad oedd gwahaniaeth rhwng Cymraeg llafar a Chymraeg llenyddol ac eto mae'n dweud fod "gwahaniaeth rhwng iaith fel yr ysgrifennir hi ag fel y siaredir hi" ym mhob iaith.

Yn yr un rhifyn o'r TRAETHODYDD dilynwyd y sylwadau hyn gan ymateb y Dr. Ceinwen Thomas. Cred hi mai dulliau dysgu aneffeithiol oedd yn gyfrifol am y diffyg llewyrch ar ddysgu'r iaith. Dywed "Credaf hefyd nad oes eisiau ymyrryd â'i ffurf er mwyn ei dysgu hi yn llwyddiannus ac mai canlyniad y gweithgarwch adfydus hwn fu gwanychu'r iaith yn enbyd.... drwy hollti'r gymuned Gymraeg yn ddwy garfan o blaid neu yn erbyn cyfnewidiadau". Iddi hi proses artiffisial yw ceisio ymyrryd ag iaith. "Anaml y bydd ceisio newid iaith yn ymwybodol yn llwyddo", yn wir creu adwaith ceidwadol a wna yn y pen draw. Dywed mai gramadeg argymhellol nid disgrifiadol a geir mewn llyfr fel CYMRAEG I OEDOLION. Ychwanega "Dywedaf eto fy mod yn anghytuno â'r duedd ddiweddar i ysgrifennu'r iaith lafar a ninnau'n meddu ar draddodiad hysbys o symboleiddio'r iaith gerbron y llygad". Dywed nad iaith CYMRAEG I OEDOLION a ddefnyddiai Saunders Lewis i draddodi darlith goffa Yr Athro G.J. Williams ar y radio. Ond onid yw'r Dr. Thomas yn cymysgu cyweiriau eto? Ni ellid

disgwyl i lenor coeth fel Saunders Lewis lefaru iaith dysgwr mewn darlith gyhoeddus; ac nid iaith gaboledig felly a gyflwynid i ddosbarth a oedd yn dechrau dysgu'r iaith.

Gwelir felly fod agendor mawr rhwng safbwynt pobl megis Dr. Urien William a Mr. Islwyn Ffowc Elis a oedd yn argymhell addysgu hyd yn oed Gymry Cymraeg drwg gyfrwng Cymraeg Byw a'r Dr. Ceinwen Thomas a arswydai rhag ei chyflwyno hyd yn oed i ddysgwyr.

Fel y crybwyllwyd eisoes trosglwyddwyd y cyfrifoldeb o fwrw ymlaen â'r gwaith i'r Cyd-Bwyllgor Addysg Cymreig. I raddau helaeth yr un oedd aelodau'r panel ond gwahoddwyd dau neu dri o athrawon i ymuno ag ef. Ym 1966 anfonwyd argymhellion y panel at Adrannau Cymraeg Colegau'r Brifysgol ac at Adran Arholiadau Cymraeg y Cyd-Bwyllgor am eu barn a'u sylwadau.(12) Cafwyd nifer fawr o sylwadau manwl a chyffredinol. Dywedodd yr Athro Melville Richards "Yr wyf yn cwbl dderbyn yr argymhellion hyn gan eu bod mor agos i'r hyn a deimlais ers blynyddoedd bellach". Nid yw'r Athro Caerwyn Williams mor bendant "...Mae digon o le i ddadlau am yr argymhellion ... nid oes llawer o ddiben i rywun y tu allan i'r panel ail-aredig y tir a arddwyd eisoes". Ychwanega "Ni fyddwn yn barod i dderbyn llawer o'r ffurfiau hyn wrth arholi yn y Brifysgol neu yn y Colegau Hyfforddi". Cymysglyd yw ymateb yr Athro A.O.H.Jarman "Er fy mod yn cymeradwyo llawer rhan o'r patrwm iaith ... ni allaf gytuno â'r egwyddor sylfaenol a ddilynwyd. Credaf mai'r iaith lenyddol (mewn ffurf

ystwyth arni) a ddylid ei dysgu fel ail iaith" nid "dethol rhai ffurfiau llafar lleol a rhoi iddynt statws iaith safonol". Nid yw'r Athro T.J.Morgan yn anfeirniadol chwaith, "Nid rhaid dweud fy mod yn bleidiol i'r syniad a'r egwyddor" ond "rwy'n teimlo fod 'bias' Cwm Tawe a Morgannwg yn ddychryn- llyd o drwm ar y gwaith". Ychwanega fod y panel wedi an- wybyddu'r egwyddor sylfaenol sef ei fod yn awgrymu "ffurfiau llafar safonol sydd mor agos ag sy'n bosibl at y ffurfiau llenyddol cyhyd ag y bôn nhw'n ffurfiau byw".

Mae amryw byd o aelodau panel Cymraeg y T.A.G. a T.A.U. yn croesawu'r argymhellion ... "ymgais gwir dderbyniol.." "...derbyniol iawn..." ac "ychydig welwn ni o'i le", "Rwyn siwr y caiff groeso brwd gan athrawon ail iaith gan ei fod yn gynnig (sic) cymorth ymarferol a gwerthfawr ynglŷn â dysgu'r Gymraeg". Ond dywed rhai o'r aelodau nad oes diben iddynt nodi eu gwrthwynebiadau gan eu bod wedi gwneud hynny eisoes. Ac nid yw pob aelod o'r paneli arholi yn barod i ganmol yr argymhellion. Dywed Mr. J.Gwilym Jones "Nid wyf yn rhagweld y bydd f'awgrymiadau ynglŷn â CYMRAEG BYW o unrhyw werth I gychwyn 'rydw i'n agored i'm hargyhoeddi fod angen y peth o gwbl ... Wedi'r cwbl mae'r un mor hawdd (neu anodd!) i ddysgu'r ffurf gywir â'i ffurf anghywir". Dywed Mr. Gerallt Harries na all ef gefnogi'r amcanion gan nad yw wedi cael ei argyhoeddi ar nifer o bwyntiau. "Da fyddai gwybod i sicrwydd a fwriedir yr argymhellion hyn gan y panel ar gyfrif llafar y disgyblion di-Gymraeg sy'n dysgu'r

iaith, a hynny'n unig; neu a fwriedir hwy ar gyfer gwaith ysgrifenedig y bobl hyn (ac eraill, efallai) hefyd. Y mae mwy nag un awgrym yn yr adroddiad mai'r bwriad yw defnyddio'r ffurfiau a argymhellir yn y gwaith ysgrifenedig er na ddywedir hynny'n bendant. Tybiaf mai doethach fyddai dysgu i bob plentyn yr iaith lenyddol yn drwyadl".

Dywed Mr. D.E.Evans, a oedd yn brif arholwr 03 ar y pryd ei fod yn cydsynio'n llwyr â bwriad y panel ond teimlai y dylid trafod diwygio'r iaith ysgrifenedig yn hytrach na chanolbwyntio ar yr iaith lafar. Ychwanega "Ond carwn bwysleisio mai anniogel, yn fy marn i, yw deddfu'n rhy bendant eto ar sail rhy ychydig o gasglu a dadansoddi defnyddiau o amrywiol ddulliau'r iaith Gymraeg yn ei chyflwr tra'i heddiw. Y casglu a'r dadansoddi hyn a ddylai fod yn sail i sefydlu Cymraeg 'byw'. Rhaid ceisio osgoi rhoi lle i fympwy a chreadigaethau artiffisial". Er hyn mynega ei barodrwydd i groesawu'r llyfryn.

Cyhoeddwyd CYMRAEG BYW II yn 1967, ac esgorodd hwn eto ar nifer o erthyglau a llythyrau yn y wasg. Mae'n debyg mai'r gŵr a fu'n cynhyrfu'r dyfroedd yn fwy na neb arall oedd T.Llew Jones. Cyhoeddodd erthygl yn Y CYMRU, Hydref 1967 a'i frawddeg gyntaf oedd "Mae'n gas gen i Gymraeg Byw!" Sail ei gasineb oedd y ffaith fod cylchgrawn yr Urdd, CYMRU'R PLANT, wedi mabwysiadu Cymraeg Byw yn "hollol ddeddfol", ac wrth gwrs, cylchgrawn i'r Cymry Cymraeg oedd CYMRU'R PLANT. Dywed fod y cylchgrawn yn colli ei ddarllenwyr, a bod hyn i'w

briodoli i raddau helaeth i'r iaith undonog, unffurf, a bod y 'nhw' a'r 'fe' o hyd ac o hyd yn mynd yn fwrn ar y darllenwyr. Ond nid yw'n gwrthwynebu Cymraeg Byw fel y cyfryw, dim ond y defnydd a wneir ohono. Nid oes ganddo unrhyw wrthwynebiad i'w ddefnyddio ar gyfer dysgwyr. Dywed "Yn wir credaf fod rhaid wrth ryw fath o unffurfiaeth ar gyfer (y) rheini neu mae'r dasg o baratoi gwerslyfrau yn mynd yn anodd a chymhleth". Mae ei efrïau nesaf yn arwyddocaol o gofio yr amwysedd y sylwyd arno yn Rhagair CYMRAEG BYW. "Fe gofiwn mai ar gyfer dysgwyr y daeth CYMRAEG BYW i fodolaeth, ond cam dybryd â'r Cymry Cymraeg oedd gwthio'r ffurfiau hyn arnynt hwy". Mae'n sôn am y cynnig a oedd gerbron Panel Golygyddol y Cyngor Llyfrau Cymraeg i droi pob llawysgrif llyfrau plant i Gymraeg Byw. Ei obaith yw y bydd awduron eraill, fel yntau, yn ymwrthod â nawdd, a hawl, y Cyngor Llyfrau i "ddoctora" eu llyfrau, a thrwy hynny amharu ar ddawn ac arddull awdur. Nid yw'n ymwrthod â'r nód o ddwyn yr iaith lenyddol a'r iaith lafar yn nes at ei gilydd - mae'n canmol Islwyn Ffowc Elis am wneud hynny'n effeithiol ac yn llwyddiannus - ond peth arall yw deddfu.

Bu cryn lythyru yn Y CYMRO ar ôl yr erthyglau hyn, a'r mwyafrif llethol yn cytuno â Mr. Jones. Ofnai rhai y byddai rhywun yn ail ysgrifennu gweithiau Ceiriog a Daniel Owen mewn Cymraeg Byw. Dyma ddyfyniad o lythyr William Rowlands, Porthmadog (awdur LLAWLYFR DYSGU CYMRAEG mae'n ymddangos), "Rwy'n cyd-weld yn hollol mai diflastod yw'r ffurfiau a ddefnyddir i blant yn yr ardaloedd gwledig lle siaredir

Cymraeg". Sonia am ei brofiad yn beirniadu cystadleuaeth stori fer, ac am un awdur addawol a oedd wedi gwastraffu ei ddawn trwy ysgrifennu "mewn Cymraeg Byw yn lle Cymraeg "naturiol".

Sylwa Donald Evans, Llandysul, nad yw plant yn hoffi dull "gwasgarog a llipa Cymraeg Byw". Mae cyn-athro ail iaith yn dweud: "Os nad yw'n beth da i ymarfer y Gymraeg Fyw (sic) gyda phlant sydd yn siarad Cymraeg, mae'n waeth o lawer i geisio dysgu'r Gymraeg Fyw i ddysgwyr sy'n byw yn y rhanbarthau Seisnig o'r wlad". Gwêl Selyf Roberts gynllwyn dichellgar ar waith: "nid yw'r llyfr ar y farchnad agored" ond "...yn cuddio dan fantell addysg". Dywed "Mr wy'n (sic) amau hawl unrhyw banel i newid iaith mewn unrhyw angylchiadau neu i unrhyw bwrpas". Dywedodd Miss Cassie Davies yng Nghynhadledd Llyfrau Cymraeg Sir Feirionnydd mai "iaith artiffisial, ddiwreiddiau" ydoedd, "iaith nad oedd i'w chlywed mewn unrhyw ran o Gymru".

Cafwyd erthygl gan "Elenydd" yn yr un mis yn Y CYMRU, ac mae ef/hi yn croesawu'r ymgais i gael iaith lefar safonol. Mae Urien William hefyd yn trafod erthygl Mr. Jones. Dywed ef fod yr erthygl wedi ei hysgrifennu mewn "iaith naturiol a byw sydd hefyd yn raenus ac yn safonol. Mae Cymraeg Mr. Jones yn Gymraeg Byw!" Dywed ef mai arddull brenaidd golgydd cylchgronau'r Urdd oedd ar fai, ac nad oedd yn deg beio llyfryn a oedd yn amcanu at wella iaith lefar pobl am hynny. Cred yntau y dylid bod wedi glynua globiach at yr iaith draddodiadol ar bell waith yn CYMRU BYW. Meisla fod

yn rhaid derbyn y rhifolion newydd ar gyfer dysgu Mathemateg drwy gyfrwng y Gymraeg. Gwel y Dr. William arwyddion fod pob llenor o Gymro yn graddol ymryddhau oddi wrth hualau'r iaith draddodiadol, a bod hyn yn anorfod. Ceir amryw o lythyrau eraill yn y Wasg Gymraeg yn trafod y pwnc, megis un D.Jacob Davies a ysgrifenydd yn gellweirus mewn tafodiaith. Mae llythyrwr arall o athro yn argymhell dysgu pum amrywiad o "Rydw i" er mwyn i'r dysgwrdruan gael dewis; ac mae un arall yn beio Carwyn James am drafod rygbi mewn cymysgedd o dafodiaith ac iaith safonol.

Adolygwyd CYMRAEG BYW II ar ddechrau 1967 gan y Dr. Ceinwen Thomas.(13) Sylwa ei fod yn dipyn mwy swmpus na CYMRAEG BYW I a'i fod yn cynnwys llawer iawn o ychwanegiadau. Mae'r Dr. Thomas yn honni "mai detholiad ydyw CYMRAEG BYW ac y gallasai panel arall fod wedi dethol yn wahanol a dethol yn gyfwerth; hynny yw mae elfen fympwyol gref yn y detholiad". Ychwanega "...mai dethol a wnaethpwyd o nifer o bosibliadau mewn nifer o dafodiaethau creu synthesis newydd a wneir yma felly, bathu tafodiaith newydd annilys; a gan mai at y tafodiaethau yr aethpwyd am arweiniad wrth lunio'r patrwm hwn o iaith safonol, dylid bod wedi dewis un dafodiaith naturiol yn ei chrynswith a mabwysiadu honno". Ni thrafodir oblygiadau ymarferol hyn. Byddai'n amhosibl dewis tafodiaith a fyddai'n foddfaol i bawb. Dywed fod hyn wedi digwydd yn yr Eidal pan ddewiswyd y dafodiaith a "ddiogelodd orau safonau traddodiadol yr iaith". (Mae'n debyg mai cyfeirio y mae at y drafodaeth a fu ynglŷn â dderbyn D.Jacob

iaith Tuscany fel Eidaleg safonol yn yr unfed ganrif ar bymtheg). Dywed fod gennym iaith lafar safonol, sef iaith y pŵlpud, iaith y radio, iaith y ddarlith. Mae'n ddi-ddorol dylwi fod y Dr. Kate Roberts yn diffinio'r math yma o iaith fel "iaith lenyddiol" nid iaith lafar. Gwêl y Dr. Thomas y bwriedir i Gymraeg Byw ddod yn iaith ysgrifenedig hefyd. 'Ni ellir cyfiawnhau peth fel hyn. Y mae traddodiad hysbys o ysgrifennu Cymraeg ac nid oes gan neb hawl i ymyrryd â'r traddodiad hwn.' Unwaith eto beia'r gyfundrefn addysg am amharodrwydd llawer o Gymry Cymraeg i sisrad Cymraeg yn gyhoeddus. Noda amryw o enghreifftiau o Cymraeg Byw 2 sy'n ei phoeni, a hefyd nifer o anghysonderau. Mae'n ymdrin yn fanwl â phob rhan o'r llyfryn. Wrth drafod rhifolion dywed: 'Ni ellir caniatáu newid dim ar nodweddion a theithi'r iaith i gwrdd ag anawsterau dros dro'r dysgwr. Rhaid iddo dderbyn y Gymraeg fel y mae, a gwaith yr athro ydyw darganfod y dechneg orau i gyflwyno iddo y rhannau hynny o'r iaith sydd yn anodd iddo am eu bod yn wahanol iawn eu patrwm i rannau cyfatebol ei iaith ei hun'. Dywed na ellir caniatáu i 'ddyrnaid o arbenigwyr ail wampio iaith fyw, ddatblygedig, hir ei thraddodiad llenyddol yn ôl eu mympwyon eu hunain'. Ychwanega fod tafodiaith yn gallu newid mewn amser byr, ond fod iaith lenyddol yn barhaol, a bod pob Cymro yn ei hadnabod ac yn ei pharchu.

Ym Mai 1967 cyhoeddodd y diweddar Athro Jac L. Williams erthygl ar Gymraeg Byw. Ar ddechreu'r erthygl dywed fod

amryw heb sylwi ar y gwahaniaeth rhwng yr hyn a wnaethpwyd yng Nghyfadran Addysg Aberystwyth a CYMRAEG BYW. Nid oedd cysylltiad rhyngddo ef â'r un pwyllgor a geisiodd sefydlogi a lledaenu ffurfiau'r iaith lafar-ysgrifenedig Gymraeg. Dywed fod iaith pob unigolyn yn newid yn ystod ei oes. Nid yw newid o angenrheidrwydd yn ddirywiad - ond gall fod yn arwydd o fywyd. Nid da o beth felly yw 'piclo' Cymraeg byw y tu mewn i gloriau llyfr! Mae'n holl bwysig paratoi termau ar gyfer y bywyd cyfoes, a'u defnyddio. Dywed 'I mi, cyfrwng i fyw bywyd llawn yn nhermau'r cyfnod y cawn y fraint a'r cyfrifoldeb o fyw ynddo, ydyw iaith'. Gresyna fod cymaint o arian ac adnoddau'r Brifysgol yn cael eu gwario ar gofnodi tafodieithoedd meirwon, yn hytrach na pharatoi ar gyfer anghenion yr iaith yn yr unfed ganrif ar hugain. 'Prin fu'r diddordeb ysgolheigaidd mewn sicrhau cyfle teg i'r iaith lifo'n naturiol unwaith eto dros wefusau'r genedl gyfan, ac i ymledu dros holl rwydwaith ein bywyd.'

'Codi pont' nid rhoi ffurf derfynol ar yr iaith Gymraeg oedd amcan yr hyn a wnaethpwyd yn Aberystwyth, ac ymgorfforwyd y bont yn y cwrs CYMRAEG I OEDOLION R.M.Jones. Mae'n gobeithio 'na bydd i'r hyn a elwir yn Cymraeg Byw beri i'r profiad a gaiff y dysgwyr o iaith eu cenedl grebachu hyd at surdod a phydredd ar ôl iddynt ymdrechu i'w dysgu'. Gan fod cymaint o debygrwydd yn y ffurfiau a gynigir yn CYMRAEG I OEDOLION a CYMRAEG BYW mae'n ymddangos mai'r elfen o ddeddfu (fel yr awgrymodd T.Llew Jones a Selyf Roberts) a'r syniad o

lawlyfr o reolau parhaol sy'n codi gwrthwynebiad. Aiff Yr Athro ymlaen i ddweud nad yw'r bont yn derfynol, ac y bydd angen canllaw wedyn at lenyddiaeth Gymraeg. Ychwanega ei fod yn gobeithio mai at ddibenion dysgwyr a disgyblion arholiad O3 yn unig y defnyddir Cymraeg Byw.

Mewn erthygl arall yn BARN yn 1968⁽¹⁶⁾ mae'r Dr. Urien William yn olrhain y cefndir hanesyddol sy'n gyfrifol am y bwlch sydd rhwng Cymraeg llenyddol a Chymraeg llafar. Dywed fod ieithoedd eraill wedi gorfod moderneiddio. Beia Dr. John Davies, Mallwyd, a Syr John Morris Jones yntau, yn ei dro, am gofnodi ffurfiau hynafol yn eu gramadegau, gan anwybyddu'r ffurfiau byw. Mae'r Dr. William yn ddigon craff i sylwi mai ymateb emosiynol yw llawer o'r gwrthwynebiad digymrodedd i foderneiddio.

Wrth ymdrin â CHYMRAEG BYW 1 a CHYMRAEG BYW 2 beirniada hwynt am iddynt eu cyfyngu eu hunain i iaith lafar yn unig. Y tueddiad wedyn yw cael dau fath o Gymraeg, sef Cymraeg safonol a Chymraeg ysgrifenedig. 'O safbwynt addysg mae hynny'n gwneud sefyllfa'r athro yn un anodd iawn. Byddai'n rhaid iddo dweud "dydy e ddim" er enghraifft, ond ysgrifennu "nif yw ef". A phetai'n addysgu'r Gymraeg fel ail iaith byddai'n rhaid i'r dysgwr ddysgu dau fath o Gymraeg - Cymraeg ysgrifenedig - ar ôl meistrolï'r iaith lafar safonol. Mwy synhwyrol o lawer fyddai dweud mai un iaith yw'r Gymraeg ag iddi ddwy agwedd, llafar ac ysgrifenedig. Ni ellir trafod y naill agwedd yn annibynnol ar y llall.

Mae yntau'n ymdrin a chywair hefyd: '..y gwir wahan-
iaeth sylfaenol yw ein bod yn tueddu i fod yn llai ffurfiol
wrth siarad fel arfer ac yn fwy ffurfiol wrth sgrifennu at
ryw ddiben neilltuol', ond noda hefyd y gall y ddau amrywio
mewn graddau o ffurfioldeb. Dywed: '..mai datblygiad o'r
iaith lafar yw'r iaith sgrifenedig ac nid ei tharddiad ...
rhywbeth a leferir ac a glywir yw iaith yn bennaf - eilbeth
yw ei sgrifennu ... Am nad oes neb yn siarad Lladin a Lryth-
oneg heddiw nid oes reswm dros lenyddu yn yr iaithoedd hynny;
nid oes reswm chwaith dros lenyddu yng Nghymraeg yr Uned
Ganrif ar Bymtheg yn yr Ugeinfed Ganrif'. Ymdrinia'n fanwl
a lluo o enghreifftiau o Ramadeg Gruffydd Robert, Milan 'a
oedd yn fwy modern na Syr John Morris Jones mewn rhai pethau'.
Dywed nad oes rhaid chwilio am ffurfiau newydd oherwydd eu
bod wedi eu disgrifio gan Gruffydd Robert.

Ymddangosodd lluo o erthyglau yn BARS yn ystod 1968 yn
ymwneud a'r iaith ond trafod dirywiad iaith lafar a cholli
priod-ddulliau y maent gan mwyaf, a gresynu bod y dylawad
Seisnig yn cynyddu, ac nad yw'r iaith a ddefnyddir ar y
cyfryngau'n raenus.

Ym 1970 cyhoeddwyd CYMRAEG BYW 3 o ganlyniad i gais
gan yr Uned Iaith Genedlaethol ac Adran yr Ysgolion HEC am
arweiniad ynglyn a rhai pwyntiau. Ond o ddarllen cofnodion
y panel a fu'n paratoi'r llyfryn gwelir bod cryn anghytuno
ymhlith yr aelodau.(17) Bu cryn drafod ar gynigion y Dr.
Urien William. Dyma a ddywedodd ef: "Camsyniad dybryd, yn fy
marn i, oedd trafod yr agwedd lafar ar yr iaith heb ystyried

yn ogystal y defnydd sgrifenedig. Tywyllwyd cyngor hefyd yn ddiweddar gan ryw duedd ryfedd i ystyried Cymraeg Byw fel llawlyfr ar gyfer dysgwyr Rhaid inni ddatgan yn groyw nad oedd hon yn ystyriaeth o gwbl yn nhrafodaethau'r panel... Fel y mae Cymraeg Byw ar hyn o bryd mae'n honni bod yn batrwm ar gyfer "sgrifennu'n raenus" t.8. Ond mewn gwirionedd nid ystyriwyd hyn gan y panel "llefaru" oedd cylch ein gorchwyl ac nid "sgrifennu". Os ydym i gyflawni'r nod yma'n effeithiol gan "bontio'r bwch" yna rhaid i ni ail ystyried holl gynnwys y llyfryn ac agosáu dipyn yn nes at yr iaith draddodiadol safonol Os nad ehangir yr astudiaeth ar yr iaith lenyddol fe fydd dau fath o Gymraeg safonol yn bod (1) llefaru a (11) llyfr.

Dyma a ddywed cofnodion y panel "Rhoddwyd ystyriaeth" (i sylwadau Dr. William) "...ond ni chafwyd penderfyniadau pendant arnyn nhw. Penderfynwyd:-

- (i) Bod y Panel yn dal at yr hyn y mae'n ceisio ei wneud.
- (ii) Na ddylid sôn bellach am ail-iaith am fod angen

ystwytho Cymraeg y Cymry Cymraeg, yn enwedig y plant.

- (iii) Bod Cymraeg Byw yn fodel o ynganiau i'r Cymry Cymraeg.

- (iv) Bellach dylid peidio â phwysleisio mai un ffurf sy a dylid ei gwneud hi'n eglur mai rhywbeth i'w ddefnyddio yw Cymraeg Byw ac ymysgwyd ohono yn y pen draw.

- (v) Efallai y dylid ystyried yn nes ymlaen awgrym ffurfiant sgrifennu Cymraeg cywir."

Awgrymir felly y gall Cymraeg Byw fod yn 'bont' i'r

Cymry Cymraeg hefyd, 'model' drosdro ydyw. Ni eglurir ai tafodiaith neu iaith arall mwy ffurfiol efallai a ddisgwylir iddynt ei siarad wedi iddynt "ymysgwyd" o Gymraeg Byw. Yn sicr ceir yr argraff nad oedd y Panel ei hun yn gytun ar natur ei swyddogaeth. Ymddengys ei fod yn fwriadol yn cadw ei ddatganiadau'n benagored ac amwys er mwyn ceisio bodloni pob aelod. Unwaith eto dywedir yn y Rhagair - fel y gwnaethpwyd yn CYMRAEG BYW (1) - mai er mwyn i "blant o Gymry loywi eu Cymraeg" y darparwyd y llyfryn yn ogystal ag i "ddysgwyr ddysgu'r iaith".

Yn y Rhagymadrodd sonia'r Athro S.J. Williams am hanes dysgu Cymraeg fel mamiaith ers 1920, ac am lwyddiant diweddar yr ysgolion Cymraeg. Oherwydd y dirywiad yn yr iaith lafar a cholli dylanwad crefydd ag ati, dywed fod rhai athrawon wedi ceisio darparu rhyw ffurf ar dafodiaith eu hardal i'w dysgu i'r plant. (Er nad yw'n dweud hynny'n uniongyrchol yr argraff a geir yw mai ar gyfer Cymry Cymraeg y darparwyd y llyfryn. Nid yw'n son am ddysgu ail iaith.)

Mae'r egwyddorion eto yn datgan yn bendant eu bod yn argymhell defnyddio'r patrymau'n gyson:-

- (a) Wrth baratoi defnyddiau ar gyfer y dulliau diweddaraf o ddysgu Cymraeg fel ail iaith.
- (b) Wrth lunio llyfrau darllen i blant. (Cyfeirir yma at y Gymraeg fel iaith gyntaf yn ogystal ag ail iaith er na ddywedir hynny.)

(c) Wrth arholi gwaith ysgrifenedig neu lafar.

Noder cymal (c) sef bod Cymraeg Byw yn dderbyniol fel ffurf ysgrifenedig. Eto, dywed nodyn 3: "Mid disodli'r dafodiaith leol yw'r amcan, ond yn hytrach, awgrymu orgraff ar gyfer ffurfiau llafar safonol a fydd yn dderbyniol drwy Gymru gyfan - ffurfiau a fydd yn help i ddysgwyr ddysgu'r iaith, ac yn help i blant i Gymry Cymraeg ddysgu llefaru a sgrifennu'n raenus". Ymddengys felly fod CYMRAEG BYW 3 yn amcanu at ddisodli'r iaith ysgrifenedig draddodiadol, os nad y dafodiaith leol hefyd, ac awgrymir y dylid ysgrifennu iaith lafar.

Yn ychwanegol at y rhagarweiniadau a drafodir uchod paratowyd erthygl ar "Egwyddorion Cyffredinol 'Cymraeg Byw'" gan T.J.R.Jones, a chyhoeddwyd yr un erthygl yn BARN, Ebrill 1970. Yr oedd Mr. Jones yn un o aelodau'r panel a chyhoeddwyd yr erthygl ar ddechrau'r llyfryn ar gais y Panel. Tynnir ein sylw at y tueddiad diweddar i roi mwy o bwyslais ar iaith lafar yn y gyfundrefn addysg yn gyffredinol. Yna mae'n olrhain yn fras y dylanwadau hanesyddol ar yr iaith Gymraeg, gan nodi yn arbennig Dr. John Davies, Mallwyd a Syr John Morris Jones. Dywed fod galw cynyddol am ddiweddau'r iaith Gymraeg, ac nad yw'r math yma o broblem wedi ei chyfyngu i Gymru. Ymdrinia'n fanwl â phroblem Iwerddon. Etyb y rhai a fu'n beirniadu CYMRAEG BYW yn enwedig y rhai a fu'n feirniadol o'r patrymau berfau a argymhellir. Mae'n cyfiawnhau "rheoleiddio" berfau "afreolaidd" drwy dâweud fod yr un peth

yn cael ei wneud wrth ddysgu Ffrangeg. Hefyd mae'n amddiffyn y ffordd yr ymdrinir â rhifolion: "Fe gydnabyddir mai'r dull o gyfrif mewn ugeiniau, pymthegau a degau yw priod-ddull cynhenid y Gymraeg; ond yn anffodus ni ddatblygodd hi'r arwyddion rhif cyfatebol i hynny". Rhaid cael dull mwy hwylus o ymdrin â rhif yn oes y sustem ddegol. Cyfiawnha'r dull newydd drwy ddweud fod athrawon o'r farn fod "y dull hwn o rifo yn gymorth i'r plant ddeall 'gwerth lle' yn well yn Gymraeg nag yn Saesneg". Yn anffodus nid yw'n ceisio cyfiawnhau dull y trefnolion!

Ond yn bwysicach na dim nid oes sôn yn ei erthygl am gyflwyno Cymraeg Byw i'r Cymry Cymraeg. "Ymgais yw CYMRAEG BYW i ddilyn esiampl yr ieithoedd y soniwyd amdanynt, a chynhyrchu iaith lafar ystwyth y gellir ei dysgu i'r di-Gymraeg ... Ffurfiâu dros dro yn unig a gynigir ... ac mae'r pwyslais ar yr hyn sy'n ymarferol ac yn hyrwyddo'r dysgu... Amcanwyd, felly, wrth lunio CYMRAEG BYW at gynhyrchu iaith dderbyniol, ystwyth, hwylus a di-dramgwydd i'w dysgu i'r di-Gymraeg."

Gresyn na fyddai pedair adran y llyfryn, sef y Rhagair, y Rhagymadrodd, yr Egwyddorion Sylfaenol, ac Egwyddorion Cyffredinol CYMRAEG BYW 3 yn cytuno â'i gilydd. Er hyn rhaid fod erthygl Mr. T.J.R.Jones wedi lliniaru rhywfaint ar y gwrthwynebiad i Gymraeg Byw. Ymddengys fod y ffurfiâu wedi cael eu derbyn yn weddol gyflawn gan lunwyr cyrsiau ail iaith a'r athrawon, a'u bod yn gyfraniad pwysig tuag

at lwyddiant y dysgu.

Ond er fod Cymraeg Byw yn dderbyniol bellach, o leiaf gan athrawon ail iaith, ni ddarfu'r ymgecru. Prif ladmerydd y garfan sy'n ymwrtod â Chymraeg Byw yw'r Dr. Ceinwen Thomas. Mewn rhaglen a ddarlledwyd ar Radio Cymru, 3.2.77., cyflwynodd ddatganiad a grynhoai ei gwrthwynebiad.

Gyda sgryrsiau radio Syr Ifor Williams y mae'r Dr. Thomas yn dechrau olrhain twf Cymraeg Byw, gan ddweud mai parch Syr Ifor at dafodiaith a gychwynnodd y syhiadau "amrwd" hyn ar eu taith. Mentraf anghytuno â'r Dr. Thomas drwy awgrymu ei bod wedi collfarnu Syr Ifor yn hyn o beth. Nid y tafodieithoedd fel y cyfryw a edmygai Syr Ifor ond ymadroddion treiddgar a chyffelybiaethau ffraeth yr iaith lafar. Dyma'r nodweddion a barchai ef mewn "llafar gwlad", nid tafodieithoedd lleol.

Mae'n arwyddocaol mai Syr Ifor sy'n cael y bai am gychwyn "y chwiw ddiweddar hon"; ond fel y ceisiwyd dangos mae'r "chwiw" yn hen iawn. Gellir dychmygu'r Dr. John Davies Mallwyd a'r Esgob William Morgan yn cael trafodaeth gyffelyb.

Dywed Dr. Thomas ymhellach "Nid rhyfedd ychwaith fod rhieni Cymraeg sy'n rhoi pwys ar Gymraeg graenus yn brwydro gartref i ddileu oddi ar dafodau eu plant y ffurfiau cwbl annerbyniol hyn a ddysgir i'r plant yn ein hysgolion Cymraeg, sef ffurfiau Cymraeg Byw". Pan yw mwyafrif llethol y disgyblion (dros 80% weithiau) yn dod o gartrefi di-Gymraeg mae'n naturiol i iaith y Cymry Cymraeg ddioddef. Mae'n

ymdrech feunyddiol yn y cartrefi i gywiro gwallau treigladau syml a chamddefnydd o arddodiaid yn fwy na dim arall; gwallau nad oes a wnelont ddim â Chymraeg Byw. Mae'n ddiddorol sylwi bod y plant yn gwybod y ffurfiau cywir ond heb fod yn eu defnyddio, rhag iddynt fod yn wahanol i'r gweddill o'r disgyblion.

Mae'r Dr. Thomas yn honni fod gennym iaith lafar safonol yn barod, heb orfod mynd i wneud "casgliad mympwyol o ffurfiau tafodieithol, ac iaith y pulpud yw honno". Rhydd enghraifft o barch y werin Cymraeg at iaith y pregethwr, a'u cywilydd o'u tafodiaith eu hunain. Efallai fod hyn yn wir am y gynhedlaeth hyn, ac at y genhedlaeth hon wrth reswm yr aiff yr ymchwilydd tafodieithol. Mae'n bur debyg eu bod wedi eu magu yn swm iaith gyhyrog y pulpud ac yn teimlo fod eu tafodiaith yn annheilwng. Ond digon gwallus yw iaith pregethwyr ifainc a chanol oed erbyn hyn. Mae rhai Saeson yn pryderu fod tafodieithoedd Lloegr yn marw dan ddylanwad y radio a'r teledu a'r ffaith fod y gymdeithas yn fwy symudol. Mae'r un ffactorau ar waith yng Nghymru hefyd, ac mae tueddiad i'n pobl ifanc golli eu tafodiaith leol i ryw raddau.

Aiff y Dr. Thomas ymlaen i ymdrin â'r dysgwr gan ddweud: "Ac oni ddylid trwytho'r dysgwyr ynddi hefyd?" h.y. Cymraeg y Pulpud. "Unwaith y byddant yn mynd i blith Cymry Cymraeg byddant yn sylweddoli nad Cymraeg Byw yw iaith rheini a bydd - ac y mae - hynny'n gryn ysgytwad iddynt." Ond yn ôl tyst-

iolaeth y rhai a ddysgodd Gymraeg yn llwyddiannus dros ugain mlynedd yn ôl yr oedd yr ysgytwad iddynt hwy, y dysgwyd yr iaith lenyddol iddynt yn y dosbarth yn fwy o lawer. Ac nid iaith y pulpud a glyw y dysgwr y tu allan i'r dosbarth. Mae'n llawer mwy tebygol o glywed tafodiaith neu fratiaith. Yr 'ysgytwad' a gaiff y dysgwr yw sylweddoli pa mor sathredig yw iaith y Cymry Cymraeg a chynifer o eiriau ac ymadroddion Saesneg sy'n britho eu hiaith.

Yma mae'r Dr. Thomas yn ymdrin â chyweiriau iaith a'r gwahanol ddulliau neu amrywiadau a geir o fewn cywair. Dywed: "Gwir mai i gwrdd ag anghenion y pregethwr y tyfodd y cywair llafar safonol Cymraeg ond ... Y mae wedi ymaddasu i gwrdd ag anghenion cyhoeddus eraill o bob mathmegis arddull darlithio mewn coleg, arddull ar gyfer trafodaethau cyhoeddus, arddull cyhoeddi newyddion ar y cyfryngau torfol". Ond ychydig iawn o ddysgwyr sy'n dysgu Cymraeg er mwyn darlithio neu siarad yn gyhoeddus trwy gyfrwng yr iaith. Eu nod hwy, gan fwyaf, yw medru sgwrsio gyda'u plant a'u cyfeillion - nid anⁿerch cynulleidfa. Byddai clywed dysgwr yn siarad iaith y pulpud â phlant bach, neu sgwrsio mewn tafarn yn taro dyn yn od iawn. Clywir pobl yn dweud am rhywun "ei fod yn siarad fel llyfr" neu'n "siarad fel pregethwr", dyma sut y disgrifir person sy'n siarad mewn dull a ystyrir yn annaturiol neu'n ddieithr. Wrth reswm bydd ar y dysgwyr eisiau deall y Newyddion neu wrando ar drafodaeth ond prosesau goddefol yw'r rhain ac ni chaiff anhawster i wneud hynny

wedi iddo ymgynefino â'r arddull. Awgryma'r Dr. Thomas y dylid astudio'r cyweiriau a'r arddulliau'n fanwl yn y Gymraeg fel ag y gwnaed mewn ieithoedd eraill. Diau y dylid gwneud hyn, gan ieithyddion efallai yn hytrach na chan addysgwyr. Yn y cyfamser mae'r iaith yn marw dan ein dwylo.

Mae beirniadaeth Dr. Ceinwen Thomas yn gwbl ddiestr, nid yw hi wedi cynnig enghreifftiau pendant i ni o'r math o Gymraeg yr hoffai hi ei weld yn cael ei dysgu. Ychydig iawn o bobl a groesawai bob un argymhelliad yn Gymraeg Byw. Roedd y rhan fwyaf yn eithaf beirnadol o ambell ffurf, ond roeddynt hefyd yn sylweddoli fod yn rhaid cael cyfaddawd er mwyn cael unffurfiaeth. Cymerwn un enghraifft o'r ferf "Mynd", amser gorffennol. Dyma'r dewis:- (a) etho i (tafodiaith); (b) euthum i (llenyddol); (c) Fe es i (llafar). Byddai defnyddio (a) yn annerbyniol mewn amryw o ardaloedd, byddai defnyddio (b) yn annerbyniol i'r mwyafrif o'r bobl gyffredin. Dim ond (c) sy'n dderbyniol led-led Cymru.

Mewn gwlad ddwyieithog rhaid rhoddi ystyriaeth ofalus i dderbynioldeb. Yn Ffrainc neu'r Almaen rhaid i'r trigolion dderbyn safon y dysgwr, ond yng Nghymru mae'n hawdd iawn i droi i'r Saesneg os nad yw iaith y dysgwr yn dderbyniol. Y gymdeithas sy'n penderfynu pa lygriadau, hyd yn oed, sy'n dderbyniol. Ni ellir derbyn popeth. Byddai llawer yn ymwrthod â chynnig "Y bachgen un deg un" gan R.M.Jones oherwydd nad oes neb yn siarad fel yna.

Mae dadl bedagogaidd gref dros gael unffurfiaeth.

Gwelwyd fod Caradar a Vinay a Thomas yn cynnig ffurfiau llafar, fel y gwnai taflenni'r BBC a chylchgronau'r Urdd. Er mwyn hwylustod dysgu roedd yn hanfodol i'r cyfryngau hyn boed werslyfrau neu gylchgronau gyflwyno yr un iaith i'r dysgwyr. Erys rhai problemau megis rhai eitemau sy'n wahanol yn y De ac yn y Gogledd, ond nid yw'n ymddangos fod y rhain wedi peri llawer o anhawster i'r llunwyr cyrsiau. ail iaith ar ôl 1964.

Unwaith y meistrola'r dysgwr y patrymau sylfaenol a mentro allan i'r gymdeithas bydd ei iaith wedyn yn ymdebygu i ac yn cyd-weddu â thafodiaith yr ardal. Pont dros dro yw Cymraeg Byw a derbynir hi bellach yn gyfrwng gwerthfawr - yn wir ystyrir hi yn hanfodol i alluogi'r dysgwr i groesi o unieithrwydd Saesneg i Gymraeg tafodieithol neu lenyddol. Ond ar bob cyfrif cadwer yr iaith lenyddol ar gyfer y Cymry Cymraeg.

LLYFRYDDIAETH (2)

1. Syr Ifor Williams, CYMRAEG BYW (1960)
2. Cofnodion - Cynhadledd ar Gynorthwyon Clyweled (Ebrill 1964) Adran Addysg a Gwyddoniaeth.
3. CYMRAEG BYW, Llyfrau'r Dryw 1964. (Cyhoeddwyd ar ran Cyfadran Addysg, Coleg y Brifysgol, Abertawe).
4. R.M.Jones, CYFLWYNG'R CYMRAEG, t.51, G.P.O.1964.
5. R.M.Jones, Iaith Lafar Safonol, Y FANER, Hyd.29, Tach.5, Tach.12. 1964.
6. Cofnodion IsBanel Cymraeg Byw. Cyd Bwyllgor Addysg.
7. Urien Wiliam, BARN, Ebrill 1964.
8. do. Y GENHINEN, Hyd. 1966.
9. W.R.Jones, Adolygiad Y TRAETHODYDD, Ebr. 1965.
10. Ceinwen Thomas, Adolygiad Y TRAETHODYDD, Hyd. 1966.
11. Jac L. Williams, " Y TRAETHODYDD, Ebr. 1967.
12. Cofnodion Is Banel Cymraeg Byw.
13. C.Thomas, LLEN CYMRU, Cyfrol 9. Ion-Gorff.1967. Rhif 3 & 4.
14. K.Roberts, BARN, Chwefror 1969.
15. J.G.Williams, BARN, Mai 1967.
16. U.Wiliam, BARN, Ebrill 1968.
17. Cofnodion Is Banel Cymraeg Byw.

CYMRAG BYW 3

Dewiswyd tri chwrs i'w harchwilio'n fanwl wrth drafod Cymraeg Byw: TEACH YOURSELF WELSH gan J.T.Lowen a J.T.Rhys Jones, oherwydd iddo gael ei gyhoeddi ym 1960, (h.y. cyn cyhoeddi CYMRAG BYW, RHIFYN 1). CYMRAG I CRODLICH gan R.M.Jones; ^{ym Medi 1965, nid oedd Cymraeg Byw i'w ddi et gyhoeddi} er iddo gael ei gyhoeddi pan luniwyd y cwrs. A'r trydydd cwrs yw LIVING WELSH 1977, a baratowyd gan un o awduron TEACH YOURSELF WELSH, sef J.T.Rhys Jones, ar ddiwedd y cyfnod yr ydym yn ei ystyried.

Ni sonnir yn y Rhagymadrodd i TEACH YOURSELF WELSH fod unrhyw wahaniaeth rhwng Cymraeg llenyddol a Chymraeg llafar, ond dywed yr awduron: "When you have worked conscientiously through this book, you should be able to speak Welsh, understand Welsh conversation and read an ordinary Welsh book". Ar ddiwedd y Rhagymadrodd ychwanegir: "Finally, write out your exercises because that is a good method of remembering things. Above all read out your Welsh aloud. Welsh is essentially a spoken language, a language of oratory and poetry. It is so much easier to learn and understand when spoken". Mae awgrym diddorol yma mai iaith barddoniaeth ac areithiau yw'r iaith Gymraeg ac nad oes math arall o iaith lafar yn bod; yr awgrym yw mai'r un yw'r iaith lenyddol a'r iaith lafar gyffredin.

O edrych ar y cwrs gwelir mai amcanu at ddysgu iaith lenyddol draddodiadol a wneir, gan mwyaf. Gwelir hyn yn

amlwg iawn wrth edrych ar Y BERFAU. Er enghraifft, ar dudalen 141 cyflwynir y "Present Future Subjunctive" o wahanol ferfau fel: 'elwyf i', 'elo ef', 'elont hwy', 'caffwyf i', 'caffo ef', 'caffont hwy'. Ceir y ffurfiau traddodiadol yn amser presennol y ferf 'bod' hefyd: 'yr wyf i', 'nid ydynt hwy ddim'. Eto, yn y gorberffaith ceir enghreifftiau fel 'darllenaswn i', 'darllenasent hwy'. Ond wrth gyflwyno'r berfau awgryma'r awduron fod ffurfiau llafar yn gyffredin hefyd, e.e. t.16, 'Yr wyf i yn darllen' or 'yr wyf fi'n darllen' (compare English I am reading, I'm reading) ac mewn ^ôl nodiad ar waelod y tudalen dywedir: "These contractions are very common (just like the English can't, shan't, I'll, etc.) 'Yr ydych chi'n eistedd' generally becomes 'Rydych chi'n eistedd'. However, for the sake of clarity we shall generally write the verbs in full in our books".

Ac eto ar dud. 23:-

6. "In written Welsh there is a tendency to glide over the first part of the negative and to stress the second: "dwyf i ddim yn hoffi coffi" : I don't like coffee, or "dwy' ddim yn hoffi coffi".

Wrth ymdrin â'r ARDDODIAID ceir 'ynof fi', 'gennyf fi', 'ynddynt hwy', 'ganddynt hwy'. Ac wrth reswm defnyddir y ffurfiau hyn pan ddefnyddir arddodiaid mewn idiomaau, e.e. "Y mae eisiau dal ^ôtrên arnom ni" t.115.

Rhoddir cryn bwyslais ar y TREIGLADAU trwy gydol y llyfr, "the terrors of mutations" fel y rhybuddir ni! Nodir bod yn rhaid defnyddio'r treigladau trwynol ar ôl 'yn', ac enw lle: e.e. yng Nghaer, a'r treigladau llaes ar ôl 'tri' a 'chwe'.

Rhestrir amryw o'r ffurfiau lluosog o'r ANSODDEIRIAU, megis 'tlysiôn', 'meirw', 'trymion', ond nodir hefyd mai anaml y defnyddir hwy ar lafar. Rhoddir rhestr hir o ffurfiau benywaidd ansoddeiriau megis: 'bront', 'wleib', 'fraith'. Wrth gymharu ansoddeiriau argymhellir ychwanegu'r terfyniadau 'cyn', 'ed', '-ach'; ni sonnir am 'mor', 'mwy', 'mwyaf'.

Wrth sôn am y RHIFOLION mae'r awduron yn cymharu'r dull Cymraeg â'r dull Ffrengig. Y dull traddodiadol a ddangosir, a nodir pob treigladau yn ymwneud â rhif yn fanwl. Rhoddir enghraifft o rifolion fel "y pymthegfed a phedwar ugain" t.109. Ond ychwanegir "There is a growing tendency especially for the purpose of teaching arithmetic to use the decimal system thus: pum deg un o fechgyn", t.107.

Felly, ar wahân i eithriadau prin, cwrs hollol draddodiadol yw hwn yn ei gyflwyniad ac yn y math o iaith a gyflwynir, a'r iaith honno yw'r iaith lenyddol, nid yr iaith lafar.

Yn wir mae cwrs a llyfryn y BBC, LEARNING WELSH 1960-61, ymhell ar y blaen i TEACH YOURSELF WELSH. Ceir yng nghwrs y BBC yn y cyfnod hwn ymgais amlwg i ddysgu'r ffurfiau llafar. Rhoddir mwy o bwyslais ar iaith lafar

gan Caradar hyd yn oed - roedd ef yn arloeswr yn ei gyfnod.
Mae adran ar Colloquial Contractions yn WELSH LAFAR 1.31
(Rhagymadrodd t.xiv) a chyflwynna'r ffurfiau llafar. Rhestrir
ffurfiau negyddol y ferf 'bod' yn llawn ar t.34.

e.e. I am not - nif wyf fi (ddim), dw i ddim.

dwyt ti ddim, dyw e ddim, etc.

Mae cwrs BASIC WELSH Vinay & Thomas 1948 hefyd yn nodi
enghreifftiau llafar, t.51-52, megis 'rwy'n, rydym ni,
rwyd ti'n, 'dwyt ti ddim, etc.

Brawddegau agoriadol Rhagymadrodd CYMRAG I CENOLION
R.M.Jones yw: "Cwrs llafar yn bennaf yw hwn. (Cymraeg
llafar yw ei gynnwys". Ychwanega: "Y nod yw cael gan bobl
mewn oed siarad iaith lafar safonol yn gyntaf, ac o bosibl
darllen a sgrifennu'r iaith honno." Ai'r awgrym yw y dylid
ysgrifennu mewn 'iaith lafar' a bod deunydd printiedig yn
yr iaith honno ar gael? Beth bynnag am hynny, dysgu siarad
yw'r arcan: "Datblygiad pellach, na ddarperir ar ei gyfer
yn y cwrs hwn, yw dysgu iaith lenyddol neu dafodiaith".
Mir ymlaen i ymdrin yn fwy manwl a'r hyn a olygai wrth iaith
lafar safonol a phwysleisir mai arbrofol yw llawer o'r
awgrymiadau. Nid yw'r awdur ei hun yn hollol fodlon ar
amryw o'r ffurfiau a gynigia. Cododd lluo o anawsterau wrth
arbrofi, a cheisiwyd eu datrys drwy waith ymarferol yn y
dosbarth. Felly cwrs arbrofol, arloesol ydyw hwn, un a
oedd yn wir, yn garreg filltir yn nanes dysgu Cymraeg fel
ail iaith.

Gwelir gwahaniaeth mawr rhwng y BERFAU sydd yn TEACH YOURSELF WELSH a'r rhai sydd yn CYMRAEG I OEDOLION. Argymhellir dysgu: 'Rydw i', 'Dydw i ddim'. Yn y trydydd person lluosog cryno gorffennol y ferf 'canu' dysgir 'fe ganan nhw' yn hytrach na 'canasant'. Ac eto yn y berfau afreolaidd cynigir 'fe es i' yn hytrach nag 'euthum i'. Ni chyflwynir y gorberffaith, awgrymir defnyddio'r amherffaith a 'wedi', e.e. 'Roedd e wedi darllen' yn hytrach na 'darllenasai ef'.

Dilynir patrwm eithaf tebyg gyda'r ARDDODIAID, e.e. collir y 't' ar ddiwedd 'ganddynt' - 'ganddyn nhw', a collir yr 'f' o 'arnaf' yn 'arna i'.

Nid oes gorbwyslais ar y TREIGLADAU, ond rhoddir y rheolau'n bendant, e.e. treigladd trwynol ar ôl 'yn' ac enw lle.

Wrth ymdrin â'r ANSODDEIRIAU ni chrybwyllir y lluosog na'u cenedl o gwbl yn CYMRAEG I OEDOLION. Ac mae'n datgan yn bendant yn ei lyfr CYFLWYNO'R CYMRAEG, t.56, na ddylid gwneud hynny. Wrth gymharu ansoddeiriau 'mor', 'mwy', 'mwy', yn unig a gyflwynir.

Y RHIFOLION sy'n creu mwyaf o ddryswch i'r awdur, fel y cyfeddyf ef ei hun yn CYFLWYNO'R CYMRAEG, t.63-65.

"Blinder yw sefyllfa rhifo yn y Gymraeg, gwamal ac ansicr"..

"Dyma broblemau lle bum yn rhoi cynnig ar lawer math o gyfuniad, mwngrelaidd a phur..." Yn CYMRAEG I OEDOLION y dull degol a ddysgir, e.e. pedwar deg pump o fechgyn. Rhaid

cadw at y dulliau traddodiadol ar gyfer amser, wrth gwrs. Ni chrybwyllir dyddiad nac oedran yn y cwrs, ond wrth ym-drin â THREFNOLION awgrymir "(Mis) Mai dau ddeg un", t.58. Yn CYFLWYNO'R GYARAEG, t.64, awgryma'r dull canlynol i'r trefnolion ar ôl deg: 'bachgen un deg un, bachgen un deg dau...' Ni sonnir am dreiglo o gwbl ynglŷn â rhifolion ar wahân i dreigladau llaes ar ôl 'tri', e.e. tri than, t.93. Ni sonnir am dreiglo ar ôl 'chwe'.

Mae'r gwahaniaeth rhwng CYMRAEG I ODDOLION a TEACH YOURSELF WELSH yn enfawr; mae'r iaith a gyflwynir wedi newid yn llwyr mewn cyfnod o bum mlynedd. Mae R. Jones yn torri cwys newydd ac nid oes ateb hawdd i bob problem. Mae'n ddiddorol sylwi ei fod, nid yn unig yn ceisio cyflwyno disgrifiad o iaith lafar, ond mae'n barod, hyd yn oed, i fathu ffurfiau sy'n hollol ddieithr i'r iaith Gymraeg - fel yn achos y trefnolion. Ei gyfiawnhad dros wneud hyn, mae'n debyg, yw ei fod yn ceisio symleiddio'r dysgu.

Cyhoeddwyd CYMRAEG BYW RHIFYN 1 yn 1964. O'r deuddeg tudalen rhoddir wyth i ffurfiau'r ferf. Erbyn 1970 yr oedd CYMRAEG BYW 3 wedi ei gyhoeddi; llyfryn llawer mwy swmpus ac yn cynnwys llawer o argymhellion ychwanegol fel rhifolion, trefnolion, rhagenwau ac amrywiol bynciau eraill.

Mae'r ffurfiau a argymhellir yn CYMRAEG BYW yn hynod o debyg i'r rhai a gyflwynwyd yn CYMRAEG I ODDOLION. Mae'r BERFAU yn union yr un fath, a'r ARDDODIADAU hefyd, ar wahân

i un eithriad bach sef bod CYMRAEG I OEDOLION yn cynnig 'ynddo i', 'ynddyn nhw', a CHYMRAEG BYW 'yno i', 'ynddyn nhw'.

Argymhellir arfer y patrwm 'Rwy'n moyn', neu 'Rydw i eisiau' yn hytrach na'r patrwm traddodiadol 'Mae eisiau ... arna i'. Awgrymir cyfyngu'r defnydd o'r patrwm hwnnw i ddynodi angen - 'I need'.

Dywed CYMRAEG BYW: "Mae'r arfer o ddefnyddio ffurfiau lluosog ar ANSODDEIRIAU yn tueddu fwyfwy i ddiflannu." Ond er hyn nodir rhai enghreifftiau fel 'mwyar duon', 'pobl ifainc'. Diflannodd y rhan fwyaf o'r ffurfiau benywaidd, ar wahan i ambell eithriad fel 'stori fer', 'torth wen', 'bord gron'. Cynigir y ddwy ffurf o gymharu ansoddeiriau: -ed, -ach, -af, ond 'mor', 'mwy' 'mwa' a bwysleisir.

Argymhellir y dull degol o ymdrin â RHIFOLION yn gyffredinol, ar gyfer amser a dyddiad ac oedran hefyd hyd at ddeg ar hugain. Gellir hepgor 'blwydd'.

Yr un dull ag a ddefnyddia R.M.Jones a argymhellir i ddynodi TREFNOLION, sef 'y bachgen un deg un', neu 'y bachgen rhif un deg un'.

Anwybyddir y TREIGLAD llaes ar ôl 'tri a 'chwe' ar wahan i eithriadau fel 'tri chant', 'chwe cheiniog'. Ond cedwir yn fanwl at y rheolau eraill fel 'pum' a 'chwe' o flaen enw, a saith, wyth, naw mlynedd, a 'deng milltir'.

Wedi cyhoeddi'r model hwn i gynllunwyr cyrsiau ail

iaith hwyluswyd eu gwaith, a gwelwyd eu bod i gyd yn cadw yn weddol glôs at yr argymhellion hyn.

Mae'n ddiddorol cymharu'r llyfr diweddaraf a gyhoeddwyd sef LIVING WELSH 1977 â'r llyfr arall a sgrifennodd un o'r awduron ddwy flynedd ar bymtheg cyn hyn sef TEACH YOURSELF WELSH. Dyma'r frawddeg agoriadol Rhagymadrodd LIVING WELSH: "The aim of this book is to teach you to understand and speak Welsh as it is spoken today in Wales....the emphasis is entirely upon learning the spoken language." Ychwanega: "The recommendations of the pamphlet CYMRAEG BYW 3 regarding contemporary Welsh practice and usage have, in the main, been followed in this book." t.13.

Mae'r BERFAU yn LIVING WELSH yn dilyn argymhellion CYMRAEG BYW 3, ar wahân i'r gorffennol cryno, e.e. 'fe weles i', nid 'fe welais i'. Mae'r ARDDODIAID hefyd yn cadw yn gyson at CYMRAEG BYW, ond ni chyflwynir 'gan' o gwbl, argymhellir defnyddio amrywiaeth tafodieithol De Cymru 'gyda' yn unig; ystyrir hyn yn dderbyniol yn CYMRAEG BYW 3. Mae un anghys-onddeb rhyfedd wrth gyflwyno defnydd idiomatig o arddodiaid. Mae'n cyflwyno, rhwng cromfachau mae'n wir, 'mae eisiau... arno i', ond 'mae ofn ama i', t.256. Awgrymir y gellir hefyd fynegi 'eisiau' drwy ddefnyddio'r patrwm: 'Rydw i eisiau'.

Ceir cryn bwyslais ar DREIGLADAU eto yn LIVING WELSH. Dynodir y treigladd trwynol ar ôl 'yn' ac enw lle:- 'Caerdydd - yng Nghaerdydd'. Ychwanega: ('There is a tendency in man

areas to use the Soft Mutation rather than the Nasal after 'yn' e.g. Yn Gaerdydd ... and even not to mutate at all, e.g. Yn Dowlais), t.331.

Wrth ymdrin ag ANSODDEIRIAU ni cheir y rhestr faith o'r ffurfiau lluosog y tro hwn, dim ond 'eraill' ac ambell un fel 'mwyaf duon' sy'n eiriau cyfansawdd erbyn hyn. Ni sonnir am genedl ansoddeiriau. Cynigir y ddau ddull o gymharu ansoddeiriau: cyn, -ach, -a, mŵr, mwy, mwya.

Wrth ymdrin â RHIFOLION y gwahaniaetha LIVING WELSH fwyaf oddi wrth CYMRAEG BYW 3. Ceir cryn fanylu ar y dull traddodiadol, e.e. 'pedwar ar bymtheg a phedwar ar hugain', t.303, yn ogystal ag ar y dull degol. Mae amser, wrth reswm yn draddodiadol, ac ni chrybwyllir y dyddiad o gwbl. Ceir adran weddol fanwl ar oedran gan gymeradwyo defnyddio'r gair 'blwydd/mlwydd' yn rheolaidd, t.144. Nodir y treigladau llaes ar ôl 'tri' a 'chwe'. Ond ymddengys mai osgoi'r TREFNOLION a wneir, gan mai dim ond at ffurfiau hyd at y degfed a gyflwynir, t.291.

Gwelir felly for y cyrsiau hyn yn adlewyrchu datblygiadau pendant yn y math o Gymraeg a ddysgir. Ar ddechrau'r chwe degau yr iaith lenyddol oedd y safon fel y bu ar hyd y ganrif. Awgryma awduron TEACH YOURSELF WELSH y gellir siarad y math hwn o Gymraeg. Mae CYMRAEG I OEDOLION yn crisialu problem yr athro ail iaith. Nid oes diben dysgu'r math o iaith na siaredir ac nad yw'n dderbyniol gan y Cymry Cymraeg. Ond pa fath o iaith felly y dylid ei ddysgu?

Ymbalfalu am ateb i'r broblem hon mae R.M.Jones, a'i waith ef oedd y gwaith arloesol y datblygodd CYMRAEG BYW ohono. Ymgorfforiad o CYMRAEG BYW yw'r gyfrol LIVING WELSH.

ARDDODIAID e.e. Pers laf un. a Pers. 3ydd lluos

	TEACH YOURSELF WELSH	CYMRAEG I CEDOLION	LIVING WELSH	CYMRAEG BYW 3
yn	ynof i ynddynt hwy	Ynddo i ynddyn nhw	yno i ynddyn nhw	yno i ynddyn nhw
wrth	wrthyf i wrthynt hwy	wrtho i wrthyn nhw	wrtho i wrthyn nhw	wrtho i wrthyn nhw
gan	gennyf i ganddynt hwy	gen i ganddyn nhw	Dim sôn (gyda' yn unig)	gen i ganddyn nhw

Gwelir amrywiaeth pendant rhwng TEACH YOURSELF WELSH a'r gweddill. Y brif nedwedd yw colli'r 'yf' yn y person cyntaf a defnyddio 'o' e.e. wrthyf>wrtho; a cholli'r 't' ar ddiwedd y 3ydd person lluosog ganddynt>ganddyn. Hefyd newidir 'hwy' yn'nhw' ym mhob llyfr a ganlyn. Mae hon yn elfen bwysig gan y defnyddir yr arddodiaid yn aml mewn patrymau idiomatig, e.e. Mae annwyd arnyn nhw, etc. Osgoi'r holl rediad arddodiad 'gan' yn LIVING WELSH gan fodloni ar gyflwyno amrywiaeth tafodiaethol De Orllewin Cymru 'gyda' yn unig. Ystyria CYMRAEG BYW 3 y defnydd hwn yn dderbyniol.

ANSODDURIAU

Ansoddair	TEACH YOURSELF WELSH	CYMRAG I CEDOLION	LIVING WELSH	CHYBLEG BYW 3
	bychain) meirw) eraill) lliwiau tlysiion trymion --- Nodir mai anaml y defnyddir y lluosog mewn iaith lafar	DIM C GALL	'eraill' yn unig. ymadreddion megis - 'mwyar duon'	Nodir rhai mwyar duon, dynion eraill pobol if- cinc
	<p>∴ T.Y. Yn 1960 yn cyflwyno mwyw er nodi mai anarferol ydynt mewn iaith lafar.</p> <p>Argymhellir B.J. beidio dysgu <u>dim</u>. Lliwiau a nodi un enghraifft a chrybwyll ymadreddion.</p> <p>∴ C.i C. ymhellach na C.L.</p>			
<u>Cenedl</u>	Nodi rhestr hir e.e. bront, wleb, fraith	Dim (gwen!) Cyfl Cym.	Dim	Nodir ambell un, won, fer, gron.
	<p>T.Y. yn 1960 yn cyflwyno tudalen ohonynt. Ii sonnir amdanynt yn C.i C a B.J. Cytunir eu bod yn diflennu yn C.B. ond nodir rhai fel 'stori fer'.</p>			
<u>Cymharu</u> (rheolaidd)	cyn -ed -ach -af	mor mwy mwy a	cyn + mor a, -ach + mwy, -a(f) + mwy(a(f))	mor a cyn mwy a -ach mwy a - 'a'
	<p>Mi sonnir am mor, mwy, mwy a, yn <u>Teach Yourself</u> ac ni sonir am cyn -ed, -ach -af yn <u>Cymrag i Cedolion</u>. Ond yn <u>Living Welsh</u> a <u>Cymrag Byw</u> cynnigir y ddwy ffurf. Mae'r poblogradd afreolaidd da, nawr yn un yn y pedwar llyfr.</p>			

TAB: *Alphabetic*

Order

Alphabetical. etc.

1. Separation of study and of general

study papers.

226

BERFAU

	TEACH YOURSELF WELSH	CYMRAEG I OEDOLION	LIVING WELSH	CYMRAEG BYW 3
<u>Bod</u> Presennol cysefin per.1.un. gofynnol negyddol	Yf wyf i A wyf i? A ydwyf? Nid wyf i ddim Nid yd	Rydw i Ydw i? Dydw i ddim	Rydw i Ydw i? Dydw i ddim	Rydw/Rwy i Ydw i? Ydw Dydw/Dwy ddim
<u>Cryno Gorff.</u> <u>Canu/Gweld.</u> la? un. Bydd ll.	cenais canasant	fe welais i fe welson nhw	Fe weles i Fe welson nhw	canais i canson/ canon nhw
<u>Afreolaidd</u> <u>MYND</u> (Gorff)	euthum i aethant hwy	fe es i fe aethon nhw	fe es i fe aethon nhw	es i aethon nhw
<u>Gorberffaith</u> darllenaswn i darllenasant hwy		Amherffaith + wedi Roedd e wedi	Roeddwn i wedi	Ffurf gwm- pasog Roeddwn i wedi dar- llen

RHIF

Teach Yourself Cymraeg i Living Welsh. Cymraeg Byw 2.
Welsh. Oedolion.

<u>Rifolion</u>	Traddodiadol	Cegol	Traddodiadol a Cegol.	
<u>mser</u>	Tradd.	Tradd. t.97	Tradd.t.202	Tradd.
<u>adied</u>	Tradd. t108.	----	----	Tradd.
<u>dran.</u>	Tradd.	----	Tradd. "blydd" Tradd.- at t. 144. 20, blydd "blydd".	
<u>efnolion</u>	Tradd. t 109	"Mai dauddog un"t58,312.	Tradd. at y Jegfed. Csgair Jweddell. t201	"Mae dauddog un"t58,312.
<u>dieliadu</u>				
<u>ol</u>				
<u>ifoion.</u>	Tradd. t108	----	Tradd. t114	Tradd.

DARNAU DARLLEN

Un o brif amcanion addysg ar hyd y canrifoedd fu cynhyrchu pobl lythrennog, a naturiol felly oedd pwysleisio darllen wrth ddysgu ieithoedd hefyd. Paratoid darnau i'w cyfieithu i Ladin neu Roeg a chadwyd yr un meddylfryd wrth ddysgu ieithoedd yn yr Ugenfed Ganrif.(1) Cymaint oedd y pwyslais ar ddarllen nes y datblygwyd y Dull Darllen rhwng y Ddau Ryfel Byd a phrif ladmerydd y dull oedd Michael West. Teimlai West mai methiant fu'r ymgais i geisio dysgu ieithoedd estron i'r mwyafrif o'r myfyrwyr a chredid y byddai'n fwy buddiol iddynt dreulio eu hamser prin yn dysgu darllen a deall yr iaith yn unig, yn y gobaith y caent rhyw fesur o lwyddiant yn y maes cyfyng hwnnw.(2) Ambell waith byddai medru darllen iaith estron yn fwy buddiol i ddysgwr gan na fyddai yn debyg o ddod i gysylltiad â pherson a siaradai'r iaith. Seilliodd Michael West ei ddull ar waith Claude Marcel a roddai bwys mawr ar ddarllen yn ystod y ganrif ddiwethaf. Darparodd West lu o lyfrau darllen a'u geirfa wedi eu graddio'n ofalus a bu'r dull yn hynod o lwyddiannus yn Bengal, mewn byr amser a hynny dan amgylchiadau anodd iawn.

Mae Mackey yn gwahaniaethu'n bendant rhwng dau fath o ddarllen sef darllen dwys, manwl, a darllen eang.(3) Bu llawer o drafod ar y math olaf. Diben y math hwn o ddarllen yw galluogi'r myfyriwr i ddarllen yn rhwydd ddeunydd a fydd o ddiddordeb iddo, gan ddyfalu ystyr ambell air a 'neidio'n

gyflym dros ddarnau amherthnasol. Ymhlith y math yma o ddefnyddiau gellir rhestru storïau byrion, nofelau wedi eu talfyrru, a phob math o ddeunydd ffeithiol a diwylliannol. Paratowyd nifer helaeth o destunau graddedig, cywasgedig yn y Saesneg ar gyfer y math hwn o waith. Bu'n arferiad yn y gorffennol i gyflwyno darnau llenyddol yn fwyaf arbennig ond gyda'r pwyslais diweddar ar ddysgu y medrau a fydd yn ddefnyddiol i'r myfyriwr yn ei fywyd bob dydd (ceir mwy o deithio y dyddiau hyn a llai o ddarllen) rhoddwyd mwy o bwyslais ar bethau mwy ymarferol megis darllen bwydlen, neu lythyr neu gyfarwyddiadau. Mae Wilga M. Rivers yn esbonio'n fanwl sut i dywys y dysgwr gam wrth gam i gael mwynhad a bery am weddill ei oes o ddarllen yn yr iaith estron.(4) Dyma a ddywed R.M.Jones am y math hwn o ddarn darllen.(5) "Pwrpas darparu darnau darllen yw rhoi moddion darllen i ddysgwr, heb ei fod ef yn gorfod chwilota trwy eiriadur - deunydd syml a rhwydd y gall ef ei ddarllen mor gyflym ag y mae'n darllen ei iaith gyntaf."

Ond y math arall o ddarllen sydd yn fwyaf perthnasol i'r cyrsiau Cymraeg dan sylw, sef darllen dwys. Disgwylir i'r dysgwr astudio'r darnau darllen hyn yn ofalus, a pharatowyd hwy yn bennaf er mwyn arddangos enghreifftiau o frawddegau yn cynnwys patrymau a ddysgwyd.

Yn draddodiadol arferid darllen y darn ac yna ei drafod trwy gyfrwng y famiaith, yn aml ceid cyfieithiad ohono gyferbyn.(6) Byddai nifer o ymarferion yn dilyn y darn - un ai o frawddegau wedi eu gosod yn y drefn anghywir neu restr o gwestiynnau 'dewis o lu'. Ambell waith ddefnyddid y darn

i gyflwyno geirfa newydd; dro arall dysgid yr eirfa ymlaen-
llaw. Darnau a baratowyd i'w hastudio'n fanwl er mwyn eu
cynnwys ieithyddol oeddynt nid darnau i'w darllen er difyrr-
wch neu er mwyn cael gwybodaeth.(7) Hyd yn oed pan gyflwynid
darn o ryddiaith "dda" i'w astudio prif ddiben y wers fyddai
ehangu geirfa neu ddysgu rhyw bwynt cystrawennol. Yn aml
byddai'r testunau'n rhy hir, ac anniddorol a chyflwynent
ormod o eitemau newydd ar y tro. Disgwylid i'r myfyrwyr
ysgrifennu am yr iaith yn hytrach na'i defnyddio. Gwaith
disgrifiadol, dadansoddol ydoedd, nid gwaith creadigol.
Buan y deuai'r dysgwyr i wybod sut i ateb cwestiynau hyd
yn oed os na ddeallent y darn; yn aml nid oedd raid ond
codi brawddeg gyflawn o'r darn i roi ateb cywir.

Ond nid dyma'r unig ffordd y gellir trin darn darllen.
Dull a ddyfeisiwyd ar gyfer dysgu Ffrangeg fel mamiaith yw'r
Lecture Expliquée, ond Cymraes a sgrifennodd y llyfr
safonol ar y pwnc yn Saesneg sef Dr. Annie Owen.(3)
Cyhoeddodd hi a'r Dr. Stephen J. Williams o Goleg Abertawe
gyfres o erthyglau yn YR ATHRO (Ionawr 1939) yn egluro sut
i ddysgu darnau o lenyddiaeth Gymraeg i blant. Dywed yr
awduron: "I ddechrau gall y cynllun hawlio'i le fel help
i ddysgu iaith astudiaeth o unrhyw ddarn a ddarllenir
er mwyn ei ddeall yn drwyadl a dehongli ei ystyr, yw'r ffordd
orau i ychwanegu at eirfa ac i helpu'r disgybl fynegi ei hun,
ac i ddysgu gramadeg."

Addaswyd y dull hwn ar gyfer dysgu ail iaith a chyfrannodd D.O.Roberts erthygl werthfawr i'r ATHRO yn 1938 (t.245) yn dangos yn fanwl sut y gall athro ei ddefnyddio yn y dosbarth.(9) Yn wir dyma'r dull a oedd yn sylfaen i nifer fawr o wersi a gyflwynodd D.O.Roberts yn YR ATHRO dros y blynyddoedd. Ni flinai ar bwysleisio'r pwysigrwydd o holi plant er mwyn cael eu hymateb ar lafar.

Mae R.M.Jones yn trafod y Lecture Expliquée yn fanwl mewn erthygl yn YR ATHRO.(10) Gwêl ef fod darn darllen yn fodd i roddi sail a chanllaw i ymddiddan - yn rhoi testun i'w drafod. Darllenir y darn gyda'r dosbarth yn gyntaf, a bydd y dysgwyr yn gallu deall yn oddefol fwy nag a dybir. Os bydd yr eirfa yn newydd dysgir hi drwy gyfrwng dril dwyieithog. Wedyn llunir nifer fawr o gwestiynau "nestreiddio i holl bosibliadau neu ofynion y darn hwn.... Hynny yw, godrwn y paragraff i'r gwaelodion, a chyflymu'r cwestiynau o fewn gallu'r plant nes eu bod yn teimlo'n gwbl gysurus gyda nhw." Yna gall y Lecture Expliquée ddatblygu'n ddril cyflym a thrwyadl. Dyfynna Dr. Jones o lyfr Dr. Owen, "Gwir werth y 'lecture expliquée' yw ei bod yn hyrwyddo cynnydd systematig mewn geirfa drwy gymorth cydweddiad a chymdeithasiad syniadau. Dysgir geiriau yn gyntaf yn eu cyd-destun, ac yn y modd hwn fe'u cysylltir hwy â'r realiti a fynegir ganddo." Dywed R.M.Jones "Cytunwn, yn sicr; ond cymeradwywn y dull ar gyfer ymgynabod â mwy o lawer na geirfa, sef yn bennaf am ymgynabod â phatrymau

sylfaenol brawddegau'r iaith, ac ar gyfer datblygu'r arfer (a'r agwedd meddwl naturiol) o ymddiddan o gyfnewid sgwrs drwy hawl ac ateb nes i'r lleferydd droi'n awtomatig a mecanwaith yr iaith gwympo i'w le". Nodir rhai pwyntiau ychwanegol ganddo. Profwyd drwy arbrawf bod gwerth pendant i ddarllen, bod plant a gafodd wersi darllen gryn dibyn yn well na phlant a ddysgwyd drwy'r dull union.(11) Cynhaliwyd arbrawf arall ddiweddarach i geisio profi bod cwrs o hyfforddiant yn y medr o ddarllen a deall yng ngwersi dysgu'r famiaith yn fodd i alluogi'r dysgwr i wneud llawer gwell gwaith yn ei ail iaith hefyd. Hynny^{zw}/trosglwyddir y medrau hyn o'r famiaith i'r ail iaith. Tasg yr athro ail iaith yn y cyswllt hwn yw cadarnhau'r medr a ddysgwyd yn y famiaith.(12)

Rhoddir pwyslais o hyd ar ddefnyddio darnau darllen yn sbardun i ymddiddan.(13) Dyna eu prif werth.(14) Rhestrir nifer o wahanol fathau o gwestiynau y gall yr athro eu defnyddio i wneud llawn defnydd o'r darn gan David Carver.(15) Awgrymir bod yr athro nid yn unig yn gofyn cwestiynau ffeithiol, ond hefyd yn holi beth sy'n cael ei awgrynu gan yr awdur, cwestiynau testunol - sef rhai lle gorfodir y dysgwr i ddarganfod rhyw fynegiant arbennig yn y testun. Gofynnir i'r dysgwyr fynegi trefn resymegol y darn, i gymharu'r hyn sy'n digwydd yn y darn â'u profiad personol hwy; ac yn olaf i draddodi eu barn am yr hyn a ddarllenwyd ac a drafodwyd. Wrth wneud hyn bydd y myfyrwyr yn dysgu geiriau ac ymadroddion newydd yn sylwi yn fanwl arnynt ac

yn bennaf oll yn eu defnyddio eu hunain. Pwysleisir eto bod trafod ar lafar yn llawer mwy gwerthfawr na gwaith ysgrifenedig; ond pwysicaf oll yw bod y myfyrwyr yn defnyddio geirfa ac ymadroddion y testun i ateb y cwestiynau.

Er y gallai athro baratoi ei ddarnau darllen ei hun byddai'n werthfawr pe cynhwysid cyfres ohonynt wedi eu graddio'n ofalus yng nghorff y cwrs. Dro ar ôl tro clywir y gwyn gan adolygwyr cyrsiau nad oes digon o ddeunydd darllen mewn cyrsiau.(16) Pwysleisir hefyd y dylai'r deunydd fod yn ddiddorol ac oherwydd hyn gall darnau sy'n cyfleu gwybodaeth fod yn fwy derbyniol na rhai sy'n adrodd stori. Gyda dylanwad y cyrsiau "audio-lingual" daeth deialogau i gymryd lle'r darnau darllen, ond erbyn 1974 yr oedd y rhain hefyd yn dechrau diflannu o'r cyrsiau ailaith yn Saesneg.(17)

Fodd bynnag rhoddir lle pendant iawn i ddarllen yn y cyrsiau diweddar. Enghraifft o hyn yw cwrs teledu a radio y B.B.C., KONTAKTE, a baratowyd ar gyfer pobl mewn oed sy'n dechrau dysgu Almaeneg (1974 ymlaen). Dywedir yn y Nodiadau i Athrawon nad yw dysgu darllen yn un o brif amcanion y cwrs, ond mae gwerth i'r darnau a baratowyd. Gall y dysgwr eu darllen i lenwi'r bwlch rhwng un wers a'r nesaf, ac mae'n rhywbeth y gall ei wneud yn araf neu ar gyflymdra sgwrs naturiol. Mae'n fodd i gadarnhau'r hyn a ddysgwyd heb o angenrheidrwydd ailadrodd yr un deunydd. Mae'n

cyfrannu at ddealltwriaeth y dysgwr ac yn anuniongyrchol
ar gynhyrchu iaith wreiddiol. Seiliwyd y darnau darllen
ar yr un pynciau ac i raddau helaeth defnyddiant yr un
iaith ag a ddysgwyd yn y wers. Er mai atodol ac ychwanegol
yw'r darnau, yn sicr, fe ddylent fod yn gymorth i'r dysgwr
i gadarnhau'r hyn a ddysgoedd.

DARNAU DARLLEN

1. Mackey, t.149
2. YR ATHRO, Hyd.'67, t.75, Darllen ac Ail Iaith, John Peters.
3. Mackey, t.278.
4. Rivers, (1968), t.213-239
5. Jones, R.M., YR ATHRO, 1964, t.70
6. Mackey, t.279-281
7. Brumfitt, Survey Article: Language Teaching & Linguistics, Abstracts Vol 10 No.2 April 1977.
8. A. Owen, LECTURE EXPLIQUEE, University of London Press 1938
9. YR ATHRO, D.O.Roberts, 1938(?) M.S.
10. YR ATHRO, R.M.Jones, Meh. 1963
11. H.Purcis, 19(53), M.Ed. Thesis Durham.
12. Al-Rufai, M.H. Ability Transfer & the Teaching of Reading. E.L.T.J.
13. Carver, D., t.291, Reading Comprehension. E.L.T.J. Vol 32 No.4. July 1978.
14. Hurman, J.D. (1974), Oral Exploitation of a Text, A.V.L.J. 121, 41-8
15. Carver, D., Reading Comprehension, t.293
16. A Critical Survey of Elementary & Intermediary French Text Books.
17. Ibid. M.L.J. Nov. 1974.

Y DARNAU DARLLEN YN Y CYRSIAU

Patrwm arferol y wers yn TEACH YOURSELF WELSH yw (a) egluro'r gramadeg, (b) dangos enghreifftiau, (c) Ymarferion; nid oes darnau darllen fel y cyfryw. Ni ellir ystyried yr ymarferion yn ddarnau darllen oherwydd ymarferion ysgrifenedig ydynt - nifer o frawddegau digyswllt i'w cyfieithu ydynt gydag ambell gasgliad o ymarferion gramadegol.

O'r holl gyrsiau dan sylw dim ond un sy'n cynnig darnau darllen fel y cyfryw sef CYRRAEG I OEDDOLION. Gan fod y cwrs wedi ei raddio'n ofalus nid yr un yw'r dull yn y Llyfr Cyntaf ag yn yr Ail Lyfr. Gwelwyd eisoes fod yr awdur wedi rhoddi ystyriaeth fanwl i ddulliau dysgu darllen dwys a darllen eang. Nid yw R.M.Jones wedi cynnwys darnau darllen o'r math traddodiadol yn CYRRAEG I OEDDOLION ar wahân i un enghraifft yn yr atodiad.(t.151) Yn lle hynny paratodd nifer o ddeialogau a'u galw yn Ddarnau Darllen. Nid ydynt wedi eu gosod ar ffurf deialog arferol. Tybed ai'r rheswm am hyn yw bod y cwrs hwn wedi ei baratoi mewn cyfnod pan oedd y dull 'audiolingual' yn dechrau cael dylanwad ar gyrsiau ail iaith. Roedd lle pwysig i ddeialog, ac i fynegiant llafar yn y cyrsiau hynny. Yn sicr fel darnau darllen dwys y bwriadodd yr awdur i'r dysgwr ddefnyddio'r deialogau; nid oes awgrym y dylid eu dysgu ar y cof na'u hactio. Mae'n debyg yr ystyrid hwy yn ffordd fwy naturiol o arddangos patrymau. Trafodir y deialogau hyn yn fwy manwl yn yr adran ar Ddeialog.

Ceir cyfarwyddyd manwl yn Llyfr 2 ar sut i baratoi gwers ddarllen a siarad. Ni welir Darnau Darllen fel y cyfryw yn y llyfr hwn chwaith. Yn hytrach, awgrymir bod yr athro yn dewis llyfr a baratowyd yn arbennig ar gyfer dysgwyr. Ond na thybier mai dysgu darllen eang yw'r nod. Dywed yr awdur "Ein nod eglur yn y pen draw yw gwneud y darn darllen yn destun sgwrs, yn destun holi ac ateb; pwysu ar y darn i ddysgu geirfa a chystawen; a'i wneud yn esgus dros gynnal ymddiddan yng nghylch sefyllfa neilltuol." Awgrymir y dylai'r athro, ac wedyn y dysgwr, ddarllen y darn yn uchel, egluro yn Saesneg unrhyw eirfa newydd neu bwynt gramadegol dieithr, ymarfer yr eirfa newydd mewn brawddeg gyfarwydd, yna adeiladu tabl cyfnewid ar gyfer drilio cyflym graddedig. Dim ond erbyn y Degfed Cam y trafodir y darn cyfan a'i wneud yn destun sgwrs. Drilio yw cnewyllyn y wers o hyd.

Yn Ail Ran yr Ail Lyfr denfyddir techneg wahanol. Bydd yr athro yn dewis llyfr eto, ond cyfyngir y rhan fwyaf o'r gwaith Darllen a Deall i waith cartref. Darllenir y darn yn y dosbarth a bydd y dysgwyr yn paratoi nifer o gwestiynau ysgrifenedig ar y darn yn eu cartrefi. Atebir y rhain gan aelodau eraill y dosbarth yn y wers ganlynol.

Sylweddola R.M.Jones bod anghenion dysgwyr yn newid wrth i'r cwrs ddatblygu, ac amrywiai ei ddulliau a'i ddeunydd fel y bo angen. Trwy gydol y cwrs ar ddarllen dwys y mae'n rhoi'r pwyslais; nid yw'n sôn am ddarllen eang -

darllen i gael mwynhad neu wybodaeth - ac ni rydd gyfarwyddyd i'r athro ar y pwnc hwn. Ef oedd y cyntaf i gyflwyno deialog yn y cyrsiau Cymraeg - a dilyn ei arweiniad ef a wnaeth pob cwrs wedi hyn. Nid oes Darnau Darllen yn yr un ohonynt, deialogau ydynt oll, ond defnyddir hwy i'r un diben mewn gwirionedd sef i gyflwyno patrymau a geirfa i sylw'r dysgwr.

Erbyn heddiw rhoddir pwyslais ar baratoi darnau darllen dilys ar gyfer dysgwyr, h.y. darnau heb eu symleiddio. Diben hyn yw paratoi'r dysgwr ar gyfer ymdopi a bywyd beunyddiol y wlad estron. Ondonid yw'r sefyllfa'n wahanol yng Nghymru? Nid oes yn rhaid i'r dysgwr fedru darllen Cymraeg i archebu pryd o fwyd, i wybod newyddion y dydd nac i ddeall cyfarwyddiadau ar gyfer defnyddio offer neu gyfarpar - maent oll ar gael yn y Saesneg. Onid oes lle felly, mewn cwrs Cymraeg, i geisio meithrin y gallu i fwynhau darllen nofel neu stori fer? Byddai amrywiaeth o ddarnau darllen syml yn ennyn diddordeb, yn gyfrwng i ehangu geirfa ac yn fodd i'r dysgwr loywi ei iaith y tu allan i'r dosbarth. Yn sicr dylai fod lle pendant i'r fath ddeunydd mewn cwrs pellach .

DEIALOG

Bu deialogau yn gyfrwng pwysig i ddysgu iaith ers canrifoedd.(1) Ni roddwyd yr un bwyslais arnynt bob amser. Tueddwyd i'w hanwybyddu pan ganolbwyntiwyd ar baratoi cyfieithiadau graenus o destunau ysgrifenedig o'r ieithoedd clasurol. Ond rhoddwyd mwy o bwyslais arnynt pan ddaeth y Dull Union yn boblogaidd ac yn fwyaf arbennig, pan deimlwyd dylanwad y Dull Audio-Lingual yn ystod y pumdegau. Seiliwyd y dull hwn ar ddrilio patrymau ac ymateb i sbardun, ond tueddai'r broses i fynd yn fecanyddol a cheisiwyd defnyddio'r patrymau a ddriliwyd o fewn fframwaith sefyllfaol. Rhoddwyd lle pwysig i ddeialog yn y cyrsiau hyn. Yn wir, deialog yw sail y mwyafrif o'r cyrsiau Ffrangeg yn yr Unol Daleithau.(2) Ceisir dysgu'r myfyrwyr i ymateb o fewn sefyllfa sydd mor debyg i fydd bob dydd ag sydd bosibl. Nid dysgu medr yn unig yw dysgu iaith ond profiad personol cynyddol. "Rhaid ehangu gorwelion y myfyriwr trwy gyflwyno dull newydd o gyfathrebu a phatrwm diwylliannol newydd."(3) Felly defnyddir y patrymau a ddysgwyd drwy ddril o fewn cefndir ffordd wahanol o fyw a gweithoedd gwahanol. Trafodir pobl a lleoedd yn hytrach na phatrymau a chystrawennau. Dywed Politzer "Os na ddeallwn y sefyllfa ddiwylliannol y sgwrsir ynddi, gallwn golli ei holl oblygiadau neu ystyr." Politzer, Robert L. 1961, t.15.

Gwêl Rivers fod tri math o ddeialog ac mae'n bwysig

bod yr athro yn gwahaniaethu rhyngddynt ac yn eu defnyddio yn y dull cywir.(4) Paratowyd rhai deialogau gyda'r diben o ddangos enghreifftiau o batrymau gramadegol. Disgwylir i'r dysgwr ganfod y rheol neu'r patrwm o'i weld yn cael ei ailadrodd mewn gwahanol gyfuniadau. Ni fydd y myfyriwr yn dysgu'r deialogau hyn ar ei gof, ond yn eu hastudio, eu trafod, eu darllen mewn ffordd ddramatig ac efallai yn eu hail-gyfuno.

Yr ail fath o ddeialog yw honno a luniwyd, nid i arddangos patrymau, ond i hyfforddi'r dysgwr i sgwrsio. Gobeithir y bydd yn dysgu nifer o ymadroddion buddiol, clichés, cyfarchion, ebychiadau, yn ogystal â holi ac ateb cwestiynau. Cyflwynir gramadeg ar wahân. Rhaid i'r myfyriwr ddysgu'r ddeialog ar ei gof nes gall ymateb yn reddfol o fewn y sefyllfa. Wedi ymarfer trylwyr gellir addasu'r ddeialog fel y bo'r dysgwr yn defnyddio'r un ymadroddion mewn sefyllfaoedd eraill sydd i raddau yn debyg i'r sefyllfa wreiddiol ond sydd â rhai nodweddion gwahanol.

Un o brif rinweddau'r ddeialog yw'r hyder a'r boddhad a gaiff y dysgwr wrth ddefnyddio iaith mewn sefyllfa bob dydd. Caiff y teimlad ei fod yn siarad yn rhugl a rhydd hyn gryn foddhad iddo waeth pa mor gyfyng yw ei wybodaeth o'r iaith. Mae'r ddeialog yn arbennig o addas ar ddechrau cwrs, yn wir cred rhai mai prif werth deialog yw ei bod yn cymell y dysgwr i ddyfalbarhau. Mae'r gallu hwn i gyf-athrebu'n effeithiol o fewn rhyw gylch sgwrsio ystrydebol

yn rhoi hyder i'r myfyriwr ac yn cyfrannu tuag at gadw'r cymhelliant yn uchel trwy gydol y cwrs sylfaenol Nid yw'r deialogau hyn, fodd bynnag, yn paratoi myfyrwyr ar gyfer defnyddio'r iaith fel offer effeithiol i fynegi eu syniadau eu hunain."(5)

Credir bod y patrymau yn aros yn y cof yn well pan fydd y myfyriwr wedi eu dysgu o fewn fframwaith sefyllfa; dylai'r cysylltiad rhwng y gwahanol elfennau o fewn cydestun sefyllfaol fod o gymorth iddo. Credir hefyd fod ailadrodd patrymau gyda bwlch rhyngddynt yn fwy buddiol na'u hadrodd mewn rhestr ddi-fwlch fel y gwneir mewn dril. Caiff y dysgwr hefyd ymarfer siarad yn y person cyntaf, a chaiff hefyd ymarfer holi ac ateb. Ar ben hyn gellir osgoi defnyddio'r famiaith am ran helaeth o'r wers a chanolbwyntir ar yr iaith estron lafar.

Und nid yw pawb yn cytuno bod defnyddio deialog yn ffordd effeithiol o ddysgu. Gellir ei chamddefnyddio yn yr un modd ag y gellir camddefnyddio dril. Gall fod yn fwrn ac yn ddiflastod mewn dwylo anghelfydd. Os bodlonir ar ddarllen deialog sefyllfaol, neu ei chyfieithu, ni fydd mor fuddiol. Ond mynegwyd amheuan mwy difrifol gan rai addysgwyr. Cfnir na all myfyriwr, unwaith y sefydlwyd patrwm yn ei feddwl o fewn sefyllfa arbennig, ei addasu ar gyfer sefyllfaoedd eraill. Tybir hefyd y bydd iaith y dysgwr pellach yn gul ac yn ystrydebol ac y caiff anhawster i gyfoethogi ei iaith trwy ddefnyddio'r amryfal batrymau cyfystyrol sy'n rhoi lliw i iaith.(6)

Gall dysgwr hefyd gamarwain pobl a rhoi'r argraff ei fod yn fwy rhugl nag yw mewn gwirionedd. Gall adrodd patrymau ond ni all gynhyrchu sgwrs wreiddiol.(7) Ni all ychwaith ddysgu deall sgwrs naturiol fel y siaredir hi ar gyflymder normal. Ni all ddysgu sillafu, nag ynganu yn gywir nac ehangu ei eirfa drwy'r cyfrwng hwn. Cymerir amser hir i ddysgu deialog ar y cof a theimla rhai athrawon y gellir treulio'r amser yn fwy buddiol gyda rhyw weithgarwch arall. Rhaid i'r math hwn o ddeialog fod yn fyr - neu o leiaf wedi ei llunio fel y gellir ei rhannu'n ddarnau llai. Ond weithiau paratoir cyfres o ddeialogau byrion ar un thema a gelwir y rhain yn gyfres gadwynol (spiral series).(8) Nifer o ddeialogau byrion yn datblygu un thema. Bydd pob un yn ei dro yn defnyddio rhywfaint o'r deunydd ieithyddol y deialog a'i rhagflaenodd. Bydd y deunydd cyfarwydd yn gymorth i'r cof.

Mae lle pwysig i'r trydydd math o ddeialog mewn cwrs iaith.(9) Gelwir hi yn ddeialog adloniadol neu ddeialog ddifyr. Yn y math hwn o weithgarwch bydd y dysgwyr yn llunio eu deialogau eu hunain gan ddefnyddio'r ymadroddion a ddysgwyd. Wrth actio sefyllfa fel hyn cânt brofiad gwerthfawr a fydd o gymorth iddynt bontio'r bwlch rhwng deialog o lyfr a sgwrs naturiol.

Ambell waith ceisir cyfuno'r deialogau gramadegol â'r rhai sgwrsiol, ac nid yw hyn bob amser yn llwyddiannus. Gan fod y ddau fath o ddeialog mor wahanol eu ffurf a'u hamcan tasg anodd iawn yw ceisio eu cyfuno. Teimla rhai

addysgwyr mai patrymau'r iaith sydd bwysicaf ond deil eraill bod y cyd-destun neu'r sefyllfa y defnyddir yr iaith ynddi yn bwysicach. Dyma ddywed Y CYFEIRIADUR: "Ceir bod gwrthdaro rhwng cael gan y myfyrwyr ddysgu ar gof ddeialogau sydd â chyd-destun naturiol ar y naill law a chyflwyno patrymau brawddegol mewn camau graddedig ar y llaw arall. Os yw'r deialogau'n naturiol, maent yn cynnwys patrymau nas dysgwyd yn y gwersi cynnar. Os yw'r graddio'n berffaith, bydd y deialogau'n annaturiol am beth amser."(10)

Rhodddwyd ystyriaeth fanwl i'r broblem hon a chelsiwyd ei datrys drwy ddyfeisio rhywbeth a fyddai'n gyfaddawd rhwng sefyllfa a phatrwm - sef driliau cyd-destunol. Cyfres o frawddegau yw'r rhain sydd yn cadw o fewn rhyw gylch arbennig. Er bod yn rhaid i'r dysgwr ailadrodd y brawddegau maent o leiaf yn agosach at sgwrs gyffredin a gall y dysgwr ganolbwyntio mwy ar y syniadau a'r cysyniadau nag ar yr eitemau ieithyddol a newidir.(11)

Dadleua L.C.Cole y gellir trosglwyddo ac ygorffori llawer iawn o'r elfennau buddiol sydd mewn drill i ddeunydd deialog sefyllfaol.(12) Geilw y math hwn o ddeunydd yn ddeialog strwythurol. Cred ef mai diben drill yw dysgu iaith a diben deialog yw defnyddio iaith. Iid yw'n synhwyrol i geisio dileu drill gan fod yn rhaid dysgu cyn defnyddio. Deirniaca ef amryw o'r cyrsiau modern am fod eu dull o gyflwyno eitemau ieithyddol yn hollol fymrwyl ac yn rhoi'r holl bwyslais ar y thema neu'r sefyllfa. Teimla bod yn rhaid rhoi'r un sylw i raddio'r eitemau

ieithyddol mewn deialog ag a roddwyd wrth baratoi driliau. Dywed: "Mae'n bwysig bod deialogau, yn enwedig yn ystod camau cyntaf cwrs, yn cael eu graddio'n ieithyddol, a dylai bod cysylltiad synhwyrol rhwng pob deialog, fel ei bod yn bosibl sicrhau ailadrodd ac adolygu ac ar yr un pryd ychwanegu'r strwythurau a'r eirfa newydd." Felly ar ddechrau cwrs dim ond tair neu bedair llinell ddethol o ddeialog sydd eu hangen ac ni ddylai deialog yng nghanol cwrs fod yn hirach na thua deg llinell. Wedi i'r dysgwr gael y ddeialog ar ei gof dylai'r athro ei holi'n fanwl gan bwysleisio'r eitemau ieithyddol yn ogystal â'r cyd-destun.

Rhydd eraill fwy o bwyslais ar y cyd-destun. Dywed Edener bod yn "rhaid i'r defnyddiau gael eu hasio i gyd-destun sydd mor real a bywiog ag y gellir ei ddychmygu" Dim ond pan deimla'r dysgwr y sefyllfa'n 'dod yn fyw' y symbylir ef mewn gwirionedd i ymateb mewn iaith estron, nid yn fecanyddol mewn geiriau moel, ond yn ystyrlawn. Er bod llawer o'r cyrsiau'n ymdrin â sefyllfaoedd cyffredin - megis gwisgo, bywyd teuluol, prydau bwyd, maent rhywsut yn farwaidd ac yn anniddorol. Ii theimla'r dysgwr unrhyw emosiwn gan fod y cwbl yn rhy bell. "Roedd y llwyfan wedi ei gosod, yr actorion yn bresennol, ond ni ddigwyddodd y ddrama."(13) Rhaid dyfeisio sefyllfa sy'n ysgogi emosiwn y dysgwr, ac mae'n debyg mai'r math o ddeialog lle gellir gwneud hyn yw y trydydd math fel y'i diffinir gan Rivers, y ddeialog sgyrsiol. Ysgogir y dysgwr i ymateb yn rhwydd yn ei eiriau ei hun yn hytrach na chofio neu

ddynwared.

Ni roddwyd llawer o sylw gan addysgwyr i gefndir diwylliannol y deialogau ond trafodir y maes hwn hefyd gan Rivers.(14) Dywed hi fod rhai pobl yn beirniadu llawer o gyrsiau am gyflwyno deialogau sy'n diwylliannol niwtral. Hynny yw gallant ddigwydd mewn unrhyw wlad ac nid ydynt yn adlewyrchu agweddau a gweithoedd trigolion y wlad, yr ymwybyddiaeth nad yw bob amser yn cael ei fynegi ar lafar ac nad yw'r trigolion bob amser yn ymwybodol ohono. "Tasg anodd iawn yw cynnwys y cysyniadau hyn mewn deialogau sefyllfaol byr ac ar yr un pryd osgoi gor-symleiddio a bod yn ystrydebol." Mae'n llawer pwysicach ceisio cyfleu nodweddion arbennig cenedl yn hytrach na phwysleisio manion cymdeithasol y wlad sydd yn debyg o newid o bryd i'w gilydd.

Os ceidw'r athro neu awdur-cwrs ddadansoddiad Wilga Rivers o ddeialog mewn cof llwyddir i osgoi llawer iawn o'r anawsterau. Gwaith llafurus a di-fudd ar y cyfan yw dysgu'r deialogau sgwrsio a hynny mewn unedau bychain. Gall dull yr athro o gyflwyno'r ddeialog hybu'r gwaith neu ei llesteirio. Dylai ar y dechrau baratoi'r dosbarth drwy ennyn diddordeb y dysgwyr - un ai yn y sefyllfa a'i chefnidir neu yn y strwythur. Rhaid wedyn geisio cael y myfyrwyr i ganolbwyntio ar ystyr y sgwrs. Gellir defnyddio llu o gynorthwyo clyweled i wneud hyn. Wedyn daw'r dysgwr i wybod yr ymadroddion trwy ailadrodd neu actio. Ceir ymdriniaeth fwy manwl o'r deunydd drwy ddadansoddi'r strwythurau mewn deialog ramadeg-

ol a thrwy holi personol wrth drafod deialog sgrysiol. Cwblheir y broses drwy gael y dysgwyr i greu deialog newydd eu hunain gan ddefnyddio'r un patrymau. Gall deialog adloniadol fod yn fuddiol tua therfyn cwrs. Gofynnir i'r dysgwyr ddychmygu eu bod mewn sefyllfa arbennig a chreu eu deialog a'i hactio. A bydd yn gyfraniad pwysig at bontio'r bwlch rhwng drill a sgwrs.

Cyn ystyried y deialogau yn y cyrsiau Cymraeg byddai'n fuddiol efallai i grynhoi sylwadau Wilga L. Ivers ar nodweddion amlycaf deialog dda.(15)

Deialog Ramadegol

Dylai'r awdur anelu at greu sgwrs naturiol, yn hytrach na gor-bwysleisio'r patrwm. Mewn sgwrs defnyddir holl amserau'r ferf blith draphlith, a dylid gwneud hynny mewn deialog hefyd. Ceir gwahaniaeth barn ynglŷn â chyflwyno ail berson unigol y ferf. Byddai yn naturiol i'w ddefnyddio mewn sgwrs rhwng gŵr a gwraig, neu rhwng ffrindiau ond cred eraill na ddylid ei gyflwyno hyd ddiwedd y cwrs.

Deialog Sefyllfaol

Oherwydd fod yn rhaid eu dysgu ar y cof dylent fod yn fyr, neu yn addas i'w torri yn unedau byrion. Ni ddylent ddilyn y drefn cwestiwn, ateb, cwestiwn ateb, yn gaeth - ceir llawer mwy o amrywiaeth na hyn mewn sgwrs naturiol. Gan nad astudir hwy yn fanwl gellir cynnwys patrymau na fydd y dosbarth yn eu dysgu yn ffurfiol am beth amser. Ond wedi cael yr ymadroddion ar y cof gellir eu defnyddio ar unwaith yn eu cyd-destun semantig.

Deialog Adloniadol

Rhaid i'r eirfa a'r patrymau angenrheidiol fod yn gyfarwydd i'r dysgwyr. Yn aml gellir dyfeisio mwy nag un sefyllfa lle gellir ail-ddefnyddio yr un eirfa a phatrymau.

DEIALOG

1. Kelly, L.G., TWENTYFIVE CENTURIES OF LANGUAGE TEACHING
(1969), t.120
2. Girard, (1972), t.37
3. Rivers, (1964), t.16
4. Rivers, (1975), t.22-23
5. Rivers, (1964), t.64
6. Ibid t.65
7. Girard, (1972), t.39
8. Rivers, (1975), t.27
9. Ibid. t.29-34
10. Y CYFEIRIADUR, t.69
11. Rivers, (1975), t.122-123
12. Cole, G.C. I.R.A.L.1969
13. Edener, M.L.J. Haf, 1972
14. Rivers, (1968), t.274-76
15. Rivers, (1975), t.23-27

Y DEFNYDD A WNEIR O DDEIALOG YN Y CYRSIAU

Ni ddefnyddir deialog o gwbl mewn dau o'r cyrsiau sef TEACH YOURSELF WELSH a'r CWRŶ CARLAM. Ar yr olwg gyntaf nid oes deialog yn CYMRAEG I ORDOLION chwaith, ond o edrych ar y Darnau Darllen gwelir mai deialogau ydynt ond nad ydynt wedi eu gosod allan yn y dull arferol. Nid oes enwau i'r cymeriadau. Yn wir mae'n anodd gwybod weithiau pwy sy'n siarad. Nid oes stori na chefnidir o fath yn y byd. Dyma a ddywed R.M.Jones wrth drafod y Darnau Darllen yn ei Ragymadrodd, "Pwrpas y rhain yw (I) datblygu'r iaith oddefol, a (II) ehangu geirfa mewn modd ychwanegol Felly, ni ddisgwylir i'r dysgwr wybod geirfa newydd y darnau darllen hyn yn yr ystyr o feddu'r gallu i atgynhyrchu'r wybodaeth. Credir y dylai'r wybodaeth oddefol hon dyfu ynghynt na'r wybodaeth weithredol, hynny yw, da i'r dysgwyr ymgynabod, o ran deall, â geirfa a chystawennau na fydd rhaid eu dysgu am gryn amser, efallai, wedyn." Disgwylir i'r athro ddarllen y darn gyda'r dosbarth, ac esbonio unrhyw eirfa neu gystrawen ddieithr, "a phwyso ar aelodau'r dosbarth i ddarllen y darn drostynt eu hun mor aml ag sy'n bosibl, heb geisio gwneud fawr mwy na hynny". Ychwanega, "Gellir defnyddio'r darnau darllen hyn ar gyfer dysgu ar y cof os dymunir, gan eu bod oll yn ymwneud â sefyllfaoedd pwysig a chyffredin." Gan fod yr awdur yn cyflwyno patrymau nas dysgwyd a'i fod yn awgrymu y gellir dysgu'r darnau ar y cof teg yw derbyn mai deialogau sefyllfaol ydynt. Ac eto maent yn llawer rhy hir i'w dysgu ar y cof, a chaiff y

darllenydd yr argraff mai'r patrwm sy'n rheoli. Mid yw'r ddeialog ar t.81 er enghraifft yn swnio'n naturiol. Amser presennol y ferf yn unig a ddefnyddir a cheir cryn dipyn o gwestiwn ac ateb...."Mae robin acw/Oes. Mae llawer o adar yma. Gwrandewch / Beth sy'n bod? Ydych chi'n clywed rhywbeth? / Cwcw. Gwrandewch. Mae hi'n eistedd ar yr ywen acw. / Ydy. Mae jac-y-do hefyd, dan yr ywen. ac edrychwch ar y lawnt. Mae llawer o adar eraill acw... Petrisen a ffesant, a robin arall./Ydych chi'n nabod Gwilym? / Gwilym? Pwy ydy Gwilym? / Bachgen tal tenau sy'n byw yn Llundain. / Nac ydw"

Gellir hepgor llawer o'r brawddegau i wneud y darn yn fwy naturiol a diddorol. Yn wir mae'n anodd deall rhediad y stori yn yr ail ran. Mae'r brawddegau'n fyr ond mae'r darn yn hir - dros 60 o frawddegau; mae'n llawer rhy hir i'wddygu ond gellir ei rannu'n ddarnau llai yn ddigon hawdd. Byddai rhagor o ebychiadau yn gwneud i'r darn swnio'n fwy naturiol - dim ond 'wel wel' a geir ynddo. Yn ogystal â chyflwyno patrymau newydd megis y frawddeg bwysleisiol ceir llawer enghraifft o adolygu o'r gwersi blaenorol, e.e. "gan" o wers XI, "gorchmynnol" o wers XIV. Mae tua 60 o gwestiynau yn dilyn y darn, cwestiynau syml i sicrhau bod y dysgwr wedi deall y cynnwys. Efallai mai fel deialog ramadegol y dylid trin y darn heb roi gormod o bwyslais ar yr agweddau semantig a sefyllfaol. Mae naws afreal braidd

i'r holl ddeialogau ac oherwydd nad ydynt wedi eu sefydlu'n gadarn o fewn sefyllfa y gall y darllenydd ei hargyffred anodd yw eu defnyddio'n sbardun i ddeialogau gwreiddiol adloniadol. Gellir eu diffinio'n fras dan bennawdau megis -
 Byw yn y wald, Perthnasau, Teithio, ymwelwyr ond gan mai geirfa a phatrynnau goddefol ydynt ni ellid disgwyl i'r dysgwyr fedru eu defnyddio'n weithredol ar uwailth. Ar dro ceisir cyflwyno oeth cofodir diwylliannol: trafodir Cymru (t.121) Drama (t.134).

PARAU A FFILM CYFROWG *

Maddir lle bwysig iawn i ddeialog yn y cerbyd hwn, a pharatowyd ffilm a thapiau o'r deialogau hwyd. Yn crystal paratowyd strîbedd o luniau yn y llyfr i esglurebu oeb deialog. Dyda a ddywedir yn y cofnodau ar bechneg (t.7) "Dylid aildroddi y ffilm o'r deialog nes y gallir hargyffred yr ystyr yn rawdd." Idd nos sôn am ddyddiau ar y cof. Yn wir byddai'n dargrarchodibl gan fod rhai ohonynt yn hir iawn - bron cant o frwyddogau. Ma'n debyr felly mai fel deialogau grwyddogol y dylid eu hystyried. Dylidir hefyd gan nifer o gwestiynau. Anafel gofynnir i'r ddyddiau ddychwylu a si bod ef yn un o'r cyfnewidiadau wrth ateb a ddyddiau ddychwylu siarad yn y person cyntaf yr hytrach na siarad ar rhywun arall. Ddychwylu nifer o ystyriedion byr a ddyddiau ddychwylu yn y deialog a ddyddiau i'r ddyddiau ddyddiau'r deialogau hyn. Ddychwylu yn ddyddiau ddychwylu ar rhywun. Ddychwylu y deialog yn y cerbyd a ddyddiau ddychwylu ddychwylu, i ddyddiau *

* Cweler atodiad A.

sut y defnyddir y patrymau a ddriliwyd mewn sgwrs ac yn sylfaen i ymarfer holi ac ateb. Y teulu yw'r sylfaen i'r holl ddeialogau a dilynnwn eu hynt a'u helynt drwy gydol y cwrs. Cyflwynir nifer dda o gymeriadau eraill hefyd ac efallai ei bod yn haws gwneud hyn drwy gymorth y ffilm. Mae rhyw fath o ddigwyddiad neu stori ym mhob un. Idd yw'r awdur yn bodloni ar drafod pynciau yn unig fel y gwneir yn y mwyafrif o'r Darnau Darllen yn CYMRANG I CEDDION. Mae ambell wers yn trafod Cymru, rygbi neu bisteddfod; ond mae'r mwyafrif yn ymwneud â sefyllfaoedd bob dydd megis prynu car, gwyliau, siopa, etc.

Mae'r deialogau oll yn hir ac mae'r brawddegau hefyd yn tueddu i fod yn hir. Ar hyn mae'r deialogau'n rhedeg yn llyfn ac yn swnio'n naturiol ond efallai y gellid eu tynhau drwy gael gwared o rai brawddegau a thrwy hynny eu gwneud yn fwy sionc a diddorol.

Mae dull pendant wedi ei baratoi'n gyflawn ar gyfer trafod y ddeialog. Ar ôl ei darllen (neu ddangos y ffilm) paratowyd nifer o gwestiynau i'w hateb. Yna ceir rhestr o ymadroddion neu frawddegau cyfain i'w cyfieithu, wedyn disgwylir i'r dysgwr ateb fel pe bai'n un o'r cymeriadau, ac yna ailddangosir y ffilm a'r ddeialog a holi cwestiynau ar bob llun. I orffen ceisir tynnu sgwrs ag iddi naws fwy personol am y pwnc dan sylw a gelwir y gweithfarwch hwn yn 'Holi ac Ateb Cymysg'. Tua diwedd yr Ail Lyfr awgrymir testunau sgwrsio ychwanegol. Weithiau cynigir brawddegau megis "Bydw i ddim yn hoffi teithio" neu "Hoffech chi allu

sglô?" fel sbardun i sgwrs; ac mae'r rhain yn gysylltiedig â'r ddeialog a'i rhagflaenodd bob tro. Gwneir ymdrech deg i bontio o ddeialog ramadegol i ddeialog adloniadol, wreiddiol. Ymdrechir hefyd i bontio'r bwlch y pen arall, sef o'r drill at y ddeialog. Dywedir, t.8, "Drilio sefyllfa. Defnyddir hwn fel Ymarfer Cyfieithu llafar ond yn y cyswllt hwn adeilidir y brawddegau i lunio deialog sy'n adnab i'r sefyllfa." Er hyn yr unig enghraifft bendant a roddir yn y cwrs yw honno a welir ar dudalen 172. Bfallai i'r gweithgarwch hwn gael ei gyflwyno fel un enghraifft yn unig.

Yn sicr mae lle pwysig i ddeialogau yn y cwrs hwn. Yn wir, mae'r gweithgareddau eraill yn dibynnu arnynt i raddau helaeth.

LIVING WELSH * *

Ar ddiwedd pob gwers mae deialog (conversations). Yn y cyfarwyddyd ar ddechrau'r llyfr dywedir, "Medi meistrolï'r ymarferion patrymau, a gyda chymorth yr eirfa ni ddylai'r myfyriwr gael unrhyw anhawster i ddeall y sgysiau....Dylid darllen y cynnwys yn uchel a'i ailddarllen.....Y sgysiau hyn yw calon y llyfr ac ni ellir gor-bwysleisio eu swyddogaeth yn y cwrs." Ar ddiwedd y llyfr ceir atodiad sy'n cynnwys cyfieithiad Saesneg o bob un.

Portreadir tair cenhedlaeth o'r un teulu yn LIVING WELSH a cheir rhyw fath o ddilyniant yn y stori - er na ellir ei galw yn stori gyfres. Mae'r arddull yn ddigon

* * Gweler Atodiad B.

naturiol, ond weithiau bydd gan gymeriad gymaint ag wyth o frawddegau i'w hynganu ar y tro. Ceir yr argraff weithiau bod y sgysiau yn rhy gaboledig i fod yn naturiol, a bod arddull lenyddol yn bwysicach i'r awdur na'r ffaith fod y dysgwr yn deall. Tuedda'r sefyllfa i reoli'r ddeialog. Ar ddechrau'r cwrs defnyddir geiriau megis 'awyddus', 'prydlon' a 'bendigedig'. Byddai'n rhaid i'r dysgwr fod wedi meistrolï'r iaith yn dda cyn gallu deall y sgysiau tua chanol y cwrs. Ceir rhyw frawddeg neu ddwy yn Saesneg ar ddechrau pob deialog ac mae'r rhain yn rhoi cefndir y sgws ond nid ydynt yn cyfeirio at gynwys y sgysiau. Gellid yn hawdd bod wedi rhoi'r rhain yn Gymraeg yn enwedig erbyn diwedd y cwrs. Nid oes unrhyw weithgarwch arall yn deillio o'r deialogau ar wahân i ateb cyfres o gwestiynau ar eu cynnwys storïol; ceir rhai brawddegau Saesneg yn ymwneud â phwnc y ddeialog i'w cyfieithu i'r Gymraeg.

CWRS CYMRAEG LLAFAR *

Yn wahanol i'r cyrsiau eraill y ddeialog sy'n dod gyntaf ym mhob gwers yn y cwrs hwn. Dilynnir hi gan dablau disodli sy'n cynnwys patrymau o'r ddeialog. Wedyn cyflwynir yr eirfa, gramadeg ac ymarferion. Mae'r rhain yn cynnwys yr eirfa a'r patrymau a ddefnyddiwyd yn y ddeialog. Deialog gramadegol ydyw gyda'r pwyslais ar y patrymau, ond nid yw'r darllenydd yn ymwybodol o hyn gan fod y patrymau wedi eu hasio â'r cefndir sefyllfaol mewn dull deheuig iawn. Mae'r deialogau ar y cyfan yn weddol

* Gweler Atodiad C.

fyr a byddai yn bosibl i fyfyrwr eu dysgu, neu ddysgu rhannau ohonynt ar ei gof. Yn wir awgrymir hyn ar dudalen 52, "Astudiwch y ddeialog fesul dau ac actiwch y sgwrs rhwng Huw a Nest. Dysgwch gymaint o'r ddeialog ag y gellwch ac wedi meistroli'r cystrawennau, defnyddiwch ddeunydd addas o'r Tablau Ymarfer Patrymau i ffurfio cyfuniadau brawddegol newydd." Ond eithriad yw hyn ac fel gweithgarwch ychwanegol yr awgrymir hyn ar gyfer yr un wers hon.

Ceir argraff o sioncerwydd yn y deialogau hyn. Y rheswm am hyn efallai yw'r ffaith bod y brawddegau'n rhai byr, bachog a naturiol. Ceir lluo o fân ebychiadau megis "Hei - pwy sydd yna?" "O, wel," "Mir!" Fwr a gwraig ifanc yw'r prif gymeriadau ac yn aml fe ddigwydd tro trwstan i un ohonynt, a cheir ambell gyffyrddiad o hiwmor. Diweddir pob deialog gyda rhyw fath o ergyd fach eithaf effeithiol.

Gwnaetipwyd ymdrech arbennig i geisio addasu'r ddeialog ar gyfer sefyllfaoedd eraill trwy restru pedair neu bump o sefyllfaoedd cyffelyb i'r dosbarth eu hactio. Mae'r rhain yn bwrpasol iawn a defnyddiwyd cryn ddychymyg i'w dyfeisio. Nid pob dosbarth o bobl mewn oed a fyddai'n mwynhau'r gwaith hwn, ond gellir defnyddio o leiaf un awgrym ym mhob gwers. Nid oes cwestiynau ar gynnwys y deialogau ond rhoddwyd cyfieithiad Saesneg wrth ochr pob un. Llwyddwyd yn y deialogau byr hyn i leoli'r patrymau ieithyddol yn llwyddiannus iawn o fewn sefyllfa hollol real. Mae'r sgwrsio'n ddifyr ac yn naturiol ac yn un o'r adraennau mwyaf deniadol

o'r cwrs.

Mae deialog yn chwarae rhan hanfodol ym mhob un o'r pedwar cwrs. Yn wir deialogau yw asgwrn cefn DOLCH I DDYSGU CYMRAEG. Yn anffodus digon anffodddhaol ydynt. Maent yn llawer rhy hir, hyd yn oed fel deialogau gramadegol. Nid ydyw'r iaith bob amser yn addas nac yn gyson, nid yw'r cynnwys chwaith yn eithriadol o ddiddorol. Lfallai y gellid cynnal diddordeb y dysgwyr yn hwy pe dyfeisiwyd cymeriadau a chefnidir gwahanol ar gyfer yr ail lyfr. Oni ellid hefyd fod wedi cynnig mwy o amrywiaeth yn y modd y defnyddir y ddeialog? Y dull arferol yw holi ac ateb, trwy gydol y llyfrau. Byddai rhagor o awgrymiadau i ddatblygu deialogau gwreiddiol ar themau neu sefyllfaoedd cyffelyb yn fuddiol. Diffyg amrywiaeth yw'r prif wendid bob amser yn y cwrs hwn.

O gymharu TEACH YOURSELF WELSH a LIVING WELSH gwelir mai fel darnau "darllen a deall" y darparwyd y deialogau. Yn y llyfr cyntaf ceir darn o ryddiaith gyda rhestr o gwestiynau yn ei ddilyn, yn yr ail lyfr ceir yr un math o gwestiynau ond ysgrifennwyd y darn rhyddiaith ar ffurf deialog. Mae'n answg felly na fwriadwyd i neb ddysgu'r deialogau ar eu cof. Maent yn llawer rhy anodd i'r mwyafrif o ddysgwyr.

Prif wendid y darnau yn CYMRAEG I O DOLCH yw eu bod yn annaturiol. Aeth y patrwm yn ddech na'r synnwyr. Profiad llawer i athro yw mai anffafriol yw ymateb pobl ifanc yn arbennig i'r math hwn o ddeialog. Os metha'r awdur i argyhoeddi ei ddarllenwyr fe dueddant hwythau i'w gwyrd

yn ysgafn. Ac unwaith eto nid oes digon o bwyslais ar amrywio'r dulliau o ddefnyddio'r Darnau Darllen.

Mae'r deialogau yn CWRG CYMRAEG LLAFAR yn dod yn fyw, ac yn llwyddo i argyhoeddi'r darllenydd. Yn anffodus ni cheir arweiniad gan yr awdur ynglŷn â'r modd y dylid defnyddio'r deialogau. Maent mor fyr gellid tybio y dylid eu dysgu ar y cof. Cynigir llu o syniadau ar gyfer deialogau adloniadol hefyd. Er bod angen dirfawr am y math hwn o ddeunydd yn y Gymraeg nid yw pob awgrym yn dderbyniol i'r mwyafrif o ddysgwyr. Ychydig iawn o beth mewn oed sy'n ddigon all-blyg a hyderus i fentro perfformio pob un o'r sefyllfaoedd hyn o flaen y dosbarth.

Ceisiwyd ym mhob un o'r cyrsiau uchod ddangos y modd y defnyddir y patrymau a ddriliwyd mewn sefyllfa bywyd bob dydd. Gan mai nod pob cwrs yw hyfforddi'r myfyriwr i ddeall ac i siarad yr iaith, digon naturiol yw defnyddio deialogau i wneud hynny. Darnau "darllen a deall" ydynt oll felly, ar ffurf deialog. Ond tybed a oes rhaid cadw at yr un patrwm trwy gydol y cwrs? Y gri unwaith eto yw am lawer iawn mwy o amrywiaeth - enghreifftiau o bob math o ddeunydd darllen yn ogystal â deialogau a llawer rhagor o awgrymiadau a syniadau ar gyfer deialogau adloniadol.

Akodiad A

Dewch i Ddysgu Cymraeg

3. SIÂN: Nawrte, Hywel, byddwch yn fachgen da—mae Iwan yn mynd i edrych ar eich ôl chi heno.
HYWEL: O gwyh. Mae Iwan yn hoffi chwarae gyda fi.
SIÂN: Dim chwarae heno—mae gwaith coleg gyda fe i wneud.
HYWEL: Ond mae e'n hoffi darllen stori i fi.
SIÂN: Wn i ddim am hynny. Ddylai fe ddim gwastraffu ei amser gyda chi ond . . .
HYWEL: Dim ond un stori Mam.
SIÂN: O'r gorau, un stori a gwely'n syth wedyn.
4. NIA: Hylo Hywel, dydych chi ddim yn y gwely eto?
HYWEL: Hylo Modryb Nia, rydw i'n aros gyda Iwan heno.
SIÂN: Hm, mae digon o ddarllen gyda fe i wneud heb son am ddarllen stori i chi.
IWAN: Peidiwch poeni. Rydw i'n ei adnabod e'n dda.
NIA: Hwyl, nawrte Iwan. Ydych chi'n mynd i weld y gêm?
IWAN: Siŵr o fod . . . hynny ydy . . . mae llawer o waith gyda fi.
HYWEL: Gêm . . .?
5. HYWEL: Un stori arall Iwan.
IWAN: Ydych chi'n gwybod faint o'r gloch ydy hi?
HYWEL: Dewch . . . rydw i'n dod atoch chi i gael stori bob amser achos rydych chi'n dda.
IWAN: Ho, gwrandewch ar y sebon. Fe ddylech chi fod yn y gwely erbyn hyn.
HYWEL: Os gwelwch yn dda.
IWAN: I'r gwely fy ngwas i—mae llawer o waith gyda fi i wneud.
6. HYWEL: Iwan, mac'r ffôn yn canu.
IWAN: Ydy e? Diolch am ddweud. Nawr, i fyny i'r gwely os gwelwch yn dda.
HYWEL: Dydych chi ddim yn gweithio Iwan, rydw i'n gallu clywed y teledu.
IWAN: Rydw i'n edrych ar gêm bêl droed. Mae rhaid i fi ateb y ffôn.

Arodiad R. Living Welsh.

178 *Living Welsh*

YMDUDAN 12

Mrs Owen and Mrs Rhys have met in town and are having lunch together.

Mrs Owen Rhaid i fi dangos yn het newydd i i chi. Het wen ydy hi. Ydych chi'n ei hoffi hi?

Mrs Rhys Mae hi'n eich siwtio chi i'r dim. Mae het wen bob amser yn edrych yn smart. Faint daloch chi amdani hi?

Mrs Owen Dim ond pum punt dales i amdani hi.

Mrs Rhys Roedd hi'n fargen dda am y pris 'na.

Mrs Owen Oedd. Roeddwn i'n llwus iawn. Roeddwn i eisiau het newydd i wisgo gyda'r got o frethyn Gymru byrnes i'r wythnos diwetha. Pan agores i'r papur y bore 'na, fe welas i fod sêl hetiau yn siop Lewis, ac fe brysures i olechi'r llestri a gwisgo. Fe ddalies i'r bws ar waelod y stryd am naw o'r gloch.

Mrs Rhys Beth sy wedi digwydd i'ch car chi, 'te?

Mrs Owen Fe basiodd Tom ei brawf gyrru ddoe, ac roedd e'n awyddus i fynd â Siân a Gwen ag Alled am dro i ben y Mynydd Du yn gynnar y bore 'na.

Mrs Rhys Dyna ble maen nhw wedi mynd! Fe gododd Alled a Gwen o'n blaen ni y bore 'na, ond ddwedon nhw ddim wrthon ni ble roedden nhw'n mynd. Fe glywes i gar y tu allan i'r tŷ tua saith o'r gloch, ac fe godes i i edrych allan drwy'r ffenest. Ond erbyn hynny, roedd y car wedi mynd.

Mrs Owen Pan ofynnodd Tom i fi neithiwr am fenthyg y car, doeddwn i ddim yn meddwl mynd i siopa heddiw. Ond pan welas i fod sêl hetiau ymlaen yn y dre 'na, fe benderfynas i ddod i edrych am het newydd.

Mrs Rhys Gyrraeddoch chi mewn pryd i'r sêl?

Mrs Owen O, do. A roedd 'na ddigon o ddewis. Welas i erioed gymaint o hetiau mewn un siop!

Mrs Rhys Roeddech chi'n llwus iawn.

Mrs Owen Oeddwn. Roedd gormod o ddewis yna, yn wir. Roeddwn i'n hoff llawer o'r hetiau eraill, ond o'r diwedd fe ddewisais i hon.

Living Welsh 179

Mrs Rhys Fe ddewisoch chi'n dda iawn.

Mrs Owen Do. Rwy wedi cael borgen, rwy'n meddwl. A dyna oedd barn Dora hefyd.

Mrs Rhys Dora? Welsoch chi Dora yn y dre?

Mrs Owen Do. Pan oeddwn i'n dod allan o'r siop, pwy welas i ond Ben a Dora yn croesi'r ffordd ata i.

Mrs Rhys Wel, dyna beth od. Roeddwn inne yn y dre'n gynnar y bore 'na hefyd, ond welas i monyn nhw.

Mrs Owen Naddo? Wel, fe alwon ni mewn caffe am gwpaned o goffi, ond dim ond am ychydig funudau roedden nhw yno.

Mrs Rhys Pam?

Mrs Owen Wel, pan agorodd Dora ei bag, doedd ei phwrs hi ddim ynddo. Fe chwilion ni bob man amdano fe, ond doedd dim sôn amdano fe yn unman. O'r diwedd fe gofodd Ben fod Dora wedi prynu pâr o esgidiau mewn siop yn y Stryd Fawr, ac wedi talu amdany'n nhw o'i phwrs.

Mrs Rhys Beth ddigwyddodd wedyn?

Mrs Owen Fe benderfynon nhw fynd nôl i'r siop i chwilio am y pwrs. A fe ffoniodd Dora 'nol i'r caffe i ddweud wrtho i beth oedd wedi digwydd.

Mrs Rhys Wel?

Mrs Owen Ar ôl yr holl chwilio yn y caffe a'r siop, roedd y pwrs ym mhoced Ben!

CWESTIYNAU

1. Beth oedd llw yr het brynodd Mrs Owen?
Het wen brynodd hi.
2. Faint dalodd hi amdani hi?
Dim ond pum punt.
3. Ble prynodd hi'r het?
Yn siop Lewis yn y dre.
4. Beth oedd wedi digwydd i gar Mrs Owen?
Roedd Tom wedi pasio ei brawf gyrru ac roedd e'n awyddus i fynd â Siân a Gwen ac Alled allan am dro.
5. Pryd cododd Gwen ac Alled?
Fe godon nhw o flaen eu tad a'u mam.

Atodiad C.

Cwrs Cymraeg Klafar

UNED (UNIT) 12

12. Tacsî! Tacsî!

Huw: Edrychwch. Tacsî.
 Nest: Wel, galwch e.
 Huw: Tacsî. A! Dyma fe.
 Nest: Cymerwch y bagiau, Huw.
 Huw: O'r gorau. Rhwch y bag mawr i fi.
 Nest: Dewch â'r bag bach i fi.
 Huw: Eisteddych chi yn y cefn.
 Nest: Byddwch yn ofalus, Huw.
 Huw: Brysiwch, ddyn. Rydyn ni'n hwpr.
 Nest: Dyma'r orsaf.
 Huw: Agorwch y drws. Peidiwch â gwastraffu amser.

12. Taxi! Taxi!

Huw: Look. A taxi.
 Nest: Well, call it.
 Huw: Taxi. Ah! Here it is.
 Nest: Take the bags, Huw.
 Huw: Very well. Give me the big bag.
 Nest: Give me (Bring me) the little bag.
 Huw: You sit at the back.
 Nest: Be careful, Huw.
 Huw: Hurry, man. We are late.
 Nest: Here's the station.
 Huw: Open the door. Don't waste time.

* * * * *

Nest: Codwch y bag mawr yn gynta.	Nest: Pick up the big bag first.
Huw: O'r gorau. Cariwch chi'r bag bach.	Huw: Very well. You carry the little bag.
Nest: Chwiliwch am arian 'te.	Nest: Look for money, then.
Huw: Arhoswch funud. Dyma ni. A! Diolch.	Huw: Wait a minute. Here we are. Ah! Thanks.
Nest: Gadewch i ni ffnid i'r platform y funud yma.	Nest: Let us go on to the platform this minute.
Huw: Ewch chi i nôl y tocynnau.	Huw: You go and fetch the tickets.
Nest: Esgusodwch fi. Dau docyn i Llundain, os gwelwch chi'n dda.	Nest: Excuse me. Two tickets to London, please.
Huw: Rhedwch. Mae'r trên i mewn.	Huw: Run. The train is in.
Nest: Dyma'r tocynnau, Huw.	Nest: Here are the tickets, Huw.
Huw: Rydych chi'n rhy hwpr. Mae'r trên wedi mynd!	Huw: You are too late. The train has gone!
Nest: Wedi mynd? O! na.	Nest: Gone? Oh no!

CYNORTHWYON GWELD

Sylweddolodd Aristotle mai trwy ein synhwyrau yr ydym yn dysgu popeth, ond Comenius oedd y cyntaf i gymhwyso'r ffaith bwysig hon ar gyfer dysgu iaith.(1) Mae Comenius yn dyfynnu Aristotle ar flaenddalén ei lyfr enwog ORBUS SENSUALIUM PICTUS (1658), "y Byd Gweledig mewn Lluniau". Hwn oedd y llyfr darluniadol cyntaf ac fe'i defnyddiwyd am ganrifoedd i ddysgu Lladin. Roedd pob llun ynddo yn ddiddorol ac yn cyflawni rhyw ddiben pedagogaid pendant. Roedd Comenius ymhell o flaen ei oes, ac yn sylweddoli bod plentyn yn dysgu'n gyflymach drwy ddefnyddio lluniau deniadol. Ni ddaeth neb arall i'w ddilyn am gyfnod maith. Arloeswr arall ym myd dysgu iaith yn y bedwaredd ganrif ar bymtheg oedd Gouin, ond credai ef fod lluniau'n cyfyngu gormod ar y dysgwr, a'i fod yn cysylltu brawddegau ag enghreifftiau penodol yn lle cyffredinol.(2) Mae rhai addysgwyr cyfoes yn cytuno ag ef. "Rhaid i eiriau gael eu cysylltu'n uniongyrchol, nid â gwrthrychau pendant neu eu delweddau, ond â chysyniadau cyffredinol."(3)

Onid ailbwysleisiwyd gwerth cynorthwyon gweld o bob math pan ddaeth y Dull Union yn boblogaidd. Rhaid oedd eu defnyddio er mwyn ceisio cyfleu ystyr heb ddefnyddio'r famiaith.(4) Newn gwirionedd mae'r dysgwr yn edrych ar y gwrthrych, neu'r llun ac yn meddwl am yr enw arno yn ei famiaith. Bydd yn cyfieithu yn ei feddwl o'r iaith estron i'r famiaith. Fwysleisia Dodson hefyd werth lluniau a deunydd

printiedig, ond dywed na ddylid dibynnu'n llwyr arnynt ond defnyddio'r famiaith i gyfleu ystyr yn uniongyrchol.(5)

Anfantaïs fawr y lluniau a baratowyd ar gyfer y Dull Union oedd bod ynddynt - oherwydd yr ymdrech i'w gwneud yn ddiddorol - lawer gormod o fanylion, ac oherwydd hyn yr oeddynt yn amwys.

Yn ystod yr ugeinfed ganrif cafodd y deunydd y gellid ei wneud o offer mecanyddol ddylanwad mawr ar dechneg dysgu iaith. A chyda dyfodiad y ffilm a'r teledu ac yn ddiweddarach recordydd video, rhoddwyd mwy o bwyslais nag erioed ar gyfarpar gweld. Yn ystod yr ugain mlynedd diwethaf cyhoeddwyd nifer fawr o gyrsiau clyweled i ddysgu ieithoedd. Yng Nghymru cyhoeddwyd CYNILLUN MORGANNING yn y chwedegau a bu'r murluniau a'r cardiau o gymorth mawr i lawer o athrawon. Trefnwyd cynhadledd ar Gynorthwyon Clyweled yn Ebrill 1964 gan Adran Addysg a Gwyddoniaeth Swyddfa Addysg Cymru.(6)

Bu'r gynhadledd hon yn trafod hefyd bwysigrwydd llunio iaith lafar safonol. Dyma a ddywed y cofnodion: "Er mwyn sicrhau bod y cynorthwyon a ddarperir yn addas i'w defnyddio drwy Gymru gyfan, dylid penderfynu ar 'ddelw' o Gymraeg llafar, safonol, i'w chymeradwyo i bawb fydd yn cynhyrchu cynorthwyon clyweled." Penderfynwyd sefydlu uned i "gasglu a pharatol defnyddiau ac i ddosbarthu gwybodaeth yn ymwneud â chynorthwyon clyweled gogyfer â dysgu Cymraeg". Ond ychwanegwyd, "Fwysleisiwyd mai nid trwy gyfrwng cynorthwyon clyweled yn unig y dysgir iaith, er bod eu swyddogaeth yn bwysig y mae

yn gyfyngedig a neilltuo1."

Fel y sylwyd paratowyd nifer fawr o gyrsiau clyweled - y mwyafrif o ddigon ar gyfer dysgu Ffrangeg. Deillia llawer o'r defnyddiau o waith a wnaethpwyd gan CREDIF, yr uned ymchwil yn St. Cloud. Dyma'r sefydliad a baratodd eirfa lafar safonol Ffrangeg LE FRANÇAIS FONDAMENTAL. Y cwrs mwyaf adnabyddus a baratowyd ganddynt yw VOIR ET ENRAIS DE FRANCE, sef cwrs cyflym i bobl mewn oed gyda stricedi ffilm a thapiau. Trafodir y cwrs hwn yn fanwl gan R.N.Jones yn YR ATHRO.(7)

Cyn manylu ar wahanol fathau o Gyrsiau Cymraeg a'u rhinweddau a'u hanfanteision sylwir ar y dull y cynllunir ac y cyflwynir cwrs clyweled cyflawn a seiliwyd ar egwyddorion pendant y cyflyrwyr ac a drafodwyd yn fanwl eisoes.(8) Pan gyflwynir rhyw eitem ieithyddol newydd i'r dysgwr rhaid iddo yn gyntaf adabod a deall ystyr pob eitem.(9) Gyda'r dull hwn ceisir osgoi defnyddio'r fanciaith a gall cynorthwyon clyweled fod yn fuddiol yn y cam hwn. Gall y dysgwr yn aml ddyfalu'r ystyr o weld a chlywed yr eitem ieithyddol o fewn ei chyd destun, yn enwedig os cyflwynir yr eitemau hynny o fewn corff deunydd sy'n gyfarwyd iddo eisoes. I'r perwyl hwn defnyddir stricedi ffilm, ceriau fflach, neu dap o gyfweliad a brodor o'r wlad. Problem fawr y mas'n rhoi ei goresgyn yn y cam hwn yw osgoi arwysedd. Anodd iawn yw cyfleu ystyr yn fanwl a chywir heb defnyddio'r fanciaith.

Yr ail gam yw dynwared ac ailadrodd y llais a glywyd

ar y tâp mor gywir ag y bo'r modd. Cred rhai pobl na ddylid defnyddio cynorthwyon gweld o gwbl yn ystod y cam hwn gan y credant eu bod yn tynnu sylw'r dysgwr oddi wrth y llefaru. Os defnyddir hwy dylent fod yn rhai syml iawn megis cardiau fflach neu luniau syml.

Yn y cam nesaf ceisir ymgorffori'r patrymau a ddysgwyd mewn sefyllfaoedd newydd. Defnyddir lluniau a genau i wneud hyn a hefyd recordiau o sgyrsiau sy'n dangos enghreifftiau eraill o'r defnydd a wneir o'r patrwm.

Y cam olaf yw cael y dysgwr i gynhyrchu ei iaith wreiddiol ei hun. I wneud hyn rhaid iddo deimlo'r angen neu'r awydd i gyfathrebu, a mynegi ei syniadau a'i fam drwy gyfrwng yr iaith estron. Defnyddir llun cyfansawdd neu stribed o luniau o sefyllfa arbennig i gynorthwyo'r myfyrwyr i lunio eu deialog eu hunain.

Dyna'r dull arferol o ddefnyddio'r cynorthwyon o fewn cwrs clyweled. Ond, wrth reswm, defnyddir yr holl neu rai o'r cynorthwyon hyn gan y rhan fwyaf o athrawon waeth pa gwrs y byddant yn ei ddilyn. Cyfyngir yr athro a'i ddysgwyr i'r ystafell ddosbarth. "Os yw'n mynd i lwyddo i ledu gorwelion ieithyddol y dysgwr mae rhaid iddo naill ai ddod â'r byd mawr i mewn i'w ddosbarth neu fynd â'r plant allan i glywed yr iaith yn cael ei defnyddio yn ei chynefin naturiol."(10) Defnyddir cyfarpar unigol i geisio dod â'r byd y tu allan i mewn i'r ystafell ddosbarth, i hybu dychymyg y dysgwr ac i geisio creu yr hyn a eilw leubener yn

"contrived experience".(11) Ystyrir yn awr ragoriaethau a diffygion y gwahanol gyfarpar unigol.

Y cynorthwy hynaf a'r symlaf, mae'n debyg, yw'r llun. Un o anfantaision rhai lluniau yw eu bod yn amwys, felly fe ddylai'r llun fod yn hollol eglur gydag amlinellau pendant fel y gall y dysgwr ei ddeall ar unwaith. Dylai llun o sefyllfa fod yn syml ar ddechrau cwrs.(12) Os ceir gormod o fanylion a phortread o ddigwyddiadau rhy ddramatig bydd yn gofyn am batrymau ieithyddol a fydd yn rhy gymhleth i'r dysgwr. Wrth i'w wybodaeth gynyddu gall y llun ddod yn fwy real a gall ddarlunio agweddau diwylliannol hefyd. Pwysleisia R.M.Jones mai'r gyfer dysgu patrymau y dylid defnyddio llun o'r math hwn yn hytrach na dysgu geirfa. Y patrymau sydd bwysicaf, nid y llun. O ystyried y patrymau yn gyntaf gwelir bod rhai sefyllfaoedd yn fwy addas ar gyfer dysgu patrymau arbennig. Er enghraifft mae trafod prynu a gwerthu yn addas i ddysgu'r fannod.

Ambell waith defnyddir symbolau confensiynol i greu lluniau ac mae'n bwysig bod y dysgwr yn deall y confensiynau hyn. Gelwir y math o lun sy'n debyg i'r peth y mae'n ei gynrychioli yn eiconig - megis ffotograff, a'r math o lun nad yw'n ymdebygu i'r gwrthrych, yn ddigidol, saethau neu gylchoedd. Rhwng y ddau begwn hyn ceir dynion matsus, mapiau a deiagramau. Dim ond awgrymu symud y gall llun ei wneud ond gall fod yn werthfawr ar gyfer gwaith unigol neu waith i grwpiau bychain.

Und mae gwendidau iddo hefyd. Anodd yw cyfleu rhai

cysyniadau megis casineb, doethineb a theimlad a chyflwr meddwl. Dywed Richardson "Rhaid wynebu'r ffaith ... nad yw rhan helaeth o'r iaith yn addas i'w hegluro drwy ddefnyddio lluniau. Dylid sylweddoli nad yw lluniau ond cymorth yn unig, hyd yn oed pan fônt yn hollol ddiamwys."(13) Mae rhai gorchwylion na ellir eu cyflawni trwy gymorth llun.

Rhestrir nifer o ddiffygion mwy difrifol yn Y. ATHRO, Mawrth 1970. "Tueddir i ystyried unrhyw gyfrwng gweld yn y trydydd person", a gellir esgeuluso dysgu'r person cyntaf ac ail berson y ferf.(14) Mae tueddiad hefyd i drafod y lluniau yn yr amser presennol bob tro. Os yw'r lluniwr cwrs, neu'r athro, yn ymwybodol o'r gwendidau hyn gellir eu goresgyn trwy lywio'r holi a'r trafod; ac yn well fyth trwy gael y dysgwyr i actio'r sefyllfa. Gellir gofyn i'r dosbarth hefyd gyfrannu brawddeg neu gwestiwn fesul un am y llun nes ei ddihysbyddu'n llwyr.

Math arall o lun a ddefnyddir yn aml yw fflach-gardiau. Gellir defnyddio'r rhain mewn amryw ffyrdd, un o'r rhai pwysicaf efallai yw i ddrilio. Gellir hepgor sbardun llafar mewn dril disodli drwy ddefnyddio'r cardiau hyn. Ni ellir seilio sgwrs naturiol yn hawdd iawn ar y cardiau hyn, a rhaid gochel rhag eu defnyddio i enwi gwrthrychau yn unig a rhoi'r argraff nad oes mwy i ddysgu iaith na rhoi labelau ar wrthrychau mewn iaith arall.(15)

Mae'n werthfawr cael cyfres o luniau syml ble y datblygir y stori neu'r sefyllfa. Gall y rhain 'ymestyn' y dysgwr. Dyma a ddywed Cennard Davies amdanynt, "Te

sylweddolir bod cyfres o luniau sy'n adrodd stori'n cynrychioli sefyllfa gaeth, hynny yw, mae ffiniau'r stori a ffiniau'r iaith wedi eu penderfynu gan gynnwys y llun. O'r cychwyn cyntaf mae'r sefyllfaoedd caeth yn werthfawr iawn i'r dysgwr gan eu bod yn cynnig iddo ryddid llwyr o fewn ffiniau cyfyng y cyd-destun. Ar y llaw arall, gwelwn mai cyfran bach o sgwrs naturiol a gynrychiolir gan sefyllfaoedd o'r fath. Rhaid i'r siaradwyr ymateb yn ystwyth i osodiadau, sylwadau a chwestiynau'r sawl sy'n siarad ag ef. Does ganddo fe ddim rheolaeth lwyr ar rediad y sgwrs."(16)

Wrth ddefnyddio ffilm cyflwynir yr iaith mewn cefndir sy'n llawer mwy naturiol, ac yn debycach i fywyd beunyddiol. Cyfleir ystum ac osgo a gwelir yr iaith yn cael ei defnyddio mewn awyrgylch ieithyddol newydd, yn aml gall y dysgwr ei uniaethu ei hun â'r cymeriadau. Bu'n ffasiynol iawn i gyfuno strîbed ffilm â'r recordydd tâp yn y cyrsiau clyweled. Defnyddiwyd y dull hwn mewn un cwrs Cymraeg sef D.M.C. I DDYSGU CYMRAEG.

Dangosir y strîbed ffilm i ddechrau, ac yna dangosir y fframiau fesul un a chlywir y llefaru sy'n cyfateb iddynt. Gellir wedyn hepgor y sain a gall y dysgwyr ailadrodd neu actio'r ddeialog. Mae'r stori'n symud or nad yw'r cymeriadau'n symudol, mae'n rhad i'w gynhyrchu a gall yr athro arafu neu gyflymu'r strîbed yn ôl y galw. Gellir defnyddio'r strîbed ar gyfer bron unrhyw batrwm boed syml neu gychhleth ond rhaid gofalu nad yw'r dysgwr yn bodloni ar edrych a

gwrando. Rhaid sicrhau ei fod ef yn siarad.

Lu llawer o drafod ar le'r ffilm a'r teledu mewn dysgu iaith. Mae apêl ffilm yn amlwg, yn cysylltu'r iaith â bywyd bob dydd ac nid oes amheuaeth nad yw'n gyfrwng deniadol - dyna un o'r peryglon efallai. Gwnaeth Pitt Corder astudiaeth fanwl o'r pwnc hwn.(17) Dywed, "Mae iaith wedi ei chysylltu mor glos â diwylliant, ffordd o fyw a meddylfryd ei siaradwyr fel na ellir dysgu iaith heb, ar yr un pryd, amgyffred rhyw ddealltwriaeth o wareiddiad ei siaradwyr." Rhaid meddai ef, asesu'r defnydd a defnyddir mewn ffilm ac ar deledu mewn dwy ffordd, sef y cyfraniad a wneir at ddysgu iaith, a hefyd at ddealltwriaeth o ddiwylliant y siaradwyr. Cred ef y gall teledu a ffilm ddysgu "rheolau siarad" - pryd i ddweud beth, ond na all ddysgu patrymau, a gramadeg oherwydd na all y dosbarth gyfathrebu â'r peiriant. Cyfraniad arbennig y ffilm a'r teledu yw cyflwyno'r iaith a sefyllfa ar yr un pryd. Gallant hefyd gyfoethogi profiad y dysgwyr trwy gyflwyno'r agwedd ddiwyllianol. Cyn cynllunio'r ffilm rhaid i'r cynhyrchydd fod yn gwbl bendant pa amcan sydd bwysicaf - ei addysgu neu ddifyrru; pa un sy'n rheoli - y patrwm neu'r sefyllfa. Anodd yw cyfaddawdu a chael cymeriadau sy'n siarad yn naturiol ac eto yn defnyddio iaith syml. Credir bod ffilm yn cymell y myfyriwr i ddysgu ar ddechrau'r cwrs mewn dwy ffordd, sef trwy ei ddifyrru a thrwy roddi hyder iddo. Mae'n sylweddoli ei fod yn gallu deall llawer mwy nag a

dybiodd.

Mae anafanteision i ffilmiau hefyd. Mae'n gyfrwng costus iawn ac yn mynd yn hen ffasiwn yn fuan; a chan ei fod mor gostus ychydig iawn o arbrofi a wnaethpwyd yn y maes hwn. Nid gwaith hawdd yw paratoi ffilm sydd, nid yn unig yn ymestyn dealltwriaeth y dysgwyr, ond yn eu hysgogi i siarad. Ni chroesewir cyfres deledu bob amser chwaith gan ei bod yn gorfodi athrawon i newid eu cynllun gwaith ac addasu eu cwrs o'r dechrau cyntaf.

Pan ddaeth y cyrsiau clyweled i'r amlwg yn ystod y pumdegau a'r chwedegau tybiwyd bod y dull yn ateb holl ofynion dysgu iaith, a cheisiwyd cael labordy iaith a chyfarpar angenrheidiol ym mhob ysgol uwchradd. Ond rhydu yn y cwpwrdd mae llawer o'r cyfarpar erbyn hyn a cheisiodd Taylor egluro ^{ydigwyddodd} pam hyn. "Nid yr unig anhawster yw cael yr offer iawn yn y dosbarth iawn ar yr amser iawn yn y lle iawn. Iwy cychleth yw cael hyd i'r deunydd addas i'w ddangos..... Efallai bod "chalk and talk" a llyfr yn fwy marwaidd ond maent hefyd yn llai ymwthiol, yn llai cychleth i'w gosod yn eu lle, yn caniatáu i'r athro ymateb yn sydyn i awyrgylch ac nid ydynt yn torri ar yr adegau rwyaf anffodus a melltigedig. Yn y byd sydd ohoni nid bara deunyddiol yw cynorthwyon clyweled ond gwleddeu anfynych."(17)

CYNORTHWYON GWELD YN Y CYRSIAU CYFRANG

Cyhoeddwyd nifer o gyrsiau clyweled yn ystod y deng mlynedd diwethaf. Un o'r rhai mwyaf llwyddiannus oedd LONGMAN'S AUDIO-VISUAL COURSE a baratowyd ar gyfer dysgu nifer o ieithoedd Ewropeaidd. Dyma restr o'r cyfarpar a werthir fel rhan o'r cwrs; tîp, strîbed ffilm, cardiau fflach, llyfr athro, llyfr gwaith i'r dysgwr, a thapiau drill ar gyfer adolygu. Dynny yw popeth y bydd ar yr athro ei angen i ddysgu dosbarth.

Und fe geisia nifer dda o bobl newn oed ddysgu iaith yn eu cartrefi ac ar eu cyfer hwy yn bennaf y paratowyd cyrsiau iaith y B.B.C. Mae'n debyg mai'r rhain yw uchafbwynt y cyrsiau clyweled. Gwariwyd arian mawr a thynnwyd ar holl adnoddau addysgol a thechnolegol y B.B.C. i greu'r cyrsiau gorau posibl. Mae'n debyg mai'r rhaglenni eu hunain sy'n llyncu'r rhan fwyaf o'r arian; atodol yw'r llyfrynau clawr meddal sy'n rhoddi arweiniad i'r dysgwr. Ond gellir dysgu llawer am wahanol ffyrdd o gyflwyno iaith drwy gyfrwng dulliau dylunio modern trwy edrych ar y cyrsiau hyn. Mae'r llyfrynau hyn yn hynod o debyg i'r rhai sy'n cyd-fynd â'r cyrsiau clyweled (Audiovisual).

Pan agorir llyfr megis KONTAKTE gwelir bod y diwyg yn ddeniadol a diddorol. Mae cipolwg ar y llyfr yn gwehelliad i ddysgu. Gwelir bod amrywiaeth mawr o weithgareddau a theimlir bod yr awduron a'r arlunwyr wedi cyd weithio'n glos i lunio cwrs sydd yn dihyssbyddu'r holl bosibiliadau o gyflwyno iaith mewn dull graffig. *

* Gweler Atodiad CH.

Wrth edrych yn fwy manwl gwelir bod nifer dda o ffotograffiau yn y llyfr. Defnyddir y rhain i gyflwyno'r cymeriadau i'r dysgwr ac i fod yn gymorth iddo ddod i adnabod y ddinas lle maent yn byw. Portreadir digwyddiadau bywyd beunyddiol trwy gyfrwng ffotograffiau hefyd. Ond ceir nifer dda o luniau a deiagramau mwy syml hefyd, cynlluniau o ystafelloedd y tŷ, o strydoedd mewn tref, o siop fawr, a defnyddir y rhain yn sail i nifer fawr o ymarferion ieithyddol. Ceir nifer o ddeiagramau syml sy'n sylfaen i ddeialog hefyd, hynny yw llywir rhediad y sgwrs drwy gyfrwng lluniau bach syml sydd yn hollol eglur ond yn osgoi cyflwyno'r eirfa. Mae'r amrywiaeth mewn maint yn y lluniau yn nodwedd arall sy'n creu amrywiaeth. Wrth reswm mae nifer o bethau na fyddai neb yn meddwl eu cyflwyno mewn Cwrs Cymraeg megis bwydlen, amserlen trenau, arwyddion cyhoeddus, a hyd yn oed lenwi ffurflenni, neu ^{gyfarwyddiadau ar} sut i ddefnyddio'r teleffon. Ond mae digon o bethau eraill y gellid eu defnyddio megis croeseiriau, llythyrau, rhestrau siopa neu siartau a matrices. Gellir defnyddio symbolau syml i lunio ymarferion ar y mathau o wyliau y mae gwahanol bobl yn eu hoffi, ar eu dull o deithio i'w gwaith a'r amser a gymerant i wneud hynny.

Mae'r holl bethau hyn yn symleiddio'r gwaith, yn gymorth mawr i'r deall ac yn bywlogi'r cwrs. Gosodir yr iaith yn bendant yn ei chefnidir. Argyhoeddir y darllenydd bod yr iaith yn cael ei siarad yn feunyddiol, yn naturiol. Mae'r iaith yn rhan o fywyd. Ond ar wahân i'r llyfryn bach

poblogaidd WELSH IS FUN ni welir unrhyw ôl y datblygiad cyfoethog a phwysig hwn ym myd cynllunio cyrsiau. Nid oes lluniau ond mewn dau o'r cyrsiau, ac unffurf a diddychymyg yw'r rheiny. Mae'n ymddangos na roddwyd unrhyw ystyriaeth i'r agwedd bwysig hon o gyflwyno iaith. Nid diffyg arian yw'r unig eglurhad dros hyn oherwydd gellid bod wedi cyflwyno llawer mwy o amrywiaeth yn y cyrsiau hynny sydd a lluniau ynddynt. Nid oes llun o unrhyw fath yn Llyfr I Cwrs CYMRAG LLAFAR, ond ceir nifer o strivedi o luniau yn Llyfr II; mae'r rhain yn y pedair gwers ar ddeg gyntaf, nid oes lluniau o gwbl yn y pymtheg gwers arall. Mae rhif o dan bob llun yn y strived ond ni wyddys beth yw diben hyn gan nad oes cyfeiriad at y lluniau yn y Rhagymadrodd nag unrhyw gyfarwyddyd at sut i'w defnyddio yng nghorff y cwrs. Nid oes unrhyw wahaniaeth rhwng y gwersi hynny sydd heb luniau a'r rhai yng nghanol y cwrs sydd yn cynnwys lluniau. Rhaid dod i'r casgliad mai rhyw fath o addurn ychwanegol ydynt ac nad oes diben addysgol pendant iddynt.

Cwrs Clyweled yw DETCH I DEYSGU CYMRAG wedi ei baratoi gan uned a sefydlwyd yn unswydd i greu'r fath gyrsiau. Unwaith eto nid oes unrhyw ddyluniad yn y llyfr ar wahân i'r strived lluniau. Ar ddechrau'r cwrs rhoddir cyfarwyddiadau i'r athro. Y cam cyntaf yw dysgu'r elfen ieithyddol newydd, yna dangos y ffilm a rhedeg y t[^]ap ac ailadrodd hyn nes ei fod yn gyfarwydd i'r dosbarth. Yna ceir ymarferion holi ac ateb ar y t[^]ap gyda saib yn arbennig i'r dysgwyr ateb, yna

model o ateb a saib eto iddynt ailadrodd. Yna daw ymarfer cyfieithu a saib a model eto. Weithiau ceir ymarferion eraill ar ddiwedd y tîp. Ni sonnir y dylai'r dysgwyr ddysgu'r ddeialog a'i hailadrodd wrth wyllo'r ffilm, deall a wnânt yn unig. Mae'r atebion i'r cwestiynau yn syml iawn, hyd yn oed yn yr Ail Lyfr. Gan fod y cwrs wedi ei seilio ar holi ac ateb golyga hyn y gall yr awdur reoli'r gwaith yn fanwl ond mae'n amheus a yw'n ymestyn y dysgwr.

Yr un cynllun sydd i'r lluniau trwy gydol y cwrs ond ceir llawer mwy o fanylion ynddynt fel yr aiff y cwrs ymlaen. Mae'r storïau yn weddol gredadwy er y gall yr ymrafael pigog rhwng y merched a'r dynion fynd yn syrffed.

Gwneir ymdrech i oresgyn gwendidau'r cyfrwng. Ar ddechrau'r cwrs awgrymir y dylai'r athro ail-ddangos y ffilm a holi (t.43) ond yn fuan wedyn ceir cyfarwyddiadau'n gyson megis: "Dychmygwch mai chi yw Gareth ac atebwch y cwestiynau yma" - Sylwer mai ateb cwestiynau yw'r gwaith eto, nid actio'r ddeialog nac adrodd stori. Ond ceir gorchymyn i actio'r sgwrs yn nes ymlaen. Defnyddir y lluniau weithiau i ymestyn y gwaith sefyllfaol hefyd. Er enghraifft gallai'r lluniau fod o gymorth efallai i adrodd eich hanes yn yr ymarfer ar t.216. "Fe aethoch chi i'r sioe amaethyddol". Mae ymarfer o'r math yma yn sicrhau bod y dysgwr yn ymarfer person cyntaf y ferf a'r amser gorffennol hefyd. Defnyddir y lluniau yn ganllaw i waith ysgrifenedig hefyd megis t.118. "Dychmygwch mai chi ydy rhieni'r briodferch a sgrifennwch adroddiad am

y briodas i'r papur lleol." Yn sicr mae mwy o reswm dros gynnwys lluniau yn y cwrs hwn, ond byddai mwy o amrywiaeth yn dderbyniol. Trawsysgrif o'r geiriau ar y tâp yw'r ddeialog a'r cwestiynau, sef y rhan helaethaf o'r llyfr, a lluniau o'r ffilm yw'r lluniau. Nid yw'r llyfr yn ychwanegiad at y ddau gyfrwng hwn; yn y cyrsiau clyweled y rhan amlaf cynigir gweithgareddau ychwanegol yn y llyfrau - nid ailadrodd yr hyn a welwyd ac a glywyd. Wrth reswm gellir defnyddio'r llyfr heb y cynorthwyon ond profiad llawer o athrawon yw nad ydyw hyn yn llwyddiant. Mwy buddiol efallai fyddai cadw'r ddeialog ar y tâp, y strïbed lluniau ar y ffilm a chadw'r llyfr ar gyfer ymarferion eraill.

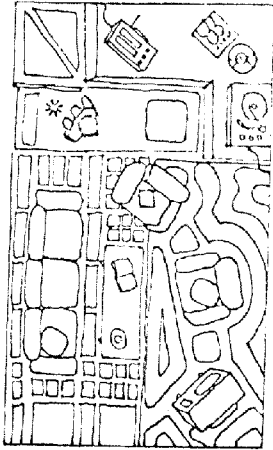
CYNORTHWYON CLYWELED

1. Corder Pitt, THE VISUAL ELEMENT IN LANGUAGE TEACHING,
t.1.
2. Bennet, APPLIED LINGUISTICS & LANGUAGE LEARNING, t.59
3. Belazell, THE PSYCHOLOGY OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES
(1963), t.112
4. Ib.Id., t112
5. Dodson C.J. (1967) t82.
6. Cynhadledd ar Gynorthwyon Clyweled (Cofnodion)
7. R.M.Jones, VOIX ET IMAGES DE FRANCE, YR ATHRO, Mai 1964
8. gweler Pennod 4. 'Y Dull Dwyieithog.'
9. Wright A. TECHNIQUES IN APPLIED LINGUISTICS, t.258
10. Davis², C., YR ATHRO, Mawrth 1970
11. Heubener (1960), t.3
12. R.M.Jones Cyflwyno'r Gymraeg t 167.
13. Y CYFIRIADUR, t.308
14. C.Davies, YR ATHRO Mawrth 1970
15. R.M.Jones, CYFLWYB'N CYMRAG, t.168
16. Pitt, Corder - Ed. Jalling, H., MODURN LANGUAGE TEACHING,
O.U.P. (1968)
17. Taylor (1972), t.200-201

your babysitting. You might listen to the radio, look at TV, play some records, or even study Kontakte! Before your friends go out, ask where things are, and then choose the right answers.

- a das Radio
- b der Fernseher
- c der Plattenspieler
- d die Schallplatten (plural)
- e das Buch

* Sie sind hier

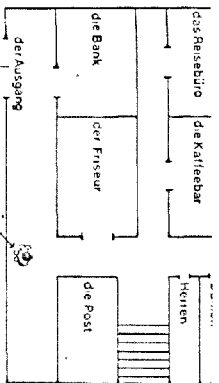

- a ?
- b ?
- c ?
- d ?
- e ?

Richtig oder falsch? If the answer is wrong, what should it be?

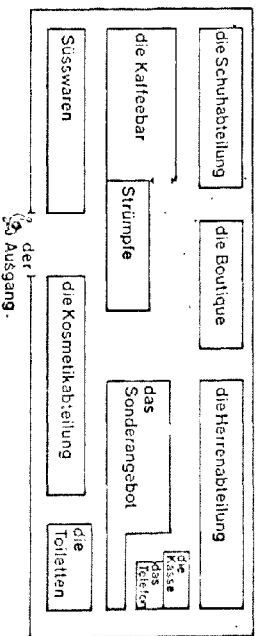
- 4. Obergeschoss (4. Etage)
Restaurant
Kaffeebar
- 3. Obergeschoss (3. Etage)
Ressbüro
Sportartikel
Kreditbüro
- 2. Obergeschoss (2. Etage)
Herrnabteilung
Photoartikel
- 1. Obergeschoss (1. Etage)
Schuhe
Damenabteilung
Erdgeschoss
Schallplatten
Kosmetik
Untergeschoss
Lebensmittel

- a Das Restaurant ist in der vierten Etage.
- b Die Kosmetikabteilung ist im Erdgeschoss.
- c Die Photoabteilung ist in der dritten Etage.
- d Die Herrenabteilung ist in der ersten Etage.
- e Die Lebensmittelabteilung ist im Untergeschoss.
- f Die Schuhabteilung ist in der zweiten Etage.

What were your questions?

- a ?
- b ?
- c ?
- d ?
- e ?

4 You've gone to a department store to buy some shoes for your mother's birthday. How do you ask for the shoe department?

Answer: Geradeaus, rechts, links, wieder links.

You find it, but what was your mother's size? Father will know, if only you could find the telephone.

Answer: Geradeaus und dann rechts.

Father hasn't a clue, so shoes are out. You might get an idea from the boutique.

Answer: Rechts und dann links.

Nothing suitable here! It'll have to be her favourite perfume after all.

Answer: Da drüben.

You might have guessed—they're out of stock! Anyway, you're thirsty.

Answer: Geradeaus und dann links.

There's a queue a mile long. How do you get out of this place?

Erbyn y chwedegau cynnar tybiai seicolegwyr fod ganddynt syniad eithaf da o'r ffordd yr oedd pobl yn dysgu iaith. Credent fod y person mewn oed yn dysgu iaith estron yn y dull ag y dysgai baban ei famiaith.⁽¹⁾ Nid oedd dysgu iaith yn wahanol i ddysgu unrhyw fedr arall, a gwneid hynny drwy broses o gyflyru. Adweithiai dysgwr i sbardun a chât ei wobrwyo am ymateb yn gywir. Dysgu arferion (habits) yw dysgu iaith yn nhyb Skinner a'i ddilynwyr. Gelwir y garfan hon o seicolegwyr yn ymddygiadwyr. Er mwyn creu arferion ieithyddol newydd canolbwyntwyd ar ddynwared a drilio. Graddolwyd y patrymau ieithyddol yn ofalus er mwyn ceisio ysgafnhau'r baich ac ymgorfforwyd hwy mewn deialogau a oedd yn portreadu rhyw sefyllfa o fywyd beunyddiol y siaradwyr brodorol. Rhoddwyd lle amlwg i iaith lafar naturiol a defnyddiwyd cyfarpar clyweled a labordai iaith ar gyfer ymarferion llafar. Ni ddigwyddodd y newidiadau hyn yn sydyn ond treiddiodd eu dylanwad yn raddol gan ymwthio i mewn i'r hen ddulliau a'u haddasu.⁽²⁾ Yn Ewrop ac yn yr Unol Daleithau gwelwyd athrawon yn graddol droi eu cefnau ar y dull gramadegol traddodiadol ac yn cyflwyno'r iaith estron fel cyfres o batrymau graddedig, a daeth yn ffasiynol i ddenfyddio'r labordai iaith newydd yn gyfrwng i wneud hynny. Credai llawer o addysgwyr ac athrawon fod yr oes aur gerllaw a'u bod wedi darganfod y gyfrinach o ddysgu ail-iaith yn rhwydd ac yn ddi-boen.

Yn naturiolddigon, treiddiodd y syniadau a'r dulliau

hyn i Gymru a dylanwadu ar y cyrsiau Cymraeg. Ofnwyd bygythiad cyrsiau Ffrangeg megis Bonjour a chysiau TAVOR a dyma efallai paham na fu'r broses yn un mor raddol yng Nghymru. Bu cryn weithgarwch ar baratoi iaith lafar safonol - yn wir am gyfnod bu tri sefydliad yn gweithio yn annibynnol ar y broblem (R.M.Jones, C.P.C. Aberystwyth, E.G.Millward, Abertawe ac Is Banel y Cyd Ewylgor Addysg Cymreig). Bu R.M.Jones yn gweithio ar ddethol geirfa a graddoli patrymau, daeth y Dull Dwyieithog yn boblogaidd drwy Gymru gyfan a bu cynnydd sylweddol yn y nifer o bobl mewn oed a ddysgai Gymraeg. 'Roedd hwn yn gyfnod cynhyrchol iawn ym myd dysgu'r Gymraeg fel ail iaith. Ymgorfforwyd yr holl elfennau newydd hyn mewn un cwrs arloesol sef CYMRAEG I OEDOLION. Seiliwyd y cwrs hwn ar egwyddorion ieithyddol pendant iawn. Detholwyd yr eirfa, graddolwyd y patrymau a chyflwynwyd hwy mewn deialogau. Hefyd, rhoddwyd cyfarwyddyd manwl i'r athro ynglŷn â sut i ddefnyddio'r cwrs a sut i ddrilio. Gellir beio'r cwrs, wrth reswm, am fod y strwythur yn aml yn drech na'r synnwyr, ac am fod patrwm yn tra-arglwyddiaethu ar sefyllfa, ond mae'n rhagori ar bob cwrs arall mewn un ffordd o leiaf, sef bod y dull o gyflwyno'r iaith yn newid fel y cynyddu gwybodaeth y dysgwyr. Oherwydd hyn ceir mwy o amrywiaeth yn y cwrs hwn. Er bod y cyrsiau eraill wedi elwa ar y gwaith a wnaeth R.M.Jones o ran patrymu a chyflwyno'r iaith yn gyffredinol ni cheisiodd yr un ohonynt gynnig amrywiaeth o ddulliau, nac yn wir unrhyw weledigaeth newydd. Mae diwyg y cyrsiau oll yn llwm a diddychymyg. Byddai llyfr

deniadol yn hybu'r cymhelliad a byddai amrywiaeth o ddefnyddiau yn gymorth i'r cof. Bellach daeth tro ar fyd a diwedd ar gyfnod. Er hyn erys nifer dda o'r pynciau a drafodwyd yn berthnasol a phwysig yn y datblygiad newydd a chyffrous sydd ar gerdded ar hyn o bryd. Y gobaith yw ein bod ar drothwy ^{cyfnod a} ^{fydd yw un mor ffurfiol a'r} cyfnod a aeth heibio, ac y bydd y Gymraeg hefyd yn elwa ar syniadau newydd a dulliau mwy effeithiol o ddysgu iaith.

Chomsky a ddatgelodd maint ein hanwybodaeth o'r modd y dysgir iaith. Er nad yw ef ei hun yn credu bod ei theori yn berthnasol i fethodoleg ail iaith, mae'n hollbwysig oherwydd iddo gael dylanwad aruthrol ar y ffordd y mae seicolegwyr ac addysgwyr yn meddwl am iaith.(3) Ceisiodd Chomsky brofi bod y meddwl dynol yn llawer iawn mwy cymhleth nag a dybiwyd. Dywed: "Ymddengys i mi mai gwendid hanfodol safbwynt y cyflyr- wyr yw bod eu heglurhad mor arwynebol, bod y meddwl yn fwy syml ei strwythur na'r organau corfforol a bod eglurhad o'r math mwyaf cyntefig yn addas i esbonio unrhyw ffenomenon y gellir ei gweld. Nid yw'r cyflyrwyd yn gwneud cyfiawnder â chymleth- dod y meddwl."(4) Cred Chomsky fod pob un ohonom wedi ein geni gyda gwybodaeth reddfol o reolau cymhleth iaith. Mae'r siaradwr wedi "mewnoli system gymhleth o reolau sy'n cysylltu'r arwyddion â dehongliad semantig o'r arwyddion hynny. Gyda help y gramadeg mewnol hwn gall person gynhyrchi holl frawddegau gramadeg yr iaith. System o reolau trawsffurfiannol yw'r gramadeg sy'n gallu rhagfynegi'r holl frawddegau sy'n bosibl yn yr iaith - ond nid y rhai y tybia'r siaradwr eu bod yn anaddas. Gall y gramadeg hwn wahaniaethu rhwng ffurfiau

amwys na ellir eu hegluro trwy gymorth gramadeg traddodiadol sy'n ymwneud â'r strwythur arwynebol yn unig. Gall hefyd ddatgelu brawddegau cnewyllynol o fewn brawddegau eraill. Mae'n galluogi'r siaradwr i ynganu brawddeg nas clywodd erioed o'r blaen, a'r gwrandawr i ddeall brawddeg nas clywodd o'r blaen. Mae'n broses anymwybodol heb symbyliad iddi ac mae byth a beunydd yn ail-greu o'r newydd. Gan fod plant ym mhob diwylliant yn dysgu iaith tua'r un oed, ac yn cymryd yr un camau wrth wneud hynny, tybir mai proses sy'n datblygu gydag aeddfedrwydd ydyw a'i bod yn arbennig i ddyn. Metha'r mwyaf-rif o bobl mewn oed â dysgu iaith estron hyd yn oed gyda chymorth rheolau gramadeg ond fe lwydda baban hebddynt. Yr unig arweiniad a gaiff yw nifer enfawr o esiamplau sy'n dangos iddo sut mae'r system yn gweithio; ni ddysgir rheolau iddo. Genir pob baban gyda'r gallu ieithyddol cynhenid hwn sy'n aeddfedu yn naturiol ymhen cyfnod o amser.

Beirniadwyd y dulliau arferol o ddysgu iaith estron gan amryw o addysgwyr. Dywed Carmen Silva: "Nid yw'r dulliau a seiliwyd yn llwyr ar ddynwared ac atgyfnerthu yn llwyddo i egluro sut mae rhywun a feistrolodd iaith yn gallu cynhyrchu a deall ymadroddion newydd." (5) Seiliwyd y dull clyweled ar y ddamcaniaeth y dylai athro roddi sampl gynrychioladol o frawddegau i'r dysgwr a'i fod ef wedyn yn mynd trwy broses o gyffredinolli; Nid yw gwybod rhestr faith o frawddegau yn gyfystyr â gwybod iaith. Rhoddwyd pwyslais newydd ar greu, ar greu ymadroddion newydd yn hytrach na bodloni ar ddynwared yr

athro yn oddefol. Proses weithredol ydyw. Credir bod y plentyn ifanc yn llunio theori o iaith ac yn profi neu wrthod ei ddamcaniaeth ynglŷn â strwythur iaith trwy wneud camgymeriadau i 'brofi' ei reolau nes yn y diwedd, wedi cyfres o addasiadau, llwydda i lunio gramadeg cyflawn y person mewn oed.(6) Os yw'r un peth yn wir am ddysgu ail iaith nid oes diben paratoi rhestrau amllder na graddio patrymau, na chadw'r dysgwr rhag clywed brawddegau anghywir, na dynwared na drilio. Cred Jakobovits y dylai'r dysgwr fod yn agored i'r holl ddata ieithyddol o'r dechrau a chael y cyfle i brofi ei ddamcaniaethau am strwythur yr iaith.(7) Yr hyn sy'n bwysig yw ei fod yn creu brawddegau newydd, hyd yn oed os ydynt yn rhai anghywir. Cytuna Wilkins mai bod yng nghanol iaith yw'r peth pwysicaf. "Yr elfen hanfodol yw bod yn agored (exposed) i iaith, a chyn belled ag y pery'r cyflwr hwn bydd y peirianwaith ieithyddol yn gweithio."(8) Mid yw pawb yn gytun ar hyn ond cytuna y mwyafrif o addysgwyr o leiaf ar un peth sef nad oes lle pwysig i ramadeg trawsffurfiannol fel y cyfryw ym myd dysgu ail iaith gan ei fod yn rhy haniaethol.

Codwyd llu o amheuan a pherwyd dryswch ac ansicrwydd ymhlith ieithyddion ac athrawon. Roedd meddwl am iaith fel cyfres o batrymau yn hollol annigonol yng ngoleuni syniadau Chomsky o greadigrwydd di-ben-draw iaith. Ychwanegwyd at yr amheuan a deimlid yn barod ynglŷn a gwerth rhestrau amllder, collwyd ffydd mewn drill a theimlwyd fwyfwy bod y cyrsiau traddodiadol yn anwybyddu agwedd greadigol a chyfathrebol iaith.

Ail-ystyriwyd y cyrsiau gan ganolbwyntio ar eu diffygion.(9)

Wrth ddilyn maes llafur gramadegol traddodiadol rhaid oedd ceisio dysgu holl reolau'r system - y rheolaidd a'r afreolaidd er mwyn cyflawnder a chynnal cymaint o eirfa gag a oedd yn bosibl. Ond os dilynnir damcaniaeth Chomsky ni fyddai'n bosibl i unrhyw un ddysgu holl gyfuniadau brawddegol "oherwydd mae set feidraidd o reolau gramadegol yn gallu esgor ar set anfeidraidd o frawddegau."(10) Arferid rhestru'r rheolau gramadeg ond ni cheisid egluro sut a ble i ddefnyddio'r ffurfiau hynny. Rhydd Widdowson enghraifft o'r cymhlethdod a amlygwyd wrth drafod iaith mewn ffordd wahanol. "Gall rhywun er enghraifft ddychmygu bod y modd gorchmynnol yn arwydd diamwys o'r weithred o orchmynu. Ond ystyrier yr enghreifftiau canlynol o'r modd gorchmynnol: 'Pobwch y bastai mewn ffwrn araf', 'Dewch i gael cinio fory', 'Manteisiwch ar ei gynnig', 'Maddau i ni ein dyledion'; Cyfarwyddyd, gwahoddiad, cyngor, a gweddi - gweithredoedd gwahanol i gyd, ond mae'r gorchmynnol yn addas iddynt oll - ond gellir hefyd ei hepgor. 'Mae'n rhaid i chi bobl'r bastai mewn ffwrn araf', 'Beth am ddod i gael cinio fory?' 'Fe fuaswn i'n manteisio ar ei gynnig' 'Gweddiwn am faddeuant i'n pechodau.' 'Yd yn oed pan roddir gorchymyn pendant nid oes yn rhaid defnyddio'r gorchmynnol. Rhaid yw i'r dysgwr felly wybod rheolau cyfathrebu yn ogystal â rheolau gramadeg.(11)

Teimlwyd nad oedd cysylltiad rhwng yr iaith a gyflwynid yn y dosbarth a'r iaith a ddefnyddid y tu allan i'r dosbarth(12)

Cyflwynid enghreifftiau o batrymau yn unig yn hytrach na'r iaith yn ei hanfod. Os na siaredid yr iaith yn yr ardal nid oedd cymhelliad i'r myfyrwyr ei dysgu, rhaid oedd i'r athro greu y cymhelliad yn y dosbarth. Tuedda ambell ddull i reoli'r hyn a gyflwynid. Er enghraifft, wrt ddefnyddio'r Dull Union trafodwyd y sialc a'r bwrdd du ac agorwyd a chaewyd drysau yn ddi-ddiwedd, nid am fod y pethau hyn yn bwysig i'r dysgwyr ond am eu bod yn hawdd eu cyflwyno. Ond osgowyd trafod agweddau cymdeithasol, llai diriaethol iaith megis mynegi barn, anghytuno, etc.

Ceisiwyd gwella'r dull gramadegol a phatrymol o ddysgu drwy osod y gramadeg o fewn cyd-destun sefyllfaol.(13) Ond y patrwm oedd yn rheoli o hyd ac roedd yn amhosibl dianc o sefyllfa artiffisial yr ystafell ddosbarth. Pan ddaeth y dull sefyllfaol yn ffasiynol tueddai rhai athrawon i'w ddefnyddio ef a'r labordy iaith i geisio cuddio'r ffaith mai gramadegol, yn y bôn, oedd y cwrs iaith o hyd. Paratowyd deialogau i arddangos y patrymau ond anaml yr ymdebygai i iaith naturiol. Peti hollol annaturiol hefyd oedd llusgo patrymau oedd yn debyg eu strwythur i fewn i'r deialogau heb ystyried nad oedd cysylltiad semantig rhyngddynt. Yn bwysicaf oll amheuwyd a allai'r dysgwr mewn gwirionedd drosglwyddo yr hyn a ddysgodd yn y labordy iaith i sgwrs naturiol.(14)

Sylweddolwyd hefyd nad y geiriau a oedd uchaf eu hamlder gan siaradwr brodorol a fyddai o'r budd mwyaf i'r

dysgwr. Byddent o gymorth iddo ddeall y siaradwyr ond nid i fynegi ei anghenion ei hun fel ymwelydd â gwlad arall. Ceisiwyd hybu'r dysgu drwy raddio patrymau a golygai hyn ddysgu'r eitemau hawdd yn gyntaf a gohirio dysgu ffurfiau mwy astrus hyd ddiwedd y cwrs. Yn anffodus y ffurfiau anodd oedd fwyaf buddiol yn aml. Petai'r dysgwr yn methu â chwblhau ei gwrs ni fyddai yr hyn a ddysgod o fawr werth iddo, a buan y sylweddolai'r dysgwyr bod swmp mawr o iaith i'w feistrolï a thorrai ei galon.

Yn y cyfamser ymchwiliwyd i wahanol agweddau ar iaith a chafodd hyn hefyd ddylanwad ar syniadau addysgwyr.(15) Gwnaethpwyd astudiaeth o'r drefn yr oedd plant yn dysgu eitemau ieithyddol yn eu mamiaith a gwelwyd bod plant gyda gwahanol ieithoedd yn famiaith iddynt yn dysgu yn yr un drefn. Ceisiwyd cymhwyso'r astudiaethau hyn at ddysgu ail iaith ond ni ddaethpwyd i gasgliadau pendant hyd yn hyn. Ceisiwyd darganfod hefyd pa ddulliau (strategies) a ddefnyddiai'r dysgwr i ymdopi â'r iaith, h.y. pa ddulliau a ddefnyddia i symleiddio'r system ieithyddol; credir bod gwerth pendant i'r math hwn o ymchwil. Mae cymhellion y dysgwr yn haeddu sylw hefyd a'i agwedd at yr iaith y cais ei dysgu. Astudiwyd cof, cof dros gyfnod byr a chof hirach gyda phwyslais arbennig ar ddwyieithrwydd. Dangosodd ymchwil ddiweddar fod pobl mewn oed yn gallu dysgu ail iaith llawn cystal â phlant.(16)

Astudiodwyd iaith ac ymddygiad y dysgwr ond rhaid ymchwilio ymhellach i ymddygiad ac iaith yr athro a'r dysgwyr yn y dosbarth. Sylweddolwyd bod y dysgwr yn gwneud cyfraniad gweithredol bwriadol i'r gwersi, gwyr llawer athro mai'r dysgwyr yn aml sy'n pennu rhediad y cwrs i ryw raddau. Dechreuwyd ystyried beth yr oedd arnynt hwy eisiau ei ddysgu a pharatowyd nifer o gyrsiau arbenigol megis Almaeneg i Gemegwyr. Byddai'r cefndir gwyddonol gan y dysgwr yn barod a dysgid ef i frith ddarllen erthygl yn ei briod faes, i godi rhai pwyntiau perthnasol a'u cyfieithu i'w famiaith. Byddai cwrs o'r fath yn canolbwyntio ar gyfieithu a darllen yn hytrach nag ar yr iaith lafar.

Rhodddwyd sylw arbennig i faes pwysig a chymhleth sef y defnydd a wneir o iaith mewn bywyd. Dechreuwyd astudio ymgom a gwelwyd bod nifer o reolau pendant cymdeithasol yng nghudd yn yr holl broses.(17) Roedd defodau pendant i agor a chloi sgwrs, i newid pwnc, i gael saib ac yn y blaen. Yn bennaf oll teimlwyd mai ar y dysgwr y dylai'r pwyslaes fod ac nid ar y maes llafur.(18) Roedd yn rhaid iddo greu iaith a chyfathrebu. Ar ôl blynyddoedd o baratoi llyfrau a darnau darllen syml yn arbennig ar gyfer dysgwyr dechreuwyd amau eu gwerth, gelwid hwy yn "defnyddiau synthetig". Teimlwyd nad oedd diben chwaith i'r dysgwr gyfieithu syniadau pobl eraill, na mynegi eu syniadau hwy trwy wneud ymarferion cyfieithu a darllen a deall. Rhaid fyddai iddo fedru darllen papurau newydd y wlad

estron a mynegi ei syniadau ei hun. Yn y gorffennol cyfran fechan iawn o'r boblogaeth - yr elite a ddysgai iaith er mwyn ymddiwyllio neu wneud astudiaeth academiaidd ohoni. Bellach daeth gwyliau ar y cyfandir yn gyffredin a dysgir ieithoedd estron i ddosbarthiadau cymysg eu gallu yn yr ysgolion cyfyng. Daeth cymdeithas yn fwy symudol hefyd gyda nifer o unigolion neu deuluoedd cyfain yn symud i weithio am resymau economaidd yn ymwneud a'r Farchnad Gyffredin.

Cafodd y syniadau newydd hyn gryn ddylanwad ar gyrsiau iaith - neu o leiaf ar y maes llafur, a dechreuwyd son am feysydd llafur cyfathrebol neu ffwythiannol a seiliwyd ar yr uned semantig. Wrth uned semantig golygir uned o ystyr, cysyniad sylfaenol. Mae gan bob un ohonom stor enfawr o'r unedau hyn a rhannwn hwy gyda phobl eraill sy'n siarad yr un iaith a ni. Nod yr athro ail iaith yw datblygu gallu'r dysgwr i'w defnyddio yn yr iaith estron yr un modd. Bydd canlyniadau y syniadau diweddar hyn yn trawsnewid y dethol a'r dosbarthu o'r eitemau ieithyddol yn y maes llafur.

Bu Cyngor Ewrop o'r dechrau yn ymwneud a dysgu iaith, ac yn 1964 sefydlwyd y Project Ieithoedd Modern; ac yn ddiweddarach ychwanegwyd astudiaeth arbennig ar ddysgu ieithoedd i oedolion. Penderfynwyd yn gyntaf oll ystyried y ffordd orau i ddysgu ieithoedd i bobl mewn oed. Mae rhai pwyntiau y dylid eu cadw mewn cof wrth ystyried addysg oedolion. Pan benderfyna person mewn oed ddysgu neu ail ddysgu

iaith bydd ganddo fyrdd o wahanol resymau dros wneud hynny. Bydd dosbarth o'r fath yn amrywiol iawn o ran gallu a daw'r myfyrwyr â gweddillion o wybodaeth a ddysgwyd neu hanner ddysgwyd yn yr ysgolion. Er mwyn ceisio gwneud y system mor hyblyg ac ystwyth â phosibl i gyflenwi'r anghenion penderfynodd y Cyngor sefydlu system uned/gredyd. Yn y trafodaethau pwysleisiwyd bod medrau yn bwysicach na gwybodaeth, hynny yw, bod y gallu i siarad iaith yn bwysicach na gwybod ffeithiau gramadegol am yr iaith. Rhoddwyd y pwyslais ar ystyr. Nid oedd strwythur iaith yn bwysig ond i'r graddau y defnyddid ef i gyfleu ystyr. Felly yn hytrach na rhestru'r eitemau ieithyddol a'r eirfa uchaf ei hamlder ac anwybyddu'r agwedd gyfathrebol fel y gwneir yn draddodiadol penderfynwyd gwneud y gwrthwyneb, sef canolbwyntio ar y cyfathrebu yn gyntaf a thynnu'r eirfa a'r patrymau allan o'r maes cyfathrebol dan sylw. Daeth dysgu cyfathrebu ac ymddwyn mewn cymdeithas yn ran holl bwysig o'r cwrs iaith. Y papur cyntaf a gyhoeddwyd gan Gyngor Ewrop oedd un Richterich, A MODEL FOR THE DEFINITION OF ADULT LANGUAGE NEEDS.(21) Ceisir diffinio a dadansoddi'r maes mewn dwy ran:

1. Sefyllfaoedd ieithyddol - pwy sy'n siarad efo pwy a ble? Byddai person yn cael cyfweiliad am swydd yn defnyddio iaith wahanol i'r un a ddefnyddia yn y dafarn gyda'r nos.
2. Gweithredoedd ieithyddol - i ba bwrpas y defnyddir yr iaith, am beth y siaredir a sut? Mae gwahaniaeth rhwng adroddiad papur newydd a dau berson yn trafod ffilm.

Diffinir anghenion y dysgwyr ac awgrymir sut y gellir cymhwyso'r model. Trafodwyd un broblem na lwyddwyd i'w datrys hyd yn hyn, problem yr oedd athrawon yn ymwybodol ohoni wrth ddefnyddio cyrsiau gramadegol a sefyllfaol, sef yr anhawster o ragweld pa sefyllfaoedd ieithyddol y daw'r dysgwr ar eu traws yn ei fywyd beunyddiol fel y gallo'r athro ei baratoi ar eu cyfer.

Cyhoeddwyd yr ail bapur pwysig gan David Wilkins. H Helaethwyd hwn yn ddiweddarach a'i gyhoeddi dan y teitl NOTIONAL SYLLABUS. (22) Trafodir y gwahanol ffyrdd o edrych ar iaith o safbwynt dysgu ac o safbwynt categoreiddio'r cynllun semantig. Geilw Wilkins y cynllun yn 'Gynllun Cyfathrebol' ac mae'n rhestru'r hyn a ddysgir o ganlyniad i ddadansoddiad o anghenion y dysgwr i fynegi ystyron. Diffinir cysyniadau fel 'y pethau y siaradwn amdanynt - pethau, pobl, amser, symud a'r cydberthynas a awgrymir mewn geiriau megis 'gyda', 'gan'. Diffinir ffwythiant (functions) fel y rheswm dros ddefnyddio iaith i ofyn, i wadu, i fynegi gobaith, syndod, i ymddiheuro ac yn y blaen. Pwysleisir y gwahaniaeth rhwng yr hyn a wnawn (y weithred) drwy gyfrwng iaith ac adrodd neu ddisgrifio rhywbeth trwy gyfrwng yr iaith. Bu llawer gormod o bwyslais yn y gorffennol ar adrodd stori, neu ddisgrifio sut y teimlai rhywun arall mewn lluniau strided er enghraifft, yn hytrach nag ar wneud fwy drwy gyfrwng yr iaith. Mewn astudiaeth fel hon amlygir cymhlethdod iaith. Gellir defnyddio un

ffurf i lawer diben neu ffwythiant. Er enghraifft, gall 'mae'n boeth' fod yn gwyn, yn rybudd, yn ymddiheuriad ac yn y blaen. A gellir mynegi'r un ffwythiant drwy gyfrwng nifer helaeth o wahanol ymadroddion, rhestra Wilkins 16 o wahanol ffyrdd o ofyn caniatad - mae'r dewis o ffurf arbennig yn dibynnu ar y raddfa o gwrteisi sydd ei hangen yn y sefyllfa. Sylweddolir bod problem sylfaenol ynglŷn â'r dull o ddewis a chyfuno y patrymau gramadegol a'r ffwythiant.

Cyhoeddwyd y trydydd gwaith pwysig a baratowyd ar y pwnc hwn dan y teitl THRESHOLD LEVEL gan Van Eck.(23) Y safon Drothwy hon oedd y safon isaf o wybodaeth o iaith y gellid rhoddi cydnabyddiaeth swyddogol iddi. Cytunwyd mai'r myfyrwyr mwyaf niferus fyddai pobl a ddymunai eu paratoi eu hunain mewn ffordd gyffredinol ar gyfer cyfathrebu'n gymdeithasol ar faterion bob dydd gyda phobl o wledydd eraill. Pobl a ddymunai fedru sgwrsio gyda'r trigolion wrth deithio'r wlad. Pwysleisir na olygir prynu bara a llaeth a phostio cardiau yn unig wrth hyn, ond cyfathrebu o ddifrif. "Mae ar bobl eisiau cysylltu â'i gilydd fel pobl, cyfnewid gwybodaeth a barn, siarad am brofiadau, am y pethau hynny a hoffant neu nad ydynt yn eu hoffi, archwilio yr hyn sy'n debyg ac yn wahanol yn yr uned amrywiol hon, ein cyfandir cymhleth a phoblog." Mae'n galonddid i ni yng Nghymru gofio bād y safon Drothy^w yn golygu rhywbeth amgenach na iaith twristiaid. Mi fyddai cynllun a seiliwn ar anghenion y teitlwr yn berthnasol yng Nghymru gan fod Saesneg yn fwy buddiol fel iaith masnach.

Gellir rhannu'r gwaith yn chwe rhan:

1. Sefyllfa - sef lle y defnyddir yr iaith,

2. gweithredoedd ieithyddol - sgwrsio sydd bwysicaf o ddigon, rhod^{div} lle llai amlwg i ddarllen ac ysgrifennu
3. ffwythiant (functions). Ceir chwe prif raniad a rhennir y rhain yn nifer o is-raniadau.
4. testun - Diffiniwyd 14 maes testunol a nodwyd beth y gall y dysgwr ei wneud ym mhob maes.
5. Cysyniadau eang cyffredinol o'r pethau y siaredwn amdanynt megis amser, gofod, ansawdd, etc.
6. Cysyniadau penodol - ymhelaethu yn fwy manwl.

Ar ddiwedd y gwaith nodir problem arall a gododd wrth geisio datblygu'r math hwn o gynllun sef yr anhawster o arholi'n fanwl, a chytuno ar y safonau angenrheidiol.

Cred Van Eck y gellir cymhwyso rhan gyntaf y cynllun ar gyfer unrhyw un o'r ieithoedd Ewropeaidd - hynny yw ieithoedd sydd â'r un cefndir diwylliannol iddynt. Bwriadwyd addasu'r Safon Drothwy ar gyfer Ffrangeg, Almaeneg a Sbaeneg. Ymddengys, fodd bynnag, nad oedd y Ffrancwyr yn fodlon ar y cynllun a chyfansoddasant un gwreiddiol, a chyhoeddwyd ef dan y teitl UN NIVEAU-SEUIL (1976). Mae hwn yn wahanol mewn amryw ffyrdd i'r Safon Drothwy, yn llawer llawnach a mwy cyfansawdd. Bwriadwyd iddo fod yn fath o drysorfa y gallai athrawon dynnu ohoni yn ôl gofynion ei ddisgyblion.

Teimlwyd bod swmp o waith i'w gyflawni i feistrolï'r safon Drothwy a phenderfynnwyd ceisio diffinio safon a oedd tua hanner ffordd. Galwyd y safon hon yn WAYSTAGE. Addaswyd Waystage gydag ychydig iawn o newid ar gyfer ei ddefnyddio mewn ysgolion.

Erys llawer o waith i'w wneud ac mae'r Cyngor yn ymwyb-

odol o wendidau'r cynllun. Dylai pob lluniwr cyrsiau fod o leiaf yn gyfarwydd â'r gwaith, hyd yn oed os na chytuna â'r egwyddorion sylfaenol. Mae traddodiad hir ar y cyfandir o feysydd llafur sy'n unffurf drwy bob gwlad ond pwysleisia'r Cyngor nad y diben oedd paratoi rhestr o eitemau i'w dysgu'n unffurf gan bawb ym mhobman yn Ewrop ond cynnig model i weithio arno ac i geisio dangos yr hyn y gellid ei wneud. 'Roedd yn ymgais ymarferol i geisio datrys rhai o'r problemau.

Ar hyn o bryd mae addysgwyr yn ymwybodol o ddiffygion y cyrsiau clyweled ac yn amheus o'r egwyddorion sy'n sail iddynt. Ond nid ydynt hyd yn hyn wedi ystyried yn fanwl holl oblygiadau y cyrsiau cyfathrebol. Cais L.G.Alexander dadansoddi sut y bydd y maes llafur cyfathrebol yn dylanwadu ar y gwersi iaith yn y dosbarth.(24) Digon niwlog yw'r arbenigwyr ynglŷn â'r dulliau dysgu, ond maent yn hollol gadarn ar un pwynt sef na ellir anghofio'r wers ramadeg. Ni wahanir y pedair medr bellach, dysgir a defnyddir medrau darllen, deall, siarad ac ysgrifennu blith-draphlith fel y gwnawn yn ein bywyd beunyddiol. (Mewn mwy nag un dull credid ei bod yn bwysig i'r dysgwr beidio â darllen nac ysgrifennu cyn dysgu siarad.) Prif nodwedd y cwrs fydd yr amrywiaeth o ddefnyddiau a gweithgareddau. Bydd lle i'r wers ramadeg ffurfiol, i gyfieithu, i ddrilio, i ddefnyddio cynorthwyon clyweled, ond defnyddir hwy pan fyddant yn ateb y diben. Gellir dethol y gramadeg sydd i'w ddysgu ac ni fydd yn rhaid cynnwys y cyfan er mwyn cyflawnder. Newidwyd swyddogaeth yr athro i raddau hefyd, nid cyfrannwr gwybodaeth mohono bellach

ond un sy'n annog y dysgwyr i gyfathrebu â'i gilydd.

Tasg fawr awduron cyrsiau'r dyfodol fydd ceisio cyfuno anghenion y dysgwr â fframwaith strwythurol yr iaith. Y cam cyntaf fydd ceisio darganfod pa fath o bobl sydd yn dysgu Cymraeg a beth yw eu hangenion hwy. Ni ddylai fod yn anodd cael y math hwn o wybodaeth. Pan yw person mewn oed yn penderfynu dysgu iaith mae ganddo nod bendant mewn golwg, ac mae'n disgwyl i'w lafur a'i ymdrech ddwyn ffrwyth yn weddol gyflym. Os yw'n teimlo bod y cwrs yn berthnasol i'w anghenion ac yn cyflawni gofynion ei fywyd beunyddiol bydd yn gymorth iddo ymegnio a dyfalbarhau, ac y mae cymhelliant yn holl bwysig wrth ddysgu iaith. Cyn llunio cwrs dylid bod yn ymwybodol o'r bobl a fydd yn ei ddilyn a sylweddoli hefyd y bydd angen amrywiaeth o ddefnyddiau i'r athro fedru dethol ohonynt i ddiwallu anghenion y myfyrwyr. Efallai mai rhyw drysorfa o unedau cyfansawdd fydd ffurf y cwrs yn hytrach na'r gwerslyfr arferol. Bydd lle pendant i gyfoeth o ddefnyddiau atodol deniadol i roddi amrywiaeth i'r gwersi yn ogystal ag i ddiwallu anghenion gwahanol fathau o ddysgwyr.

Byddai'n fuddiol gwybod oedran y dysgwyr, eu cefndir a'u diddordebau. Dylid cael gwybod â phwy y gobeithiant siarad, ym mhle ac am ba bynciau. Buddiol fyddai gwybod hefyd pa ddeunydd printiedig a ddaw i'w rhan a pha dafodiaith neu gywair y byddant yn ei glywed. Rhaid ystyried hefyd at ba safon y gobeithiant ddysgu - nid yr un fydd diddordebau nac anghenion y fam ifanc sydd â'i phlentyn yn yr ysgol feithrin a'r Athro Prifysgol a ymddeolodd i gefn gwlad.

Gwnaethpwyd cryn dipyn o ymchwil ar hyn yn Lothian.(25)

Anfonwyd cannoedd o holiaduron i blant ysgol i geisio darganfod eu rhesymau dros ddysgu gwahanol ieithoedd, ac yna llun-
iwyd cwrs ar eu cyfer.

Pwysleisir o hyd y gellir addasu Cwrs Cyngor Ewrop ar gyfer unrhyw iaith ar y cyfandir. Tybed a yw hyn yn wir? Byddai'n fuddiol astudio cynlluniau'r Cyngor yn fanwl drwy lygaid Cymro er mwyn ceisio darganfod a yw'n bosibl i gyfieithu'r cynlluniau gwaith neu a fyddai angen llawer o addasu arnynt. Gan fod adnoddau Cymru yn brin da o beth fydd elwa ar syniadau a gwaith ymchwil a wnaethpwyd yn barod. Cofiw'n i Shirley M. Eaton honni y gellid cyfieithu ei rhestr amllder gymharol hi i unrhyw iaith orllewinol ond R.M.Jones ddangosodd nad oedd yr honiad yn wir am ieithoedd lleiafrifol fel y Gymraeg. *

Byddai ymchwil llawnach i natur y sgwrs Gymraeg yn fuddiol. Gellir dyfalu nad yw defodau sgwrsio - megis cloi ac agor sgwrs yn wahanol yn y Gymraeg i'r hyn ydyw yn y Saesneg ond efallai fod pynciau'r sgwrs yn wahanol! Pan fydd dau Gymro yn cwrdd am y tro cyntaf fe dry'r sgwrs yn naturiol i feysydd teulu, perthnasau, bro a chydabod. Efallai mai'r frawddeg bwysicaf mewn gwlad fach fel hon yw "Ydych chi'n nabod - ?" Gellir dadlau nad anghenion y dysgwr yw'r rhain - ond nod y rhan fwyaf o ddysgwyr yw dod yn Gymry Cymraeg ac felly fe fyddai ystyriaethau o'r math yn berthnasol. Yn sicr

* Gweler: Dethol Geirfa yng Nghymru, t.9.

dylid ceisio adlewyrchu rhyw elfen ddiwylliannol - yn ei ystyr fwyaf eang - yng nghyrsiau y dyfodol. Anodd iawn yw diffinio'r "ffordd Gymreig o fyw". Efallai mai agweddau a gwerthoedd ydyw yn bennaf, ac mae'r rhain yn fwy cuddiedig nag agweddau allanol megis gwisg a defodau. Byddai cymorth y cymdeithasegwyr yn fuddiol yn y maes hwn. Ond ychydig iawn o ymdrech a wnaethpwyd i adlewyrchu unrhyw agwedd o'r diwylliant Cymraeg - neu Gymreig - yn y cyrsiau a astudiwyd. Gan amlaf bodlonwyd ar un wers wedi ei llunio o amgylch cefndir sefyllfaol yr Eisteddfod Genedlaethol. Byddai yn werth ystyried i ba raddau y gellid cynnwys defnyddiau atodol efallai sy'n ymwneud yn uniongyrchol â chefnidir Cymru - hanes, traddodiadau, sefydliadau; mae llawer o'r dysgwyr yn sychedu am y wybodaeth hon. Dylai fod lle mewn cwrs pellach i'r math hwn o ddeunydd.

Mae gwir angen darpariaeth addas yn y Gymraeg ar gyfer cwrs pellach. Fe lwydda nifer dda o ddysgwyr i gwblhau cwrs Wlpan ond ychydig sy'n parhau i siarad yr iaith ymhen pum mlynedd. Ofnir fod llawer athro a dysgwr yn cael ei siomi. Mae prinder y math hwn o gwrs mewn ieithoedd eraill hefyd. Mae Rivers yn cwyno fod y dysgwyr canolraddol a phellach yn cael eu hanwybyddu a bod angen defnyddiau gwahanol a dulliau gwahanol ar eu cyfer hwy.(26) Pwysleisiodd Wilkins y dylid rhoddi mwy o bwyslais ar ddefnyddiau printiedig yn y math hwn o gwrs.(27) Onid oes lle i gwrs pellach yng Nghymru hefyd i'r llu o Gymry Cymraeg sy'n ddihyder ac angen gloywi eu Cymraeg ar gyfer anghenion eu swyddi megis dysgu trwy gyfrwng

y Gymraeg yn yr ysgolion cyfun Cymraeg?

Heb ymchwil ni ellir datgan yn bendant pa fath o bobl sy'n dysgu'r iaith ond ymddengys fod llawer iawn o famau plant ysgolion meithrin Cymraeg yn ceisio gwneud hynny. Tybed a yw'r sefyllfa hon yn arbennig i Gymru? Nid oes llawer o bobl yn dysgu iaith er mwyn ei siarad a'u plant yn y cartrefi. Nid dyma'r sefyllfa arferol yn Ewrop er bod anghenion tebyg gan fewnfudwyr. Byddai'n rhaid cadw'r ystyriaethau hyn mewn cof wrth astudio cynllun Cyngor Ewrop, byddai cwrs i famau yn fwy buddiol yn y Gymraeg na chwrs i dwristiaid. Byddai cywair yr iaith yn bwysig wrth baratoi cwrs i famau a phlant. Gellir rhagweld (neu ddyfalu) mai ar yr ochr gymdeithasol - y cartref, y clwb, y bydd y pwyslais yng Nghymru yn hytrach nag ar fydd masnach, gwesty, y siop a'r banc.

Mae pob cwrs iaith Cymraeg wedi ei seilio ar fframwaith strwythurol; hynny yw, mae'r cwrs yn arwain yn raddol o'r hawdd i'r anodd. Ffrwyth profiad athrawon dros y blynyddoedd yw'r graddoli hwn, a bu'n werthfawr i sicrhau nad oedd yn rhaid i'r dysgwr ymdopi â thalpiau mawr o ramadeg. Gwelwyd bod y strwythurau wedi eu graddoli yn ofalus iawn yn y rhan fwyaf o'r cyrsiau a astudiwyd. Yn wir casgliad o batrymau graddedig yn unig oedd y Cwrs CARLAM. Ni fydd lluniwr cyrsiau y dyfodol yn anwybyddu'r gweithiau hyn. Ei dasg ef fydd symud y pwyslais o'r gramadeg ei hun at ffwythiant y gramadeg. Rhaid ceisio cyfuno dilyniant strwythurol graddedig a phatrymau a gysylltir â'i gilydd drwy rinwedd eu testun neu eu hystyr. Os cedwir at y strwythurau graddedig yn unig ni ellir sicrhau fod yr hyn addysgir yn berthnasol i fywyd beunyddiol,

tueddir i ohirio dysgu ffurfiau buddiol oherwydd eu bod yn rhy anodd ar ddechrau cwrs ac ni ddysgir y myfyriwr pa batrymau i'w defnyddio dan wahanol amgylchiadau. Ond os ceisir cyflwyno'r iaith drwy gyfrwng gwaith ffwythiannol yn unig ni cheid canllawiau ieithyddol digon pendant a byddai'n diffygiol gan na ellid sicrhau fod patrymau angenrheidiol yn cael eu cyflwyno. Felly fe deimla llawer o addysgwyr ar hyn o bryd mai'r ffordd fwyaf ymarferol o gyflwyno iaith yw trwy ddwy safbwynt a chreu cynllun gwaith ffwythiannol/strwythurol.(28)

Byddai cwrs o'r math hwn yn sicrhau fod cnewyllun hanfodol gramadegol yn cael ei gyflwyno yn drefnus er y byddai'r pwyslais ar yr agwedd ffwythiannol. Byddai eitem yn cael ei dethol ar sail y ffaith y gellid ei defnyddio yn ymarferol ar unwaith. Fe allai'r dysgwr ddysgu nifer o eitemau buddiol heb fod yn rhaid iddo ddeall y gramadeg. Gellid sicrhau adolygu oherwydd byddai'r rhan fwyaf o'r eitemau yn cael eu hail ddefnyddio ac fe welid yr eitemau buddiol a ddysgwyd ar y cof ar ddechrau'r cwrs yn nes ymlaen wedi eu graddoli. Dylai cwrs o'r fath roddi hyder i'r athro oherwydd ei fod yn gyfarwydd a'r patrymau graddedig ac oherwydd ei fod yn sylweddoli gwerth yr eitemau eraill. Byddai'r dysgwr yn meistrolï llawer mwy o'r iaith mewn llai o amser a dylai fedru gweld fod y deunydd wedi ei baratoi i ddiwallu ei anghenion. Nid tasg hawdd fydd paratoi cwrs o'r math hwn a chyfeddyf cefnogwyr mwyaf brwd y cyrsiau cyfathrebol fod problemau yn codi wrth geisio rhoi cwrs cyfathrebol ar bapur. Os bodloni anghenion yr unigolyn yw nod

y cwrs byddai'n amhosibl i un cwrs fodloni dosbarth o ugain o unigolion. Byddai'n rhaid i'r deunydd fod yn hyblyg, a byddai'n rhaid i'r athro amrywio neu lenwi bylchau. Gan fod cefndir pob dosbarth yn wahanol, heb son am yr unigolion yn y dosbarth, anodd fyddai paratoi trefn o gyflwyno'r iaith a fyddai'n foddhaol i bawb.

Ceisiwyd dros y blynyddoedd ddiffinio a rhoddi trefn ar y maes anelwig hwnnw - y sefyllfa.(29) Rhaid cyfaddef mai methiant fu'r ymdrechion i ddiffinio'r myrdd o sefyllfaoedd yn ein bywyd beunyddiol, ond ceisir o hyd ddiffinio'n weddol fanwl y sefyllfaoedd a ddefnyddir at ddibenion dysgu yn y dosbarth. Mae Alexander yn rhestru'r ffactorau sy'n ymwneud â sefyllfa ddysgu, a byddant yn amrywio yn ol a safon y cwrs.(30)

"Ffwythiant: Diffiniad bras o'r weithred ieithyddol sydd i gael ei dysgu, e.e. ymddiheuro.

Cysvniad: Cymhwysiad penodol neu gyffredinol o'r ffwythiant, e.e. ymddiheuro am fethu a'ch cwrdd

Maes: Detholwyd y pwnc dan sylw o feysydd cyffredin megis y teulu, y cartref, gwaith, teithio, etc.

Y cefndir: Ble yn union mae'r sgwrs yn digwydd. Gall fod yn bendant neu'n ben agored.

Gwerthweithio: Sut y siaredir ac am beth y siaradant, (yn gwrtais, anghwrtais, ffurfiol, anffurfiol, etc.)

Rôl cymdeithasol: Y berthynas rhwng y siaradwyr - (gwerthwr/prynnwr, gŵr/gwraig, brodor/dysgwr, etc.)

Dehonglwyr: Yr ymadroddion (brawddegau, patrymau, idiomau, ebychiadau) a ddeillia o'r ffactorau a restrwyd).

Rhaid cadw mewn cof wrth lunio cwrs y gwahaniaeth rhwng yr hyn a fyddai'n ddymunol a'r hyn sy'n ymarferol. Ni ellir

bod yn rhy uchelgeisiol a cheisio cyflwyno holl gymhlethdodau a chyfoeth sefyllfaoedd bywyd. Ond gwelir o'r rhestr uchod fod byd o wahaniaeth rhwng y sefyllfa fel y dehonglir hi gan lunwyr cyrsiau Cymraeg y gorffennol a gan addysgwyr mwy diweddar. Yn y cyrsiau Cymraeg yr un oedd y sefyllfa, y cefndir a'r cymeriadau o'r dechrau hyd ddiwedd pob cwrs. Nid oedd yr un o'r awduron wedi ceisio dadansoddi pob sefyllfa yn ei gwrs fel y gwneir heddiw.

Ceir llawer o drin a thrafod sefyllfaoedd y dyddiau hyn oherwydd credir mai'r ffordd orau i'r dysgwr addasu yr hyn a ddysgodd trwy ymarferion lle mae'n "chwarae rhan" (role playing) a'i orfodi i addasu'n fyrfyfyr (improvise). Dylid diffinio cefndir y sefyllfa yn fanwl yn ogystal ag agwedd a safle gymdeithasol y rhai sy'n cymryd rhan. Rhaid i'r sefyllfaoedd a ddyfeisir lwyddo i argyhoeddi'r dysgwr eu bod yn rhai dilys. Yn aml iawn ni all pobl ifanc gwmryd y sefyllfa deuluol yn y Cyrsiau Cymraeg o ddifrif. Yn gyffredinol teimlir nad yw'r sefyllfa deuluol draddodiadol yn berthnasol i fywyd y rhan fwyaf o ddysgwyr iaith - nid ydynt yn amcanu at siarad yr iaith estron yn gyson ar eu haelwydydd. Gellir dadlau fod nifer dda o'r dysgwyr Cymraeg yn dymuno troi eu haelwydydd yn rhai Cymreig - dyna pam yr anfonant eu plant i ysgolion Cymraeg ac y mynychant ddosbarthiadau iaith eu hunain.

O edrych ar y cyrsiau Ffrangeg neu Almaeneg diweddar gwelir fod gwedd pur wahanol iddynt. O graffu gwelir ol ymgais bendant i raddoli'r sefyllfaoedd yn hytrach na'r patrymau. Gall sefyllfa ar yr un thema fod yn syml neu'n

gymhleth; er enghraifft gall "talw'r bil mewn gwesty" fod yn un ddigon ddiffwdan ond os digwydd i'r talwr fod wedi anhofio ei lyfr siec fe dry yn sefyllfa astrus iawn.

Diau mai'r man cychwyn yn y dosbarthiadau Cymraeg yw sefyllfa'r dosbarth. Pwysleisir yn y Cynllun Ewropeaidd fod yn rhaid i bob rhan o'r cwrs fod yn gyflawn - hynny yw dylai'r dysgwr allu dechrau siarad yn y gymdeithas ar unwaith. Mewn ardaloedd di-Gymraeg y dosbarth Cymraeg yw'r unig gymdeithas Gymraeg y daw'r dysgwr i gysylltiad a hi. Rhaid felly creu byd Cymraeg oddi mewn i'r dosbarth a throï iaith y dosbarth yn Gymraeg o fewn ychydig wythnosau - dyma fydd y sbardun a'r cymhelliaid i ddysgu. Ar y llaw arall ceir nifer o Gymry Cymraeg yn trigo mewn ardaloedd Seisnig ac mae'n bwysig dod â hwy i mewn i'r dosbarth, i'r ynys Gymraeg yn y môr o Seisnigrwydd. Ni all un athro byth gwmpasu holl gyfoeth iaith, yn eirfa nac yn dafodiaith a gyda'r pwyslais newydd ar defnyddiau dilys ni ellir dychmygu am unrhyw ddeunydd mwy dilys i gynorthwyo'r dysgwr na Chymry Cymraeg yr ardal. Mewn ardaloedd Cymreig hefyd mae'n holl-bwysig fod y dysgwyr yn ymgynefino â'r dafodiaith leol, a gwahanol gyweiriau'r iaith - yn llafar neu ar bapur drwy gyfrwng papur bro. Rhaid hyfforddi dysgwyr i ddeall rhediad sgwrs neu erthygl, i ddeall y prif bwyntiau ac anwybyddu'r gweddill. Mae'n bwysig cofio hyn oherwydd bydd perygl i'r athro a'r dysgwr ddychryn os ceisir darllen a deall, neu wrando a deall, pob gair.

Mae Alexander yn awgrymu y gellir llunio cwrs drwy raddoli'r sefyllfaoedd yn fras yn dair rhan, sef y sefyllfaoedd limbo, y sefyllfaoedd diriaethol, pendant a'r sefyllfa-

oedd chwedlonol (mythical).

Mewn sefyllfa limbo yr agwedd ffwythiannol a'r esboniadol (exponent) sydd bwysicaf, nid yw'r cefndir yn bwysig. Os yw athro am ddysgu sut i gyflwyno pobl i'w dilydd drwy gyfrwng yr iaith estron efallai yr awgryma wneud hynny mewn sefyllfa parti. Ond gallai'r gweithgarwch hwn ddigwydd mewn lluo o wahanol lefydd. Yr hyn sy'n bwysig yw fod y dysgwr yn gallu gwneud hynny yn rhugl ac yn hyderus mewn unrhyw gefndir. Ymhlith y ffwythiannau y gellir eu cyflwyno drwy sefyllfa limbo gellir enwi: holi am bobl, enwi pethau, holi am yr ail iaith, cyfarchion, iechyd, disgrifio pobl ac yn y blaen. Dyma waith addas ar gyfer dechrau cwrs.

Fe ddigwydd y sefyllfa ddiriaethol yn erbyn cefndir arbennig a rhaid i'r athro wrth gyflwyno'r math hwn o sefyllfa geisio rhagweld y math o iaith sy'n debyg o gael ei siarad mewn lleoliad arbennig. Rhestrir gweithgaredd megis archebu bwyd mewn gwesty, prynu tocyn tren, siop^a, gofyn a rhoi cyfarwyddiadau. Mae'n ymddangos mai yn y dosbarth hwn yn arbennig y byddai'n rhaid i'r lluniwr cyrsiau ystyried anghenion y dysgwr Cymreig, a byddai'r rhan hon o'r cwrs yn wahanol iawn i'r un rhan mewn cwrs Saesneg neu Ffrangeg.

Mae'r sefyllfa chwedlonol yn dibynnu ar ryw fath o stori gyfres. Mae'r math hwn o sefyllfa yn gyfarwydd i ni. Credir bod stori gyfres yn cymell plant i ddysgu ac yn cynnal eu diddordeb, ond amheuir eu gwerth mewn cwrs i bobl mewn oed. Mae'n anodd, bron yn amhosibl i unrhyw un fedru creu stori dda gydag adnoddau ieithyddol cyfyng iawn, felly fe

ddylid gohirio'r math hwn o weithgarwch hyd gwrs pellach. Ond cred rhai athrawon y gall cyd-gyfansoddi fod yn ddifyr ac yn fuddiol at ôl ychydig wythnosau.

Gwelir felly fod nifer o awgrymiadau a chanllawiau gweddol bendant yn cael eu cynnig fel cymorth i'r llunwyr cyrsiau a darlledwyd ambell gwrs megis KONTAKTE^X a sylfaenwyd ar y syniadau diweddar hyn.(31) Bu rhai pobl yn beirniadu gwaith Cyngor Ewrop am nad oedd ei waith wedi eu seilio ar ymchwil wyddonol bendant.(32) Ond etyb Richterich y cyhuddiad hwn drwy ddweud fod ymchwil o'r fath yn gostus ac yn cymryd llawer o amser, yr oedd hefyd yn gallu bod yn esgus dros beidio â chyflawni dim yn y cyfamser.(33) Os nad oedd gan Gyngor Ewrop yr adnoddau i wneud y math hwn o waith go brîn y gellir disgwyl ymchwil o'r fath yng Nghymru. Dylid felly fanteisio ar Gynllun Ewrop a defnyddio greddf a chrebwyll i'w addasu ar gyfer y Gymraeg. Byddai'n ddymunol cael mesur o gyd-weithio rhwng gwahanol sefydliadau fel na welir eto nifer fawr o gyrsiau cychwynnol yn cael eu cyhoeddi o fewn ychydig flynyddoedd i'w gilydd a dim un cwrs pellach. Gan fod cyfnod y cyrsiau clyweled yn dod i ben yn ôl pob golwg, nid oes diben bellach argymhell eu diwygio yng ngoleunu'r astudiaeth hon. Ond ni ddylid eu hanwybyddu. Rhaid ceisio cadw'r elfennau buddiol a llwyddiannus a hefyd geisio gwella'r diffygion.

Mae Cymraeg Byw wedi ei sefydlu ei hun bellach ym myd ail iaith ac wedi bod o werth amhrisiadwy i ddysgwyr. Hyderir y ceidw cyrsiau'r dyfodol at eiddo egwyddorion. Efallai, fodd ^X Gweler atodiad ar ddiwedd y bennod.

bynnag, y cyfyd rhai anawsterau yn y dyfodol gyda'r pwyslais newydd ar ddefnyddiau dilys, bydd y dysgwr bellach yn darllen pob mathau o wahanol gyweiriau'r iaith, ac ni bydd yn canolbwyntio ar ddeunydd a baratowyd yn arbennig ar gyfer darllenywyr ail iaith. Ymddengys nad oes lle bellach i restrau amllder ond bydd yn rhaid ystyried graddio patrymau o hyd wrth baratoi cwrs cyfathrebol. Dyma un maes y rhoddwyd llawer o sylw iddo yn yr holl gyrsiau. Bydd lle i'r Dull Dwyieithog o hyd er na roddir cymaint o sylw i ddrilio yn y dyfodol gan fod pobl yn ymwybodol o'i ddiffygion ac yn amheus o'i seiliau seicolegol. Defnyddir ymarferion ysgrifenedig mewn ffyrdd hollol wahanol, canolbwyntir ar ymarferion fydd yn rhoddi mynegiant i'r unigolyn. Bydd yn rhaid i'r dysgwyr greu ac actio eu deialogau eu hun-in a defnyddir defnyddiau dilys yn lle'r hen ddarnau darllen. Bydd lle pwysig iawn i gynorthwyon gweld o bob math - yn arbennig cynlluniau, posau, matrices, etc. Gobeithio yr anghofir y brawddegau di-ystyr a ddyfeisiwyd i arddangos patrymau, a'r sefyllfaoedd a'r deialogau afreal, y dril di-ddiwedd a'r gwersi undonnog.

Argymhellir yn gyntaf oll geisio darganfod pwy yw'r dysgwr, beth sydd yn eu cymell i ddechrau dysgu, beth yw eu nod a'u hanghenion. Byddai'n fuddiol hefyd gael barn y cyn-ddysgwyr ar ddiffygion a rhinweddau y cyrsiau a ddilynwyd ganddynt.

Wedi astudio anghenion y dysgwyr dylid edrych yn fanwl ar gynlluniau Cyngor Ewrop, yn arbennig ar y Safon Trothwy i weld i ba raddau y gellir cymhwyso eu maes llafur hwy at ddibenion Cymru. Gallai'r maes llafur hwn fod yn ganllaw

wrth luno cwrs Gymraeg. Byddai'n rhaid wedyn geisio dethol y strwythurau a'u cyfuno gyda sefyllfaoedd graddedig. Rhaid ystyried yn fanwl acefallai arbrofi gyda ffurf a diwyg y cwrs, gan y bydd yn rhaid cael cyflenwad o ddefnyddiau atodol. Bydd yn rhaid rhoddi sylw arbennig i'r defnyddiau dilys. Pethau megis papurau dyddiol, bwydlen, amserlen trenau ac yn y blaen yw'r deunydd crai yng nghyrsiau'r Almaeneg, ac ni fydd y rhain ar gael yn Gymraeg. Ond wedi diffinio'r maes lle y gobeithia'r dysgwyr ddefnyddio'r Gymraeg bydd yn haws dethol deunydd ar eu cyfer, rhaid cyfaddef er hyn bod prinder rhai mathau o ddefnyddiau dilys.²⁴ Mae pwyslais yn y cyrsiau cyfathrebu ar greu defnyddiau sy'n perthyn i'r unigolyn (personalised). Cymer y rhain ffurf holiadur yn aml a rhaid i'r dysgwr gyfrannu pob math o wybodaeth amdano ef ei hun, mynegi pa bethau a hoffa a rhoi ei farn ar lu o bynciau. Yn nes ymlaen gofynnir iddo baratoi adroddiadau ar newyddion y dydd, trin a thrafod rhaglenni radio a theledu, pennu pa eitem yw'r fargen orau mewn siop, dangos pa nodweddion sy'n bwysig iddo wrth ddewis cymar. Bydd yr ymarferion hyn yn ei ddysgu i gymharu, i adrodd stori, i drafod ansawdd a phrisiau, i feirniadu ac yn y blaen. Bydd lle amlwg i bob math o gemau iaith hefyd. Os cedwir at egwyddorion y cyrsiau cyfathrebol ni ellir peidio â chael amrywiaeth yn y cwrs. Os deisyfiad mwyafrif y dysgwyr fydd yngydnabod â'r bywyd Cymraeg fe ddylid adlewyrchu rhywfaint o'r diwylliant hwnnw yn y cyrsiau er na fydd efallai bob amser yn amlwg ar yr olwg gyntaf. Awgrymir y dylid rhoi llawer mwy o sylw i ddiwyg y cwrs, byddai'n well cael cwrs deniadol a gwmpasai

faes gweddol gyfyng na chwrs maith undonog a di-weledigaeth.

"Ni all cwrs iaith byth fod yn ddim amgenach na datganiad dros dro, yn adlewyrchu'r syniadau sydd mewn bri yn y cyfnod y lluniwyd ef."(35) Daeth un cyfnod i ben ac ar ddechrau'r wythdegau safwn ar drothwy cyfnod arall.

How a functional-notional syllabus looks

Here is an example of how such a syllabus may be applied in practice. It is taken from the teacher's notes accompanying the BBC's multi-media German course: KONTAKTE.

Students should be able to fulfil the following aims:

Speaking aims

- (a) TO EXPRESS WISHES, to say one would LIKE TO DO SOMETHING, using the expression:

Ich möchte		ein Telegramm aufgeben nach Leeds telefonieren diesen Reisescheck einlösen
------------	--	--

- (b) TO REQUEST A SERVICE, i.e. ask for SOMETHING TO BE DONE, using the expression:

Ich möchte		diesen Anzug diese Sachen		reinigen lassen
------------	--	------------------------------	--	-----------------

- (c) TO ENQUIRE WHEN THESE SERVICES WILL BE DONE, using the expression:

Wann ist der Anzug		fertig?
Wann sind die Sachen		

- (d) TO ENQUIRE WHEN THINGS CAN BE COLLECTED, using the expression:

Wann kann ich		den Anzug die Sachen		abholen?
---------------	--	-------------------------	--	----------

Students should be able to fulfil the following aims:

To be able to ARRANGE TO MEET SOMEONE using the following expressions:

1. for ASKING IF SOMEONE IS FREE

Haben Sie		expression of time		etwas vor?
-----------	--	-----------------------	--	------------

2. for SUGGESTING WHAT TO DO

Wollen wir		activity or venue		gehen?
------------	--	----------------------	--	--------

3. for ARRANGING WHEN TO MEET

Wann?
Wann wollen wir uns treffen?
Um wieviel Uhr?

LLYFRYDDIAETH

1. Rivers, W.M., TEACHING FOREIGN LANGUAGE SKILLS, 38-40
2. Alexander, L.G., Some Basic Assumptions affecting Course Design. E.L.T.(1976) 89-103
3. Chomsky, N., Linguistic Theory, FOCUS ON THE LEARNER (1973) Oller & Richards, 30.
4. Allen & Corder, READINGS IN APPLIED LINGUISTICS, 26-27
5. Silva, C., Recent Theories of Language Acquisition in relation to semantic Approach in F.L.Teaching, E.L.T.No.2 (Jan.1976) 345,337
6. Chomsky, N., A Theory of Competence. READINGS IN APPLIED LINGUISTICS, Allen & Corder, 220
7. Jakobovits, L.A., (1971), 25-26
8. Wilkins, D., (1972), t.172.
9. Clark, J.L., The Syllabus. What should the Learner Learn. A.V.L.J.
10. Chomsky, N.
11. Widdowson. Dyfynwyd yn Wilkins (1976), 12-18
12. Shaw. Foreign Language Syllabus Development - Some Recent Approaches. LANGUAGE TEACHING & LINGUISTICS ABSTRACTS (1977) 217
13. Cook, U.S., Some ways of Organizing Language, A.V.L.J. No.2, (1978) 89-9
14. Alexander, L.G., E.L.T. (1976) 89-103
15. Cook, U.S., A.V.L.J. (1978) 89-94
16. C.I.L.T., REPORT ON SPECIAL NEEDS OF ADULTS
17. Sinclair & Coulthard, THE ANALYSIS OF DISCOURSE
18. Oller & Richards, FOCUS ON THE LEARNER (1973)
19. Corder, P., The Significance of Learner Errors. I.R.A.L.5. (1967) 161-170
20. Page. Notions, Functions & Threshold Levels.
21. Richterich, R.A., (1972), A MODEL FOR THE DEFINITION OF ADULT LANGUAGE NEEDS (Council of Cultural Cooperation of the Council of Europe)

22. Wilkins, D., NOTIONAL SYLLABUS (1976)
23. Van Eck., THE THRESHOLD LEVEL, Review No. 28
24. Alexander, E.L.T., (1976) 89-103
25. Clark, J.L., Lothian Region's Project of graded level
of achievement in F.L. Learning, MOD. LING. IN
SCOTLAND No.19.
26. Rivers, W.M. (1972) t.102.
27. Wilkins, D., (1976) t.16
28. Alexander, L.G., E.L.T. (1976)
29. Jones, R.M., Situational Vocabulary, I.R.A.L.(1966)
Vol.66, 165-173
30. Alexander, L.G. (1976) E.L.T.
31. B.B.C., KONTAKTE (1974)
32. Cook, V.S., ABSTRACTS OF LANGUAGE TEACHING & LINGUISTICS
33. Richterich, THE ANALYSIS OF LANGUAGE NEEDS, Council
for Europe, No.22
34. Alexander, E.L.T. (1976)
35. Ibid.

Y CYRSIAU A ASTUDWYD

Teach Yourself Welsh

J.T. Bowen a T.J. Rhys Jones
Teach Yourself Books
E.U.P. London 1960

Cymraeg i Oedolion 1 a 11

R.M. Jones
Cyfadran Addysg
Coleg Prifysgol Cymru, Aberystwyth
G.P.C. 1965

Cwrs Cymraeg Llafar 1 a 11

Dan L. James
Cyfres Y Dysgwyr
Gol. Jac L. Williams
Christopher Davies 1970

Dewch i Ddysgu Cymraeg 1 a 11

Yr Uned Iaith Genedlaethol
Morgannwg 1973

Cwrs Carlan Cymraeg 1 a 11

Dan L. James
Christopher Davies 1975

Living Welsh

J.T. Rhys Jones
Teach Yourself Books
Hodder & Stoughton 1977

LLYFRYDDIAETH.

- AB ITHEL. (John Williams) Easy Lessons in Welsh.
Nason, Observer Office, Tenby.d.d.
- ALLEN.J.P.B. & CORDER.S.PIT (ed.) Readings for Applied Linguistics.
The Edinburgh Course in Applied Linguistics.I. O.U.P.London 1973, a
Techniques in Applied Linguistics. 1974.(Yn yr un gyfres)
- BELLAYELL.B.V. The Psychology of Teaching Foreign Languages.
Pargamon Press. 1963.
- BENNET.W.A. Applied Linguistics and Language Learning.
Hutchinsons Educational Press. 1974.
- BONGERS.H. The History and Principles of Vocabulary Control.
Wocopi Woedan. 1947.
- BROOKS.N. Language and Language Learning, Theory and Practice.
Harcourt. New York 1960.
- C.I.L.T. Teaching Languages to Adults for Special Purposes.
Report and PapersII Nov. 1974.
- COMENIUS. The Analytical Didactic of Comenius. Chicago U.P. 1953.
- CORDER.S.PIT The visual Element in Language Teaching.
Longmans. London 1966.
- CRYSTAL.D. What is Linguistics? Edward Arnold 1968.
- DAKIN.J. The Language Laboratory and Language Learning.
Longmans 1973.
- DAVIES.W.& GRIFFITHS.E.T. The Tutorial Welsh Course.
Southall & Co. Newport. 1915.
- DODSON.C. Language Teaching and The Bilingual Method.
Pitman. London 1967.
- DODSON.C. PRICE.E. WILLIAMS I.T. Towards Bilingualism. G.P.C.1968.
- EATON.S.M. An English-French-German-Spanish Word Frequency
Dictionary. University of Chicago Press 1940.
- EDWARDS W. The Direct Method of Language Teaching.
Southall, Newport. 1900.
- EVANS.E. The Teaching of Welsh. Educational Publishing Co. Cardiff
1924.
- EVANS.S.J. The Elements of Welsh Grammar. Southall & Co. Ltd.
Newport 1915.
- FAUCETT.L.PALMER.H.WEST.M.THORNDIKE.E.L. Interim Report on
Vocabulary Selection. P.S.King. London 1936.

- GIRARD.D. Linguistics and Foreign Language Teaching. Longmans. London 1972.
- GOULIN.F. The Art of Teaching and Studying Languages. Phillips. London 1894.
- GRUFFYDDW.J. Llenyddiaeth Cymru. Rhyddiaith o 1540 hyd 1660. Hughes a'i Fab. Wrecsam. 1926.
- HEUBENER.T. Audio visual Techniques in Teaching Foreign Languages. New York U.P. 1960.
- JANOBOWITS.L.A. Foreign Language Learning. Newbury House.Mass1970.
The Context of Foreign Language Teaching.
Newbury House 1974.
- JAMES.D.L. Patrymau'r Iaith Gymraeg.Cyfadrn Addysg. C.P.C. Aberystwyth. Pamffled Rhif 17. 1970.
- JENKINS.M. A Welsh Tutor. G.P.C. Caerdydd 1959.
- JONES.E.J. FAUCETT.G. Cwrs Rhydychen Newn Gymraeg. O.U.P. London. 1934.
- JONES. R.B. The Old British Tongue.The vernacular in Wales, 1540-1640. Avalon books. Cardiff. 1970.
- JONES.R.M. Cyflwyno'r Gymraeg.Ysgrifau ar Addysg 3. G.P.C. Caerdydd. 1964.
Graddio Geirfa. Cyfadrn Addysg. C.P.C. Aberystwyth1962.
- KELLY.L.G. Twentyfive Centuries of Language Teaching. Newbury House. Mass. 1969.
- LADO.R. Language Teaching. A Scientific Approach. McGraw Hill. New York 1964.
- LEWIS. H. Patblygiad yr Iaith Gymraeg. G.P.C. 1931.
- LEWIS.S. Braslun o Hanes Llenyddiaeth Gymraeg. G.P.C.1932.
William Williams. Pantycelyn. Royles.Llundain.1927.
- LIBBISH.B. Advances in the Teaching of Modern Languages.vol.1 Pergamon Press. 1964.
- MACKEY.W.F. Language Teaching Analysis.Longmans Green & Co. London. 1965.
- MICHEA R. Basic Vocabularies. Strasbourg.C.C.C. 1964.
- OGDEN.C.K. Basic English. Routledge& Keegan Paul.London 1930.

- OLLER.W.J.RI HVIDSSJ,C, Focus on the Learner.Pragmatic Perspectives for the Language Teacher. Newbury House. Mass. 1969.
- OWEN.JONES.O. Welsh for the English, English for the elsh. Hughes a'i Fab. Wreccsam. 1925.
- OWEN.A. Lecture Expliquee. University of London Press.1938.
- PARRY.T. Hanes Llenyddiaeth Gymraeg. G.P.C.1944.
- PARRY-WILLIAMS.T.H. Y Canu Rhydd Cynnar. G.P.C. 1932
- PALMER.H.E. Second Interim Report on Vocabulary Selection. I.R.E.T. Tokyo 1931.
- PHILLIPS.W. Y Porth i'r Gymraeg.Spurrell, Aberfyrddin. 1921.
- POWELL.L.M. A Practical Welsh Course.Garnaway, Sales.London 1951.
- RICHTERICH.R.A. A Model for the Definition of Adult Language Needs. C.C.C.E. 1972.
- RIVERS.W.M. Teaching Foreign Language Skills. Chicago U.P. 1968.
- The Psychologist and the Foreign language Teacher.1964.
- Speaking in Many Tongues. Newbury House. Mass. 1972.
- A Practical Guide to the Teaching of German.C.U..1975.

ERTHYGLAU.

- ALEXANDER.L.G. Where Do We Go From Here? Some basic assumptions affecting Course Design. E.L.T. 30 (2) 1976.
- AL RUFAT.M.A.H. Ability transfer and the teaching of reading. E.L.T. 30,(3) 1976.
- BORMUTH.J.R. Literacy Policy and the emrging technology of readability. Visible Language VIII/2 Spring 1974.
- BOUSFIELD W.A. etal. The Connecticut Free Association Norms. Technical Report No.22 Storrsvair Connecticut.1957
- BREWER. Twf Rhyddiaith Gyfiaith yn Ewrop.Y Tr ddodiad Rhyddiaith yn yr Oesau Canol. gol.Geraint Bowen. Gomer 1974.
- BROMWICH.R. Traddodiad Llafar y Chwedlau. Y Traddodiad Rhyddiaith yn yr Oesau Canol. Gomer 1974.
- BRUMFITT C.J. Reading Skills in Foreign Languages. Survey Article, Language Teaching & Linguistics Abstracts. Cambridge U.P. Vol. 10. No. 2. April 1977.
- BUCKBY.M. Contextualisation of language drills. Modern Languages, Vol 48. Part 4 1967.
- Another Look at Drills. A.V.L.J. Vol18 Part3 1970.
- CARVER D. Reading comprehension- Is there such a thing? E.L.T. Vol XXXII No4 July 1978.
- CHOMSKY.N. Linguistic theory. Focus on the Learner .cc Oller & Richards. Newbury House. Mass.1973. .
Language and Mind.
A Theory of Competence
The Utility of Linguistic Theory to the language teacher, Readings for Applied Linguistics.VolI. O.U.P. London 1973.
- CLARK J. The Syllabus, What should the learner learn? A.V.L.J.
- CLARK.J.L. Lothian Region's project of graded level of achievement in foreign language learning. Modern Languages in Scotland.NoI.
- COLE.L.C. The Structured Dialogue,An attempt to integrate structural and situatmonal approach to language teaching. I.R.A.L. 1969. Vol 7 Part2.
- COOK.V.S. Some Ways of organizing languageA.V.L.J. 1978.

COOK.V.S. Second Language Learning -a psycholinguistic perspective
Survey Article. Abstracts.VolIII no.2 April 1978.

DAVIES.C. Defnyddio Darluniau. Yr Athro, Mawrth 1970.

EDENER W. The Development of oral and written drills by free expression. M.L.J. Vol 53 No.1 Summer 1972.

ENGELS.L.K. The Fallacy of Word Counts. I.R.A.L. Vol6 Part3 1968.

EVANS.D.S.

Astudiaethau ar yr Hengerdd. gol. Bromwich R.

FOSTER I. Rhai sylwadau ar yr Hengerdd. Ysgrifau Beirniadol,V.
Gwasg Gee. Dinbych 1970.

GAUNER.E. Beyond Formalism: Some thoughts on modern languages
and Secondary Schools curriculum. Cambridge Journal of Education.
Vol.5 Part 3. 1975.

HURMANN.J.D. Oral Exploitation of a Text. A.V.L.J. 12, no1 1974

HOWATT A. The background of course design. Techniques in Applied
Linguistics. O.U.P. London 1974

JONES.D.G. Breuddwyd Rhonabwy. Y Traddodiad Rhyddiaeth yn yr
Oesau Canol. Gomer 1974.

JONES. R.N. Cyfres o erthyglau misol yn YR ATHRO o'r fedi 1962
hyd Rhag. 1964.

Situational Vocabulary. I.R.A.L. Vol 4 1966.

LEE.W.R. Grading. E.E.T. Vol 17 & 18 Summer 1963.

McCanna.P. Rhyddiaith Gymraeg. Ysgriafu Beirniadol.X. Gee 1977.

MILLWARD.E.G.

Y Traddodiad Rhyddiaith yn yr Ugeinfed Ganrif.

NISBETT.J.D. Frequency Counts and their Uses.

Educational Research Vol.3 No.1 1960.

OWEN.M.E. Y Cyfreithiau. Y Traddodiad Rhyddiaith yn yr Oesau
Canol. Gomer 1974.

PRELLER. W.G. Some Problems Involved in compiling word frequency
lists.

RICHARDS.J.C. Coverage, what it is and what it isn't. I.T.L.
(Louvain) 1971. Vol 13.

A Psycholinguistic measure of vocabulary
Selection. I.R.A.L. 1970 Vol 8. Part 2.

ROBERTS.G. The Bilingual Method and mixed ability teaching.
A.V.L.J.

- ROBERTS.D.O. Nifer o erthyglau yn YR ATHRO. ION.1939, Mai 1940,
Medi 1937, Rhag. 1937.
- ROBERTS.J.T. The L.A.D. Hypothesis & L2 Aquisition, The relevance of the former for the latter. A.V.L.J. Vol XI 2 1973.
- SAPORTA.S. Scientific Grammars and Pedagogic Grammars.
Readings for Applied Linguistics. O.U.P. 1973.
- SHAW.A.M. Foreign Language syllabus Development, Some recent Developments . Abstracts. Vol 10 no.4 Oct 1977.
- SILVA.C. Recent Theories of Language Acquisition in Relation to a Semantic Approach in F.L. Teaching. ELT.No.2 Jan 1976.
- TRIM.J.L.M. Towards a situational definition of language contents in foreign languages. Strasbourg CCC/EES (71) 135.
- VILLINS. D. An investigation into the linguistic and situational content of the common core in a unit/credit system. CCC/EES (72)67.
Learning a Language is Learning to Communicate.
Review of Council for Europe Vol.28.